

KÜLÖNÖS KEGYETLENSÉGGEL...

**FIATALKORÚ ÉS FIATAL FELNŐTT
EMBERÖLÉST ELKÖVETŐK
KRIMINOLÓGIAI VIZSGÁLATA**

**ORSZÁGOS
KRIMINOLÓGIAI
INTÉZET
2015**

Különös kegyetlenséggel...

Emberölést elkövető fiatalok és fiatal felnőttek
kriminológiai vizsgálata

Országos Kriminológiai Intézet
2015

Lektorálta: dr. Vókó György
Szerkesztő: Tamási Erzsébet

© Áspán Nikoletta, Bolyky Orsolya,
Halász József, Sárík Eszter, Tamási Erzsébet, 2015

ISBN 978-963-7373-20-6

Kiadó: Országos Kriminológiai Intézet
Borítóterv: Kruppa Levente
Szöveggondozó: Takács Andrea
Tördelő: Rubicsekné Bene Eszter
Nyomda: P-T Műhely Kft.

Különös kegyetlenséggel...

Emberölést elkövető fiatalok és fiatal felnőttek
kriminológiai vizsgálata

SZERZŐK

ÁSPÁN NIKOLETTA

Vadaskert Gyermekpszichiátriai Kórház,
PhD-hallgató, Semmelweis Egyetem
Szentágothai János Idegtudományi Doktori Iskola

BOLYKY ORSOLYA

tudományos munkatárs, Országos Kriminológiai Intézet,
PhD-hallgató, Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Jog- és Államtudományi Kar Doktori Iskola

HALÁSZ JÓZSEF PHD

gyermekpszichiáter, tudományos tanácsadó,
Vadaskert Gyermekpszichiátriai Kórház,
oktató, Óbudai Egyetem

SÁRIK ESZTER

tudományos munkatárs, Országos Kriminológiai Intézet,
PhD-hallgató, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola

TAMÁSI ERZSÉBET PHD

tudományos főmunkatárs, Országos Kriminológiai Intézet,
oktató, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar

TARTALOM

Előszó (9)

Békésebb világ – fiatal gyilkosokkal (17)

TAMÁSI ERZSÉBET

Kegyetlenségre ítélve (45)

Az emberölések kriminológiai háttere és jogi következményei

SÁRIK ESZTER

Született gyilkosok? (85)

Motivációk és mentális jellemzők

BOLYKY ORSOLYA

Igazságügyi elmeorvos és pszichológus szakértő a fiataikorú és fiatal felnőtt emberölők elleni

büntetőeljárásban (104)

BOLYKY ORSOLYA

Ridegen és érzéketlenül (115)

Életellenes bűncselekményt elkövető fiatalok
antiszociális személyiségfejlődésének elemzése

ÁSPÁN NIKOLETTA – HALÁSZ JÓZSEF

Női végzet, férfibűn (142)

Emberölések a nemek tükrében

TAMÁSI ERZSÉBET

Homicides in Hungary: Juveniles and Young Adults (178)

ÁSPÁN, NIKOLETTA – BOLYKY, ORSOLYA – HALÁSZ, JÓZSEF –

SÁRIK, ESZTER – TAMÁSI, ERZSÉBET

Előszó

A magyar kriminológiai kutatások között nem nevezhető kimondottan népszerűnek az emberölés témaköre. Alig találunk széles körű elméleti munkákat, de nagy léptékű empirikus vizsgálatoknak is híján vagyunk. Egy-egy gyilkossági esetről, vagy az emberölés dogmatikai problémáiról, alkalmanként a nyomozás különleges folyamatáról még olvashatunk a szakfolyóiratokban, de az összefoglaló munkák hiányoznak.

Az 1970-es években *Rózsa János* végzett kutatást¹ az Országos Kriminológiai Intézetben, százötven befejezett emberölés aktái alapján. A vizsgálat legfontosabb megállapítása az volt, hogy az elkövetők többsége a konkrét cselekménytől függetlenül is deviáns személyiség, harmaduk idült alkoholista, harminc százalékuk értelmi fogyatékos, alacsony iskolai végzettségűek, és a bűncselekményeiket döntően családtagjuk, rokonuk sérelmére követték el. Áldozataik kétharmada férfi, ahogy az elkövetők nyolcvanhárom százaléka is. A gyilkosságok leggyakrabban indulati cselekmények, amelyeket a közeli hozzátartozó és ismerősök sérelmére követnek el. Anyagi indokok miatti emberölés mindössze a minta hét százalékában fordult elő. Egyébiránt meg kell jegyezni, hogy ez volt az első olyan vizsgálat, amely a családon belüli erőszakról máig érvényes megállapításokkal szolgált.

Magyarországon nagyon ritka az emberölés pszichológiai jellegű kutatása is, különösen az, amely az elkövetők személyiségét tesztek segítségével méri fel. *Münnich Iván* vizsgálata² az 1969–1970-ben büntetésüket töltő, szándékos emberölést elkövető harminchat személyre terjedt ki, tesztvizsgálatok segítségével³. Célja az elkövetők személyiségtulajdonságainak megismerése és az antiszociális jegyek feltárása volt, mindezt egy huszonöt fős, nem erőszakos bűncselekményt elkövető csoporttal hasonlította össze. Az eredmények alapján az elkövetők két típusa rajzolódott ki: a gátlástalan, amorális elkövető, aki alkalmi ismerőset öli meg leggyakrabban a kocsmában, ahol a véletlen dönti el, kiből lesz tettes vagy áldozat. A másik esetben pedig a gyilkos áldozata a családja, rokonsága köréből kerül ki, ahol az indulatok, összegyülemlett feszültségek végződnek halállal.

Az első és a mai napig egyetlen, emberöléssel foglalkozó monográfia szerzője *Bakóczy Antal*, aki 1984-ben jelentette meg könyvét⁴. A nagyjából száz évet érintő elméleti és statisztikai áttekintés mellett a tizenkilenc évet átfogó, 1964–1982 közötti nyolcszázötven elkövetőt érintő aktaelemzés kiegészült a kérdéssel foglalkozó nemzetközi szakirodalom tanulságaival, a korszak történeti hátterének elemzésével, és az interdiszciplináris megközelítéssel. Magyarország ez időszakban sem tartozott az emberölések szempontjából kiemelkedően fertőzött

országok közé, 1964-ben a százezer lakosra jutó gyilkosságok száma kettő volt, míg 1982-ben 1,8⁵. A monográfia a klasszikus kriminológia leíró rendszerét alkalmazta, elemezte a bűncselekmény alaktani struktúráját, helyét, idejét, módját, a tettesek és áldozatok jellemzőit, és az okokat. Az emberölés szociológiai és pszichológiai értelmezése sem hiányzott, miközben képet adott az élet elleni bűnözés megelőzéséről is. Azóta nemcsak a társadalmi környezet, de az adatok nyilván tartása, a statisztikák és a tudományos megközelítés is megváltozott. Meglehetősen nehéz, sőt majdnem lehetetlen összehasonlítást végezni, pontosabb történeti trendet felrajzolni, és következtetéseket levonni a monográfia megállapításai és a jelen információi alapján. A vizsgált időszakból nem áll rendelkezésre a bűncselekményt elkövetők életkorra, nemre bontása, és csak arányaiban ismerjük a különféle indítékú elkövetéseket. Bakóczi munkájában az életellenes bűncselekmények osztályzásának alapja *Hans von Hentig* munkája⁶ volt, amely négy csoportba osztja a motívumokat: konfliktusos, nyereségvágyas, leplezéses és szexuális jellegű elkövetési indítékokra. Bakóczi ezt a rendszert még kiegészítette a szituatív jellegű kategóriával, mintegy a konfliktusos elkövetési mód alcsoportjaként, valamint a kevésbé használt, úgynevezett ideológiai típusú elkövetéssel. A fő kategóriákon belül – már a szerző maga is – megállapítja, hogy számtalan mellékmotívum, sokféle és összetett indítéksor található. Ma az indítékokat rizikófaktoroknak nevezi a tudomány, és kutatásuk virágkorát éljük.

Pontosan húsz évet kellett várni az emberölés következő, kilenc évre kiterjedő kutatására. *Kránitz Mariann* az 1990 és 1998 között elkövetett életellenes bűncselekmények iratanyagait vizsgálta, a fővárosi és a megyei rendőrségek által kitöltött kérdőívek alapján⁷. Korlátai ellenére – nem terjedt ki az ország egész területére, számos helyen több év aktái hiányoztak, a kérdőív összeállításában a kutató nem vett részt – a kutatás mégis figyelemre méltó megállapításokat rögzített. Az összegyűjtött adatok lehetővé tették az emberölés sértettjeinek közelebbi megismerését. Az 1867 áldozatra jellemző volt, hogy alacsonyan iskoláztak, szakképzetlenek, a 2098 tettes pedig cselekménye mintegy felét közeli családtag sérelmére követte el. A kutatásban meglepően magas volt a női gyilkosok aránya (huszonnégy százalék), a fiatalok elkövetők részaránya viszont átlagon alul maradt, mindössze 7,4 százalék volt.

A kötetünkről

A tanulmánykötet több fejezetben, több irányból megvilágítva igyekezett pontos képet adni arról, hogy mi rejtőzik a szélsőséges erőszak és – az elkövető szempontjából is – méltán sorstragédiának nevezhető emberölési cselekmények mögött.

A munkában százhatvanöt főt érintő kutatás eredményeit dolgoztuk fel, a tizennégy és huszonnégy év közötti, gyilkosságot elkövető fiatalok büntetőaktáit elemeztük a 2005 és 2009 között jogerőssé váló ügyek alapján. A kötetet azonban nem szűkítettük le a vizsgálat eredményeinek feldolgozására, hanem igyekeztünk kitekintést adni az erőszak kérdéseinek nemzetközi dimenzióira, valamint a magyarországi bűnügyi statisztikák adatain keresztül is láttatni az emberölés jelenlegi helyzetét.

Az első fejezetben arra kerestük a választ, hogy az emberölés és általában az erőszakos tendenciák térben és időben miképpen alakultak. Van-e olyan mértékű és léptékű változás, amely alapjaiban rengette meg a „világot”? Mondhatjuk-e, hogy az emberek általában, vagy konkrétan a fiatalok erőszakosabbá váltak, szélsőségesebben viselkednek, több gyilkosságot követnek el, vagy éppen ellenkezőleg, az erőszak csökken és az emberi faj egyre békésebbé válik? A nemzetközi kutatási eredményekből egyértelműen látható, hogy – bár a helyi háborúk és a terrorcselekmények száma és minősége naponta felborzolja a kedélyeket – a hétköznapi erőszak mennyisége csökkent. Az emberölések száma 1990 óta évről évre kevesebb a világ valamennyi országában. A szélsőséges agresszió lejtmenetben van, ennek okairól azonban csak sejtéseik vannak a tudósoknak, bár számos elmélet merült fel a miért? kérdés megválaszolására. A magyarázatok egy része a makrostruktúrában tájékozódik (szegénység, egyenlőtlenség, a közösség erőszakhoz való viszonya, a háborús környezet stb.), míg másik része a mikroszinten, vagyis az egyénben rejlő és az egyénre ható folyamatok alapján igyekszik támpontot találni. A vizsgálódás három alapkérdés köré csoportosul: a bűnös cselekményre, az elkövető személyére, valamint a gyilkost és a gyilkosságot befolyásoló okokra és motívumokra koncentrálva.

Lényegében ezek a problémák azok, amelyekre saját vizsgálatunkban is igyekeztünk rávilágítani. A ki, mit, miért kérdéstriászra támaszkodtunk egy speciális korcsoport körében.

Kutatásunk arra irányult, hogy megtudjuk, kik azok, akik már fiatalon – tizennégy és huszonnégy éves koruk között – ölnek. Milyen helyzetben vannak, milyen sajátosságokkal jellemezhetők a tinédzserként vagy a huszonéves éveik elején gyilkossá váló személyek? Mi jelenik meg a fiatalok élettörténetében? Van-e a cselekményeiknek vagy személyiségüknek, esetleg helyzetüknek közös és általános törvényszerűséget mutató vonása? Vagy szélsőségesen agresszív cselekményük csak pillanatnyi, ámde visszavonhatatlan „botlás” egy egyébként makulátlan élettörténetben.

A priori azonban – a statisztikák, számok, kutatási eredmények elemzése előtt – fel kellett tennünk azt a kérdést, hogy miért éppen ez az a korosztály, amellyel foglalkoznunk kell. A fiatalok, a tizennégy–huszonnégy évesek külön-

bőznek-e bármiben a többiektől? Kik azok, akiket ma ebbe a korcsoportba sorolunk? Jellemezhető-e az ifjúság olyan egyedi sajátosságokkal, amelyek alapján megkülönböztethető a gyerekektől vagy az idősebbektől, akár a mindennapokban, akár konkrétan a gyilkosságok esetében?

Az ifjúság szerepe vitathatatlanul és markánsan megváltozott az elmúlt évtizedekben. A klasszikus értelemben vett gyermekkor – amelyet az ártatlanság, tisztaság és a tanulás fogalmai fémjeleztek – átalakult. A gyermek iskolában ülő, ámde sokat és döntően a saját választása alapján fogyasztó minifelnőtté vált. A gyermekkor feloldódott az örökké tartó kamaszkorban, így a kamaszkor – mint életszakasz – vége bizonytalanra vált. A tizennyolc évesek nagyon távol kerültek attól, hogy stabilan megjelenjenek a munkaerőpiacon, családot alapítsanak, házasságot kössenek és gyermeket vállaljanak – egyáltalán, hogy bármilyen módon és minőségben vállalják a felnőttkorral járó felelősséget.

Az ifjúság így szociológiai értelemben képlékeny és hosszan tartó időszakká vált. A jog, jelesen a témánk szempontjából releváns büntetőjog azonban megtartotta korábbi szakaszolását, azaz a fiatalkor és a felnőttkor határát a tizennyolcadik életévnél szabta meg. Elemzésünkéből azonban kiderül, hogy a bűnözés szempontjából a két korosztályi csoport – vagyis a fiatalkorúak (tizennégy és tizenhét év közöttiek) és a fiatal felnőtt korúak – között érdemi különbség nem mutatható ki. Ezek a korcsoportok évtizedek óta a leginkább aktívak a bűnözés egészében, kiemelkedő a felülreprezentáltságuk az erőszakos és garázda cselekményekben.

Mi történik akkor, ha a fiatal embert öl? Az általuk elkövetett gyilkosságok leginkább szembeötlő sajátossága, hogy kimagasló közöttük a különös kegyetlenséggel és/vagy nyereségvágyból elkövetett emberölések aránya. Míg az úgynevezett alapesetes büntettek között a huszonöt év felettek részvétele a meghatározó, ugyanez nem mondható el a pénzért vagy brutálisan véghezvitt gyilkosságokról. A bűnügyi statisztikák és saját vizsgálati eredményeink egyaránt igazolták a korosztályban a kegyetlenség és brutalitás felülreprezentált voltát.

A kutatásunk egyébiránt több járulékos információt is feltárt magáról a bűncselekményről, körbejárva a nemzetközi kutatásokban is tárgyalt mit? kérdést. A vizsgálatból kirajzolódott egy kegyetlen, tettesek vagy társtettesek (és nem felbujtók és bűnsegédek által) elkövetett, döntően befejezett emberölési cselekményeket tartalmazó trend, amelyre a büntetőjog jellemzően végrehajtandó szabadságvesztés-büntetés kiszabásával reagált.

A brutalitás és pénzsóvárság mögött azonban mindig egy karakter, egy élet-történet húzódik meg, telítve családi konfliktusokkal, gyermekkori nehézségekkel, ad absurdum személyes tragédiákkal. A fiatal gyilkosok életében stabil családról alig beszélhetünk, egzisztenciális hátterük csakúgy bizonytalan, mint az emocionális. A szülők között sok a munkanélküli, alkalmi munkából élő, gyako-

riak a szegény háztartások, jellemző a nagy testvérszám és a hektikus nevelői közeg. A leggyakoribb családmodell az, hogy nincs állandó családmodell. A fiatal életében a nevelői kör folyamatosan változik, általában hiányzik az apa, ami nemcsak anyagilag, de érzelmi is súlyos terhet ró a gyermeket egyedül nevelő anyára, egyszersmind az egész családra. A fiatal kapcsolata az anyával sem mondható zökkenőmentesnek, stabil kötődésről – éppen a családi nehézségek, feszültségek miatt – ritkán beszélhetünk.

Az emberölést elkövető tizenévesek kapcsolati térképe egyéb tekintetben sem éppen ideális. Az otthoni bizonytalanságból rendszertelen iskolalátogatás következik, amelyből iskolai kudarcok sorozata bontakozik ki. Az intézmény nem tudja betölteni sem a kontrollfunkciót, sem a képzési feladatát. Így a gyermek életéből mint fontos nevelési közeg szinte teljességgel hiányzik. A többnyire az elkövetőhöz hasonló szocializációs háttérrel és hendikeppel bíró baráti társaság pedig csak súlyosbítja a negatív tendenciákat.

Vizsgálódásaink azonban nem korlátozódtak a fiatal körűlvevő közegre, hanem – a büntetőügy korlátait figyelembe véve – elemeztük a bűnelkövetést befolyásoló, az egyénben rejlő tényezőket is. Ebben a körben rendszereztük az emberölés motivációit, ami képet adott a konkrét cselekmény háttérében álló személyes okokról. Egyebekben vizsgáltuk azt is, hogy az elkövető mentális problémái, a gyermekkori magatartás- és viselkedészavarai mennyire határozták meg a későbbi bűnelkövetését. Itt elemeztük azt is, hogy a tudatmódosító szerek hogyan hatottak a konkrét bűncselekmény elkövetésekor, valamint a személyiség egészére. A fiatalok körében megjelent a drog- és alkoholfogyasztás, az alkoholos befolyásoltság pedig a bűnelkövetés során dominált. Mindemellert az elkövetők közül sokan küszködtek mentális zavarokkal, személyiségzavarral, és több esetben volt adatunk organikus agyi károsodásokról is.

A tanulmánykötetben külön fejezetet szenteltünk annak a kérdésnek, hogy a jog, pontosabban a büntetőjog hogyan értékeli az emberölést elkövetők mentális problémáit. A fiatal gyilkosok között a leggyakoribb a személyiségzavar, amelynek a büntetőjogi értékelése különösen problematikus. Az igazságügyi elmeorvos, pszichiáter szakértők feladata az emberölési cselekmények körében döntő jelentőségű, hiszen gyakran az ő „ítéletükön” múlik a terhelt sorsa az igazságszolgáltatásban.

A személyiségzavaron túl azonban – megfelelő az életkori sajátosságoknak – dominánsan jelen volt az elkövetők körében az impulzivitás, megjelentek az éretlen személyiségvonások, a gyenge indulati kontroll. Problémát okozott a fiatalok alacsony intellektusa, ami az alacsony iskolázottsággal is korrelált.

Az utóbbi évtizedek tudományos gondolkodásában – valamint a pszichológiai gyakorlatban is – jelentős figyelmet kapott a figyelemzavaros tünetcsoport

és hiperaktivitás. A feldolgozott ügyekből kiderült, hogy az össznépszerűségi adatokhoz képest a fiatal gyilkosok között felülreprezentált az úgynevezett ADHD-vel érintettek aránya. A tanulmánykötet egyik legnagyobb újdonsága azonban a lélektani elemzés keretein belül nem az ADHD-re fókuszált, hanem az úgynevezett rideg-érzéketlen attitűd és a bűnelkövetés kapcsolatára. 2009-ben az Országos Kriminológiai Intézet és a Vadaskert Gyermekpszichiátriai Kórház és Szakambulancia közös kutatást kezdett, ez interdiszciplináris sajátosságait tekintve egyedülállóan nevezhető. A Vadaskertben 2009 óta folyt szisztematikus adagyűjtés az antiszociális személyiségfejlődésre, elsődlegesen pedig a rideg-érzéketlen vonás (CU-trait) serdülőkori megjelenésére vonatkozóan. A vizsgálatban arra nyílt lehetőség, hogy a büntetőaktában fellelhető elmeorvos szakértői és/vagy pszichológus szakértői vizsgálatok szakkifejezéseit összegyűjtve, csoportosítva áttekintsük az antiszociális személyiségzavarra utaló terminusok gyakoriságát, kiemelt figyelmet fordítva a CU-traitre utaló fogalmakra. Az eredmények alapján igazolódott a kutatócsoportnak az antiszociális jegyek és a rideg-érzéketlen vonás, valamint az erőszakos magatartások közötti korrelációt feltételező hipotézise. A gyilkosságot elkövető fiatalok között nagy számban voltak olyanok, akiknek a személyiségrajzában a szakértő több dimenzióban is alkalmazta a rideg-érzéketlenségre utaló fogalmakat. Átütő erejű megállapítása a kutatásnak, hogy mind az antiszociális személyiségre vonatkozó kifejezések száma, mind a CU-ra utaló fogalmak száma halmazódást mutatott a minősítő körülmények számának növekedésével párhuzamosan, kiváltképpen a különös kegyetlenség és/vagy a nyereségvágy megjelenésekor.

Az elkövető neme sem közömbös a gyilkosságok vizsgálatakor. Kutatásunkban két területen tapasztalhattunk alapvető nemhez között sajátságot, a fiatal nők újszülöttjüket pusztítják, a férfiak viszont a szexuális bűncselekmények kizárólagos elkövetői. Speciális ismeretanyag született abból a mélyfűrésből is, amelyet a női bűnelkövetők aktáinak elemzéséből kaptunk. A szakirodalomban a legkevesebbet a fiatalkorú, emberölést elkövető nőkről olvashatunk, még a nemzetközi szakirodalomban is foghíjasak a gyilkosságot elkövető lányokra vonatkozó elemzések, alkalmasint még adatoknak is gyakran vagyunk híján. Az alacsony népszerűségi ráta oka – szerencsére – az előfordulás ritkasága. Vizsgálatunk sem biztosított numerikus értelemben széles mintát. A felmérésbe tizenhárom női elkövető került, tizenketten a bűncselekmény elkövetésekor fiatalkorúak voltak, vagyis a vizsgálati minta szinte homogén módon a tizennyolc év alatti lányokat érintette. A női bűnelkövetés klasszikus receptje szerint a vizsgált fiatalok fele újszülöttjét ölte meg, és a többiek is – kettő kivételével – hozzátartozóik életére törtek. A női gyilkosságok tehát éppúgy a családban, az érzelmi közeltérben zajlanak, mint általában a nők által elkövetett erőszakos bűncselekmények.

A tanulmánykötetben külön gondolati egységet szenteltünk a szexuális aspektusú emberöléseknek, ami jogi, dogmatikai és a kriminológiai vetületét illetően is speciális feladatok elé állította a kutatókat. A szexuális motívumokat tartalmazó gyilkosság tizenöt férfi esetében volt kimutatható, de a kifejezetten szexuális célzatú emberölés négy elkövető esetében volt megállapítható.

Kötetünk nem az emberölés teljes spektrumát vizsgálta, csak meghatározott, de igen fontos korosztály végletes erőszakosságának jellemzőit mérte fel.

Az elgondolkodtató tanulságra és a figyelmeztetésre a kötet címe utal, a *különös kegyetlenséggel* gyilkoló fiatalok mögött álló vagy jobbára hiányzó felnőttek felelősségére is rámutathat.

JEGYZETEK

- 1 Rózsa János: Az emberölésekről. In: Gödöny József (szerk.): Kriminológiai és Kriminálisztikai Tanulmányok 16. KJK, Budapest, 1979, 41–82. o.
- 2 Münnich Iván: Az emberölést elkövetett személy lélektanáról. In: Gödöny József (szerk.): Kriminológiai és Kriminálisztikai Tanulmányok 10. KJK, Budapest, 1973, 287–342. o.
- 3 A szerző által használt tesztek: Rorschach-teszt, Szondi-teszt, Lüscher-teszt és a Picture Frustration-teszt.
- 4 Bakóczy Antal: Az emberölés. KJK, Budapest, 1984
- 5 Uo. 107. o. Összehasonlításként: 2012-ben százezer főre 1,3 gyilkosság jut. UNICOD Global Study Homicide, 2013, p. 130. <https://www.unodc.org>
- 6 Hans von Hentig: Zur Psychologie der Einzeldelikte: Der Mord. Tübingen, 1956, S. 45. (Gewinnmord, Konfliktmord, Deckungsmord, Sexualmord.)
- 7 Kránitz Mariann: Emberölés: áldozatok és tettesek. In: Irk Ferenc (szerk.): Kriminológiai Tanulmányok, 41. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2004, 92–113. o.

Békésebb világ – fiatal gyilkosokkal

TAMÁSI ERZSÉBET

A világ hétmilliárd lakosa közül 2012-ben ötmillió végzett magával, ötmilliót a dohányzás ölt meg, és majdnem egymillió lett autóbaleset áldozata. Ugyanakkor alig félmillió, pontosabban négyszázharminchétezer ember vált emberölés áldozatává¹. Arányait tekintve még jónak is mondható a helyzet, különösen, ha tudjuk, hogy az emberölés az erőszak legkifejezőbb formája. Még békésebb emberiségről beszélhetünk, ha figyelembe vesszük az emberölések megoszlását. A félmillió gyilkosság harminchat százaléka az amerikai kontinensen, harmincegy százaléka Afrikában, Ázsiában huszonnyolc, Európában öt és Óceánia területén mindössze 0,3 százaléka történt. Ennél is biztatóbb jövő elé nézhetünk, ha az emberölések hosszú távú trendjét elemezzük. Az 1955 és 1995 közötti időszakban az életellenes cselekmények száma világszerte hatalmas növekedést mutatott, majd hirtelen zuhanni kezdett, és ma is tartós csökkenést élünk át.

Jobb lett az emberiség?

A bűnözés csökkenése

Ez a Japántól Észtorszáig tartó csökkenő tendencia nemcsak az emberölést jellemzi, hanem a bűnözés egészére is érvényes. Akár a személy elleni, akár a vagyron elleni bűncselekmények adatait nézzük, az elmúlt harminc évben különösen a fejlett országokban drasztikus csökkenésnek lehetünk tanúi. Különösen a városok lettek biztonságosabbak. Így például az Egyesült Államokban harminckét százalékkal csökkent az erőszakos bűncselekmények száma 1990 óta, míg az amerikai nagyvárosokban hatvannégy százalékkal esett vissza, de ez a tendencia elmondható szinte valamennyi európai metropolisról is.² A kutatók több okot is feltételeznek e látványos apadás hátterében.³

Az első a demográfiai változások hatása. A tizenhat és huszonnégy év közöttiek száma a második világháborút követő „bébibumm-nemzedék” után csökkent, a népesség elöregedett, és miután a legtöbb bűncselekményt ennek a korosztálynak a férfi tagjai követik el, lehet ez az egyik magyarázat is. Csakhogy olyan nagyvárosok, mint New York vagy Los Angeles, éppen e korosztály számbeli növekedését mutatják, ugyanakkor a bűncselekmények száma változatlanul csökken. Nem magyarázat az sem, hogy az abortusz legalizálása éppen a népességnek abban a körében csökkentette a gyerekszámot, ahol a szegénység és a

hátrányos helyzet eleve predesztinálta volna a bűnelkövetést⁴. A bűnözés tendenciája ugyanis számos olyan országban is lefelé halad, amelyben már korábban is enyhe volt az abortusztörvény.

Mások⁵ szerint a börtönpopuláció hallatlan növekedése eltüntette az utcáról a bűnözőket, 1990 és 2012 között Amerikában és Ausztráliában például megduplázódott a börtönlakók száma. Csakhogy olyan országokban is csökkent a bűnözés, amelyekben a rabok száma nem emelkedett.

A klasszikus kriminológiai tétel szerint a gyors lebukás veszélye elrettentő hatással bír, így a hatékony kriminálpolitika eredménye⁶ lehet a gyilkosságok számának zuhanó tendenciája⁷. A közösségi rendőrség modellje, a „hot spot” metódus, a DNS-vizsgálatok gyorsabb válása, a térfigyelő kamerák elterjedése, a bemérhető telefonok mind-mind meggyorsítják a bűnelkövető leleplezését.

Természetesen a társadalmi változások is közrejátszanak a bűnözés látványos csökkenésében. Az Európai Unió huszonöt és harmincnégy év közötti fiataljainak huszonnyolc százaléka a szülőkkel él, nagy számban tanulnak, sokkal józanabbak, kevesebbet drogoznak⁸. A legtöbb országban a családon belüli erőszak elleni jogi és társadalmi fellépés erősödött, és azok száma lényegesen kevesebb is lett.

A leglogikusabb magyarázat azonban, hogy csökkent a bűnözési alkalom⁹. *Jan van Dijk* holland kriminológus szerint¹⁰ az 1950–1960-as években szélesebb rétegek számára váltak elérhetővé és kevésbé őrztötté az értékesebb tárgyak, mint a kocsik, televíziók és hasonlók, azaz érdemes volt lopni. Mára az emberek riasztók, biztonsági zárok segítségével védik amúgy igencsak olcsóbbá vált tárgyait. Ugyanezt teszik a bankok, üzletek is, soha ennyi biztonsági őrző-védő cég, biztosító nem működött a világon. A készpénzt az elektronikus fizetőeszközök, a kártyák váltották fel.

A gépkocsilopás pedig, amelyet sokszor a fiatalok „belépő kriminalitásának” is neveznek, a technika fejlődésének hála mindenütt csökkent, New Yorkban például húsz év alatt kilencvennégy százalékkal.¹¹ A kriminalitás csökkenését számos más jelenséggel is összeköti a tudomány, például a gyógyítás fejlődésével. Sokkal többen túlélhetik még a legsúlyosabb fizikai támadást is, hála a gyors és megfelelő fejlettségű egészségügyi intézményeknek. Akad olyan kutató is, aki az ólommentes benzintérséget is összefüggésbe hozza a bűnözés csökkenésével.¹²

Természetesen nem minden bűncselekmény követi a leszálló trendet. A szexuális jellegű cselekmények a latencia nagysága miatt sem mutatnak pozitív változásokat. Új, de az életre sokkal kevésbé veszélyes cselekmények is megjelentek, mint a banki csalások vagy a számítógéppel elkövetett jogellenes cselekmények. Nem csökkent a bolti lopások, a zsebtolvajlások száma sem. Bár néhány helyen az erőszakos tettek kisebb felugrást mutatnak, a tendencia azonban a bűncselekmények számának csökkenése marad, a jóslatok szerint.¹³

Békésebb lett az emberiség?

Az emberölés csökkenése

A gyilkosságok számának hosszú távú csökkenése 1990 és 2013 között a világ valamennyi országában megfigyelhető. Európa államaira is ez a trend a jellemző, de természetesen vannak lokális különbségek és szabályszerűségek.¹⁴ Először is egy nyugat–kelet és egy észak–dél irányú növekedés figyelhető meg, amelynek okát az alkoholfogyasztás döntő szerepének tulajdonítják¹⁵. Európa északi országaiban magasabb, délen alacsonyabb az emberölési ráta, Közép- és Kelet-Európában 1990-től szintén magasabb ez a bűncselekményarány, mint nyugatabbra¹⁶. Ugyanakkor bizonyos területeken a környezetéhez képest kiugró nagyságrendű az emberölések száma, így a dél-olaszországi maffia működési területe vagy bizonyos korzikai részek kivételnek számítanak. Hasonló jelenség figyelhető meg néhány magas népsűrűségű város esetében is. Az Amszterdamban, Bécsben elkövetett gyilkosságok száma magasabb, mint az adott ország átlagáé. Fordítva igaz ez a kelet-európai nagyvárosokra, ahol az országos átlag magasabb, mint az egyes nagyvárosoké. Ilyen Budapest is, ahol 1,45 a százezer főre jutó gyilkosságok száma, míg Magyarországé 1,57.¹⁷

Kutatások és elméletek tanulságai

Az emberölések vizsgálata három alapvető kérdés körül forog. Koncentrálhat a gyilkosságra mint bűnös cselekményre, az elkövető gyilkosra, valamint a gyilkost és a gyilkosságot befolyásoló okokra és motívumokra.

A gyilkosságokról a makrostruktúrában található a legtöbb információ. A közösségekben előforduló emberölések összehasonlítására, időbeli változásaira, gyakoriságára és formáinak meglétére a társadalmi magyarázatok szolgálhatnak. A szegénység, az egyenlőtlenség, az adott közösség erőszakhoz való viszonya, a háborús környezet adhat felvilágosítást a cselekményekről.¹⁸ Az elkövetőkről a mikrostruktúrában lelhetők a főbb adatok. Az egyénben rejlő belső és az egyénre ható külső faktorok pedig felfedik az emberölés okait és motívumait.

Nincs olyan tanulmány, amely meg ne állapítaná, hogy minden emberölés és annak elkövetője egyedi eset. Hogy kiből válik gyilkos és ki lesz az áldozat, azt legtöbbször az örökülönbség, a fegyver, az idegállapot és az előre nem látott pillanatnyi helyzet döntheti el. Számptalan klasszifikációval dolgozik a tudomány, vizsgálható az emberölés az áldozat oldaláról, beszélhetünk csecsemőgyilkosságról, szülőgyilkosságról, feleséggyilkosságról. Lehet az elkövetés száma az osztályozás alapja, így lesz többes elkövetés, sorozatgyilkosság. Alapozhat a

motivációkra, például hogy a tettet bosszúból, féltékenységből követik el, esetleg bandagyilkosság, bérgyilkosság az oka. Vannak tipológiák, amelyek a támadás körülményeit veszik figyelembe, megállapítják, hogy konfliktusos, kriminális, pszichotikus helyzet vezetett a gyilkosságokig. Egyes kutatók szerint az egyedi esetekre alapozott osztályozások nagyon kevés információval szolgálnak arról, hogy kiből milyen módon válik gyilkos¹⁹.

Már az eddig leírtakból is kitűnik, hogy a halállal végződő erőszakos cselekmények jellemzői legtöbb szempontból hasonlóak vagy azonosak a világ különböző táján. Így az emberölő neme, az elkövetők életkori görbéje az alapvető célok és motívumok, a háttér, az erőszak környezete, az agressziót kiváltó személyes jellegzetességek és még sorolhatnánk. Sőt, ahogy megítéljük, büntetjük²⁰, vagy éppen megbocsátjuk az erőszakot, a gyilkosságot, még az effajta kulturális diskurzus is univerzálisnak tűnik.

Az emberölés kutatásának egyik klasszikusa, összehasonlító statisztikai adatok alapján az úgynevezett Verkko-törvényben²¹ összegezte a máig általánosan érvényes megállapításokat:

1. Az emberölések számának alakulását döntően a fiatal férfiak befolyásolják. Az emberölések csökkenése és növekedése a férfiaknak a férfiak ellen elkövetett gyilkosságok számától függ. Ha ennek aránya növekszik, minden más konstellációban csökken. Egy kanadai vizsgálat megállapította, hogy ha az adott területen a tizenöt és huszonkilenc év közötti fiatal férfiak száma megugrik és eléri a tizenkét százalékot, az erőszakos elkövetések száma is emelkedik. Egyszázalékos népességemelkedés ebben a körben az emberölések számát 0,147 százalékkal növeli²².
2. Az alkoholfogyasztás előrejelzője a gyilkossági rátának.
3. Ha alacsony az emberölési ráta, akkor magas a női áldozatok száma.
4. Az emberölés alakulására nemcsak a társadalmi változások hatnak, hanem biológiai, genetikai, lelki tényezők is.

Manuel Eisner szerint mindezt az univerzalizmust nehéz megmagyarázni pusztán kulturális-társadalmi vagy éppen az egyéni patológiák állapotával²³. Az emberi agresszió legmélyebb és legáltalánosabb motívumainak bázisa az élet fenyegetettsége, a státusért és forrásokért való küzdelem és a szexuális féltékenység. Kell tehát egy általános elmélet vagy rendszer, amely az emberölést szélesebb összefüggésében láttatja, hogy jobban megérthetővé tegye egyedi megjelenését. Eisner szerint az erőszak stratégiát jelent, célirányos viselkedést, amelyet az evolúció alakított, és társadalmi intézményekben ölt testet. Az evolúciós magyarázat szerint az erőszak és az emberölés is sikeres stratégia volt a korai környezethez való alkalmazkodás idején, ami nem jelenti azt, hogy a modern kor körülményei kö-

zött is a túlélést vagy szaporodást elősegítő sikeres megoldás lenne²⁴. Ugyanakkor lehetséges, hogy a gyilkos cselekvés az adott helyen és időben még ma is ezt a célt szolgálja, ez lehet szórványos fennmaradásának oka. Eisner szerint a társadalmi struktúra az erőszak számára megszabja a kereteket, különféle intézményekben realizálja, az egyéni tulajdonságjegyek pedig ezeken a társadalmi szűrőkön keresztül érvényesülhetnek. Az emberölés kutatásának éppen ezért mindig szüksége van lokális elméletekre és vizsgálódásra, hogy megmagyarázza, miként manifesztálódik az erőszaknak ez a végletes formája.²⁵

Jelentőségének megfelelően az emberölések kutatásának széles szakirodalma van, ez azonban döntően esettanulmányokat, empirikus felméréseket, statisztikai elemzéseket jelent. Ritka, hogy ezek az elsődleges, térben, időben és számukban korlátozott részadatok valamilyen általános, elméleti törvényszerűségek megállapításáig juttassák a kutatókat²⁶.

Az emberölések elméleti megközelítését máig alapvetően a szociológiai teóriák jellemzik, ezek közül is a feszültség- és a társadalmi dezorganizációs elméletek dominálnak, de a magyarázatok között néhány alternatíva is feltűnik, mint az evolúciós, a feminista vagy a tanuláselméletek, sőt léteznek az agykutatás és a neurológia újabb eredményeire alapozott elképzelések is²⁷. Mondják, minden elméletben van igazság, de egyetlenegy sem ismerünk, amely komplex választ adna az emberölés lényegi kérdéseire.

Az emberölés történeti változásának, nevezetesen a középkortól napjainkig tartó csökkenésének azonban van egy mindmáig megcáfolatlan, klasszikus magyarázója és magyarázata.²⁸ *Norbert Elias* az erőszak csökkenésének történeti tablóját a mindennapi élet eseményeit megörökítő dokumentumokból állította össze. A civilizációs folyamat elmélete mutatja be, hogy a középkortól kezdve hogyan vált az állam a források elosztásának, ellenőrzésének és a büntetések monopolizálásának, azaz az erőszak kezelésének legfontosabb, külső eszközévé. A központosított állam, az egyháztól való elszakadás, majd a modern, az idegekkel való egyre intenzívebb kooperációt igénylő gazdaság, ami a protestáns etika egyéni felelősséget hirdető megjelenésével járt, átalakította a társadalom korábbi szerkezetét. A folyamat azonban nem egyszerűen történeti-társadalmi vagy gazdasági átalakulást jelent, hanem mély és radikális pszichológiai átforgalmódást. Az iskolázottság növekedésével, a gyerekkori tanulás fontosságával kialakította azt a személyiséget, amely képessé vált belsővé tenni a kívülről előírt normákat. A középkor vezető rétege, amely az erőszakot, a harcot, a párbajt, a vérbosszút tartotta presztízse, becsülete megvédése majdnem kizárólagos formájának, először külső, állami kényszerítés hatására, majd egyre inkább belső indíttatásra a békésebb életformák preferálására váltott. „*A becsület kultúrája, amely készen állt a bosszúra, utat engedett a méltóság kultúrájának, amely az*

érzelmeik kontrollálására állt készen” – írja Elias feltétlen csodálója, *Steven Pinker*²⁹. Az új elit pacifikálódott, míg vezetővé, magasabb státusúvá, katonaként, lovagként, azaz agresszív viselkedéssel válhattak, ez időre és máig tartóan, az agresszív magatartás éppen ellenkezőleg, a társadalmi ranglétra aljához vezet. Norbert Elias klasszikus civilizációs elméletéhez szinte valamennyi szociológiai és kriminológiai elmélet kapcsolható³⁰. Az erőszak csökkenésének bekövetkeztéhez nyilvánvalóan kell a társadalmi környezet kohéziója (szociális dezorganizációs elmélet), a normák elsajátítása és belsővé tétele (önkontrollelmélet és tanuláselmélet), az erőszak külső nyomásának megerősítése és kezelése (feszültség- és kontrollelméletek), a nők társadalmi helyzetének változása és erőszakmérséklő szerepe (feministaelmélet), de nem utolsósorban a gazdasági változások okozta állapot feldolgozásának rendszere (gazdasági deprivációs elmélet).

Az erőszak és így az emberölés magyarázatának a civilizációs folyamat, a modernizáció, a társadalmi konfliktusok voltak a kezdeti szempontjai. Ma a gazdasági fejlettség, a jövedelemegyenlőtlenség, a szegénység, a munkanélküliség áll a makrostrukturális kutatások és elméletek okságkereső középpontjában. Hatalmas szakirodalmat tesz ki a gazdasági fejlettség szintjének és az emberölések számának egymásra hatását vizsgáló írások száma.

Az kétségtelen, hogy az egy főre jutó GDP, azaz bruttó hazai termék³¹, az egyenlőtlenségi mutató (Gini-együttható)³² és a szegénység szignifikáns jelzői az emberölések alakulásának. Egy 2010-ben végzett, 165 országot érintő vizsgálat megállapította, hogy a közepes fejlettségű országokban nem a gazdaság fejlettsége, nem is a szegénységi mutatók, hanem a jövedelmek egyenlőtlenségének szintje a meghatározó³³. A városiasodott országokban megfigyelték, hogy a társadalmi egyenlőtlenség nincs hatással a vagyon elleni bűnözésre, de erősen befolyásolja az erőszakos bűnelkövetést. A szegénység és a rendőri aktivitás erősen hat a vagyon elleni bűnözésre, de nincs hatással az erőszakosra. A munkanélküliség és a bűnözés közötti kapcsolat magától értődő. A kutatások azt igazolják, hogy a munkanélküliség emelkedése százalékban kimutathatóan növeli a vagyon elleni cselekmények számát, miközben a munkanélküliségnek az erőszakos elkövetésekre koránt sincs ilyen látható befolyása.³⁴ A tartós munkanélküliség főként az erőszakos cselekmények megugrását idézi elő. Leggyakrabban éppen a marginális csoportok tagjai közül kerülnek ki az erőszakos bűnözők. Csakhogy ennek oka a munkanélküliség következtében előálló feszültség, düh és főként az alkoholfogyasztás, ugyanis a munka nélküli réteg egészére ez az összefüggés már nem mutatható ki. A vagyon elleni bűnözés a gazdasági elméletekkel magyarázható, míg az erőszakos bűnözést a társadalmi dezorganizációs és a feszültségelméletekkel³⁵, hangzik a végső megállapítás.

A társadalmi struktúra és a gyilkosságok összefüggésének magyarázatai arra a kérdésre adnak választ, hogy miért és hogyan csökkenhetett az emberölés száma az elmúlt pár száz évben.³⁶ Azt a kérdést azonban, hogy kik ölnek és miért teszik ezt, és legfőképpen kiből válhat gyilkos, már más elméletek és tudományágak próbálják megvilágítani. Ráadásul a főbb makrostrukturális okok és magyarázatok sokféle egyéni, mikrostrukturális változóval járnak együtt, és még annál is több kockázati faktorra bonthatók.

Kutató legyen a talpán, aki minden empirikus és helyi adatra figyelve kerek képet mutathat be az emberölésről és mindezt értelmező magyarázat keretében teszi.

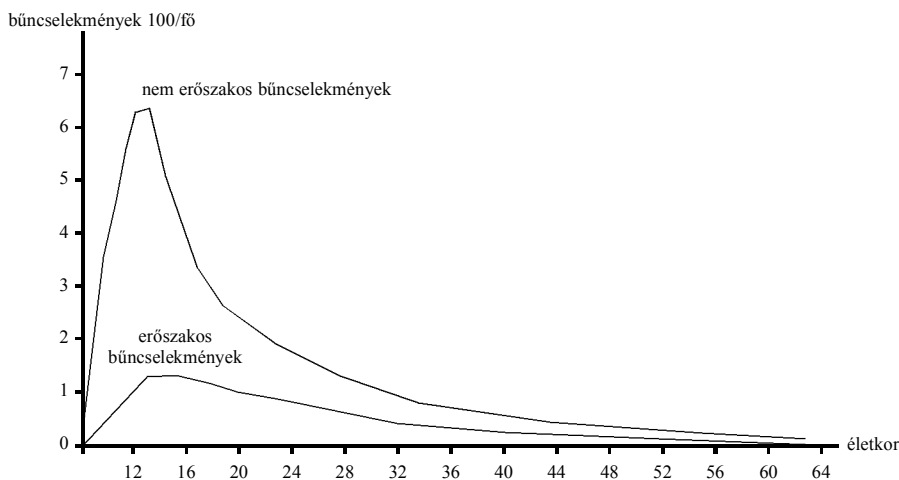
Fiatalkor és a gyilkosságok

Az emberölés vitathatatlanul az agresszió legsúlyosabb formája, az életkori görbék éppen azt igazolják, hogy nem váratlanul, minden előjel nélkül jelentkezik az intenzív erőszak, hanem az élet korai időszakában már a viselkedésben érzékelhető jelei tűnnek fel. A közvélekedés általánosan tartja, hogy a legtöbb gyilkos előélete tele van agressziós momentumokkal, és az élete első korszakában elkövetett kisebb csínyektől jut el a verekedéseken át egészen az emberölésig. A tudományos kutatások azonban ezen felül ennél összetettebb képet rajzolnak meg³⁷. Léteznek olyan elkövetők is, akiknek az előéletében nem szerepel súlyos erőszak, csak mérsékelt viselkedésbeli zavar és néhány alig feltűnő, megbocsátható botlás, amely azonban gyilkosság kockázatává válhatott. A gyilkosok harmadik csoportjába tartozó „szűz gyilkosok” nem futnak be semmilyen látható agressziós karriert, ám egyszer, ritka pillanatban „elvesztik a fejüket”, vagy nagyon is eltervezetten ölnek, akár sorozatban is.³⁸

A semmitől azonban senki sem lesz gyilkos. Az élet első éveiben, majd az óvodáskorban már mutatkozhatnak az agressziókezelés különféle problémái. Igazán a tizenéves kortól kezdődő második időszak mutatja az a folyamatot, amely akár a gyilkosságig is vezethet. A statisztikai adatok szerint az erőszakos és nem erőszakos bűncselekmények elkövetésének csúcspontja a tizenhat és tizennyolc éves kor közé esik, onnan hirtelen zuhan, és huszonöt éves kor után mérsékeltlen csökken, hogy hatvanöt felett minimálisra változzék³⁹. Ezt a görbét a különböző vizsgálatok meg is erősítik⁴⁰ (*1. számú ábra*).

Három csoportba oszthatók a fiatalok bűnelkövetési periódusok szerint: az első időszak tizenkét éves kor előtt kezdődik, ez az enyhébb bűncselekmények korszaka, ami tizennégy éves kor körül tetőzik, majd csökkenő tendenciát mutat. A második csoportban a tizenéves kor elejére nem jellemző az elkövetés,

1. számú ábra

de tizennégytől egyre gyakoribbá válik, és tizenhat éves korra éri el a csúcspontját. A harmadik csoportba tartoznak a krónikus elkövetők, akik a periódus kezdetétől gyors és folyamatosan növekedő elkövetést tanúsítanak.

A gyilkosság előzménye: az agresszió eszkalálódása

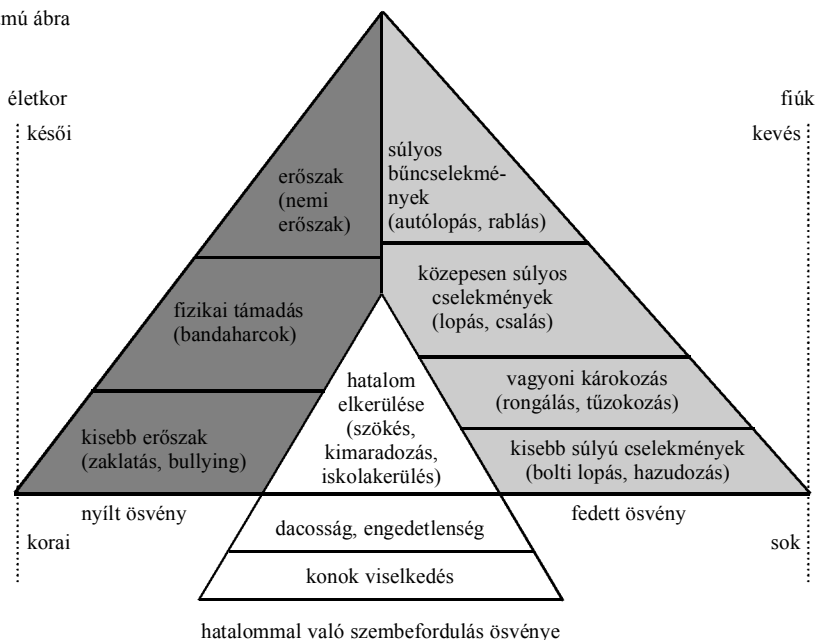
Annyi bizonyos, hogy embert ölni békés természettel nem szokás. Az erőszak és az emberölés kéz a kézben jár, így az egyik megértése a másik nélkül aligha lehetséges, miközben a kétféle viselkedés összefonódó szálai nehezen is bogyozhatók ki.

Az agresszió formálódásának kutatása azt a célt tűzte ki, hogy megállapítsa annak különböző állomásait, formáit, jelzéseit. Az antiszociális viselkedés *Loeber és munkatársai*⁴¹ által készített háromfázisú modellje jól mutatja ezt a folyamatot (2. számú ábra).

A fejlődési ösvénynek nevezett teória szerint a bűnelkövetés alakulása három úton haladhat:

1. Nyílt ösvényen, amikor kezdetben a fiatal heccelődő, iskolai csínyeket, megbocsátható rosszaságokat művel, majd verekedni kezd, bandákhoz csatlakozik, amit végül mások bántalmazása, akár nemi erőszak is követhet.
2. A fedett ösvényen induló fiatal eleinte nem tanúsít agressziót, de hajlamos hazudni, kisebb lopásra vetemedik, majd rongálás következik, a következő fázisban már súlyosabb bűncselekményeket, betörést, csalást, lopást követhet el.

2. számú ábra

3. A hatalommal való szembefordulás ösvényére jellemző, hogy a fiatal már tizenkét éves korban kifejezi ellenállását minden felette állóval, végül a hatóságokkal is szembefordul, csavargás, iskolakerülés a jellemzője.

A pszichológiai és a kriminológiai kutatások egyaránt igazolják, hogy a múltban elkövetett és a prognosztizálható agresszív viselkedés között a csendes, passzív erőszaktól a végzetesig pozitív korreláció van.

A kriminális viselkedésről összegyűjtött adatok és a rájuk épülő elméletek alapján két nagy folyamat függvényében állapították meg a szerzők, hogy mi okozhatja, váltja ki az agressziót, beleértve annak végső, gyilkosságig fajuló formáját⁴².

Az első, az úgynevezett demográfiai sokféleségeket összegző elméletek (*population heterogeneity theories*) szerint az erőszakos viselkedés elkövetésének belső motívumai, hajlamosító kockázati jellemzői vannak, amelyek viszonylag stabilak és nem igazán változnak az idő múlásával. Az egyén már magzati korban, csecsemőként, kisgyermekkorában, majd később fiatal korában „gyűjti” ezeket a rizikófaktorokat⁴³. Minél több jellemzi, annál nagyobb valószínűséggel követ el később erőszakos cselekményeket. A rizikófaktorok száma és fajtái sokfélék, a biológiai, neurológiai eltérésektől, a temperamentumbeli, a személyiségjegyekből adódó problémákig bezárólag, magában foglalja még a családi, szülői gondoskodás hiányosságait is.

A második nagy csoport az állapottól függő, és az agresszió eszkalálódásának menetére irányuló elképzelések (*state dependence and escalation theories*) tanulságaira alapoz. Az életesemények és történések erős hatással vannak az agresszív cselekedetekre, dinamikusan hatnak az egyénre, mi több, közvetlen okozati következményei is lehetnek. Loeber és munkatársai szerint „*az agresszív magatartás lehetőséget teremt a még gyakoribb agresszív viselkedésre, miközben kizár más, nem erőszakos viselkedési formákat. A megállapítás fordítva is érvényes, azaz a nem agresszív viselkedés más nem erőszakos magatartásra való nyitottságot, és az agresszív magatartás lehetőségeinek kizárását okozza.*”⁴⁴ Számptalan elmélet magyarázza az erőszakot az egyén állapotától függő elméletekkel, gondoljunk csak a labeling teóriára, amely szerint a környezet által erőszakosnak megbélyegzett személy beteljesíti a jóslatot. Vagy az erőszakos, kényszerítő családdal és a deviáns kortárs csoporttal való kapcsolat hatása hosszú időre megszabja, sőt erősíti az agresszív viselkedést.

A kérdés az, hogy mely csoport hogyan jelzi az emberölés bekövetkeztét.

A megállapításokat ugyanaz a kutatócsoport⁴⁵ a nevezetes Pittsburg Youth Study kapcsán tesztelte is: 2003-ban 129 erőszakkal vádolt, közülük 33 emberölést elkövető fiúval és 306 önmagát erőszakosnak tartó fiatall készítettek felmérést. A kutatók arra voltak kíváncsiak, hogy mely tényezők alapján jósolható meg az erőszak és melyek azok, amelyek emberöléshez vezetnek, és megállapítható-e különbség a kétféle magatartást előidéző fejlődési út között. A kutatás végső konklúziója szerint az állapotra utaló modell egyaránt figyelmeztet a bekövetkező erőszakra és a gyilkosságra is. Ugyanakkor a demográfiai sokféleséget összegző modell inkább alkalmazható az erőszakos viselkedés megjósolására, mint a gyilkosságéra. A rizikófaktorok közül a gyilkosságot elkövetőknél a fegyverbirtoklás, a diagnosztizálható magatartási zavarok, a keménydrog-fogyasztás, az iskolából kimaradás, a deviáns kortárs csoporthoz kapcsolódás és a segélyen élő család volt kiemelkedően jellemző. A kutatás bizonyítottnak tartotta, hogy az állapotól függő és az agresszió eszkalálódásáért felelős jegyek a kevésbé súlyos agressziótól a súlyosabb erőszakig, sőt az emberölésig jelzik a folyamatot. Szinte minden gyilkosságot elkövető az élete korai szakaszában is erőszakos volt, az agresszió több éven át folytatódik, amíg gyilkosságban végződik. Ha az egyén átlépi a fejlődés első és második lépcsőjét (zaklatások, majd a fizikai erőszak rendszeres alkalmazása), nagy a kockázata a későbbi emberölésnek. A demográfiai heterogenitásnak és a rizikófaktorok szórtságának viszont nagyobb jelentősége van az élet első szakaszában, de jelentőségük csökken a későbbiekben és csak néhányuknál eszkalálódik vagy jelentkezik súlyosabb formában⁴⁶.

Erőszakos és gyilkosságot elkövető fiatalokat hasonlított össze *DiCataldo és Everett*⁴⁷ kutatása, amely meg is erősítette, hogy a csak erőszakos elkövetők élet-

útján több a kisebb kriminális előzmény. A kutatók harminchárom gyilkost és harmincnyolc súlyos testi sértést elkövető tizennyolc év alatti fiatalot vizsgáltak. Megállapították, hogy a „csak erőszakos” fiatalokra több a panasz, fiatalabbak az elkövetések idején, gyakoribb mentális gondjaik, dühkezelési problémáik vannak, családi környezetük instabil, és vitáikban gyakran kerül elő kés. A gyilkosságot elkövetőknél az alkohol- és drogfogyasztás, a fegyverek iránti vonzalom és a szülőkről alkotott illuzórikus kép tűnt ki.

Az agresszió biológiája, új kutatási terület a gyilkosságok megértéséhez

A fiatal kor a fizikai, lelki és közösségi változások együttesének időszaka. Az életkor és a kriminalitás összefüggése eddig sem volt ismeretlen a kriminológiai és szociálpszichológiai szakirodalomban⁴⁸, de ehhez a modern agykutatás adott új szempontokat és bizonyítékokat. A fiatalkorúak agyi fejlődésének kutatásai azt mutatják, hogy az élet második évtizede a gyors változások kora, különösen az agynak azon területein (elsősorban prefrontális kérgi területek), amelyek felelősek az alkalmazkodásért, a kockázatok és jutalmazások felméréséért, az érzelmek koordinálásáért és az adekvát döntésekért.⁴⁹ A legújabb idegtudományi eredmények⁵⁰ két alapvető folyamatot tártak fel, amelyek kapcsolatban lehetnek a fiatalkorú bűnelkövetés úgynevezett életkor–kriminalitás görbéjének alakulásával. *Moffitt* már 1993-ban leírta, hogy a gyerekkori agresszió és viselkedési problémák háttérében neurológiai deficit, egyéni és családi rizikófaktorok, valamint a pszichopátiás személyiségjegyek állnak⁵¹. Egy vizsgálatban húsz, gyilkosságért börtönben lévő és százharmincöt nem gyilkosságot elkövető kamasz fiúval készült az egyes agyterületek méretére vonatkozó képalkotó-vizsgálat (MRI)⁵². Megállapították, hogy az emberölést elkövetők agyában csoportszinten a szürkeállomány mérete három területen is a másik csoporttal összehasonlítva valamelyest kisebb, azonban ez egyedi szinten nem kimutatható különbségként volt jelen. Ezek a területek kapcsolatba hozhatók a szociális és érzelmi folyamatok, morális döntések szabályozásával is. A prefrontális kéreg fejlődése a kéreg alatti részekhez képest később fejeződik be, ezért például a kéreg alatti struktúrák által szabályozott jutalom- és újdonságkeresés belső kontrollja tinédzserkorban még nem teljesen kialakult.⁵³ A jutalom iránti igény nagy, a veszélyérzet hiányzik. Ez a hatás segíti ugyan a szülőktől, a családtól való leválást és erősíti az önállóságot, de a kockázatkeresés akár nem kívánt terheltséghez, drog- és alkoholfüggőséghez, sőt bűnözéshez is vezethet.

A kutatások a főbb bűncselekményekre elkészítették az életkori görbéket, és kitűnt, hogy a csúcspont a személy elleni elkövetések és a drogos cselekmények esetében a tizenhetedik, a vagyon elleni elkövetéseknél a tizenhatodik életév. Kivétel a szexuális bűnözés, ahol az ív emelkedése a tizenhetedik évnél kezdődik és a tizennyolcadik-huszedik évnél emelkedik jelentősen.⁵⁴

Nemcsak a kockázat bátorítja a tiniket kontrollálatlan tettekre, de a hasonló érdeklődésű társak keresése is erősíti veszélyes magatartásukat. Ez az oka annak is, hogy ugyanebben az életperiódusban az elkövetők és áldozatok közötti határ elmosódik⁵⁵.

A gyilkos profilja. Kik ők és milyenek a gyilkosok?

A fiatalok gyilkosságait és elkövetőit értékelő tanulmányok megállapítják⁵⁶, hogy az elmúlt évtizedek kutatásai leíró jellegűek és retrospektív természetűek, bár sok információt tartalmaznak az okokról, rávilágítanak az elkövetők demográfiai, medikális, oktatási-nevelési, családi és szociális helyzetére, ugyanakkor hiányosak a legfontosabb, jósló rizikófaktorok és az életútban fellelhető előrejelző tényezők kijelölésében. Az empirikus kutatások többsége megkísérli ki-küszöbölni, kiegészíteni az esettanulmányokra alapozott kutatások hiányosságait. Különböző kontrollcsoportokat és módszereket alkalmazva vizsgálják az emberölést elkövető és más nem erőszakos fiatalok közötti különbségeket és hasonlóságokat, hogy kiderítsék, kik ők, és miért olyanok, amilyenek⁵⁷.

A sokféle jellemző alapján, máig is érvényesen, *Cornell*⁵⁸ a fiatal gyilkosokat három fő csoportba osztotta:

1. Pszichotikusok, mentálisan zavartak (vizsgáltjai hét százaléka).
2. Konfliktusos gyilkosok (áldozatukkal az elkövetés előtt vitában, verekezésben voltak, negyvenkét százalék).
3. Kriminális elkövetők (pénzért, rablás során gyilkoltak, ötvenegy százalék).

A kategorizálás alapja nyolc előzmény vizsgálata volt: családi gondok, iskolai problémák, gyerekkori zavarok, erőszak, deviáns viselkedés, alkohol-, drogfogyasztás, pszichiátriai előzmények, stressznövelő körülmények.

A vizsgálat szignifikáns különbségeket állapított meg a kriminális és a konfliktusos csoportok között. A kriminális csoportba tartozó gyilkosok között több a pszichopatológias személyiségű, a szerfüggő és a kriminális múltú. Ők inkább csoportban, társakkal követtek el bűncselekményeket, és drog hatása alatt álltak a cselekmény elkövetésekor. A kriminális elkövetőkhöz tartozók súlyos fejlődé-

si hiányosságokat mutattak, többet érte őket gyerekkorukban erőszak, felnőtteket öltek, és főként idegeneket. A kutatás tíz közös jellemző vonást állapított meg, amely a vizsgált minta hetven százalékára volt érvényes. Közösnek tűnt a családi diszfunkció, a korábbi erőszakosság másokkal, a viselkedési zavar, az iskolai tanulmányok befejezetlensége, családi erőszak, tanulási nehézségek, pszichotikus tünetek, fegyverválasztás, előző letartóztatások.

Nem sokat módosítottak a jellemzőkön az újabb kutatások sem. A jelenlegi vizsgálatok fiatalkorú gyilkosának profiljára jellemző, hogy rendezetlen, erőszakos családban nevelkedett, fizikai és érzelmi erőszaknak kitett, iskolai nehézségekkel küszködő, drogfogyasztó, kriminális viselkedésű fiú⁵⁹.

A fiatalok bántalmazása a családban a rizikófaktorok közé tartozik, főként az érzelmi abúzus jelentős, második helyen áll a fizikai és utána a szexuális erőszak. Egy 415 főn végzett, gyilkosságot elkövető fiúkat vizsgáló tanulmány megállapítása szerint azonban mindössze 12,3 százalékukat bántalmazták valamilyen formában, döntő többségüket nem érte abúzus a cselekményük előtt. A bántalmazottak fiatalabbak, többen követtek el vagyon elleni bűncselekményeket, és többszörös elkövetők, gyakrabban iskolakerülők, és kevesebben ölnek idegeneket, gyakrabban használnak fegyvert, és szüleik között több a börtönviselt.⁶⁰

Milyen kockázatok vezetnek gyilkosságig?

Rizikófaktor-kutatások, fejlődéséletút-vizsgálatok

A fiatalkorúak agresszivitása lényegesen különbözik a felnőttekétől, mások a kockázatok. A fiziológiai és lelki változásokból adódó életkori sajátosságok a külső mikrokörnyezeti hatásokkal kombinálódva sérülékeny és bizonytalan személyiségformálódást idézhetnek elő, akár agresszív cselekményekbe torkollnak. A fiatalok agresszivitását vizsgáló tudományágak közül főként a klinikai diszciplínák azok, amelyek elsőként találkozhatnak a jelenséggel, akár terápiás céllal, akár bűncselekmények elkövetőinek vizsgálata során⁶¹.

Az agresszióval kapcsolatos nyugati kutatások kezdetben és többnyire ma is a klinikai vizsgálatok, adatok alapján történtek⁶². Ez a tradicionális megközelítés a „veszély” klinikai szempontjait volt hivatva összegyűjteni, az egyén élettörténeti és egészségügyi adatai, valamint jó néhány pszichológiai teszt (Rorschach-, Szondi-, Savry- stb.) elemzésének segítségével. A megközelítés azonban a „veszély” statikus állapotát rögzítette, ám változásait, következményeit, dinamikáját és körülményeit nem mutatja meg⁶³. Ez a strukturálatlan és jobbára klinikai

adatokra épített eredmény vált alapjává nemcsak a terápiás kezeléseknél, a rehabilitációnál, hanem a büntetőjogi eljárásoknál is⁶⁴.

A modernnek nevezhető agresszió kutatások már sokkal szélesebb spektrumúak. A rizikófaktorok körében nemcsak a statikus, de a dinamikus elemek is fontossá váltak⁶⁵. Statikusak az állandó, nem illékony jegyek, események, míg dinamikusak a változásra képes érzelmi, kapcsolati vagy biológiai történések, folyamatok⁶⁶. Stabilnak számítanak az úgynevezett történeti és demográfiai faktorok, amelyek nem mozdulnak (ilyen az életkor, a nem, az elszünetelt erőszak), vagy a mentális állapot jelzői. A dinamikus faktorok sokkal változékonnyabbak és változtathatóbbak. Természetesen több védőfaktor is létezik, amelyek főként a megelőzés szempontjából fontosak, mint a gondozás lehetősége, a segítők, terápiák, és a vallási identitás erősítése.

A nemzetközi szakirodalomban a rizikófaktorokat többféleképpen csoportosítják. A legismertebbek egyike *Randy Borum*⁶⁷ osztályozása, aki történeti, klinikai és környezeti kategóriákat állapított meg.

A legmodernebbnek és leggyakrabban használnak számító Farrington-féle⁶⁸ csoportosítás a rizikófaktorok biológiai, családi, kortársi, szocioökonómiai, környezeti, szituatív és az élethelyzetek hatásait foglalja magában. A *Farrington* által kidolgozott integrált kognitív antiszociális potenciál (*integrated cognitive antisocial potential; ICAP*)⁶⁹ az az állapothalmaz, amely antiszociális viselkedéshez, erőszakhoz vezet. A hosszú távú hatása kriminális szülő, kortárs csoport és környezet, valamint az egyéni impulzív karakter. Kognitív elemei a döntési mechanizmus állapota, a memória, a felfogás, és a szociális tanulási folyamatok is.

Farrington és kollégái minden lehetséges módszertani megoldást alkalmaztak tanulmányukban⁷⁰: ezeregyszáz fiatalkorú, pittsburghi általános iskolás fiút, három korcsoportban, longitudinális életút-módszerrel⁷¹ vizsgáltak, és összehasonlították a vizsgáltak körében észlelt harminchét, gyilkosságot elkövető fiatal előéletével. Céljuk, hogy összegezzék az életút folyamán megjelenő legvalószínűbb rizikófaktorokat, amelyek megjósolhatják a gyilkosság bekövetkezését, sokkal inkább a bűncselekmény elkövetése előtti, mint az utána következő időszakra koncentrálva. Ez az első olyan kutatás, amelynek során nemcsak a követéses módszert, hanem a tettesek vallomásait, a gondozók, szülők, tanárok információit éppúgy felhasználták, mint a hivatalos iratok adatait. A vizsgálat, a források korlátai miatt nem foglalkozott az elkövetők biológiai faktoraival, akik döntően (a harminchétből harminckettő) afroamerikai fiúk voltak.

A megállapított rizikófaktorokat két nagy csoportba osztották:

1. Magyarázó-értelmező rizikófaktorok, amelyek nem mérik az antiszociális viselkedést, de kapcsolatosak azzal. Összesen huszonegy gyermekkorra vonatkozó rizikófaktorot találtak fontosnak. A szempontok a gyerek (bűntudathiány,

rideg-érzékenység, túlkorosság, depresszió stb.), a szülő (fiatal anya, szülői szerfüggőség, apai viselkedésproblémák), a gyereknevelés (a szülői ellenőrzés hiányossága, anyai fizikai bántalmazás, közömbös szülő-gyerek viszony), a szocioökonómiai helyzet (alacsony családi egzisztencia, nagycsalád, kis lakás, munka nélküli anya, alacsony szociális státus) és a szomszédos környezet (kockázatos környék) adataira vonatkoztak.

2. Viselkedésbeli rizikófaktorok, amelyek a fiatalok antiszociális viselkedését mérik. A tizennyolc rizikófaktort négy kategóriában vizsgálták: a gyerek viselkedése (súlyos kriminális cselekmény, kegyetlenség, szökés, fizikai és más agresszió, manipulatív viselkedés, szétszórt viselkedészavar), a gyerek attitűdje (pozitív vonzalom a bűnelkövetéshez, a drogfogyasztáshoz). Szülővel való viselkedés (szegényes kapcsolat, a szülő kontrollálása a rossz viselkedésen keresztül). A kortárs csoporthoz való viszony (közös bűnelkövetés, rossz barátok, felületes, szegényes kapcsolat a társakkal), és végül az iskolai viselkedés (kimaradás, alacsony tanulási motiváltság, iskolakerülés).

A kutatók külön vizsgálták a kriminális viselkedést a gyilkosságot elkövető fiatalok esetében, és három lényeges és közös jellemző csoportot találtak. Ezek a fiatalok már a gyilkosságot megelőzően erőszakkal éltek (rablás, fegyverhasználat, súlyos testi sértés és bandaharcok a jellemzők). Vagyon elleni cselekményeket, különféle lopást, vandalizmust, orgazdaságot, gyűjtogatást követek el, és droggal kapcsolatos tevékenységben vettek részt (drogterjesztés, -eladás, keménydrog-fogyasztás).

Végeredményként a kutatók leszögezik, hogy a gyilkosság elkövetésének rizikófaktoraik közül a viselkedési anomáliák a fontosabbak, különösen az iskolából való kimaradás, a diszruptív viselkedési zavar, a kriminalitás iránti pozitív attitűd, és a személyek elleni erőszak emelhető ki. Az emberölést elkövető fiatalok kilencvenöt százalékának volt kriminális múltja, a testi sértés és a fegyverhasználat, valamint a droghasználat és a vagyon elleni cselekmények emelkedtek ki. A szerzők hangsúlyozzák, hogy a várakozással ellentétben a szülői gyereknevelés milyenségének faktora nem mutat közvetlen hatást a bekövetkezett gyilkosságra, miközben a fiatal anya és a hátrányos helyzetű környezet rizikófaktorként jelentkezett. Az egyéni, magyarázó rizikófaktorok közül számos, a korábbi kutatásokban erős jósló elemnek mutatkozó tényező jelentősége nem igazolódott. Ilyenek például a büntudat hiánya, a kegyetlenkedés, a rideg-érzékeny magatartás, azaz a pszichopátiás jellemvonások korai mutatói. Mindez igen valószínűleg annak tulajdonítható, hogy a vizsgálat teljességgel mellőzte a különféle pszichotikus tényezőket, biológiai-neurológiai előzmények felvételét és elemzését.

A rizikófaktorokkal operáló kutatások legfrissebb darabja *Matt DeLisi és társai* 2014-ben megjelent tanulmánya⁷², amely 1354 súlyos, erőszakos cselekményt elkövető fiatal életútját vizsgálta, nyolc demográfiai karakter és harmincöt rizikófaktor alapján. A tizennyolc év alatti fiúk között mindössze tizennyolc fiatalot vádoltak emberöléssel. A kutatók több olyan jellemzőt találtak, amely megkülönböztette egymástól a két csoportot. A gyilkosok intelligenciaszintje alacsonyabbnak bizonyult, fegyvert tartottak, erőszakos közegben éltek, a közösségi szabályokat nem fogadták el. Két jellemző kimagaslóan különbözött, az alacsony IQ és az erőszakos környezet. Az is nyilvánvalóvá vált, hogy a rizikófaktorok számának növekedése jelzi a gyilkosságokat. A kutatás szerint a csak erőszakos és az emberölést elkövető két csoport között lényegesen nagyobb a hasonlóság, mint a különbség. A gyilkosságok inkább kivételek, mint szabályok, és az érzelmi, szituációs hatásoknak nagyobb szerepük van, mint más egyéni, belső jellemzőknek. Ez bizony azt is jelenti, hogy a megelőzésben az antiszociális viselkedés kezelése a cél, mert ez vezethet, szerencsére ritka esetben, gyilkossághoz. Azt ugyanis nagyon nehéz megállapítani, hogy kinél mely rizikófaktorok együttállása válik végzetessé.

A rizikókutatás természetesen csak lehetőség, valószínűség, becslés. Tendenciákat mutat, bizonyos jelek megerősítését adja, semmiképpen sem jelent az egyes személyekre, vagy a teljes populáció tekintetében bizonyosságot. A legjobb tanács, amelyet kutató adhat, hogy csökkenteni kell a fiatalok életében a rizikófaktorokat és akkor csökkenhet a gyilkosságok száma is⁷³.

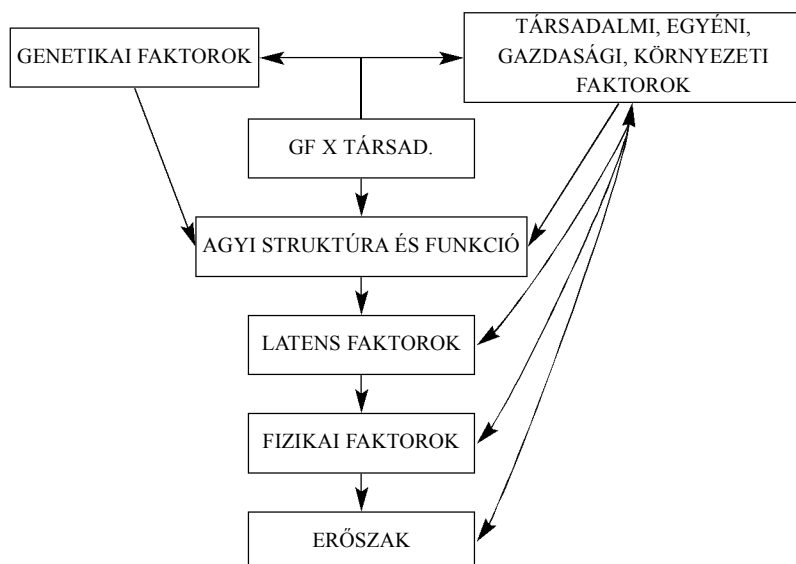
Mi készíti végül is a fiatal emberölésre?

A 3. számú ábra⁷⁴ komplex módon bemutatja, hogy a makro- és mikrostrukturális elemek, a fizikai, lelki⁷⁵, biológiai jegyek és kockázatok milyen hatással lehetnek az egyén agressziójának alakulására.

Mindent összevetve, a kutatók többnyire egyetértenek a főbb okokban. A *mi indukálhat gyilkosságot?* kérdésre a következő lista összegezhető:

1. Lelki és pszichopatológiai magyarázatok. Számos kutató pszichológiai rendelkezésekkel (mint például az ego fejlődési problémái, kötődési hiányosságok, narcizmus, dühkezelési gondok stb.) indokolja az emberölést. Különösen az 1940 és 1990 közötti szakirodalomra jellemző ez a fajta megközelítés⁷⁶. Hasonlóképpen jellemző a kutatásokra a pszichopatológiai vizsgálódás, amikor a gyilkosságokat a különféle agyi sérülések, neurológiai diszfunkciók, pszichózisok következményeként interpretálják⁷⁷. Számos tanulmány szerint a fiatal gyilkosok rövid pszichotikus epizódja a cselekmény, a hirtelen elvesztett ön-

3. számú ábra

kontroll következménye, mindazonáltal a brutális, impulzív, pszichotikus elemeket nélkülöző esetek cáfolták ezt a nézetet⁷⁸. A leggyakoribb diagnózisok a személyiségzavar és a viselkedészavar, valamint a figyelemhiány és a hiperaktivitás⁷⁹. A neurológiai károsodások, a különféle agyi és fejsérülések következményei és a fiatalkorúak emberölése közötti összefüggés meglepte megosztja a kutatókat⁸⁰. Ahogy az intelligenciaszint és a gyilkosság kapcsolatának mérése is nehézségekbe ütközik. A vizsgálatok döntő többsége igazolta vissza, hogy az elkövetők között igen magas a mentálisan retardáltak (70-es IQ alattiak) aránya, de voltak kutatások, amelyek az átlagos, vagy annál magasabb, 100–130-as IQ-szintet regisztráltak⁸¹.

2. Az emberölés fiatal elkövetőinek családi környezetét szinte valamennyi kutatás központi kérdésnek tekinti. Meg is állapítják, hogy néhány kivételtől eltekintve az elkövetők diszfunkciós családból valók, ahol gyakori a kriminális előzmény, az erőszak, alkoholizmus és a mentális betegségek. Gyermekbántalmazás és a szülők egymás közötti erőszakos viselkedése is szerepel a fiatalok élettörténetében, ahogy az érzelmi és alkalmanként a szexuális abúzus sem ritka⁸².
3. Iskolai viselkedésükre jellemző a deviancia, iskolakerülés, csavargás, társak elleni erőszak, kimaradás az iskolából, gyenge tanulmányi eredmények.

4. Az emberölést elkövető fiatalok múltjában is kimutatják a kutatások az anti-szociális viselkedést, többségüknek kriminális előzménye is van. Bár ritka a különféle függőségek vizsgálata körükben, a tanulmányok szerint húsz-húszöt százalékuuk alkohol- vagy drogfüggő⁸³.
5. Szinte valamennyi kutatásra érvényes, hogy megállapításaik kifejezetten a fiatalok vagy fiatal felnőtt, férfi gyilkosokra érvényesek, ennek egyetlen magyarázata, hogy ebben a korosztályban a női elkövetők száma igen alacsony⁸⁴.

Összegzés

A kutatások kétségtelenül általánosítható, összegző képet adtak az emberölést elkövető fiatalok lehetséges profiljáról. Részletes és bizonyítottan sokféle okot, motívumot és rizikófaktorokat állapítottak meg a gyilkosság megértése, magyarázata érdekében. A legfontosabb kérdésre, hogy kiből mikor válhat gyilkos, a sokoldalú kutatások ellenére sincs kétséget kizáró válasza a tudománynak. Azaz nem megjósolható, nem előre látható, ki öl majd embert. A vizsgálatok rengetegéből azonban néhány általánosítható megállapítás talán helyénvalónak látszik.

1. Ismereteink azt mutatják, hogy az agresszió és az életkor között a testi és lelki fejlődést meghatározó összefüggés van. A gyilkosságig vezető út és az agresszivitás foka nem egyetlen és együtt járó folyamatban történik. Két fejlődési út látszik elválni egymástól. Mégpedig az emberölést elkövetők és a „csak erőszakos” fiatalok között mutatkoznak észlelhető különbségek. Utóbbiak, a néha kisebb bűncselekményeket is elkövető tizenéves fiatalok esetében a tizenhatodik-tizenhetedik év az agresszivitás csúcspontja, ami a húszas éveikre csökken, és többségük lenyugodva és jogkövető módon alkalmazkodik a társadalmi elvárásokhoz. Egy kisebb csoport azonban más vonalon halad.

A legújabb evolúciós kutatások⁸⁵ is az ember agresszióhoz való adaptációjának két útjára mutatnak. A gyilkosság nem volt soha a közösség vagy a természet által jutalmazott stratégia. Egyszerűen azért, mert egyéni és közösségi szempontból egyaránt veszélyeztette a túlélést. Egy adott környezet arra készítette az embert, hogy saját fennmaradása érdekében öljön, legyen ez csecsemőgyilkosság vagy háborús cél, akkor és ott, a saját életért ez a viselkedés bizonyulhat a legkisebb árnak. Az evolúció azonban kialakította a gyilkosságot elkerülő adaptív megoldást is, akár az adott közösségen belüli következetes büntetéssel vagy a veszteség, a sérülések nagyságának elkerülésére való ösztönzéssel. Mindehhez az agy formálódása és az idegrendszer fejlődése megadja azokat a kognitív és érzelmi fejlődésbeli elemeket, amelyek kihatnak a viselkedésre is. Az emberi agy szürkeállományának nagysága például mérhetően kisebb az extrém erőszakot elkövetők, konkrétan a gyilkosok esetében, mint az

általában agresszívnek mutató antiszociális vagy bűnöző fiataloknál⁸⁶. Így lehetséges, hogy az agresszivitás nem torkollik mindenkinél gyilkosságba, a kor előrehaladtával az emberek többsége megtanulja kontrollálni erőszakos természetét, ezért csak kevesen jutnak el a halált okozó végletes pontig.

Nem véletlen, hogy a legtöbb nyelvben és a tudományban is különválasztják az agressziót mint a minden magasabb rendű élőlényben, így az emberben is meglévő biológiai adottságot a csak az emberre jellemző erőszaktól. Ahogy ezt *Erich Fromm* megfogalmazza, az emberre az agresszió támadó-védekező alapformái, ha úgy tetszik „védekező agressziója” mellett döntő hatással vannak a „*karakterben gyökerező szenvedélyek*”⁸⁷, azaz a „kártékony agresszió”. „*Csupán a kártékony agresszióról kell elfogadnunk, hogy nem velünk született, mi-nek következtében nem is kitörölhetetlen vonása természetünknek.*”⁸⁸ Az élettudományok fejlődése lehetővé tette, hogy mára az emberöléssel kapcsolatos kutatások megújult információk segítségével a fiatalokra és az agresszió biológiai, neurológiai és lelki alakulására koncentrálódjanak. A cél, hogy megállapítható legyen, meddig és mikor léphet fel a védekező agresszió, hogyan tartható kordában. Az is megfejtésre vár, hogy karakterünk elemei közül melyik mitől és kinél okozza a csak az emberre jellemző, ráadásul nem is mindenkinél előhívható, kártékony agressziót.

2. Gyilkosságot kevesen követnek el, de előéletükben nyílt és rejtett agresszióval egyaránt találkozunk. A vizsgálatok igazolt pontja, hogy minden gyilkos esetében jellemző mutató az intelligenciaszint (IQ), amely többnyire alacsony, és ennek egyértelmű következményei, amelyek a kognitív reakciókkal, a tanulási képességgel, az iskolai viselkedéssel (csavargás, kimaradás, iskolakerülés, társak bántalmazása stb.) kapcsolatosak. A magas intelligenciájú gyilkosok, a jobbára hidegvérű pszichopaták, a sorozatgyilkosok kivételesen ritkák. A gyilkossá válás hasonlóan egyetemes jelzője az erőszakos környezet, amelyben élnek, legyen az kriminális karrierű családtag, vagy szomszédság, lakóhely, baráti kör, és a fegyverhez jutás vágya, lehetősége. A harmadik általánosítható pont az elkövetés szituatív jellege, az alkalom szülte tett (akár előre eltervezetten, pénzért történik, akár indulatból), ott és akkor dől el a cselekmény végső kimenetele.
3. A kutatások arra mutatnak, hogy az ember békésebb, agresszióját folyamatosan kontroll alatt tartó lényé formálódik a történelem folyamán. Nem új, de tény az is, hogy a gyilkosok döntően fiatalok, akiknek biológiai fejlődése és környezetük kölcsönhatása már korán súlyos problémákkal terhelt. Az agresszió ellenőrzés alatt tartásának agyi funkciói, önmaga irányítása és környezetének erőszakossága egy adott szituációban kikeveri a gyilkos koktélt. Nem véletlen, hogy az emberölés tudományos kutatásának előterébe a neurológiai, az evolúciós és a szociálpszichológiai kockázatokat elemző vizsgálatok kerültek⁸⁹.

Nem érdektelen, hogy milyen megelőzési, utókezelési, kontrollálási megoldásokat választunk a fiatal gyilkosok számára. Beszámíthatók-e, büntetést vagy gyógyítást érdemelnek-e, mit tegyünk, hogy számuk még kevesebb legyen? Ezek a kérdések szakmai és politikai vitáktól övezetten⁹⁰ még mindig a kutatók, törvényhozók, jogalkalmazók előtt állnak.

JEGYZETEK

- 1 Global Study on Homicide 2013, Trends Contexts, Data, UNICOD, 2013; WHO Mortality Database 2010.
- 2 Uo.
- 3 Steven D. Levitt: Understanding Why Crime Fell in the 1990s: Four Factors that Explain the Decline and Six that Not. *Journal of Economic Perspectives*, vol. 18, no. 1, 2004, pp. 163–190.; Jan van Dijk – Andromachi Tseloni – Graham Farrell (eds.): *The International Crime Drop: New Directions in Research*. Macmillan, Palgrave, 2012; Roger Matthews: *Doing Time. An Introduction to the Sociology of Imprisonment*. Macmillan, Palgrave, 2009
- 4 Steven D. Levitt: i. m.; A legalizált abortusz és a bűnözés csökkenése közötti összefüggést megkérdőjelezi John Lott – John Whitley: *Abortion and Crime: Unwanted Children and Out-of Wedlock Birth*. Yale Law School Legal Scholarship Repository. John M. Olin Center for Studies in Law, Economics, and Public Policy Working Papers. Paper, 154, 2001. http://digitalcommons.law.yale.edu/lepp_papers/254
- 5 Roger Matthews: i. m.
- 6 John Eck – Edward Maguire: Have changes in policing reduced violent crime? An assessment of the evidence. In: Alfred Blumstein – Joel Wallman (eds.): *The crime drop in America*. Cambridge University Press, 2006, pp. 207–265.
- 7 Lawrence W. Sherman: *The Rise of Evidence – Based Policing Targeting, Testing and Tracking*. University of Chicago, Chicago, 2013 <http://cebcp.org/wp-content/evidence-based-policing/Sherman-TripleT.pdf>
- 8 Marieke C. Liem – William A. Pridemore (eds.): *Handbook of European Homicide Research. Pattern, Explanations and Country Studies*. Springer, 2013, p. 92.
- 9 Andromachi Tseloni – Graham Farrell – Nick Tilley – Louise Grove – Rebecca Thompson – Laura Garius: Towards a Comprehensive Research Plan on Opportunity Theory and the Crime Falls. In: Jan van Dijk – Andromachi Tseloni – Graham Farrell (eds.): i. m. 286–289. o.
- 10 Jan van Dijk – Ben Vollaard: Self-limiting Crime Waves. In: Jan van Dijk – Andromachi Tseloni – Graham Farrell (eds.): i. m. 252. o.
- 11 Shuriyo Fujita – Michael Maxfield: Security and the Drop in Car Theft in the United States. In: Jan van Dijk – Andromachi Tseloni – Graham Farrell (eds.): i. m. 231–249. o.
- 12 Jessica Wolpaw Reyes szerint a levegőben terjedő nagy mennyiségű ólom különösen a fiatalok agyműködésében és ezen keresztül agressziószintjének állapotában játszik stimuláló szerepet. Jessica W. Reyes: *Lead Exposure and Behavior: Effects on Antisocial and Risky Behavior among Children and Adolescents*. NBER Working Paper, 2014. <http://www.nber.org/papers/w20366>
- 13 Jan van Dijk – Andromachi Tseloni – Graham Farrell (eds.): i. m. 310–311. o.; Manuel Eisner – Amy Nivette: How to Reduce the Global Homicide Rate to 2 per 100,000 by 2060. 2012. http://www.academia.edu/3063823/How_to_Reduce_the_Global_Homicide_Rate_to_2_per_100
- 14 Ineke H. Marshall – Diana L. Summer: Contemporary Differences in Rates and Trends of Homicide Among European Nations. In: Marieke C. Liem – William A. Pridemore (eds.): i. m. 67. o.
- 15 Az alkoholfogyasztás és az emberölés pozitív kapcsolatát az 1900-as évektől folyamatosan, a világon a legmagasabb arányban, Oroszországban és Kelet-Európában regisztrálták, ami csak az előre eltervezett, nyereségvágyból elkövetett esetekben mutat némi csökkenést. William A. Pridemore: Change and stability in the characteristics of homicide victims, offenders and incidents during rapid social change. *British Journal of Criminology*, vol. 47, no. 2, 2007, pp. 331–345. A fiatalok harminc európai országban dívó ivá-

- si szokásairól hasonló megállapításra jutottak a kutatók a közelmúltban is. A kontinens északi és keleti vidékein, az úgynevezett „dry” kultúrákban, ahol evés nélkül, a kiütésig isznak a fiatalok, magasabb a gyilkosságok száma is. Richard B. Felson – Jukka Savolainen – Thoroddur Bjarnason – Amy L. Anderson – I. Tusty Zohra: *The Cultural Context of Adolescent Drinking and Violence in 30 European Countries*. *Criminology*, vol. 49, no. 3, 2011, pp. 699–728.
- 16 Janet P. Stamatel: *The Effects of Political, Economic, and Social Changes on Homicide in Eastern Europe*. In: Marieke C. Liem – William A. Pridemore (eds.): i. m. 155–170. o.
- 17 Marcelo F. Aebi – Antonia Linde: *Regional Variation in Europe Between Homicide and Other Forms of External Death and Criminal Offences*. In: Jan van Dijk – Andromachi Tseloni – Graham Farrell (eds.): i. m. 91. o.
- 18 Van is szakirodalom szép számmal, amely az elmúlt harminc évben a társadalmi depriváció, az egyenlőtlenség, a szegénység és az emberölések alakulásának kérdését elemezte. Összefoglalóan ismerteti William A. Pridemore: *Poverty Matters. A Reassessment of the Inequality-Homicide relationship in Cross-National Studies*. *British Journal of Criminology*, vol. 51, 2011, pp. 739–772.; Hector G. Rufrancos – Madeleine Power – Kate E. Pickett – Richard Wilkinson: *Income Inequality and Crime: A Review and Explanation of the Time-series Evidence*. *Social Criminology*, vol. 1, issue 1, 2013, pp. 1–9.
- 19 Rolf Loeber – Eric Lacourse – D. Lynn Homish: *Homicide, Violence and Developmental Trajectories*. In: Richard E. Tremblay – William W. Hartup – John Archer (eds.): *In Developmental Origins of Aggression*. Guilford, New York, 2005, pp. 202–220.
- 20 Az emberölés morális és büntetőjogi megítélésének univerzalizálásáról írja John Mikhail, hogy az emberiség gondolkodása nemcsak az egyetemes tiltásban, de az olyan részletekben is egyetemes, mint a jogos védelem, az emberölés mentális okainak elemei, a beszámíthatóság vagy a provokáció megítélése. John Mikhail: *Is the Prohibition of Homicide Universal? Evidence from Comparative Criminal Law*. *Georgetown Public Law and Legal Theory Research Paper*, nos. 10–21, 2010, pp. 497–515.
- 21 Veli Verkko (1893–1955) finn szociológus. Idézi Janne Kivivuori – Jukka Savolainen – Petri Danielsson: *Theory and Explanation in Contemporary European Homicide Research*. In: Marieke C. Liem – William A. Pridemore (eds.): i. m. 96–97. o.; Verkko megállapításairól az emberölés kutatásának klasszikusa, Marvin E. Wolfgang már 1958-ban is hosszasan értekezett *Patterns in Criminal Homicide Science* Editions. John Wiley and Sons, New York, 1958, pp. 61–64.
- 22 Tanya Trussler: *Demographic and Homicide in Canada: a Fixed-Effect Analysis of the Role of Young Males on Changing Homicide Rates*. *Western Criminology Review*, vol. 13, no. 1, 2012, p. 59.
- 23 Manuel Eisner: *The uses of violence. An examination of some cross-cutting issues*. *International Journal of Conflict and Violence*, no. 3, 2009, p. 53.
- 24 Ezt a nézetet a Martin Daly – Margo I. Wilson szerzőpáros klasszikus munkájában dolgozta fel (*Homicide*. Hawthorne, Aldine, 1988), és teóriájukat formálta tovább a Joshua D. Duntley – David M. Buss szerzőpáros [*The Plausibility of Adaptations for Homicide*. In: Peter Carruthers – Stephen Laurence – Stephen Stich (eds.): *The Innate Mind: Structure and Contents*. Oxford University Press, New York, 2005, pp. 291–304.].
- 25 Manuel Eisner: i. m. 46–48. o.
- 26 Janne Kivivuori – Jukka Savolainen – Petri Danielsson: i. m.
- 27 Michelle Evans-Chase – Minseop Kim – Huiquan Zhou: *Risk-taking and Self Regulation: A Systematic Review of the Analysis of Delinquency Outcomes in the Juvenile Justice Intervention Literature 1996-2009*. *Criminal Justice and Behavior*, vol. 40, no. 6, 2013, pp. 606–628.; különösen Robert E. Hanlon – Michael Brook – John Stratton – Marie Jensen – Leah H. Rubin: *Neuropsychological and Intellectual Differences Between Types of Murderers*. *Criminal Justice and Behavior*, vol. 40, no. 8, 2013, pp. 933–948.
- 28 Norbert Elias: *A civilizáció folyamata*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1987. Természetesen többen és több ponton is megmagyarázandónak tartják Elias gondolatmenetét, ilyen a fejlődő világ erőszakállapotának alakulása és az európai erőszakgörbe 1960 és 1990 közötti emelkedése. Az elmélet egésze azonban, úgy tűnik, minden kritikát kiállt. A legtöbb szerző inkább kiegészíti, mint cáfolja a szerzőt. Lásd Steven Pinker: *The Better Angels of Our Nature. Why Violence Has Declined*. Viking, New York, 2011.

- 29 Steven Pinker: i. m. 72. o.
- 30 Manuel Eisner Elias elméletét statisztikákkal és a kriminológiai magyarázatokkal egészítette ki és jutott ugyanarra a végeredményre, azaz a gyilkosságok történeti csökkenésének alakulására. Manuel Eisner: What Causes Large-scale Variation in Homicide Rates? In: Kortüm Hans-Henning – Jürgen Heinze (eds.): Aggression in Humans and Primates. Walter de Gruyter, Berlin, 2012, pp. 137–162.
- 31 Az adott évben a polgárok által termelt, végső felhasználásra szánt javak összességének egy főre jutó összege.
- 32 A statisztikai eloszlás egyenlőtlenségének mérésére használt mutató. Leggyakrabban a jövedelem- és a vagyoneeloszlás egyenlőtlenségének bemutatására alkalmazzák.
- 33 Marc Quimet: A World of Homicides: The Effect of Economic Development, Income, Inequality and Excess, Infant Mortality on the Homicide Rate for 165 Countries in 2010. *Homicide Studies*, vol. 16, no. 3, 2012, pp. 238–258.
- 34 Egy svéd kutatás 1997 és 2009 között vizsgálta a tartós munkanélküliség és a bűnözés kapcsolatát. Daniel Almén – Martin Nordin: Long term unemployment and violent crimes – using post-2000 data to reinvestigate the relationship between unemployment and crime. 2011 <http://lup.lub.lu.se/record/2376748> ; Egy korábbi kutatás ugyanebben a témakörben kimutatta, hogy a svéd munkanélküliség egy századpontos emelkedése esetén az átlagjövedelem alatt élők között 2,9 százalékkal emeli a bűnelkövetés arányát, a betörések száma 5,9, az autólopásoké 22,1, a rablásoké 9,1 százalékkal emelkedett. A gyilkosságok és testi sértések esetében nem volt változás. Anna Nilsson: Income inequality and crime: The Case of Sweden. Institute for Labour Market Policy Evaluation. Working Paper, no. 6, 2004, pp. 1–38. <http://www.ifau.se/upload/pdf/se/2004/wp04-06.pdf>
- 35 Kelly Morgan: Inequality and Crime. *The Review of Economics and Statistics*, vol. 82, no. 4, 2000, pp. 530–539.
- 36 Kiváló összefoglaló olvasható Paul Knepper: Falling crime rates: What happened last time. *Theoretical Criminology*, vol. 19, no. 1, 2015, pp. 59–76.
- 37 Kathleen M. Heide: Youth Homicide: A Review of the Literature and a Blueprint for Action. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, vol. 47, no. 6, 2003, pp. 6–36.
- 38 A „virgin killer” tézise David Canter amerikai pszichológustól ered, aki a következőket írja: a szűz gyilkos „... az a személy, akinél abszolút semmiféle figyelmeztető előjel, ami a gyilkosság bekövetkeztét mutatná, nem észlelhető [...] Az ilyen emberek ritkák, de létezésük megváltoztatja az emberölésről szerzett minden eddigi tudásunkat.” David Canter: A New Era of Homicide Studies? Visions of Research Agenda for the Next Decade. *Homicide Studies*, vol. 4, no. 1, 2000, pp. 8–9.
- 39 Daniel P. Farrington: Age and crime. *Crime and Justice*, vol. 7, 1986, pp. 189–250. Farrington, életkor–kriminalitás görbéje nem éppen a legújabb kutatás eredménye, de ez idáig szinte kivétel nélkül valamennyi felmérés megközelítőleg azonos görbét rajzolt.
- 40 Michelle Evans-Chase – Minseop Kim – Huiquan Zhou: i. m. 615. o.
- 41 Rolf Loeber – Dustin Pardini: Neurobiology the development of violence: common assumptions and controversies. *Philosophical Transactions of The Royal Society B.*, vol. 363, 2008, pp. 2491–2503.
- 42 Uo.
- 43 Richard E. Tremblay: Prevention of Youth Violence. Why Not Start at the Beginning? *Journal of Abnormal Child Psychology*, vol. 34, no. 4, 2006, pp. 481–487.; Matt DeLisi – Alex R. Piquero: New Frontiers in Criminal Careers Research, 2000–2011: A state-of-art review. *Journal of Criminal Justice*, no. 39, 2011, pp. 289–301.
- 44 Rolf Loeber – Dustin Pardini: i. m. 208. o.
- 45 Uo.
- 46 Uo. 214. o.
- 47 A korábbi összehasonlító kutatások is hasonló képet adnak. A hetvenegy gyilkos és ugyanennyi nem erőszakos elkövető közötti különbségek vizsgálatánál az emberölő csoport tagjainak családjában a kriminális előéletűek, a bandához tartozás, a tanulási nehézségek és a kiemelkedő alkoholfogyasztás volt a kiugróan jellemző. Frank DiCataldo – Meghan Everett: Distinguishing Juvenile Homicide from Violent Juvenile

- Offending. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, vol. 52, no. 2, 2008, pp. 158–174.
- 48 Olyan klasszikus szerzők, mint Hirshi, Gottfredson összefüggést mutattak ki a kamaszkor és a szenzációkeresés, valamint az antiszociális viselkedés között. Terrie Moffitt pedig két fejlődési utat jelölt meg a kamasz bűnelkövetés vizsgálatakor. Az első út a tipikus fejlődési folyamata, amikor a problémás viselkedés éles növekedést és csökkenést egyaránt mutat. A második, az atipikus fejlődési vonal, ahol az antiszociális magatartás az életkor teljes szakaszát végigkíséri. Ebben az időszakban a neuropszichikai hiányosságok a családi, környezeti hátrányokkal kombinálódnak.
- 49 Laurence Steinberg: A Dual Systems Model of Adolescent Risk-Taking. *Developmental Psychobiology*, vol. 52, no. 3, 2010, pp. 216–224.
- 50 Evans-Chase et al.: i. m. 613–615. o.
- 51 Terrie Moffitt: Adolescent-limited and life-course-persistent antisocial behavior: A developmental taxonomy. *Psychological Review*, vol. 100, 1993, pp. 674–701.
- 52 A szerzők nem tagadják, hogy a vizsgálat, amely elsőként hasonlította össze gyilkos és nem emberölő fiatalok agyi struktúráját, nem ad választ arra, hogy a tett elkövetése előtt milyen állapotban voltak. Az is tudott, hogy az agy szürkeállománya képlékeny, változásra képes, például két héten át napi 15 perces újságolvasás bizonyos területeken és mérhető mennyiségben növeli a szürkeállományt. Lora M. Cope – Elsa Ermer – Lyn M. Gaudet – Vaughn R. Steele – Alex L. Eckhardt – Mohammad R. Arbabshirani – Michael F. Caldwell – Vince D. Calhoun – Kent A. Kiehl: Abnormal brain structure in youth who commit homicide. *NeuroImage: Clinical*, vol. 10, no. 4, 2014, p. 806. <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>
- 53 Michelle Evans-Chase – Minseop Kim – Huiquan Zhou: i. m. 616. o.
- 54 Uo.
- 55 Martin Daly: Girls, peer violence and restorative justice. *Australian and New Zealand Journal of Criminology* vol. 41, no. 1, 2008, pp. 109–137.
- 56 Kathleen M. Heide: i. m.
- 57 Frank DiCataldo – Meghan Everett: i. m.
- 58 Dewey G. Cornell: Causes of juvenile homicide: A review of the literature. In: Elisa P. Benedek – Dewey G. Cornell (eds.): *Juvenile Homicide*. American Psychiatric Press, Washington, 1989, pp. 3–36.
- 59 Whitney R. Johnson: *Juvenile Homicide: A Closer Examination of Childhood Maltreatment*. A. Dissertation, Arizona State University, 2011
- 60 Uo.
- 61 A vizsgálatok kis mintákon történtek, huszonöt-harminc fővel, és klinikai szempontok szerint. A sokaságból két klasszikust említik: Wade C. Myers – Kerrilyn Scott – Ann W. Burgess – Allen G. Burgess: Psychopathology, biopsychosocial factors, crime characteristics and classification of 25 homicidal youth. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, no. 34, 1995, pp. 1483–1489.; Pekka Santilla – Jaana Haapasalo: Neurological and psychological risk factors among young homicidal, violent and nonviolent offenders in Finland. *Homicide Studies*, no. 1, 1997, pp. 234–253.
- 62 Randy Borum: Improving the clinical practice of violence risk assessment. Technology, guidelines and training. *American Psychologist*, vol. 51, 1996, pp. 945–956.
- 63 Randy Borum: Assessing Violence Risk among Youth. *Journal of Clinical Psychology*, vol. 56, no. 10, 2000, pp. 1263–1288.
- 64 Laurence Steinberg: Should the Science of Adolescent Brain Development Inform Public Policy? *Issues in Science and Technology*, 2012, Spring, pp. 67–78.
- 65 A megkülönböztetés a kutatások szempontjából azért fontos, mert bizonyos források és vizsgálati módszerek nem alkalmasak valamennyi faktor elemzésére. Még akkor sem, ha kiegészültek a különféle statisztikai, matematikai, valószínűség-számítási technikákkal és a faktorálással.
- 66 Rebecca P. Barclay – Robert J. Hilt: Youth Violence: Assessment and Treatment Planning in Primary Practice. *Pediatric Annals*, vol. 43, no. 1, 2014, p. 40.
- 67 Randy Borum (2000): i. m. Történelmi faktorok: A korai erőszakos hajlam, az iskolai problémák (tudásbeli hiányok, alacsony érdeklődés, csavargás, gyakori iskolaváltás). Klinikai faktorok: Áldozatiság (fizikai erőszak, szexuális erőszak, elhanyagolás), mentális vagy viselkedési rendellenességek, érzelmi instabili-

- tás, kockázatkeresés, empátiahiány, erőszak iránti vonzalom. Környezeti faktorok: Negatív kortársi és szegényes családi kapcsolatok, környezeti kriminalitás és erőszak, többek között. Részletesen és pontosabban: Uo. 1267. és köv. o.
- 68 Daniel P. Farrington: Integrated developmental and life-course theories of offending. Transaction, New Brunswick, 2005; Daniel P. Farrington – Rolf Loeber – Mark T. Berg: Young Men Who Kill: A Prospective Longitudinal Examination from Childhood. *Homicide Studies*, vol. 16, no. 2, 2012, pp. 99–128.
- 69 Integrated Cognitive Antisocial Potential. A táblázatot lásd Rolf Loeber – Daniel P. Farrington: *Young Homicide Offenders and Victims*. Springer, 2011, pp. 171–172.
- 70 Daniel P. Farrington – Rolf Loeber – Mark T. Berg: i. m. 99–128. o.
- 71 A longitudinális vizsgálati módszerről részletesen lásd Kerezi Klára – Kó József: Normasértés és jogkövetés. *Fiatalkorú fiúk kriminológiai vizsgálata*. OKRI-ELTE ÁJK, Budapest, 2013, 15–73. o.
- 72 Matt DeLisi – Alex R. Piquero – Stephanie M. Cardwell: The Unpredictability of Murder: Juvenile Homicide in the Pathways to Desistance Study. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 2014, pp. 1–17.
- 73 Rolf Loeber – Eric Lacourse – D. Lynn Homish: i. m.
- 74 Rolf Loeber – Dustin Pardini: i. m. 2492. o.
- 75 Az úgynevezett latens, mögöttes, egyéni különbségeket jelző faktorok (underlying factors) három fő kategóriáját állapítják meg: 1. Az érzelmi és viselkedésbeli szabályozatlansághoz fűződnek (például impulzivitás, dühkezelési problémák, figyelemzavar, provokálhatóság); 2. A kognitív képességek meghibásodásáért felelősek (alacsony intelligencia, gyenge memória); 3. Az averzív (elutasító) ingerek hibás, elégtelen észlelése (félelemnélküliség, annak fel nem ismerése) okozzák. Rolf Loeber – Dustin Pardini: i. m. 2495–2497. o.
- 76 Dewey G. Cornell: Prior adjustment of violent juvenile offenders. *Law and Human Behavior*, no. 14, 1990, pp. 569–577.
- 77 Charles P. Ewing: *When children kill*. Lexington Books, 1990; Dorothy O. Lewis – Ernst Moy – Loris D. Jackson – Robert Aaronson – Nicholas Restifo – Susan Serra – Alexander Simos: Biopsychosocial Characteristics of Children who Later Murder. A prospective study. *American Journal of Psychiatry*, vol. 142, no. 10, 1985, pp. 1161–1167.
- 78 Dewey G. Cornell (1990): i. m.; Charles P. Ewing: i. m.
- 79 Kathleen M. Heide: i. m.
- 80 Dewey G. Cornell (1990): i. m.; Charles P. Ewing: i. m.
- 81 Kathleen M. Heide: i. m.
- 82 Kathleen M. Heide: *Young killers*. Thousand Oaks, 1999; Kathleen M. Heide (2003): i. m.; valamint összehasonlítás a bántalmazott és a nem bántalmazott emberölést elkövető fiatalok között Whitney R. Johnson: i. m. 81. o.
- 83 Dewey G. Cornell (1990): i. m.; Pekka Santilla – Jaana Haapasalo: i. m. 234–253. o.
- 84 Kathleen M. Heide (2003): i. m.
- 85 Joshua D. Duntley – David M. Buss: i. m. 291–304. o.; Joshua D. Duntley – David M. Buss: *Homicide adaptations*. *Aggression and Violent Behavior*, no. 16, 2011, pp. 400–409.
- 86 Lora M. Cope – Elsa Ermer – Lyn M. Gaudet – Vaughn R. Steele – Alex L. Eckhardt – Mohammad R. Arbabshirani – Michael F. Caldwell – Vince D. Calhoun – Kent A. Kiehl: i. m. 805. o.
- 87 Erich Fromm: *A rombolás anatómiája*. Háttér Kiadó, Budapest, 2001, 117. o.
- 88 Uo. 272. o.
- 89 „A neurofiziológia eredményei viszont még csak nem is érintették az agresszióknak kizárólag az emberre jellemző, őt a többi emlőstől megkülönböztető formáját: az ember – minden ok nélkül is fellépő – gyilkolásra és kínzásra való hajlamát, amely nem az élet érdekeit szolgálja, s amelyet hajlamos önmagáért való kíváncsús és örömteli célnak tekinteni” – írja Fromm 1973-ban. Erich Fromm: i. m. 153–154. o. A kutatások ma is csak tapogatóznak e kérdésben, az agressziókutatások alig figyelnek például az epigenetikai, biokémiai kutatások eredményeire. Rebecca P. Barclay – Robert J. Hilt: i. m. 39. o.
- 90 A természettudományok, így az agykutatás, a pszichológia és a jog együttműködése az emberölés és a fiatalok agressziójának értelmezése körül állandó újraértelmezés tárgya. Ajánlatos olvasmány lehet Laurence Steinberg cikke a kérdéstről. Laurence Steinberg (2012): i. m.

IRODALOM

AEBI, MARCELO F. – LINDE, ANTONIA: Regional Variation in Europe Between Homicide and Other Forms of External Death and Criminal Offences. In: **DIJK, JAN VAN – TSELONI, ANDROMACHI – FARRELL, GRAHAM (EDS.):** The International Crime Drop: New Directions in Research. Macmillan, Palgrave, 2012, p. 91.

ALMÉN, DANIEL – NORDIN, MARTIN: Long term unemployment and violent crimes – using post-2000 data to reinvestigate the relationship between unemployment and crime. 2011 <http://lup.lub.lu.se/record/2376748>

BARCLAY, REBECCA P. – HILT, ROBERT J.: Youth Violence: Assessment and Treatment Planning in Primary Practice. *Pediatric Annals*, vol. 43, no. 1, 2014

BORUM, RANDY: Improving the clinical practice of violence risk assessment. Technology, guidelines and training. *American Psychologist*, vol. 51, 1996

BORUM, RANDY: Assessing Violence Risk among Youth. *Journal of Clinical Psychology*, vol. 56, no. 10, 2000

CANTER, DAVID: A New Era of Homicide Studies? Visions of Research Agenda for the Next Decade. *Homicide Studies*, vol. 4, no. 1, 2000

COPE, LORA M. – ERMER, ELSA – GAUDET, LYN M. – STEELE, VAUGHN R. – ECKHARDT, ALEX L. – ARBABSHIRANI, MOHAMMAD R. – CALDWELL, MICHAEL F. – CALHOUN, VINCE D. – KIEHL, KENT A.: Abnormal brain structure in youth who commit homicide. *NeuroImage: Clinical*, vol. 10, no. 4, 2014

CORNELL, DEWEY G.: Causes of juvenile homicide: A review of the literature. In: **BENEDEK, ELISA P. – CORNELL, DEWEY G. (EDS.):** Juvenile Homicide. American Psychiatric Press, Washington, 1989, pp. 3–36.

CORNELL, DEWEY G.: Proprior adjustment of violent juvenile offenders. *Law and Human Behavior*, no. 14, 1990

DALY, MARTIN – WILSON, MARGO I.: Homicide. Hawthorne, Aldine, 1988

DALY, MARTIN: Girls, peer violence and restorative justice. *Australian and New Zealand Journal of Criminology*, vol. 41, no. 1, 2008

DELISI, MATT – PIQUERO, ALEX R.: New Frontiers in Criminal Careers Research, 2000–2011: A state-of-art review. *Journal of Criminal Justice*, no. 39, 2011

DELISI, MATT – PIQUERO, ALEX R. – CARDWELL, STEPHANIE M.: The Unpredictability of Murder: Juvenile Homicide in the Pathways to Desistance Study. Youth Violence and Juvenile Justice, 2014

DICATALDO, FRANK – EVERETT, MEGHAN: Distinguishing Juvenile Homicide from Violent Juvenile Offending. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, vol. 52, no. 2, 2008

DIJK, JAN VAN – VOLLAARD, BEN: Self-limiting Crime Waves. In: **DIJK, JAN VAN – TSELONI, ANDROMACHI – FARRELL, GRAHAM (EDS.):** The International Crime Drop: New Directions in Research. Macmillan, Palgrave, 2012, p. 252.

DIJK, JAN VAN – TSELONI, ANDROMACHI – FARRELL, GRAHAM (EDS.): The International Crime Drop: New Directions in Research. Macmillan, Palgrave, 2012

DUNTLEY, JOSHUA D. – BUSS, DAVID M.: Homicide adaptations. Aggression and Violent Behavior, no. 16, 2011

- DUNTLEY, JOSHUA D. – BUSS, DAVID M.:** The Plausibility of Adaptations for Homicide. In: **CARRUTHERS, PETER – LAURENCE, STEPHEN – STICH, STEPHEN (EDS.):** The Innate Mind: Structure and Contents. Oxford University Press, New York, 2005, pp. 291–304.
- ECK, JOHN – MAGUIRE, EDWARD:** Have changes in policing reduced violent crime? An assessment of the evidence. In: **BLUMSTEIN, ALFRED – WALLMAN, JOEL (EDS.):** The crime drop in America. Cambridge University Press, 2006, pp. 207–265.
- EISNER, MANUEL:** The uses of violence. An examination of some cross-cutting issues. *International Journal of Conflict and Violence*, no. 3, 2009
- EISNER, MANUEL:** What Causes Large-scale Variation in Homicide Rates? In: **HANS-HENNING, KORTÜM – HEINZE, JÜRGEN (EDS.):** Aggression in Humans and Primates. Walter de Gruyter, Berlin, 2012, pp. 137–162.
- EISNER, MANUEL – NIVETTE, AMY:** How to Reduce the Global Homicide Rate to 2 per 1000,000 by 2060. 2012.
http://www.academia.edu/3063823/How_to_Reduce_the_Global_Homicide_Rate_to_2_per_1000000_by_2060.
- ELIAS, NORBERT:** A civilizáció folyamata. Gondolat Kiadó, Budapest, 1987
- EVANS-CHASE, MICHELLE – KIM, MINSEOP – ZHOU, HUIQUAN:** Risk-taking and Self Regulation: A Systematic Review of the Analysis of Delinquency Outcomes in the Juvenile Justice Intervention Literature 1996-2009. *Criminal Justice and Behavior*, vol. 40, no. 6, 2013
- EWING, CHARLES P.:** When children kill. Lexington Books, 1990
- FARRINGTON, DANIEL P.:** Age and crime. *Crime and Justice*, vol. 7, 1986
- FARRINGTON, DANIEL P.:** Integrated developmental and life-course theories of offending. Transaction, New Brunswick, 2005
- FARRINGTON, DANIEL P. – LOEBER, ROLF – BERG, MARK T.:** Young Men Who Kill: A Prospective Longitudinal Examination from Childhood. *Homicide Studies*, vol. 16, no. 2, 2012
- FELSON, RICHARD B. – SAVOLAINEN, JUKKA – BJARNASON, THORODDUR – ANDERSON, AMY L. – ZOHRA, I. TUSTY:** The Cultural Context of Adolescent Drinking and Violence in 30 European Countries. *Criminology*, vol. 49, no. 3, 2011
- FROMM, ERICH:** A rombolás anatómiája. Háttér Kiadó, Budapest, 2001
- FUJITA, SHURIYO – MAXFIELD, MICHAEL:** Security and the Drop in Car Theft in the United States. In: **DIJK, JAN VAN – TSELONI, ANDROMACHI – FARRELL, GRAHAM (EDS.):** The International Crime Drop: New Directions in Research. Macmillan, Palgrave, 2012, pp. 231–249.
- HANLON, ROBERT E. – BROOK, MICHAEL – STRATTON, JOHN – JENSEN, MARIE – RUBIN, LEAH H.:** Neuropsychological and Intellectual Differences Between Types of Murderers. *Criminal Justice and Behavior*, vol. 40, no. 8, 2013
- HEIDE, KATHLEEN M.:** Young killers. Thousand Oaks, 1999
- HEIDE, KATHLEEN M.:** Youth Homicide: A Review of the Literature and a Blueprint for Action. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, vol. 47, no. 6, 2003
- JOHNSON, WHITNEY R.:** Juvenile Homicide: A Closer Examination of Childhood Maltreatment. A. Dissertation, Arizona State University, 2011
- KEREZSI KLÁRA – KÓ JÓZSEF:** Normasértés és jogkövetés. Fiatalkorú fiúk kriminológiai vizsgálata. OKRI-ELTE ÁJK, Budapest, 2013
- KIVIVUORI, JANNE – SAVALAINEN, JUKKA – DANIELSSON, PETRI:** Theory and Explanation in Contemporary European Homicide Research. In: **LIEM, MARIEKE C. – PRIDEMORE, WILLIAM A.**

- (EDS.):** Handbook of European Homicide Research. Pattern, Explanations and Country Studies. Springer, 2013, pp. 96–97.
- KNEPPER, PAUL:** Falling crime rates: What happened last time. *Theoretical Criminology*, vol. 19, no. 1, 2015
- LENNINGS, CHRISTOPHER:** Young offenders who kill: A Review of Five Australian Case Studies. *International Journal of Forensic Psychology*, vol. 1, no. 2, 2004
- LEVITT, STEVEN D.:** Understanding Why Crime Fell in the 1990s: Four Factors that Explain the Decline and Six that Not. *Journal of Economic Perspectives*, vol. 18, no. 1, 2004
- LEWIS, DOROTHY O. – MOY, ERNEST – JACKSON, LORI D. – AARONSON, ROBERT – RESTIFO, NICHOLAS – SERRE, SUSAN – SIMOS, ALEXANDER:** Biopsychosocial Characteristics of Children who Later Murder. A prospective study. *American Journal of Psychiatry*, vol. 142, no. 10, 1985
- LIEM, MARIEKE C. – PRIDEMORE, WILLIAM A. (EDS.):** Handbook of European Homicide Research. Pattern, Explanations and Country Studies. Springer, 2013
- LOEBER, ROLF – LACOURSE, ERIC – HOMISH, D. LYNN:** Homicide, Violence and Developmental Trajectories. In: **TREMBLAY, RICHARD E. – HARTRUP, WILLIAM W. – ARCHER, JOHN (EDS.):** In Developmental Origins of Aggression. Guilford, New York, 2005, pp. 202–220.
- LOEBER, ROLF – PARDINI, DUSTIN:** Neurobiology the development of violence: common assumptions and controversies. *Philosophical Transactions of The Royal Society B.*, vol. 363, 2008
- LOEBER, ROLF – FARRINGTON, DAVID P.:** Young Homicide Offenders and Victims. Springer, New York, 2011
- LOEBER, ROLF – FARRINGTON, DAVID P. (EDS.):** From Juvenile Delinquency to Adult Crime. Oxford University Press, Oxford, 2012
- LOTT, JOHN – WHITLEY, JOHN:** Abortion and Crime: Unwanted Children and Out-of Wedlock Birth. Yale Law School Legal Scholarship Repository. *John M. Olin Center for Studies in Law, Economics, and Public Policy Working Papers*. Paper, 154, 2001.
http://digitalcommons.law.yale.edu/lepp_papers/254
- MARSHALL, INEKE H. – SUMMER, DIANA L.:** Contemporary Differences in Rates and Trends of Homicide Among European Nations. In: **LIEM, MARIEKE C. – PRIDEMORE, WILLIAM A. (EDS.):** Handbook of European Homicide Research. Pattern, Explanations and Country Studies. Springer, 2013, p. 67.
- MATTHEWS, ROGER:** Doing Time. An Introduction to the Sociology of Imprisonment. Macmillan, Palgrave, 2009
- MIKHAIL, JOHN:** Is the Prohibition of Homicide Universal? Evidence from Comparative Criminal Law. Georgetown Public Law and Legal Theory Research Paper, nos. 10–21, 2010
- MOFFITT, TERRIE:** Adolescent-limited and life-course-persistent antisocial behavior: A developmental taxonomy. *Psychological Review*, vol. 100, no. 4, 1993
- MORGAN, KELLY:** Inequality and Crime. *The Review of Economics and Statistics*, vol. 82, no. 4, 2000
- MYERS, WADE C. – SCOTT, KERRILYN – BURGESS, ANN W. – BURGESS, ALLEN G.:** Psychopatology, biopsychosocial factors, crime characteristics and classification of 25 homicidal youth. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, no. 34, 1995

- NILSSON, ANNA:** Income inequality and crime: The Case of Sweden. Institute for Labour Market Policy Evaluation. *Working Paper*, no. 6, 2004, pp. 1–38.
<http://www.ifau.se/upload/pdf/se/2004/wp04-06.pdf>
- PINKER, STEVEN:** *The Better Angels of Our Nature. Why Violence Has Declined.* Viking, New York, 2011
- PRIDEMORE, WILLIAM A.:** Change and stability in the characteristics of homicide victims, offenders and incidents during rapid social change. *British Journal of Criminology*, vol. 47, no. 2, 2007
- PRIDEMORE, WILLIAM A.:** Poverty Matters. A Reassessment of the Inequality-Homicide relationship in Cross-National Studies. *British Journal of Criminology*, vol. 51, 2011
- QUIMET, MARC:** A World of Homicides: The Effect of Economic Development, Income, Inequality and Excess, Infant Mortality on the Homicide Rate for 165 Countries in 2010. *Homicide Studies*, vol. 16, no. 3, 2012
- REYES, JESSICA W.:** Lead Exposure and Behavior: Effects on Antisocial and Risky Behavior among Children and Adolescents. *NBER Working Paper*, 2014
<http://www.nber.org/papers/w20366>
- RUFANCOS, HECTOR G. – POWER, MADELEINE – PICKETT, KATE E. – WILKINSON, RICHARD:** Income Inequality and Crime: A Review and Explanation of the Time-series Evidence. *Social Criminology*, vol. 1, issue 1, 2013
- SANTILLA, PEKKA – HAAPASALO, JAANA:** Neurological and psychological risk factors among young homicidal, violent and nonviolent offenders in Finland. *Homicide Studies*, no. 1, 1997
- SHERMAN, LAWRENCE W.:** *The Rise of Evidence – Based Policing Targeting, Testing and Tracking.* University of Chicago, Chicago, 2013
<http://cebcp.org/wp-content/evidence-based-policing/Sherman-TripleT.pdf>
- STAMATEL, JANET P.:** The Effects of Political, Economic, and Social Changes on Homicide in Eastern Europe. In: **LIEM, MARIEKE C. – PRIDEMORE, WILLIAM A. (EDS.):** Handbook of European Homicide Research. Pattern, Explanations and Country Studies. Springer, 2013, pp. 155–170.
- STEINBERG, LAURENCE:** A Dual Systems Model of Adolescent Risk-Taking. *Developmental Psychobiology*, vol. 52, no. 3, 2010
- STEINBERG, LAURENCE:** Should the Science of Adolescent Brain Development Inform Public Policy? *Issues in Science and Technology*, 2012, Spring
- TREMBLAY, RICHARD E.:** Prevention of Youth Violence. Why Not Start at the Beginning? *Journal of Abnormal Child Psychology*, vol. 34, no. 4, 2006
- TRUSSLER, TANYA:** Demographic and Homicide in Canada: a Fixed-Effect Analysis of the Role of Young Males on Changing Homicide Rates. *Western Criminology Review*, vol. 13, no. 1, 2012
- TSELONI, ANDROMACHI – FARRELL, GRAHAM – TILLEY, NICK – GROVE, LOUISE – THOMPSON, REBECCA – GARIUS, LAURA:** Towards a Comprehensive Research Plan on Opportunity Theory and the Crime Falls. In: **DIJK, JAN VAN – TSELONI, ANDROMACHI – FARRELL, GRAHAM (EDS.):** The International Crime Drop: New Directions in Research. Macmillan, Palgrave, 2012, pp. 286–289.
- WOLFGANG, MARVIN E.:** *Patterns in Criminal Homicide Science Editions,* John Wiley and Sons, New York, 1958

Kegyetlenségre ítélve

Az emberölések kriminológiai háttere és jogi következményei

SÁRIK ESZTER

Az emberölés a közgondolkodás szerint a legsúlyosabb életellenes bűncselekmény. Bár a Btk. tartalmaz az emberölésnél súlyosabban büntetendő cselekményeket is – mint például a terrorizmus, népipirtás stb. –, de ha ezeket az általában fanatikus eszméken, ideológiai alapon álló, országhatárokon átnyúló és szervezett bűncselekményeket összehasonlítjuk az emberöléssel, látható, hogy míg a terroristák számára személytelen tömegeket célozza meg a tettével, addig az emberölés tettesének a környezetében élő, sokszor általa jól ismert személy lesz az áldozata.

A társadalom – éppen a szélsőséges, közvetlen és személyes erőszak miatt – igen érzékenyen reagál az emberölési cselekményekre. Abban az esetben, amikor a legsúlyosabb életellenes cselekmény elkövetője gyermek- vagy fiatalkorú, ez a társadalmi érzékenység fokozódik. De lássuk a számok tükrében, hogy megalapozott-e a társadalom félelme a „vérengző” fiataloktól!

Az elmúlt évtizedek tendenciáit vizsgálva megállapítható, hogy az emberölések száma stagnált, az emberölés tetteseinek száma pedig folyamatos csökkenést mutatott. Ha a kutatásunk által érintett 2005 és 2009 közötti időszakot elemezzük, látszik, hogy a befejezett emberölések, valamint a kísérletek száma együttesen a háromszázastartományban hullámzik: 2005-ben 308, 2006-ban 319, 2007-ben 299, 2008-ban 300, 2009-ben pedig 307 szándékos emberölés miatt indult büntetőeljárás. Ha csak a befejezett cselekményeket elemezzük, a számok még intenzívebb csökkenést mutatnak: 2005-ben 164, 2006-ban 174, 2007-ben 154, 2008-ban 147, 2009-ben pedig mindössze 139 szándékos és befejezett emberölési cselekményt regisztrált az egységes rendőrségi és ügyészségi statisztika¹ (1. számú táblázat).

1. számú táblázat

Az emberölések számának alakulása a vizsgált öt évben

	Befejezett emberölések és emberölési kísérletek száma			Befejezett emberölések és emberölési kísérletek elkövetőinek száma		
	szándékos	gondatlan	összesen	szándékos	gondatlan	összesen
2005	313	21	334	310	16	326
2006	306	22	328	319	18	338
2007	296	25	321	302	26	328
2008	292	20	312	297	21	318
2009	275	17	292	307	16	322

Az emberölést elkövetők nemi és életkori megoszlása a vizsgált időszakban alapvetően nem változott. Az országos adatokat alapul véve a nemi összetétel konstans volt: a nők aránya egyenletesen tizennégy és tizennyolc százalék között mozgott.

A témánk szempontjából legfontosabb kérdés az, hogy az emberölést elkövetők milyen életkorban követték el tettüket. A *gyermekkorúak* között az emberölést elkövetők száma egyértelműen stagnált: a bűnelkövetők száma nulla és egy között mozgott éves szinten.² Ez a szám évtizedes szinten is állandónak tekinthető, sosem vett részt ennél több tizennégy évesnél fiatalabb a legsúlyosabb életellenes cselekményekben. Ha a *fiatalkorú* (a vizsgált időszakban még csak a tizennégy és tizennyolc év közöttieket értve ezen) elkövetőket elemezzük, megállapítható, hogy 2005 és 2009 között a terheltek száma 13 és 29 között mozgott: 2005-ben 13, egy évvel később 18, 2007-ben 29, 2008-ban 21, és a vizsgálatunk által érintett utolsó évben 23 fiatalkorú követett el gyilkosságot. A *fiatal felnőtt* „gyilkosok” számában ugyanez a hullámváz volt a jellemző, de nagyságrendileg magasabb szinten: 44 és 62 között volt azoknak a tizennyolc és huszonnégy év közöttieknek a száma, akik valamiféleképpen részt vettek egy másik ember szándékos halál okozásában. Ez az aktivitás egybecseng a korosztály által tanúsított bűnözői aktivitás egészével, kiváltképpen az erőszakos cselekmények körében. A *felnőtt korosztályok* (huszonöt évestől felfelé) összesen 220–250 gyilkosságot³ követték el évenként.

Összevetve tehát a három korosztályt, a legnagyobb arányban, abszolút értelemben, a huszonöt év feletti (hatvan-hatvanöt százalék) vettek részt a bűnelkövetésben, ami⁴ logikusan következik az általános népességstatisztikai adatokból, hiszen az idősebb generációk összességében szignifikánsan többen vannak, mint a huszonnégy évesnél fiatalabb, de már büntethető korúak. Az emberölések huszonöt-huszonhét százalékát követték el fiatal felnőttek, és mindössze tíz-tizenhárom százalékát a fiatalkorúak.

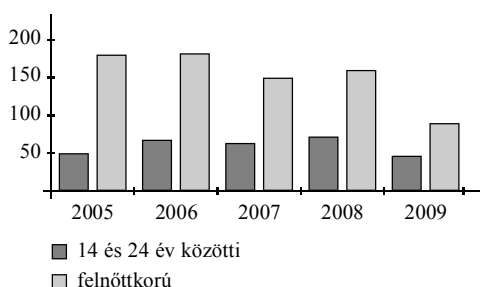
Az adatokból azonban kiviláglik az is, hogy amikor a fiatalkorúak és fiatal felnőttek generációját összevonnak, a különbség korántsem akkora, mint amekkora a huszonöt év feletti létszámából és abszolút értelemben vett többségből következett volna (*1. számú ábra*).

Az ábrázolt számsorból levonható legalább ennyire fontos következtetés, hogy a fiatal generációk részaránya – ha emberölési aktivitásukat a felnőttekéhez viszonyítjuk, az alapul vett öt évben – folyamatos növekedést mutatott. Önmagában tehát ez az adat is elegendő lenne ahhoz, hogy a korosztály által elkövetett emberöléseket vizsgálat tárgyává tegyék, és feltételezzük, hogy a tizennégy és huszonnégy év közöttieket közös és egyedi sajátosságok jellemzik.

A kérdés azonban az, hogy ez a bűnelkövetői aktivitás csak az emberöléseknél jellemző-e, vagy a kutatásunk tárgyául szolgáló korosztály más tekintetben

1. számú ábra
A fiatalok és fiatal felnőtt,
valamint a felnőtt korú szándékos emberölést elkövetők megoszlása (fő)

is eltér az országos átlagtól, az idősebbektől. Van-e indokunk arra, hogy – az emberölésben mutatott bűnelkövetői aktivitáson túl is – a korosztályt speciális egységként kezeljük, és külön foglalkozzunk az általuk elkövetett gyilkosságokkal? Önmagában az is kérdéssé vált az utóbbi évtizedekben, hogy kit/kiket tekintünk az ifjúsághoz tartozóknak.

Az ifjúság szerepe

Az ifjúság helyzete, az ifjúkor társadalmi szerepe az utóbbi évtizedekben generálisan átalakult. A változást azért érezzük élesnek, mert az ipari társadalmakban kijegecesedett – öröknek hitt – klasszikus életpályamodell bomlott fel: „*Az emberek életpályáját, annak menetét és szakaszait nagy erővel határozták meg az elmúlt másfél-két évszázad ipari társadalmi. E társadalmak kialakulásakor, a modernizáció és az ipari forradalom nyomán került a kereső munka az életút tengelyébe.*”⁵ Tény ugyanakkor, hogy ez az életútmodell – amely felosztható volt a gyermekkor–felnőttkor–időskor triászára – provizórikus volt a történelem folyamán. Az ókorban és a középkorban sokkal nagyobb volt az átjárás az egyes életszakaszok között, és kisebbek voltak a különbségek a gyermekek, ifjak és ad absurdum a felnőttek között. A kötelező iskolai oktatás előtt a gyermekek a szüleik mellett éltek, döntően tőlük sajátították el az élethez szükséges és kívánatos készségeket, képességeket.⁶ Nem volt általános és kötelező alapfokú oktatás (kivételnek számítottak az egyházi iskolák, de ezek sem mindenki számára elérhető módon); a gyermekek – akár a mezőgazdaságban, akár a kisiparban – a velük élő felnőtől tanulták meg azt, amit szükre szabott gyermekkoruk után maguk is szakmaként gyakorolni kezdték. Az elkülönült ifjúkornak/kamaszkornak ekkortájt nem volt létjogosultsága⁷.

A kapitalista jellegű munkavégzés változtatta meg ezt a hosszú ideig fennálló „szakaszolatlanságot”, vagy a szakaszait tekintve puhábbnak mondható életutat. Az ipari jellegű munka jól körülírható egységekké egyszerűsítette az emberi életet: a gyermekkor egyet jelentett a tanulással, a keresőmunkára való felkészüléssel; a felnőttkor időszakára esett a konkrét kereső munkavégzés, míg időskorban az emberek ismét „felhagytak” a fizetett munkával. „*Az ipari forradalom hatására a munkavégzés eltávolodott az otthonról, a nagyfokú urbanizáció feldarabolta a többgenerációs családokat, és létrehozta az ún. modern családot. Az otthon fokozatosan egy biztos menedékké vált, a kényelem és a nyugalom szigete lett, ami különvált a harcoss és lüktető külvilágtól.*”⁸

Ehhez a gyermekkorhoz – eredetileg viktoriánus ideaként – az ártatlanság, védettség és tisztaság képzetei kapcsolódtak, a családban a szülő-gyermek kapcsolat ez idő tájt formálisabbá vált. „*...A szerepek elhatárolódtak: a gyermekek kötelességszerűen tisztelték a szüleiket, a tekintélyük kikezdehetetlen volt, amely morális és vallási alapokon nyugodott.*”⁹ Az ifjúság, a kamaszkor mint életszakasz a huszadik század elején vált jelentőssé, és ekkor kezdte el – máig tartó – fejlődését.

Az ipari társadalmak jellegzetességei mellett döntően a pszichológia tudományának fejlődése és a fejlődéslélektani ismeretek gyarapodása emelte a gyermekkort abba a kiemelt és védett pozícióba, amely a huszadik század második felében jellemzővé vált. A *DeMause* által „empatikus/támogató” időszaként címkézett periódus az ötvenes években kezdődött, amikor is általánossá vált a „gyermekközpontú nevelés”. „*A szülők behelyezkedtek gyermekük lelki állapotába, hogy megérthessék őket és kielégíthessék igényeiket. A fegyelmezésre és a szokások átalakítására irányuló törekvések ekkor már hiányoznak a nevelői gyakorlatból. Sok időre, nagy energia-befektetésre és fejlett toleranciaérzésekre van szükség ahhoz, hogy a szülők segíthessenek a gyermekeiknek abban, hogy azok elérhessék céljaikat.*”¹⁰

A gyermekkor¹¹ klasszikusnak tekintett szerepe ez után több szempontból át is alakult, hiszen az – mint féltett és burokba zárt „szentség” – egyszerre értékelődött fel a végtelenségig, vált magasztalt öncéllá; és devalválódott az élethosszig tartó kamaszkorba történő beolvadással.¹² Ezt az időszakot *Otto Hansmann* „a változó gyermekkor” és „az elveszett gyermekkor” címkéekkel látta el. A hatvanas évektől megjelent a gyermek mint fogyasztó, a gyermeki életmód megváltozott, a nyolcvanas évektől pedig az önálló gyermekkor eltűnt, a család – Hansmann szerint – összeomlott, a kamaszkor pedig kizárólagos és tündöklő idollá vált¹³.

A kamaszokat értékes célcsoportként megtalálta a politika és a gazdaság is: az örök kamasz értékes fogyasztóvá és szavazóvá vált.¹⁴ A korosztályhoz tartozók

pedig maguk is az átmeneti – felelőtlen – életszakasz bűvöletébe kerültek. Az ifjúsággal foglalkozó tudományok és szakemberek véleménye megoszlik abban, hogy ez a korszak mennyire homogén, azonban a tudomány álláspontja abban egybeesik, hogy az úgynevezett „posztmodern” társadalomban az ifjúság attribútumai képlékennyé váltak, a felnőtté válás szakaszai széttöredezték, vagyis nehéz a korszak határait „től-ig” határok között megvonni. Az utóbbi évtizedekben a szociológia, ifjúságszociológia „új ifjúságról” és új „ifjúságképről” beszél.

A felnőtté válásnak a korábban a tanulmányok befejezése, a munkakezdés és a családalapítás viszonylag stabil triásza időben elvált egymástól, így a felnőtt-ség sarokpontjai – vagyis az ifjúsági életszakasz végpontja – bizonytalanná váltak. *Gábor Kálmán – Zinnecker nyomán – a következők szerint különböztette meg az ifjúsági létformák két alapvető típusát: az „átmeneti ifjúság” és az „iskolai ifjúság” korszaka.¹⁵ „Az átmeneti korszakban egy korlátozott ifjúságról, ifjúsági életszakaszról van szó. Az ifjúkor a szakma megszerzésére korlátozódik, korán munkába kell állni, amelyet gyorsan követ a házasság és az első gyerek. A posztindusztriális társadalomban az ifjúkor egyre inkább kitolódik. Ez összefügg az iskolai idő megnövekedésével.”¹⁶*

Az iskolai ifjúság korszakának megjelenése, valamint az ehhez kapcsolódó tartalmi változások nemcsak Európára, illetve az úgynevezett nyugati társadalmakra jellemzők, de Magyarországra is. Hazánkban az elmúlt tizenöt-húsz évben bekövetkezett gazdasági és társadalmi átalakulás következtében a „realizált demográfiai tervek” módosultak: az ifjúság családalapítási ambíciói kitolódtak – alkalmanként eliminálódtak –, a gyermekvállalás időpontja későbbi életszakaszra helyeződött (egy szűk keresztmetszetben meg is szűnt), a tanulmányokra szánt időtartam megnőtt; egyszersmind valódi létjogosultságot kapott az élethosszig tartó tanulás modellje. A munkakezdés pedig – gyakran a fiatal szándékával ellentétben – nehézkessé, esetenként tartós munkanélküli időszakoktól tarkítottá vált.¹⁷ A 2012-es Magyar ifjúság-kutatás eredményei alátámasztják a kutatók megállapításait, és a *Beszámoló* arról is képet ad, hogy ezek az ifjúsági életszakaszt nehezítő tendenciák az elmúlt négy évben fokozódtak. „A gazdasági aktivitás tekintetében 2008-ban még a fiatalok 44 százaléka nyilatkozott úgy, hogy dolgozik (akár bejelentve, akár nem, akár pedig vállalkozóként), a 2012-es adatfelvétel idején viszont már csak 39 százaléka dolgozott a 15-29 éves fiataloknak.”¹⁸ A felmérés saját adatai azt is kimutatták, hogy a kérdezett korosztály huszonhat százaléka volt már regisztrált munkanélküli. A tanulást illetően kiderült, hogy „... 2008-ban a mintába került fiatalok 57 százaléka már befejezte iskola-rendszerben folytatott tanulmányait, ez az arány most 53 százalék, de jellemző, hogy további 31 százalékuk úgy nyilatkozott, hogy a tanulmányait sikeresen befejezte, ugyanakkor elképzelhető, hogy a későbbiekben tanulni fog”¹⁹.

Egyrészt a gazdasági törvényszerűségek és szükségszerűségek okán, másrészt pedig a posztmodern életút/menetrend széttöredezettsége miatt megváltozott a fiatalok lakhatása, illetve a független otthonteremtésre vonatkozó tervek is. A fiatalok jelentős része egyre inkább a szülői házhoz kötődik. Figyelembe véve azt, hogy a vizsgált korosztály igen széles, és a „tinédzserek” körében a szülőkkel való együttélés evidensnek tekinthető, az a tény, hogy a szülőkkel való együttélés növekedésével egyidejűleg éppen a saját vagy élettárs lakásában élők száma apadt húszról tizenhat százalékra, azt jelzi, hogy az idősebb korosztályok is egyre tovább maradnak a mamahotel lakói.²⁰

Az életkori határok az egyes tudományágak és jogágak olvasatában

Ahogy az előbbieken láttuk, az általunk vizsgált két életkori korszak: a gyermek- és a fiatalkor tartalmi elemeit és korhatárait tekintve is megváltozott. A tudományos és közgondolkodásból egyidejűleg építkező jogágak több ponton alkalmaznak életkorhoz kötött szakaszolást. Az egyes életkori szakaszok átlépése, egy életkor elérése bizonyos esetekben pluszjogosultságokat származtat az egyén számára, máskor pedig többletkötelezettségeket támaszt. A korosztályi csoportok körülírása, az életkori határok megállapítása azonban nem feltétlenül és törvényszerűen igazodik a tudományos megállapításokhoz. Másképpen fogalmazva: a jognak az életkori szakaszolása nem automatikusan, de legalábbis nem elég rapid módon követi az élet átalakulását.²¹

A jog a személyiségfejlődést egy nagyjában-egészében lineáris és fő szabály szerint azonos szakaszokat követő folyamatnak tekinti, amelynek alapján vélelmeket állít fel. E szerint az egyes életkori ponthoz – konkrétan egy születésnaphoz – a fejlődés, az érettség bizonyos fázisait rendelik.

A polgári jog cselekvőképtelennek tekinti a tizenégy évesnél fiatalabbat, jognyilatkozatai a törvény erejénél fogva érvénytelenek.²² A jogág – ahogyan a büntetőjog – ismer egy átmeneti kategóriát a gyermekkor és felnőtté válás között. A tizenegyedik életév határvonal, amikor a kiskorú a törvényben meghatározott jognyilatkozatokat érvényesen tehet, jogi aktusainak érvényességéhez azonban a szülők/törvényes képviselők hozzájárulása szükséges. A civil jog a felnőtté válást is egy időbeli pillanathoz, az egyén tizennyolcadik születésnapjához köti. Az időbeli szakaszolást azonban egy – törvényben meghatározott – életeseemény felülírja, hiszen a polgári jog házassághoz ugyanolyan – vagy tartalmában nagyon hasonló – jogkövetkezményeket fűz, mint a tizennyolcadik

életév betöltéséhez, vagyis a házasságot olyan intézménynek tekinti, amelyhez törvényi vélelemként köti a felnőtté válást.²³

2013 júliusáig a büntetőjogi szabályok érdemben egybeestek a polgári jogi kategóriákkal: a büntetőjog is a tizennegyedik és a tizennyolcadik életévet tekintette relevánsnak a bűncselekmény következményeinek belátása szempontjából. „*A büntethetőség az elkövető 14. születésnapját követő első nap 0 óra 0 perc 0 másodperckor kezdődik*”²⁴ (1978. évi IV. tv.). Ugyanez volt a helyzet a fiatalkor felső korhatárával is, amely a tizennyolcadik életévet tekintette cezúrának, mégpedig akképpen, hogy „*[a] fiatalkorúak vonatkozó rendelkezések alkalmazásának van helye, ha a terhelt a 18. életévének betöltése napján követi el a bűncselekményt*”²⁵.

Az új Btk. ezt a szabályozást módosította a büntethetőségi korhatár részleges leszállításával, egyszersmind a szigorú értelemben vett életkori vélelem fel lazításával.²⁶ Az ominózus korosztályi csoportban – a tizenkét és tizennyé évesek között – a büntethetőség nem vált automatikussá. A jogalkotó a tizenkettedik életév betöltését még a felsorolt, nagyon súlyos bűncselekmények vonatkozásában sem tekinti elegendőnek ahhoz, hogy az egyén érettségének konkrét mérése nélkül büntetőjogi következményeket helyezzen kilátásba, így plusz feltételként bevezette a belátási képesség²⁷ fogalmát. Ami – egyebek között – azért releváns változás, mert ezen a ponton a jog áttörte a büntethetőség születésnaphoz, egy időbeli pillanathoz kötött voltát, és beiktatott egy plusz elemet.²⁸ Bár a szociológia és a kriminológia – egyszersmind a tudomány megállapításaira támaszkodó európai egyezmények is – megegyezik abban, hogy az utóbbi évtizedek legnagyobb változása éppen a kitolódott és hosszúra nyúló kamasz korban rejlik, a jogalkotó nem döntött a fiatal felnőttek korcsoportjának a felnőttektől eltérő büntetőjogi szabályozása mellett. A büntethetőség felső korhatára azonban az új törvény értelmében is a tizennyolcadik életév maradt, és a fiatal felnőtt kor nem került releváns büntetőjogi kategóriaként az új Btk.-ba.

Munkánk szempontjából azonban a legfontosabb kérdés az, hogy ezek a szociológiai értelemben speciális attribútumokkal jellemezhető korosztályok miképpen vesznek részt a bűnelkövetésben. Van-e a bűnelkövetésükben olyan jellegzetesség, amely miatt valóban különleges figyelmet érdemelnek? Milyen tendenciák jellemzik kriminális devianciájukat az elmúlt években?

Gyermekkorúak

A legfiatalabb korosztályok bűnözését elemezve kiderül, hogy az elmúlt években a gyermekkorú bűnelkövetők száma folyamatosan csökkent. 2003-ban (és előtte évtizedeken át) a tizennyéves alattiak bűnelkövetése rendre három-négyezer körül

mozgott, időnként kicsit közelebb mozdulva a négyezres határhoz (2004: 3963), máskor eltávolodva onnan (2003: 3533; 2005: 3565; 2007: 3387). A 2008-as, kiváltképpen pedig a 2009-es év cezúrájának bizonyult: 2008-tól már egyértelművé vált a csökkenés (3433), 2009-re azonban az elkövetők száma a 2573-es számmal már elhagyta a háromezres tartományt is, és a 2012-es évig ebben a nagyságrendi dimenzióban maradt. A statisztikák, illetve a bűnelkövetői tendenciák értelmezését az sem változtatja meg, ha azt a demográfiai változások – azaz a folyamatos népességfogyás – kontextusában szemléljük. Míg 2003-ban a százezer lakosra jutó gyermekkorúak aránya 0,24 százalék volt, addig ez 2012-re már 0,19 százalékra apadt.

A gyermekkorúak körében évtizedek óta állandónak tekinthető a nemi megoszlás: tizenhét százalék körüli a lányok részesedése, a többi deliktumot jellemzően fiúk követték el. 2010-ben volt e tekintetben egy alkalommal kiugrás, amikor a lányok követték el a büntetendő cselekmények majdnem húsz százalékát (19,22 százalék), de általában ennél kisebb a lányok aránya a tizenégy év alatti korosztályban. Az életkori megoszlás szerint az érintett korcsoportban évről évre a tizenkét-tizenhárom évesek a legaktívabbak, hiszen ők követik el a legtöbb büntetendő cselekményt. 2012-ben a gyermekkorú elkövetők közül 40,6 százalék volt tizenhárom és 25 százalék tizenkét éves, vagyis a tizenégy év alatti tettesek majdnem kétharmada tartozott az új Btk. módosítása által érintett korosztályba.

Különösen érdekes tendenciákkal szembesülünk akkor, amikor az elkövetett bűncselekmények típusait vesszük górcső alá, kiváltképpen azért, mert a 2013. évi szigorítást a törvényalkotó (egyéb indokok mellett) a gyermekkorúak által elkövetett erőszakos cselekmények növekvő előfordulásával indokolta.

A vagyon elleni bűncselekményt elkövetők aránya folyamatosan csökkent az elmúlt időszakban: míg korábban a deliktumok 71,42 százaléka vagyontárgy ellen irányult, addig 2012-ben ez már mindössze 59,6 százalék volt.²⁹ Radikálisan csökkent a lopások, a betöréses lopások száma és a tizenkét éves kortól büntetendővé nyilvánított rablásoké is (193 helyett tavalyelőtt már csak 95 rablással találkoztunk a bűnügyi statisztikákban), vagyis a büntetőjogi értelemben vagyon elleni bűncselekménynek, ám kriminológiailag erőszakosnak számító rablás aránya tehát – ellentmondva a törvényi indoklásnak – nemhogy növekedett volna, hanem határozottan csökkent.

2008 és 2012 között két bűncselekménytípus elkövetői körében volt létszámnövekedés: a személy elleni, valamint a közrend elleni bűncselekmények esetében, szűkebben a szándékos testi sértések és a garázdaságok száma nőtt. Utóbbi az öt év folyamán a tizenhárom százalékos részesedését 21,39 százalékra növelte a gyermekek között.³⁰

Földrajzilag évtizedek óta változatlan a kriminológiai térkép: Borsod-Abaúj-Zemplén megye a listavezető a gyermekkorú elkövetők között. A megye része-

sedése az összбүнözésen belül tendenciaszerően minimum 13-14 százalék volt, 2013-ban azonban ezt is jóval meghaladó arányt találtunk e helyütt: a vizsgált korosztály 18,51 százalékát. Borsodot – szintén hagyományosan – Szabolcs-Szatmár-Bereg megye követte (átlagosan 11-12 százalékos részesedéssel), majd Hajdú-Bihar (8-9 százalék), Jász-Nagykun-Szolnok (6, 7, 8 százalék), Budapest (7 százalék körül) és Pest megye (5-6 százalék) következett.³¹

Felszínes adatokat találunk azonban akkor, ha az elkövetők családi hátterét elemezzük az ENYÜBS alapján. Orientációs pontként a statisztikák elfogadhatók, de a kutatási eredményeink jól mutatják, mennyivel változatosabb, és szomorúan színesebb a бүнelkövető fiatalok családi „háttere”, mint amilyenek az összбүнözési adatokból felszínre kerülnek. A rendőrségi, ügyészségi statisztikák alapján a tizennégy év alattiak hetvenöt-hetvennyolc százaléka élt úgynevezett kétszülős, strukturálisan ép családban a бüntetendő cselekmény elkövetésekor. Egyedülálló szülő neveli a gyerekek tíz-tizenkét százalékát, nagyszülő, nevelőszülő, gyám pedig a két-három százalékukat.

Fiatalkorúak: tizennégy és tizennyolc év közöttiek

A fiatalkorúak бүнelkövetése abszolút számokban és a lakónépességhez viszonyított arányában is meglepő stabilitást mutat évtizedek óta. Ha csak az elmúlt tíz évet vesszük alapul, megállapítható, hogy a tíz-tizenegyezres nagyságrend nem változott, sőt a korosztályhoz viszonyított arányok sem, hiszen évről évre 2,05 és 2,48 között mozog a fiatalok бүнelkövetése a lakónépesség arányában. (Ebben detektálható ugyan bizonyos hullámmászás, de ez sokkal inkább ad hoc, mintsem rendszerszerű, és nincsen olyan mértékű és tendenciaszerű csökkenés vagy növekedés, amely a háttértényezőkben bekövetkezett releváns változásokról tanúskodna.)

A fiatalkorú бүнelkövetők tizennégy–tizennyolc százaléka volt lány: 2012-ben 17,59 százalékot tettek ki a nők a korosztályban. Korcsoportos bontásban a papírforma érvényesült: a tizennégy és tizennyolc év közötti бüntettek tizenhat-tizennyolc százaléka tizennégy éves, a tizenöt, tizenhat, tizenhét éves korosztály pedig nagyjából egyformán osztozott a бűncselekményeken (23-24 százalék a tizenöt, 28-29 százalék a tizenhat és 29-31 százalék a tizenhét évesek részesedése).

A fiatalkorú бүнelkövetőkről az elmúlt évtizedekben folyamatosan hangsúlyoztuk, hogy köreikben a vagyoni elleni бűncselekmények elkövetése a jellemző leginkább. Tradicionálisan az általuk elkövetett deliktumok hatvan-hetven százalékát tették ki a vagyontárgy sérelmére elkövetett бűncselekmények, ez a trend azonban jelentősen megváltozott. 2008-ban még 60,7 százalék volt a fiatalkorú elkövetők által megvalósított vagyoni elleni бűncselekmények aránya,

2009-ben csak 57,1, 2010-ben 55,14, két éve 53,85, tavaly pedig már csak 51,12 százalék, ez azt jelenti, hogy egy folyamatos és – az elmúlt évtizedeket alapul véve – radikális csökkenésnek lehetünk tanúi a bűncselekménytípusban.³²

A fiatalkorúak által elkövetett bűncselekmények között határozottan emelkedett a közrend elleni vétségek és bűntettek száma, azon belül is leginkább a garázdaságoké. Míg öt évvel ezelőtt 2707 garázdaságot tartalmazott a bűnügyi statisztika, addig 2012-ben ez már 3082 volt, ami hétszázalékos emelkedés. A kábítószerrel visszaélés ezzel szemben alig növekedett, legalábbis az ENYÜBS szerint, az elkövetők száma öt-hatszáz körül tetőzött és stagnált.³³

A korosztályos bűnelkövetés földrajzi megoszlása évek óta nagyjában-egészében azonos képet mutat. A bűnelkövetők lakóhely szerinti részesedése szerint Borsod-Abaúj-Zemplén megye áll az élen 12,87 százalékkal, majd következik Szabolcs-Szatmár-Bereg (9,64 százalék) megye, azután pedig Budapest a fiatalok által elkövetett bűncselekmények 8,34 százalékával.

A fiatalkorú elkövetők családi hátteréről ugyanaz mondható el, mint a gyermekekéről. A statisztikák szerint a terheltek hatvan-hetven százaléka él kétszülős családban (2010-ben a fiatalkorúak 70,23 százaléka élt a vér szerinti szüleivel, 2012-ben pedig 62,29 százalékkal). Egyedülálló szülő neveli a terheltek tizenöt-husz százalékát (2008-ban 20,87, 2009-ben 15,53 százalékkal), testvérnél vagy más rokonnál a büntetett fiatalok kevesebb mint egy százaléka él, és két-három százalék körül mozog azoknak az aránya, akiket nagyszülő, nevelőszülő vagy gyám nevel, illetve egyéb helyen tartózkodott a bűncselekmény elkövetésekor. Releváns adat a fiatalkorú elkövetők között a nevelőotthonban, intézetben élők aránya, ami rendre nyolc és tizenkét százalék körül mozgott a fiatalkorú terheltek között.

Érdekes – és a kutatásunk szempontjából is fontos – kérdés, hogy a terhelt és sértett között milyen kapcsolat volt a bűncselekmény idején. A legtöbbször – azaz az eseteknek majdnem a felében (harminchat–negyvenhat százalék) – a tinédzserek idegen sérelmére követték el büntetendő cselekményüket, második helyen az a kategória állt, amikor semmi nem derült ki a terhelt és a sértett kapcsolatáról (huszonkilenc–negyvenkét százalék), és mindössze a harmadik helyen szerepeltek azok, akik a cselekményüket úgynevezett egyéb ismerős sérelmére (nyolc–tizenkét százalék) valósították meg. Előfordult, hogy a bűnelkövető az iskolatársa (öt–nyolc százalék) ellen fordult, barátjának okozott kárt (egy-két százalék), de nagyon ritka volt az, hogy szomszédja (0,8-0,9 százalék) vagy esetleg távolabbi (úgynevezett egyéb) hozzátartója lett deliktuma áldozata. Összegezve azonban elmondható, hogy a fiatalok büntetendő cselekményeik tetemes hányadát számukra ismeretlen ember vagy távoli ismerős sérelmére követik el.

Fiatal felnőttek

A vizsgált korosztály harmadik csoportjába tartozó elkövetők, a fiatal felnőttek a statisztikákban három kisebb korcsoportot alkotnak: az ENYŰBS külön regisztrálja a tizennyolc, a tizenkilenc éveseket és a húsz–huszonnégy év közöttieket. A tizennyolc évesnél idősebb fiatalok közül 2012-ben 3249-en követtek el bűncselekményt, a tizenkilenc évesek közül 3274-en, a húsz–huszonnégy év közöttiek sorából pedig 14 620-an, ami évfolyamonkénti átlagban (3655) is kicsit több, mint a tizennyolc és tizenkilenc éves elkövetők száma, vagy bármelyik idősebb, négy évet felölelő korcsoporté. Másképpen fogalmazva: a húsz és huszonnégy év közöttiek korcsoportja az, amelyik a legaktívabb (mindig is a legaktívabb volt) a bűnözésben.

Közelebbről megvizsgálva a fiatal felnőtt korosztály bűnelkövetését, látható, hogy a tizennyolc évesek 950, a tizenkilenc évesek 984, a húsz és huszonnégy év közöttiek összesen 3746 erőszakos és garázda bűncselekményt követnek el. A korcsoportos megoszlásból tehát az látható, hogy a húsz–huszonnégy évesek ebben a bűncselekménytípusban határozottan aktívak: az ilyen deliktumok összességének tizenöt százalékáért felelős ez a négy korcsoport.

A statisztikai bontás szerint a szándékos emberölési cselekmények és a súlyos testi sértések kerültek egy bűncselekményi kategóriába. A testi sértések száma az összes tizennégy év alattinál 117, a tizennégy és tizenhét év közöttiek körében 369, és 298 ilyenfajta bűncselekménnyel találkoztunk a tizennyolc és tizenkilenc éveseknél. A húsz–huszonnégy évesek korcsoportja, azaz a fiatal felnőttek összesen 613 súlyos testi sértést és szándékos ölési cselekményt követtek el. Megállapítható tehát, hogy a fiatalok és fiatal felnőttek bűnelkövetési aktivitása a személy elleni bűncselekmények vonatkozásában igen hasonló. Ugyanez igaz a garázdaságoknál (2270 garázda volt húsz és huszonnégy év közötti) és a rablások (318) vonatkozásában is.

Összehasonlítás, arányok: gyermekek, fiatalok, fiatal felnőttek

A fiatalok bűnelkövetői felülreprezentáltságát jól mutatja a százezer adott korosztályi csoportba tartozó³⁴ lakosra jutó elkövetők száma. A százezer gyermekkorú lakosra jutó tíz év alattiak száma 49,8 volt, a tizenévesek körében ez az arány 377,7, a tizenhárom évesek között pedig elérte az ezres nagyságrendet (1093,3). A gyermekkori átlagát számolva tehát 193,9 fővel találkozunk. A fiatalok elkövetők százezer fiatalok lakosra jutó aránya átlagosan 2343,8 volt, ami a legmagasabb a három nagy életkori csoportot összevetve. 2600-

2700-ra tehető a tizenhat-tizenhét évesek jelenléte, és ez a kiemelkedő arány figyelhető meg a tizennyolc és tizenkilenc évesek körében is. A húsz–huszonnégy évesek részesedése már százezer lakosonként 2287,7 fő, az idősebb korosztályok aktivitása pedig még ennél is jóval alacsonyabb. (Huszonöt éves kor felett az átlagos elkövetői szám már rendre kétezer alatt volt; huszonöt és harminckilenc év között már ezeröt-száz-as nagyságrendű volt a százezer lakosra jutó terheltek száma. Ez ötvenéves kor fölött kerül ezres átlag alá.)

A bűncselekményi összetételt vizsgálva megállapítható, hogy míg a gyermekkorú elkövetők között még hatvan százalék körüli a vagyoni elleni deliktumot megvalósítók aránya, ez a fiatalkorúaknál ötven százalék körül mozog, és a kor előrehaladtával egyre csökken: a fiatal felnőttek körében negyvenkét-negyvennyolc százalék körül van. Az erőszakos és garázda cselekmények elkövetői a gyermek- és a fiatalkorúak között nagyobb arányban vannak jelen, mint a fiatal felnőtteknél. A gyerekek bűncselekményeinek harmincöt százaléka erőszakos/garázda jellegű deliktum, a fiatalkorúaknál ez átlagosan nagyjából ugyanennyi (35,8 százalék). A tizennyolcadik életév ebben a bűncselekményi körben határozott cezúrát jelent, és a visszaesés majd hat százalék, hiszen az éppen felnőtt korúvá válók 29,2 százaléka követ el ilyen típusú cselekményt. Az erőszakos/garázda típusú cselekmények aránya az életkor előrehaladtával évről évre határozottan csökken.

Az előbbieken végigvettük, miért tekinthető speciálisnak és sajátosságaiban a felnőtt korosztályokétól eltérőnek a fiatalok korcsoportja. Láthattuk, hogy a huszonöt évesnél fiatalabb bűnelkövetők között kiemelkedő arányt képviselnek az erőszakos cselekmények, amelyek – mint a későbbiekben is látni fogjuk – nem csupán mennyiségileg, de az elkövetés módszerét és egyéb tényezőit tekintve minőségileg is különböznek az idősebb korosztályok erőszakos bűnelkövetésétől. A következőkben azt vizsgáljuk, hogyan jellemezhetők azok, akik az inkriminált korosztályba tartoznak, és a legsúlyosabb életellenes bűncselekmények elkövetőivé váltak. A kutatás módszertanának leírása után megnézzük az emberölési cselekményeket az úgynevezett nagystatisztikák alapján, vagyis az ENYÜBS tükrében, majd megvizsgáljuk az emberölési cselekmény jogi aspektusait. Ez után térünk át a legsúlyosabb életellenes cselekmény kriminológiai vetületeinek feltárására.

A kutatás módszere

Kutatásunk retrospektív szemlélettel tárta fel az emberölési cselekményt elkövető fiatalkorúakat és fiatal felnőtteket veszélyeztető rizikófaktorokat, aktavizsgálat módszerével. A 2011-ben kezdődő elemzésben összesen százhatvanöt tizennyég

és huszonnégy év közötti, 2005–2009 között jogerős ítélettel lezárt szándékos emberölési cselekményt elkövető tettes büntetőaktáit (összesen száztizenöt büntetőügyet) tettünk elemzés tárgyává. A módszer és az aktaelemzés – a retrospektív szemlélet ellenére³⁵ is – valid információk birtokába juttatott a minta nagyságára és a kontinentális eljárásban jellemző büntetőakta attribútumaira tekintettel.

Magyarországon – az eljárás dominánsan inkvizitórius jellegéből fakadóan – a jogerős bírósági ítélettel lezárt ügyek széles körre kiterjedő adathalmazt szolgáltatnak az elemzőknek. Ellentétben az angolszász országok nyomozási anyagaival, a kontinentális büntetőakták tartalmazzák a teljes nyomozási iratot, amelyben minden nyomozási cselekményt szó szerint rögzítenek: így a kutató megvizsgálhatja a helyszíni szemle jegyzőkönyveit, a tanúvallomásokat, a gyanúsított kihallgatás(ok)at, a szakértői véleményeket (nyomszakértő, orvos szakértő, írásszakértő stb.), fiatalkorúak ügyeiben a környeztanulmányt és az úgynevezett pedagógiai jellemzést is.³⁶ Az emberölési ügyekben – bár nem kötelező az elmeorvos szakértői és pszichológiai vizsgálat elvégzése – a legtöbb esetben azonban sor kerül a szakértő kirendelésére.

A kutatás – az aktaelemzés korlátait szem előtt tartva – az emberölést elkövető büntettek szocioökonómiai viszonyainak – strukturális és funkcionális szempontból –, családi hátterének, családi devianciáinak, korosztályi csoportos helyzetének, társas kapcsolatainak stb. a feltérképezésére törekedett oly módon, hogy egyidejűleg vizsgálta az emberölést elkövető terheltek iskolai teljesítményét, kudarcait, magatartás- és tanulási zavarait, illetve a szakvélemények alapján megállapítható pszichológiai problémákat.

Bár az aktaelemzés bizonyos tekintetben korlátozza a kutatási tárgy megismerését (a személyes benyomások rögzítése, a terhelte megkérdezése lehetetlen), más szempontból viszont objektívebb ismeretekkel látja el a kutatót az elkövető személyiségét és életeseményeit illetően, tekintettel arra, hogy a történések rögzítése nem önbevallásból vagy egy – esetleg elfogult – harmadik személytől származik.³⁷

A fiatalkorúak ügyeiben kötelező nyomozási cselekményként készítenő környeztanulmányt a fiatalkorúak pártfogója mint a nyomozó hatóságtól független személy szerkeszti. Meglátogatja a fiatalkorú családját, és – egy formanyomtatvány instrukcióit követve – rögzíti a látogatáskor szerzett tapasztalatait. A pártfogó részletes leírást készít a fiatal szülői hátteréről, családi viszonyairól, az együtt élőkről, a terhelte konkrét lakókörülményeiről, viselkedéséről, szokásairól, a deviáns magatartásokról, a terhelte baráti társaságáról, és – nem ritkán – korábbi büntető cselekményeiről is.

A másik kulcsfontosságú információs bázis a tizennyolc évesnél fiatalabb terheltről készülő pedagógiai jellemzés. A gyermek osztályfőnöke által – esetleg a

gyermekvédelmi felelőssel közösen – készített jellemzés betekintést nyújt a fiatal iskolai előmenetelébe, tanulási és viselkedési zavaraiiba, illetve azokba a magatartásokba, amelyek kimerítették a fegyelmi vétség valamely kategóriáját. Ez a dokumentum jellemzően személyes hangvétellű, és olyan – a büntetőügy szempontjából semleges – személytől származik, aki szerencsés esetben már több éve figyelemmel kíséri a fiatal sorsának alakulását.

Az elkövető személyiségét illetően releváns – és objektívnek tekinthető – forrás az igazságügyi pszichológusi és elmeorvos szakértői vélemény. A szakvélemény exploráció része szubjektív elemeket tartalmaz: a fiatal ugyanis maga tárja fel életútját, annak meghatározó pontjait, deviáns magatartásait, esetleges szuicid készítéseit. Másrésztől azonban a pszichológus és az elmeorvos a személyiségről objektív, elfogulatlan és szaktudásra alapuló jellemrajzot készít az elkövetőről.

Vizsgálatunk, kiaknázva a büntetőügyekből fakadó többlettudást, az emberölési cselekmények büntetőjogi vonatkozásait is elemezte.

Az emberölés a jog szemüvegén keresztül

A minősítő körülmények az általános statisztika alapján

A kontinentális büntetőeljárás rendszerben az emberölési cselekmények megismerését célszerű a minősítő körülményekkel kezdeni. A minősítő körülmények számos információt hordoznak a bűncselekmények indítékairól, körülményeiről, elkövetési módjáról, illetve esetlegesen a sértettéről is. Az emberölési cselekményekről sokat mond el az, hogy a cselekményt különösen kegyetlen módon, előre kitervelten, nyereségvágyból, aljas indokból vagy esetleg több ember sérelmére követték el. A cselekmények ugyanis minőségileg mások, így jellemzően a mögöttük rejlő történet, karakter is eltérő, és – elvileg – nagyobb hasonlóságot mutathat egymással két különböző erőszakos bűncselekmény megvalósítója, mint akár két emberölőé, ha például az egyik történetesen pénzért, a másik pedig aljas indokból vagy egy újszülött sérelmére követi el a tettet.

Ha a 2005 és 2009 közötti összes emberölési cselekményt vesszük górcső alá, kiderül, hogy a legtöbb elkövető az emberölés alapesetét valósította meg. Hogyha csak a befejezett emberöléseket vizsgáljuk, akkor a szándékos gyilkosságok negyven-ötven százaléka „alapesetes” bűncselekmény. A rangsorban ezután a különös kegyetlenséggel és nyereségvágyból történő elkövetések következnek. Említést érdemel még a több emberen elkövetett emberölések kategóriája (tizenegy-tizenhárom bűncselekmény éves szinten), a kiskorú sérel-

mére megvalósított büntett (évente öt–tizenöt bűncselekmény), illetve az előre kitervelt emberölések (évi egy–kilenc bűncselekmény a vizsgált időszakban), de ezek a minősítő körülmények korántsem tekinthetők olyan fajsúlyosnak, mint a – kutatásunkban is kiemelkedő szerepet kapó – különös kegyetlenség és a nyereségvágy.

A 2. és a 3. számú táblázat alapján összevethetők a minősítő körülmények a felnőt és a fiatalok, fiatal felnőtt emberölők körében.

2. számú táblázat

A huszonöt évesek vagy idősebbek által elkövetett emberölések arányának alakulása 2005 és 2010 között (%)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Alapeset	28,5	23,9	32,9	26,9	60,8	62,7
Előre kitervelten	5,9	2,9	0,9	0,5	4,0	8,3
Nyereségvágyból, aljas indokból	5,9	9,7	1,8	6,4	7,0	7,4
Különös kegyetlenséggel	8,3	10,5	11,7	10,0	14,5	7,4
Hivatalos személy ellen	0,0	0,0	0,0	0,5	0,0	1,0
Több emberen	3,5	6,3	4,1	3,2	10,6	11,3
Különös visszaesőként	0,0	0,4	0,5	0,5	0,0	1,5
Tizennégy év alatti sértett sérelmére	1,2	1,3	2,7	1,8	3,1	1,0
Közfeladatot ellátó személy ellen	0,0	0,0	0,5	0,0	0,0	0,0
Sok ember életét veszélyeztetve	0,0	0,0	0,5	0,0	0,0	0,0
Kísérlet	46,6	45,0	44,6	50,7	n. a. külön	n. a. külön
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

3. számú táblázat

A fiatalok és a fiatal felnőttek által elkövetett emberölések arányának alakulása 2005 és 2010 között (%)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Alapeset	12,3	15,00	19,5	7,7	40,5	40,7
Előre kitervelten	1,8	3,80	1,3	1,3	5,1	6,8
Nyereségvágyból, aljas indokból	26,3	20,00	11,7	21,8	30,4	22,0
Különös kegyetlenséggel	12,3	21,30	7,8	21,8	10,1	5,1
Hivatalos személy ellen	0,0	0,00	0,0	0,0	0,0	1,7
Több emberen	3,5	1,25	3,9	1,3	8,9	20,3
Különös visszaesőként	0,0	0,00	0,0	0,0	1,3	0,0
Tizennégy év alatti sértett sérelmére	3,5	7,50	11,7	7,7	3,8	3,4
Közfeladatot ellátó személy ellen	0,0	1,25	1,3	0,0	0,0	0,0
Kísérlet	40,4	30,00	42,9	38,5	n. a. külön	n. a. külön
Összesen	100,0	100,00	100,0	100,0	100,0	100,0

A kísérlet szakában maradt emberölési cselekmények magas arányt képviselnek, főként az idősebb elkövetőknél. A fiatalabbaknál átlagosan 38 százalékban nem válik befejezetté a cselekmény, míg ez az idősebbeknél majdnem a fele (46,7 százalék).

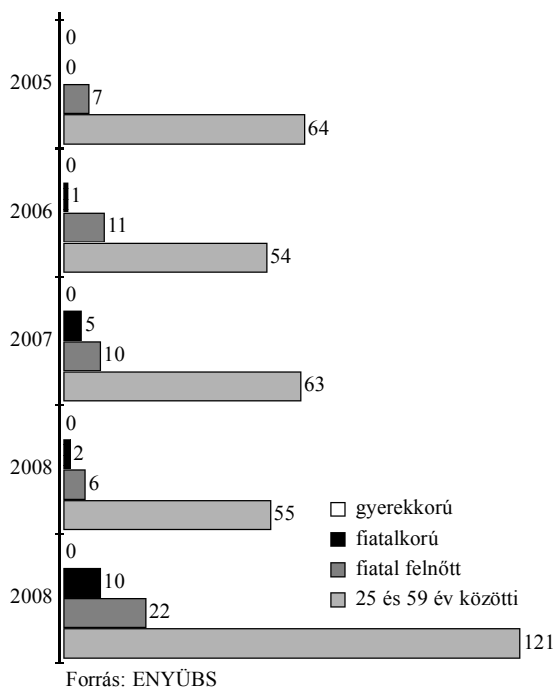
Minősítő körülmények korcsoport szerint

Az országos adatbázist alapul véve megállapítható volt, hogy az alapesetben elkövetett emberölések között szignifikáns eltérés mutatkozott a fiatalkorúak, a fiatal felnőttek, illetve a felnőttek között. A huszonöt évesnél idősebb terheltek ugyanis átlagosan ötször-hatszor annyian követtek el minősítő körülményt nem tartalmazó emberölést, mint a huszonnégy év alattiak (2. számú ábra).

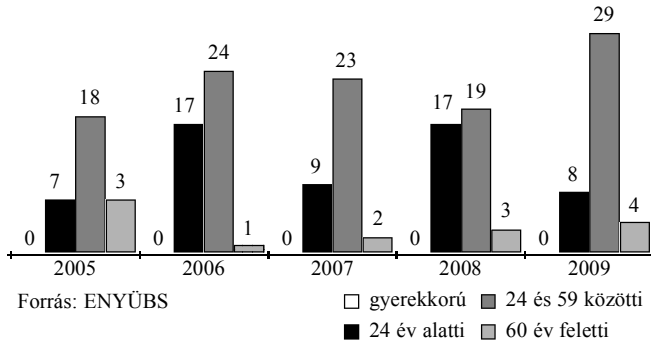
Jelentősen megváltoztak az arányok, amikor a minősített eseteket vizsgáltuk. Az emberölést különös kegyetlenséggel elkövetők életkori bontásában történő elemzése alapján egyértelmű volt, hogy (a kutatás által érintett) fiatal korosztályok aránya ennél a válfajánál szignifikánsan nagyobb, mint az alapesetnél³⁸ (3. számú ábra).

2. számú ábra

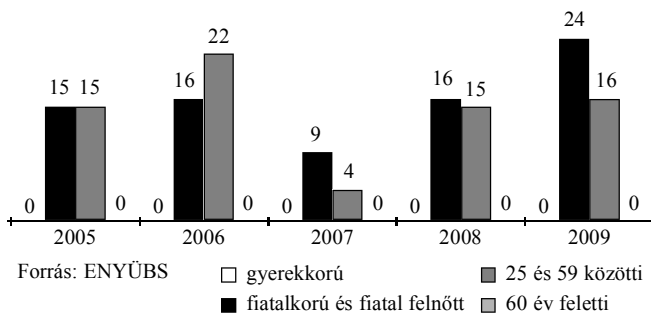
Az emberölés alapesetének elkövetői korcsoportos megoszlásában az általános statisztikai adatok alapján (fő)

3. számú ábra
**A különös kegyetlenséggel elkövetett emberölés
 huszonnégy évesnél fiatalabb és annál idősebb tettesinek megoszlása
 az általános statisztikai adatok alapján (fő)**

4. számú ábra
**Nyereségvágyból elkövetett emberölések elkövetőinek
 korcsoportos megoszlása az általános statisztikai adatok alapján (fő)**

A nyereségvágyból elkövetett emberölések büntetesei jellemzően huszonnégy évesnél fiatalabbak voltak, abszolút számok tekintetében is meghaladták az idősebb korosztályok részvételét a bűncselekményben. Az életkor előrehaladtával e bűncselekménytípus elkövetési gyakorisága stagnált vagy csökkent (4. számú ábra).

Kitérő: a fiatalkorú és fiatal felnőtt „gyilkosok” bűnelkövetői múltja

Láthattuk, hogy a fiatalabb korosztálynál az extrém durvaság, vagyis a különös kegyetlenség megjelenése feltűnően gyakoribb, mint az idősebeknél. Joggal vetődik fel a kérdés, hogy az említett szélsőségesen brutális cselekményeknek volt-e valamilyen kriminális előzményük. Felrajzolható-e egyfajta bűnözői karrier a kü-

lönös kegyetlenséggel megvalósított emberölést elkövető fiatalok életében? Kimutatható-e összefüggés az elkövetett emberölés minősítő körülménye – például nyereségvágy – és a korábban megvalósított bűncselekmények jellege között?

A kutatásban az előzetes hipotézisünk *az volt, hogy az emberölést megvalósítóknak „szinte” homogén módon valamiféle bűnelkövetői múltjuk van.* A hipotézis értelmében az erőszaknak meghatározott íve van, amelyben a rablási cselekményeket nyereségvágyból elkövetett emberölések követik, míg azok körében, akik korábban szexuális bűncselekményeket követtek, el arra számítottunk, hogy magasabb lesz a szexuális indíttatású ölési cselekmények aránya.

Azt feltételeztük, hogy az emberölés elkövetőinek jelentős bűnözői múltjuk van. Az elemzésből kitűnt, hogy száztizenkilenc (73,5 százalék) olyan elkövető volt, aki korábban mindössze egy bűncselekményt valósított meg; huszonkét olyan terhelt volt, aki kettőt; tizenegy olyan, aki hármat; hat, aki négyet; három, aki ötöt; mindössze egyről derült ki, hogy hat bűncselekmény szerepel a bűnelkövetői életútján.

Vizsgálatra érdemes volt ezeknek a bűncselekményeknek az összetétele is: hatvanhét lopás, tizenhét rablás, tíz súlyos testi sértés, tizennégy garázdaság, öt rongálás, hat kábítószerrel visszaélés, egy ittas járművezetés és egy lőfegyverrel visszaélés volt. Nemi bűncselekmények mindössze ötször fordultak elő, és csak egy zaklatás. Huszonhétyszer talákoztunk egyéb, nem erőszakos deliktummal, és tízszer „egyéb erőszakos” bűncselekménnyel.

Kíváncsiak voltunk arra is, hogy volt-e releváns összefüggés a korábbi bűncselekmény és az emberölési eset minősítő körülményei között. Azok, akik jelenleg nyereségvágyból követték el cselekményüket, kilencszer valósítottak meg korábban lopást, és mindössze kétszer rablást. Vagyis nem találtunk releváns halmozódást a korábbi vagyon elleni deliktumok és a jelenlegi nyereségvágyas emberölés között. Némileg árnyalta a képet, ha bevontuk a nyereségvágyas elkövetésbe azt is, ahol előfordult minősítésbeli halmozódás: vagyis az anyagi haszonszerzés, különös kegyetlenséggel vagy előre kiterveltséggel is együtt járt. Két olyan nyereségvágyból és előre kitervelten gyilkoló terhelt szerepelt a mintában, aki korábban lopást követett el, hat, aki korábban lopott s jelenlegi cselekményében különösen kegyetlen volt. Ugyanezek a bűncselekményi alakzatok nem voltak meghatározóbbak a „rablóknál” sem: az előre kitervelten, pénzért ölők között nem volt olyan, aki korábban rabolt és jelenleg előre kitervelt anyagi haszonszerzésért ölt. A nyereségvágyból történő emberölés – és az ezzel párhuzamban álló halmozódott minősítő körülmények – mögött tehát az elkövetői múltban a vagyon elleni bűncselekmény egyike sem mutatott halmozódást. Másképpen fogalmazva, megdőlt az a feltevésünk, amely szerint a haszonszer-

zésért való bűnözés – és az annak érdekében alkalmazott erőszak – egyfajta fokozódást mutatna.

Amikor a szexuális bűncselekményeket és a későbbi emberölés minősítését vizsgáljuk, megállapítható, hogy szintén nincsen releváns tartalmi összefüggés a „zaklatók” és az egyéb nemi deliktumban korábban eljárás alá vont személyek és a szexuális indíttatású emberölések között. A korábban szexuális bűncselekményt elkövetők nyereségvágyból vagy előre kitervelten követték el ölési cselekményüket, a különös kegyetlenség vagy az aljas indok nem jelentkezik a cselekmény minősítő körülményként.

A hét, egyéb erőszakos bűncselekményt elkövető, jelenlegi bűncselekményében egyformán volt különösen kegyetlen (2 fő) és nyereségvágyból (2 fő) emberi életet kioltó.

Fontos volt annak a kérdésnek az elemzése, hogy vajon a korábbi bűnelkövetés gyakorisága és a jelenlegi – emberölési – cselekmény minősítő körülményeinek halmozódása között van-e releváns összefüggés. Megállapítottuk, hogy a legtöbb fiatal olyan volt, aki korábban egy bűncselekményt követett el, és a jelenlegi cselekménye is egyszeresen minősült: ebből harminckét főt találtunk a mintában. A kettőnél többszörösen minősülő emberölések és a korábbi bűnelkövetés gyakorisága között nem találtunk szignifikáns kapcsolódást – a háromszoros vagy négyszeres minősülés leggyakrabban egy korábbi büntett elkövetésével járt. Megemlítendő azonban a kétszeresen minősülő, összesen harminchat eset, amelyek elkövetői esetében többször fordult elő a korábbi bűncselekményi halmozódás: tizenegyen egy cselekményt követtek el korábban, ötnek két bűncselekmény, kettőnek három, kettőnek négy bűncselekmény szerepelt a múltjában – és találtunk öt-hat bűncselekményt megalósítókat is.

Ennek ellenére összegzésképpen elmondható, hogy általában véve nem volt releváns összefüggés a korábbi bűnelkövetés és az emberölési cselekmény között, azaz nem rajzolható fel egy erőszak fokozódását mutató erőszakív. Ez a megállapítás a minősítő körülmények és bűnözői múlt súlyosságának összefüggésére is érvényes.

Tettesi alakzatok

Az emberölési cselekményekről sokat megtudhatunk akkor is, ha a tettesi alakzatokat elemezzük. 2005-ben a tizennégy és tizenhét évesek közül nyolc tettes volt, öt társtettes, de nem volt felbújtó és bűnsegéd. Körülbelül ugyanezzel a mintázattal találkoztunk a vizsgált évek mindegyikében, hiszen a tettesek száma következetesen nyolc és tizenhat között váltakozott, a társtettesek öten–tizen-

egyen voltak, felbújtó a korosztályban egyáltalán nem volt, és bűnsegéd is csak nagyon kevés.

Ha a kérdést a tizennyolc és huszonnégyszáz év közöttiek körében vizsgáltuk, a tettesek száma ebben a generációban jellemzően harminc és negyven között volt, a társtetteseké a tizenhat–huszonöt fős nagyságrendet érte el, és az érintett korcsoportban is elenyésző volt a felbújtók jelenléte (egy az öt év alatt), és kisebb számban, de előfordultak bűnsegédek (kettő–négy) is.

A felnőttek között 2005-ben 227 tettes, tizenhét társtettes, három felbújtó és hat bűnsegéd volt. A 2006-os, 2007-es, 2008-as és 2009-es év adatai alapján a felnőttek körében folyamatos csökkenésnek lehetünk szemtanúi a tettesi oldalon, hullámnak a társtettesek között, és relatív növekedésnek a bűnsegédek körében (4. számú táblázat).

4. számú táblázat

A tettesi alakzatok korcsoportos bontásában 2005 és 2009 között

2005					
életkor	tettes	társtettes	felbújtó	bűnsegéd	összesen
14–17 éves	8	5	0	0	13
18–24 éves	27	14	1	2	44
25 éves	227	17	3	6	253
2006					
életkor	tettes	társtettes	felbújtó	bűnsegéd	összesen
14–17 éves	8	10	0	0	18
18–24 éves	42	16	0	4	62
25 éves	202	20	4	13	239
2007					
életkor	tettes	társtettes	felbújtó	bűnsegéd	összesen
14–17 éves	16	11	0	2	29
18–24 éves	34	16	0	0	50
25 éves	196	25	1	1	223
2008					
életkor	tettes	társtettes	felbújtó	bűnsegéd	összesen
14–17 éves	16	5	0	0	21
18–24 éves	31	25	0	1	57
25 éves	195	19	1	4	219
2009					
életkor	tettes	társtettes	felbújtó	bűnsegéd	összesen
14–17 éves	11	9	0	3	25
18–24 éves	36	17	0	3	56
25 éves	192	25	1	10	228

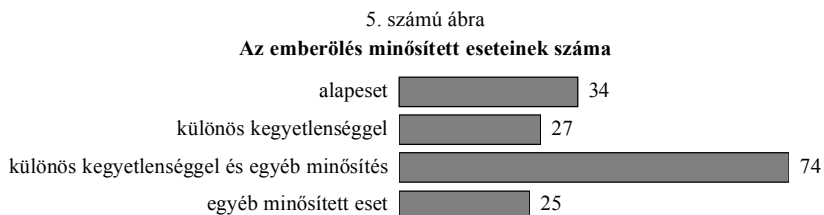
Összegezve tehát az előbbieket, több releváns következtetést lehet levonni. Egyrészt, a terheltek által elkövetett bűncselekmények száma – az öt év vonatkozásában – összességében csökkenő tendenciát mutatott. Másrészt – és ez a vizsgálat tárgyául szolgáló korosztályban még fontosabb –, ha a fiatalokról (fiatalkorúakról és fiatal felnőttekről) beszélünk, érdemben tettesekkel és társtettesekkel találkozunk, mert a felbujtók és bűnsegédek száma és aránya elenyésző. Vagyis a következőkben tett – a korosztályra vonatkozó – megállapításaink bátran kezelhetők az emberölések valódi tetteseit érintő következtetésként, nem pedig az emberöléseket asszisztáló bűnözők jellemzőiként.

Az ügyek büntetőjogi elemzése

Saját vizsgálatunkban százhatvanöt esetet elemeztünk, büntetőjogi szempontok alapján is. A kutatásban előnyt élvezett annak feltérképezése, hogy a fiatalok (tizennégy és huszonnégy év közöttiek) milyen módon követik el bűncselekményeiket. Alátámasztva és kiegészítve a rendőrségi adatokból származó információkat, részletesen elemeztük az emberölések minősítő körülményeit, amivel egyszersmind igazoltuk az életkor rizikófaktor voltát is.

A kutatási mintában a bűncselekményeknek mindössze az ötöde (20,6 százalék) minősült alapesetnek, legalább egy minősítő körülménnyel találkoztunk az ügyek majd nyolcvan százalékában. Ha csak az egyszeresen minősülő eseteket vesszük górcső alá, akkor is feltűnő volt a „különös kegyetlenség” gyakorisága. Huszonnyolc olyan esetet találtunk, amikor a fiatalkorú vagy fiatal felnőtt terhelt különös durvasággal ölte meg a sértettet.

Az egyszeresen minősülő esetek azonban nem „élveztek” elsőséget az ügyek között. A kétszeresen vagy még többszörösen minősülő cselekmények közül ötvenhat olyan emberölés került a megyei bíróságok elé, amelyben a fiatal tettét a különös kegyetlenség is jellemezte, azonban nem ez volt az egyetlen minősítő körülmény az ügyben. A százhatvanöt elkövető 50,9 százalékának a cselekményében a különös kegyetlenség előfordult (5. számú ábra).

A különös kegyetlenséggel elkövetett emberöléseken kívül meghatározó volt a nyereségvágy mint motívum gyakorisága. Az összes elkövetőből hetvennégy tettes cselekményének a háttérében jelent meg a nyereségvágy (ebből tizenhat olyan volt, ahol csak egyszeresen minősült a cselekmény), ami azt jelenti, hogy az ügyek negyvenöt százalékában jelen volt a pénz mint motívum³⁹.

Az elemzésben rákérdeztünk arra, hogy a bűncselekmények minősítése összefügg-e a terhelt nemével, életkorával, az iskolai végzettségével és családi állapotával, valamint az elkövető pszichológiai problémáival. A terhelt neme és a minősített esetek között egyértelmű volt a korreláció. Öt nő volt, aki a cselekményét különösen kegyetlenséggel követte el, ebből kettő tizennégy évesnél fiatalabb ember sérelmére. Öt nő cselekménye egyszeresen minősülő „újszülött megölése” volt, és három emberölés minősült alapesetnek a női „gyilkosságok” közül.⁴⁰ Nem találtunk azonban szignifikáns összefüggést sem az életkor, sem a családi állapot vonatkozásában.

Az iskolai végzettséggel azonban korrelált a bűncselekmény elkövetésének módja. Az iskolázatlanok (általános iskolát sem végezték el) és a maximum általános iskolai végzettségük követték el a minősített cselekmények tetemes hányadát. Huszonhárman tartoztak ebbe a két kategóriába a különös kegyetlenséggel megvalósított cselekmények elkövetői közül, harminchat a különös kegyetlenséggel és nyereségvágyból embert ölők csoportjából. Utóbbi csoportban különösképpen felülreprezentáltak azok, akiknek általános iskolai végzettségük sem volt (tizenhatan a negyvenháromból).

Az előbbieken az Egységes Nyomozóhatósági és Ügyészségi Statisztika tükrében végignéztük, hogyan alakultak a tettesi alakzatok, a saját felmerésünk szintén informatív volt ebben a vonatkozásban. A tettesi alakzatokat illetően nagy volt a szóródás: nyolcvankét tettes (49,7 százalék), hatvan társtettes (36,4), huszonnégy (13,3) bűnsegéd és egy felbujtó (0,6) szerepelt az elemzett ügyekben. Az adatok azt igazolják egyrészt, hogy a fiataloknál még az életellenes cselekmények vonatkozásában is gyakori a társas elkövetés, valamint hogy a tettesek és társtettesek sokkal nagyobb számban vannak a huszonnégy évesnél fiatalabb „gyilkosok” között, mint a felbujtók vagy bűnsegédek (6. számú ábra).

Büntetőjogi szempontból releváns kérdés volt, hogy a vizsgált esetek között hogyan oszlottak meg a befejezett büntettek és a kísérleti cselekmények. Száz-

6. számú ábra

Tettesi alakzatok (fő)

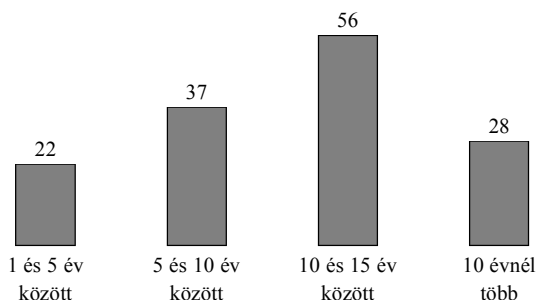
huszonheten követtek el befejezett emberölést, és harminchét tettes cselekménye maradt kísérleti stádiumban.⁴¹

Kíváncsiak voltunk arra is, hogy az emberölés büntette mellett szerepelnek-e úgynevezett járulékos cselekmények az ügyekben, illetve előfordul-e – és ha igen, milyen gyakorisággal –, hogy az emberölési cselekményhez más bűncselekmény is társul. A százhatvanöt elkövető 40,6 százaléka követett el a legsúlyosabb életellenes cselekményen kívül más deliktumot is. A leggyakrabban a kifosztás büntettének elkövetését állapította meg a bíróság (összesen tizenegyszer), és négy olyan ügy is volt, amikor a kifosztás mellett még más bűncselekmény is szerepelt az ítéletekben. Tizenháromszor talákoztunk lopással, tízszer rablással. Előfordultak nemi bűncselekmények is.

Az emberölés bűncselekménye kapcsán nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a kérdést, hogy a terhelt szándéka mire irányult: célirányosan arra, hogy kioltsa a másik életét, vagy – bár számolnia kellett volna ezzel, de – nem volt része a tervének. A legtöbb ügyben – az esetek 67,8 százalékában – az emberölés cselekményét egyenes szándékkal követték el, ötvenhárom terhelt esetében a szándék „csupán” eshetőleges volt.

Jogi szempontból a legérdekesebbnek azonban a büntetés kiszabás problémája bizonyult. Tekintettel arra, hogy a vizsgálat tárgya a legnagyobb tárgyi súlyú bűncselekmény volt, számítottunk a végrehajtandó szabadságvesztés kiszabásának túlsúlyára. A vizsgált százhatvanöt elkövető ügyének 95,1 százalékában rendelkezésre állt az ítélet, így információt kaphattunk a kiszabott büntetésről. Száznegyvenhat terhelt kapott végrehajtandó és tíz felfüggesztett szabadságvesztést. A legrövidebb büntetés nem érte el az egyéves időtartamot (tíz hónap), a leghosszabb pedig életfogytig tartó büntetés volt, amely harminc év után teszi lehetővé az elítélt feltételes szabadságra bocsátását (négy esetben került sor ennek a kiszabására) (7. számú ábra).

7. számú ábra
A végrehajtandó szabadságvesztés tartama (%)

Az ábrán jól látszik, hogy a legnagyobb arányban tíz és tizenöt év közötti büntetéseket szabtak ki a megyei bíróságok, de nem volt csekély az öt év alatti szabadságvesztések aránya sem, ez arra utalt, hogy a bíróság alaposan mérlegeli a terhelt személyi körülményeit, a sértetti közrehatást, illetve a bűncselekmény motívumait is. A szabadságvesztés időtartama tehát nemcsak a bűncselekmény tárgyi súlyához igazodik. Pénzbüntetést és közérdekű munkát a bíróság nem szabott ki főbüntetés gyanánt; a leggyakoribb mellékbüntetés pedig a közügyektől eltiltás volt, ez százharmincszor jelent meg büntetésként. A kiutasítás – a külföldi elítéltek vonatkozásában – kilenc esetben szerepelt az alkalmazott szankciók között.

Rizikófaktorok, külső körülmények

A büntetőjogi alapkérdések mellett azonban vizsgálatunkban leginkább arra voltunk kíváncsiak, hogy milyen tényezők állnak egy emberölési cselekmény hátterében, ezt a kérdést pedig az úgynevezett rizikófaktorok elemzése alapján tártuk fel.

A rizikófaktorok között térben és időben két állandó és univerzális tényezőt találunk, a nemet és az életkort. A mintánkban százötvenegy férfi és tizennégy nő szerepelt, ami azért érdemel említést, mert a nemi megoszlás eltért az országos és teljes korosztályos adatsortól, hiszen a terheltek kisebb arányban voltak nők (8,4 százalék), mint ahogyan azt az általános adatok alapján feltételeztük. A fiatalabb generációkban a nők részaránya az emberölést elkövetők között tehát alacsonyabb, mint az idősebbek körében. Az életkori megoszlást illetően nagy volt a szóródás, de az elkövetők legnagyobbbrészt a tizenöt és huszonegy év közöttiek kerültek ki, a terheltek nyolcvankilenc százaléka tartozott ebbe a korosztályba. Ez a tizennégy és huszonnégy év közötti korosztály vizsgálatakor evidenciának tűnik, de váratlan volt a huszonkét-huszonnégy évesek viszonylagos passzivitása az emberölést elkövetők között. Az életkor rizikófaktor voltát azonban azáltal is igazoltuk, hogy a korosztály egészét illetően levontuk azt a következtetést, hogy a fiatalok bűncselekményeiket kegyetlenebb módon és sokkal inkább a pénzért követik el, mint az idősebb korosztályok tagjai.

A bűnözéskutatások neuralgikus pontja a terheltek iskolázottságának felmérése. A kérdést két szempontból közelítettük meg: egyrészt a terhelt által éppen látogatott oktatási intézményre kérdeztünk rá, másrészt a már elvégzett iskolákat, osztályokat is görcső alá vettük. Mielőtt azonban a vizsgálati eredményeket elemeznénk, tekintsük át az országos nyomozó hatósági statisztikákat az emberölést elkövetők iskolázottságának szempontjából!

A rendőrségi statisztika szerint az emberölési cselekményeket elkövetők között a vizsgálat öt évében átlagosan három és hat között volt azoknak a száma, akiknek egyetlen osztályt sem végeztek. Huszonhat és ötvenhat közé helyezhetőek azok, akik nyolc osztálynál kevesebbet végeztek, a legtöbben azonban azok voltak, akiknek volt általános iskolai végzettségük: a számuk 140 és 157 között mozgott 2005 és 2009 között a 223–253 terheltből, vagyis a bűnelkövetők 62-65 százalékát tette ki ez a csoport. A szakmunkások aránya 2008-ig majdnem olyan magas volt, mint az általános iskolát végzetteké, de a statisztika 2009-es megváltozásával az adatok is jelentősen módosultak. 2008-ig a szakmunkásiskolát végzett „gyilkosok” száma hatvannégy–nyolcvannégy körül volt, 2009-ben azonban nem volt olyan gyilkosságot elkövető gyanúsított, akinek szakiskolai végzettsége volt, ami nem tűnik reálisnak a korábbi adatok fényében. Az látszik valószínűbbnek, hogy a 2009-es statisztika érdemben összevonta a szakiskolai és szakközépiskolai végzettségű büntetéseket, hiszen míg a 2000-es években harminc-negyven körül mozgott a szakközépiskolát befejezők száma, addig ez negyvennégyet tett ki 2009-ben, plusz megjelentek azok – 45 fő –, akik szakközépiskolába járnak, azonban azt nem fejezték be.⁴²

Egyetemi, főiskolai végzettsége jellemzően kilenc-tíz elkövetőnek volt. A 2009-es statisztika rétegeltebb adatsorából kiderült az is, hogy három tettesnek volt egyetemi és négynek főiskolai diplomája. Ha ezeket az adatokat korosztályos bontásban nézzük, pontosabb információk birtokába jutunk (5. számú táblázat).

5. számú táblázat
A tizenégy és tizenhét év közöttiek iskolai végzettsége

	2005	2006	2007	2008	2009
nincs osztály	0	1	1	1	0
1–7 osztály	9	8	13	10	8
8 osztály	4	9	13	10	12
szakmunkásképző	0	0	1	0	0
középiskola	0	0	1	0	0

A táblázatból jól látszik, hogy a fiatalok körében egyenlő arányban voltak azok, akik elvégezték az általános iskolát vagy még általános iskolai végzettségük sem volt, de elkezdtek azt (48-48 fő). Értelemszerűen alig voltak olyanok, akik egyetlen osztályt sem végeztek (3) és a statisztika azt mutatja, hogy ketten fejezték be a középiskolát, amire szakmunkásképző esetén még van is elvi lehetőség, de 12 osztály befejezése 17 éves korig aligha lehetséges, így itt inkább a statisztika torzításáról lehet szó (6. számú táblázat).

A fiatal felnőtteknél kimagasló volt az általános iskolát végzettek és a szakmunkások aránya, de magas azoknak a büntetéseknél a részvétele is, akik nem

6. számú táblázat
A tizennyolc és huszonnégy év közöttiek iskolai végzettsége

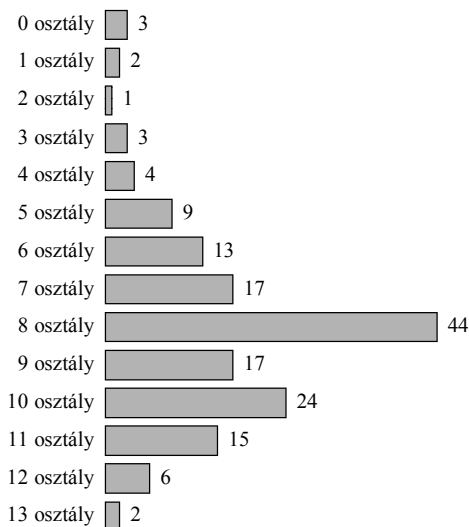
	2005	2006	2007	2008	2009
nincs osztály	0	0	1	1	0
1-7 osztály	9	19	16	9	4
8 osztály	20	31	25	32	38
szakmunkásképző középiskola	10	10	4	10	4
egyetem/főiskola	5	10	4	10	6
	0	0	0	1	0

végezték el az általános iskola nyolc osztályát. Egyetemet/főiskolát ebben a korcsoportban egy ember végzett.

Saját vizsgálatunkban a százhatvanöt elkövetőből ötvenkettő olyan volt, akinek a bűncselekmény elkövetésekor nem volt általános iskolai végzettsége sem. Nyolcvankilencen végeztek nyolc osztályt, tizenöt terheltek volt szakiskolai/szakmunkás-bizonyítványa, háromnak szakközépiskolai és hatnak gimnáziumi végzettsége. A végzett osztályok számát tekintve: három tettesnek egyetlen egy általános iskolai osztályt sem sikerült befejeznie, és nyolc volt érettségizett (8. számú ábra).

Ahhoz, hogy a mintánkban szereplő terheltek alacsony iskolai végzettsége valóban szembeötlő legyen, végezzünk el egy összehasonlítást! Az átlagpopulációban és az összes emberelő körében mért adatokkal való összevetésből kiviláglik,

8. számú ábra
A terheltek által elvégzett osztályok száma

7. számú táblázat

Összehasonlító adatok a terheltek iskolai végzettségéről (%)

általános iskolai végzettséggel nem bírók	saját minta	emberölést elkövetők általában ⁴³	2001-es átlag (népszámlálás) ⁴⁴	2011-es átlag (népszámlálás)
fiatalkorúak	30,3	46,6	6,3	3,9
fiatal felnőttek	44,8	21,2 ⁴⁵	2,1	1,6

hogy az emberölésért elítélt fiatalok iskolai végzettsége milyen mértékben alatta van még az emberölés többi gyanúsítottjához képest is (7. számú táblázat).

Az alacsony iskolai végzettségen kívül említést érdemel az évismétlők nagyon magas aránya is. A teljes minta 37,7 százaléka ismételt iskolai osztályt, többségük (kb. 66 százalék) kétszer-háromszor is megbukott, és elenyésző volt azoknak a száma, akik sikeres pótvizsgát tettek. Az emberölésért elítéltek általában több tantárgyból kaptak elégtelen osztályzatot, illetve sokszor értékelhetetlennek minősült a teljesítményük. A rossz tanulmányi eredmény azonban nemcsak az alacsony értelmi színvonalból adódott, hanem az iskola kerüléséből is. Az elkövetők csupán ötöde (19,5 százalék) látogatta rendszeresen az iskolát és nem volt hiányzási problémája. A többiek gyakorlatilag nem jártak iskolába. Ennek következményeként fokozatosan kimaradtak az oktatási rendszerből: először sorozatban osztályt ismételték, majd eltanácsolták őket speciális iskolába, innen pedig a szülő kérésére vagy tanári javaslatra magántanulók lettek – ami egyet jelent az iskolából kieséssel –, végül teljesen kimaradtak az iskolából. Összességében tehát az iskolai életút negatív volta dominánsan jelen van.

Vizsgálatunk hozzáadott értéket képvisel a tekintetben, hogy információkat kaptunk nemcsak a terheltek iskolai végzettségéről, de arról is, milyen típusú iskolába jártak. A legtöbb gyermek önkormányzati fenntartású, általános tanrendű iskolába járt (hetvenötén, vagyis a vizsgált terheltek 46,6 százaléka), egy terhelt járt kizárólagosan úgynevezett alternatív iskolába, ketten egyházi iskolába, tizenheten speciális igényű (másképpen kiegészítő) iskolába, egy elítélt volt magántanuló, és egy járt esti tagozatra. Ezen kívül azonban – ugyanúgy ahogyan a családi háttérnél is – nem volt ritka eset, hogy a gyermek többféle iskolatípust is látogatott, vagy nem járt rendszeresen a kötelezően látogatandó tanintézménybe.

Az alacsony iskolai végzettséggel köztudomásúan szorosan összefügg a terhelt munkavégzése is.⁴⁶ Bár a terhelt munkavégzéséről aránylag kevés adat birtokába jutottunk, ebben a kérdésben nagyon erős volt a szórás. A két legtöbbször alkalmazott kategória a tanulói státus és az alkalmimunka-végzés volt. Bár nem volt ritka ennél a kérdésnél az úgynevezett többes jelölés, de ezt kalkulálva is toronymagasan „vezetett” az állandó egzisztenciát nem teremtő alkalmimunka-végzés. Az alkalmi munkák gyakorisága összefügg az alacsony iskolázottsággal,

azonban – ami témánk szempontjából a legfontosabb – a marginalizálódás biztos jeleként is értelmezhető.

A szülők munkavégzése és iskolai végzettsége

A vizsgálat a fiatalok terheltek szocioökonómiai háttérének feltárását is célozta, ennek fontos része a szülők munkapiaci aktivitása, iskolai végzettsége, illetve a nagy családméret is.⁴⁷ Az effajta hátrányok halmozódása kiemelkedő rizikófaktora a bűnelkövetésnek.

Az anyák munkaerő-piaci pozíciója heterogén volt: 23,6 százalékuknak volt állandó munkahelye, 1,8 százalékuknak volt saját vállalkozása és 1,2 százalékban találkoztunk a háztájiban, mezőgazdaságban történő munkavégzéssel. Szignifikáns szerepet kapott a háztartásbeli státus (21 fő), a főállású anyaság, gyese, gyed (7) vagy a rokkantnyugdíjas lét (7), ezek magas aránya együttesen kényszer-háztartásbeli pozícióra utal, amelyben az otthon maradás, a munkapiacról való kimaradás – vélhetően – nem választott döntés. Az anyákat sok esetben jellemezte a vegyes munkaerő-piaci pozíció: a korábbi állandó munkahely, valamint a jelenlegi nyugdíjas, rokkantnyugdíjas, háztartásbeli pozíció együttes megjelenése. A kapott adatok informatívak, tekintettel arra, hogy a munkavégzés vonatkozásában mindössze az anyák 26,1 százalékáról nincs információnk.

Az apák esetében – vélhetően azért is, mert nagyon sok gyermek életéből hiányzott az apa – nagyobb mértékű volt az adatok foghíjassága. Ötvennégy apáról – azaz esetek 32,7 százalékáról – nem tudtuk megállapítani, hogy milyen munkát végzett. Az apák 20,6 százalékának volt állandó munkahelye, a saját vállalkozás azonban nagyobb arányú volt, mint az anyák esetében (7,9 százalék). Mezőgazdasági munkát kilencen (5,5 százalék) végeztek, 7,3 százalékra volt jellemző alkalmimunka-végzés, és 8,5 százalék volt rokkantnyugdíjas. Összességében az anyák és apák foglalkoztatottsága és a munkaerőpiacon betöltött pozíciója gyenge – a munkanélküliség, az alkalmimunka-vállalás, rokkantnyugdíjas lét, illetve a foglalkoztatottságból kiesők aránya szignifikánsan nagyobb, mint az állandó munkahellyel és saját vállalkozással bíróké.

A szülői munkavégzés tekintetében az akták tényszerűen informatívabbak voltak, mint a szülők iskolai végzettségére vonatkozóan, ugyanis a válaszok közel fele hiányzott.⁴⁸ A rendelkezésre álló adatok alapján az anyák iskolai végzettsége alacsonyabb volt, mint az apáké: az anyák leggyakrabban (42 esetben) általános iskolai tanulmányokról adnak számot, míg az apák körében a szakiskola ugyanolyan markánsan megjelenik az adatok között (23 fő), mint az alapfokú oktatás (24). Fontos megjegyezni, hogy a terheltek és a szülők iskolai végzettsége korrelált. Az iskolázottabb szülők gyermeke szignifikánsan iskolázottabb

volt. Az összefüggés megfordítva is igaz volt: az alacsonyabb iskolázottságú szülők gyermekei jellemzően kevesebb osztályt végeztek el.

Családi háttér

A terhelt háttére azonban nem csak gazdasági, szocioökonómiai szempontból érdekes. A fiatalra sokkal nagyobb hatást gyakorol az, hogy a családja mennyire bizonyul a szó valódi értelmében „háttérnek”, gyermekként mennyire számíthat a családtagjaira, azok milyen mértékben vannak jelen az életében, és hogy milyen a családtagok közötti érzelmi kötődés.

A családi háttér elemzését kezdjük egy tágabb perspektívából, az ENYÜBS-ben szereplő összes emberölést elkövető terhelt adatát feldolgozva. Ha az összes „gyilkos” családi állapotát elemezzük a 2005 és 2009 közötti időszakban, egyértelműen látszik, hogy minden évben nagyobb számban vannak azok a büntettek, akik elváltak vagy nőtlenek/hajadonok, mint a házások vagy élettársi kapcsolatban élők. A nőtlen/hajadon tettesek száma a vizsgált időszakban rendre százötven-százhetven körül mozgott, vagyis a büntetteknek nagyjából felét tették ki. Az elváltak száma nagyságrendileg negyven–hetven között volt, a házásoké ehhez képest mindössze hatvan-nyolcvanra tehető.⁴⁹ Ha korcsoportos bontásban tekintjük át az elkövetők családi állapotát, az derül ki, hogy a fiatalok természetesen még nem kötöttek házasságot, az idősebb korcsoportokban jellemzőbb a házas/elvált családi állapotok felbukkanása. Az azonban egyértelmű ebben a körben is, hogy a gyilkosságot elkövetők között a korosztályokhoz képest felülreprezentáltak az egyedül élők (8. számú táblázat).

Az ENYÜBS adataiból kitűnik, hogy a fiatalkorú gyilkosok családi állapota egynemű: a vizsgált öt évben az összes terhelt (2005: 13; 2006: 18; 2007: 29; 2008: 21; 2009: 23) nőtlen vagy hajadon volt, ami a korosztályi sajátosságokból következik.

A tizennyolc és huszonnégy évesek között már nagyobb volt a családi állapotokban mutatkozó heterogenitás, de még mindig kimagaslónak tekinthető a nő-

8. számú táblázat

Fiatalkorúak (tizennégy–tizenhét évesek) családi állapota 2005 és 2009 között (fő)

	2005	2006	2007	2008	2009
Nőtlen/hajadon	13	18	29	21	23
Házas	0	0	0	0	0
Elvált	0	0	0	0	0
Özvegy	0	0	0	0	0
Összesen	13	18	29	21	23

lenek/hajadonok aránya. A házas fiatalok aránya rendre nyolc és tizenkét százalék között volt a vizsgált időszakban, 2007-et kivéve, amikor a három elvált fiatal kismértékben kibillentette az átlagos mintázatot. Lényegét tekintve azonban ez a generáció is nőtlen/hajadon volt (9. számú táblázat).

9. számú táblázat

Fiatal felnőttek (tizennyolc–huszonnégy évesek) családi állapota 2005 és 2009 között (fő)

	2005	2006	2007	2008	2009
Nőtlen/hajadon	40	55	41	52	48
Házas	4	7	6	5	7
Elvált	0	0	3	0	0
Özvegy	0	0	0	0	1
Összesen	44	62	50	57	56

A felnőtt gyilkosok között már markánsan megjelennek a családosok: átlagosan a tettesek harmincöt-nyolcvan százaléka nőtlen/hajadon, és rendre harminc százalék körül volt a házasok aránya (ez meglepő módon minden évben huszonkilenc és harmincegy százalék között van, és ebből az értéktartományból az arány nem lép ki sem pozitív, sem negatív irányban), az elváltak aránya huszonegy és huszonhat százalék között mozgott (10. számú táblázat).

10. számú táblázat

Felnőttek (huszonöt évesnél idősebbek) családi állapota 2005 és 2009 között (fő)

	2005	2006	2007	2008	2009
Nőtlen/hajadon	99	97	85	80	92
Házas	76	73	65	69	70
Elvált	65	59	56	57	48
Özvegy	11	9	14	7	13
Összesen	253	239	223	219	223

A fiatalok családi háttere

Fiatalkorú terheltek vonatkozásában fontos adat, hogy a terhelt a bűncselekmény elkövetése idején kivel élt együtt. Itt a kérdés elsődlegesen a szülőkkel való együttélést vagy annak hiányát firtatja (11. számú táblázat).

A táblázatból – illetve az ENYÜBS adatai alapján akkor is, ha az összбүнözést nézzük – úgy tűnik, hogy a fiatalok bűnözők döntően a saját családjukkal élnek a bűncselekmény elkövetésekor. A fiatal „gyilkosoknál” a kétszülős családi háttér aránya a 2005 és 2009 közötti években negyvenkét–hatvanhat százalék volt.⁵⁰ A „nagy statisztika” alapján elhanyagolhatónak tűnt az összes többi neve-

11. számú táblázat

Kivel élt együtt a fiatalok a bűncselekmény elkövetésének időpontjában? (fő)

	2005	2006	2007	2008	2009
Szülők	7	12	18	9	12
Apa	1	0	1	1	3
Anya	2	4	4	3	2
Nagyszülő	1	1	–	–	–
Más rokon	–	–	1	1	1
Ifjúságvédelmi intézet	–	–	–	4	–
Nevelőotthon	–	–	–	–	3
Nevelőintézet	–	–	–	–	1
Büntetés-végrehajtási intézet	–	1	2	–	–
Csellengő	–	–	–	–	1
Kollégium	–	–	–	1	–
Munkásszálló	1	–	–	–	–
Élettárs	–	–	–	2	–
Egyéb hely	1	–	3	–	–
Összesen	13	18	29	21	23

Forrás: ENYÜBS

lési forma – a nagyszülőknél, más rokonoknál, nevelőotthonban vagy kollégiumban élők – előfordulása.

A kutatás adatai ellenben rávilágítanak arra, hogy ezek az arányok nem valóságok, és legfeljebb pillanatképként tekinthetők hitelesnek. Korábbi kutatásaink⁵¹ igazolták, hogy a súlyos bűncselekményt elkövető fiatalok a legritkább esetben élnek állandó jelleggel vér szerinti szüleikkel, családi háttérük változatos, ingtag, családi életük legmarkánsabb jellemvonása az instabilitás. Úgy tűnik, nincsen ez másként a fiatal emberlőknél sem.

Első kérdésünk a családi állapot mérésére az volt, hogy milyen nagyságrendet képviselnek az elvált szülők a gyilkos fiatalok között. Az adatbázis e tekintetben azonban nem volt informatív: az esetek kicsit több mint felében ugyanis erre a kérdésre nem kaptunk választ. A nyolcvan adatról, amikor a család felbomlásáról biztosan tudtunk, mindössze ötvennégy terheltről (66,4 százalék) derült ki, hogy a szülei elváltak, és ebből négy olyan bűnelkövető volt, akinek valamelyik szülője meghalt.⁵² Összességében arra a megállapításra jutottunk, hogy a válásnál fajsúlyosabb probléma a terhelt családjának instabilitása.

A családi háttér stabilitásának – vagy találójában labilitásának – mérésére olyan kérdést alkalmaztunk, amelyből kiderülhetett a családi együttélések sokfélesége.⁵³ Megállapítottuk, hogy a terhelték mindössze 22,4 százaléka nőtt fel a saját szüleivel, kétszülős, strukturális szempontból rendezett családban.⁵⁴ Általában a „zűrös” családi viszonyok voltak a jellemzők, ez azonban távolról sem je-

lentette az úgynevezett tiszta egyszülős családok dominanciáját.⁵⁵ Az egyetlen közös pont a családi szereplők nagyon gyakori váltakozása volt, ami még jobban megfigyelhető abban az esetben, ha a családi struktúrák bontását a szerint végezzük el, hogy a terheltet hányféle nevelői közeg vette körül élete során (9. számú ábra).

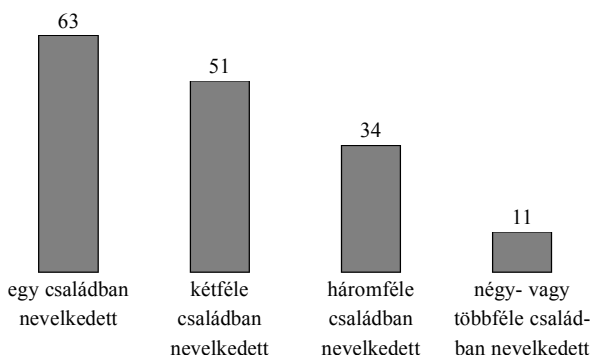
Legkirívóbb adatunk azonban az volt, hogy akiknél erre a kérdésre választ kaptunk, azok ötvenegy százalékában, vagyis *az összes mintában szereplő elkövető harmadánál nem volt jelen az édesapa a fiatal életében* a bűncselekmény elkövetésének időszakában. Ez egyet jelent azzal, hogy a nagyon súlyos bűncselekményt elkövető fiatalok életéből hiányzik az apa. Nemcsak mint gazdasági szereplő, érzelmi támasz, de mint férfiminta is.

Kritikus pont volt még a családi háttér kérdéskörében a nagy testvérszám. Különösen azért, mert korábbi kutatásunk⁵⁶ is arról adott számot, hogy a bűnelkövető fiatalok családjában jellemzően sok a gyermek. A minta igazolta hipotézisünket, hiszen huszonkilenc terhelnél talákoztunk öt vagy több édestestvérrrel, ebből tíz olyan terhelt volt, ahol a testvérek száma elérte minimum a nyolcat⁵⁷ (10. számú ábra).

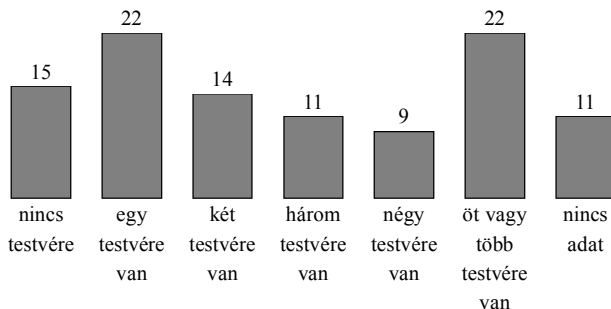
A család azonban nem csak mint struktúra fontos, hiszen a család funkcionális értelemben összetett szerephordozó: érzelmi, nevelési, mintaadási feladatokat hordoz. Ha ezek a funkciók sérülnek, vagy ezek közül több rosszul működik, megnő a deviáns cselekmény elkövetésének esélye.

Egy aktaelemzés adatai alapján nehezen állapítható meg pontosan, hogy a vizsgálatban szereplő terhelt és szülei között pontosan milyen a valós érzelmi viszony, és azt milyen hullámzások, minőségi változások jellemzik. Ezzel együtt is kiderült azonban, hogy milyen prioritások jellemzik érzelmi szempontból ezt a – szocioökonómiai és kriminológiai vonatkozásban is kritikusnak tekinthető – csoportot. A válaszadók többsége az édesanyját jelölte meg a legszorosabb kötődésként (69,2 százalék). Az édesapához csupán a válaszadók ötöde kötődött erősebben érzelmileg.⁵⁸ Hiába volt azonban az anya a legerősebbnek tűnő kapocs, a viszony jellemzésekor felszínre került az, hogy őszinte, mély kapcsolatot csak kevesen ápoltak az édesanyjukkal (14,3 százalék).⁵⁹ Kiemelkedő volt azoknak az aránya, akiknek egyáltalán nem vagy jóformán nem volt kapcsolatuk az anyjukkal (20,3 százalék), de konfliktusos kapcsolatról is többen számot adtak (20,9 százalék). Az összes elkövető tizenöt százaléka kimondottan rossz viszonyról számolt be. A mintában azonban az említettekkel együtt is a legtöbben azok voltak (49,3 százalék), akik átlagosan jónak értékelték az anyjukhoz fűződő viszonyukat, vagy semleges érzelmekről számoltak be. Több esetben előfordult azonban az is, hogy az elkövető nem ragaszkodott senkihez, hiába élt együtt a szüleivel, testvéreivel, és a baráti köréhez is csak felszínes kapcsolat fűzte.

9. számú ábra
Az elkövető által megtapasztalt együttélési formák száma (fő)

10. számú ábra
A testvérek száma a vizsgált elkövetők között (%)

A családban tapasztalható deviáns magatartásformák, függőségek, bűncselekmények olyan veszélyeztető tényezők, amelyek nemcsak funkcionális szempontból károsak, de hosszú távon strukturálisan is tönkretelhetik a családot. Az adatainkból az derült ki, hogy a szülők leggyakrabban az alkoholizmus (32,1 százalék) problémájával küszködtek. A túlzott alkoholfogyasztás főként az apákra volt jellemző. Annak ismeretében, hogy mindössze az elkövetők 44,2 százalékának volt jelen biztosan az édesapja az életében, nem tekinthető elhanyagolhatónak az, hogy az „ismert” apák 38 százaléka alkoholfüggő volt. Megjegyzendő, hogy az anyák esetében is előfordult rendszeresen alkoholfogyasztás, és hat elkövető számolt be mindkét szülő alkoholizmusáról. Az is említést érdemel még ebben a körben, hogy Magyarországon a szülői szerhasználat elsődlegesen alkoholfüggést jelent, nem pedig droghasználatot, illetve az anyák körében gyógyszerfüggőséget.

Az iratok alapján – a szerhasználaton kívül – elsősorban a szülők bűnelkövetői magatartására kérdeztünk rá, azonban az elkövetők 59,5 százalékánál nem

derült ki, hogy volt-e a vér szerinti családban bűnelkövető. Ahol egyértelmű adatot kaptunk erre vonatkozóan (68 eset), azoknak a többsége (60,3 százalék) törvénytisztelő családban nevelkedett, és 39,7 százaléknál fordult elő bűnöző a rokonságban.

Összegzés

Az emberölés mint az „agresszió csúcsa” és legsúlyosabb személy elleni bűncselekmény önálló kutatásának létjogosultsága megkérdőjelezhetetlen. Az emberölést elkövetők azonban nem alkotnak homogén csoportot, ezért érdemes bizonyos szempontok szerint kategóriákat létrehozni, és azokat külön-külön alaposabban megvizsgálni. Jelen kutatásban a fiatalkorú és fiatal felnőtt (tizenégy–huszonnégy éves) elkövetők kiemelését és elemzését tartottuk fontosnak, tekintettel arra, hogy az ennél idősebb korosztályhoz tartozók által elkövetett ölési cselekmények motívuma, jellege markáns eltéréseket mutat.

Kutatásunkban az általunk megjelölt időszak releváns bűnügyi aktáinak anyagát elemeztük, így teljes körű információt kaphattunk az elkövetőről és a bűncselekmény körülményeiről egyaránt. Kutatási eredményeink a megjelölt korosztály férfi (fiú) tagjaira vonatkoznak, a lányok emberölési cselekményei egészen más jellegűek. A nemi arányokból (lányok aránya összesen 7,8 százalék) arra következtettünk, hogy a nem önmagában rizikófaktor az erőszakos bűnelkövetővé válásban. A tanúkihallgatások és helyszínelések jegyzőkönyvei, a környezettanulmány és a pedagógusi jellemzések, valamint az elmeorvosi és pszichológusi szakvélemények adatai választ adtak a klasszikus kriminológiai kérdésekre, képet kaphattunk az erőszakos bűnelkövetővé válás rizikófaktorairól. Megállapítottuk, hogy a külső, környezeti faktorok mellett a belső, lélektani tényezőknek is óriási szerepük van az emberölés megvalósításában, amelyről a következő fejezetben írunk részletesen.

Miután fiatal korosztályt vizsgáltunk, fokozottan fontos volt a szülői, nevelői háttér feltárása. Ennek körében a legsúlyosabb rizikófaktoroknak – az alacsony szociális és gazdasági státus mellett – a családi stabilitás hiánya bizonyult. A vér szerinti szülők különválásánál veszélyesebb tényezőnek tűnt az elsődleges nevelői közeg változékonysága, ami a gyermek lakhelyének és az öt nevelő felnőtt személyének folyamatos módosulását okozta. A másik markáns rizikófaktor az édesapa teljes hiánya volt, ezáltal a családban nem létezett meghatározó férfi szereplő. A konfliktusos családi légkör a szülők munkanélküliségéből, rossz anyagi helyzetéből, alkoholizmusából, valamint az anyák labilis idegállapotából fakadt. Emellett azonban további kockázatot jelentett a szülők gyermekük iránt

mutatott közönye, a durva és következetlen nevelési stílus és a gyermek kontroll nélkül hagyása. Bizalmas viszonyról még a békés hangulatú családoknál is csak kevesen számoltak be.

A vizsgált korosztály életének másik fontos helyszíne – ideális esetben – az iskola, amelyet viszont a mintában szereplő elkövetők jelentős többsége rendszeresen vagy teljesen elkerült. Tanulmányi teljesítményük ebből adódóan rendkívül gyengének vagy értékelhetetlennek minősült, így egy negatív iskolai karrier rajzolódott ki, amelynek végállomása az oktatás proszociális hálójából történő végleges kikerülés volt. A kontroll nélküli létforma magával hozta a deviáns kortársak társaságát és ezzel együtt bűncselekmények elkövetését, valamint alkohol és drog fogyasztását is.

A részletesen bemutatott kriminogén háttér jelentős szerepet játszhatott abban, hogy a vizsgált bűnelkövetők – a huszonnégy évesnél idősebb elkövetőtől eltérően – többszörösen minősülő emberölési cselekményeket valósítottak meg. Leggyakrabban a nyereségvágyból és különös kegyetlenséggel elkövetett emberölések fordultak elő, arányuk jelentősen meghaladja a felnőttek által megvalósított hasonló cselekményekét. Eredményeink azt mutatják, hogy míg az anyagi haszonszerzés érdekében véghezvitt ölések elkövetőinél jól azonosítható a kiskortól fennálló szociális és pszichológiai terheltség, addig a „csak” különös kegyetlenséggel ölők esetében a cselekmény időpontjában fellépő indulat, aktuális lelkiállapot játszik meghatározó szerepet.

Általánosságban elmondható, hogy a magyarországi emberölést elkövető fiatalok esetében nem bontakozik ki egy fokozatosságot mutató – az enyhébbtől a súlyosabb felé tartó – bűnelkövetői ív, és nem jellemzi őket a korábbi bűncselekmény elkövetése miatti felelősségre vonás sem. Hangsúlyozni kell azonban, hogy a bűncselekmény szintjét el nem érő deviáns magatartások (agresszív viselkedés, iskolakerülés, alkohol- és drogfogyasztás) nagy arányban jelentek meg a mintánkba került fiatalok körében is, mindezek bűnmegelőzési szempontból fontos jelzések lehetnek.

JEGYZETEK

- 1 2009 óta az emberölések, illetve az elkövetők száma is csökkent. 2010-ben 276; 2011-ben 275; 2012-ben 221; 2013-ban 243; 2014-ben 235 szándékos emberölést követtek el, ebbe a kísérleti stádiumban maradó cselekmények is beletartoznak. Az elkövetői oldalon 2010-ben 266; 2011-ben 290; 2012-ben 244; 2013-ban 284; 2014-ben 234 bűnelkövető jelent meg. Forrás: ENYÜBS.
- 2 2008-ban kettő, 2009-ben nulla, 2010-ben egy, 2011-ben nulla és 2012-ben (*meglepő kiugrásként könyvelhető el – a szerző megj.*) három szándékos emberölést követtek el a tizennégy évesnél fiatalabbak.
- 3 2005: 253; 2006: 239; 2007: 223; 2008: 219; 2009: 228.
- 4 2005-ben 181 felnőtt korú, 37 fiatal felnőtt, 13 fiatalkorú követett el emberölést; 2006-ban 182, 51, 17 volt az említett megoszlásban az életkori arány; 2007-ben 150 felnőttét, 40 tizennyolc és huszonnégy év között-

- tit és 24 fiatakorút; 2008-ban 160, 52, 20 elkövetőt; 2009-ben 90 felnőtt korút, 34 fiatal felnőttét és 20 fiatakorút mutatott az országos emberölési statisztika.
- 5 Somlai Péter: A posztadoleszcensek kora. In: Somlai Péter (szerk.): Új ifjúság. Szociológiai tanulmányok a posztadoleszcensekről. Napvilág Kiadó, Budapest, 2007
- 6 A XIX. század végén és a XX. század elején a történelmi és szociológiai kutatások új irányt vettek, és megkezdték a gyermekkor változó jelentéstartalmának vizsgálatát. Az Annales-kör, Weber „megértő szociológiája”, és a Norbert Elias nevével fémjelzett mentalitástörténeti kutatások mutatják azt a folyamatot, amikor a társadalomtudósok érdeklődése az elmúlt korok hétköznapi felé fordult. A gyermekkor történetét elsőként a holland tudós, Van der Berg dolgozta fel elsőként szisztematikusan. Philippe Ariès klasszikusává vált munkája (*L'enfant et la vie familiale sous l'Ancien Régime*. Paris, 1960. Magyarul: *Gyermek, család, halál*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1987) csak négy évvel a *Metabletica* (Jan Hendrik van der Berg: *Metabletica of leer der veranderingen*. Beginselen van een historische psychologie. Callenbach, Nijkerk, 1956) után látott napvilágot.
- 7 Közvetlen forrás: Bertha Thymos Mook: *The Changing Nature of Childhood and Boyhood: A Metabletic Study*. Fall 2007, p. 4.
- 8 Uo. 8. o.
- 9 Uo.
- 10 Pukánszky Béla: *Bevezetés a gyermekkor történetébe*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 2001, 7. o. <http://www.pukanszky.hu/gyertort.pdf>
- 11 Marie Winn könyvében részletesen elemzi azt a folyamatot, ahogyan a „klasszikus” (vagy klasszikusnak vélt), sokak által viktoriánus „csökevénynek”, vagy évszázadnyi tiszavirágzásnak bélyegzett gyermekkor elhagyta provizórikus burkát, és újfent csupaszra vetkőzött. Marie Winn: *Gyermekek gyermekkor nélkül*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1990
- 12 Említett munkájában Philippe Ariès a középkortól kezdődően átfogó képet fest a gyermekkor speciális jellegének kialakulásáról, ebből egyértelműen kiderül, hogy a gyermekeket ma megillető megkülönböztetett figyelem nem mindig volt a történelem sajátja. A középkor előtti „gyermekkor történetét” lásd Valerie French: *A gyermek hatásának története. Ókori mediterrán civilizációk*. In: Vajda Zsuzsa – Pukánszky Béla: *A gyermekkor története. Szöveggyűjtemény*. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 1998; Richard B. Lyman, Jr.: *Barbárság és vallás. Késő római és kora középkori gyermeknevelési szokások*. In: Vajda Zsuzsa – Pukánszky Béla: i. m.
- 13 Pukánszky Béla: i. m. 9. o.
- 14 Gábor Kálmán: *Ifjúság és társadalom*. Új Ifjúsági Szemle, 2009. tél, 61. o.
- 15 Uo. 65. o.
- 16 Uo. 61. o.
- 17 Domokos Tamás: *Magyar fiatalok és a demográfiai átmenet*. In: Székely Levente (szerk.): *Magyar Ifjúság Tanulmánykötet 2012*. Kutatópont, Budapest, 2013, 16. o.
- 18 Uo. 25. o.
- 19 Uo. 26. o.
- 20 Összességében a helyzet Domokos Tamás mondataival írható le a legteljesebb módon: „A felsőoktatás expanziója, a nők növekvő aránya a felsőoktatásban, az egyéni karrier és önmegvalósítás felértékelődése stb. szignifikáns hatással vannak az egyes életszakaszokhoz kötődő demográfiai események bekövetkeztére: házasságot helyettesítő együttélések növekedése, születésszám csökkenése, a születések számán belül intenzíven nő a házasságon kívüli születések száma, az anyák első szüléskori átlagéletkora emelkedik, a válások száma magas maradt.” Domokos Tamás: i. m. 16. o.
- 21 „A szociológia, a szociálpszichológia, pszichológia, pedagógia stb. is meghatározza (néha sokféleképpen, de biztos, hogy a statisztikától eltérően) az ifjúsági korosztályokat, pl. ifjú az, aki a felnőtteknek fenntartott társadalmi pozícióban még nem rendelkezik önálló döntési joggal; az ifjúkor az intellektuális és szociális képességek kifejlődésének szakasza, a felelősségtudat, értékek és normarendszer még nem stabil, így az egyén nem önálló és teljes önrendelkezésre még nem alkalmas.” Nagy Ádám: *Az ifjúsági korosztályok meghatározásának egyéni életúton alapuló paradigmája*. In: Székely Levente (szerk.): i. m. 38. o.

- 22 Az új Ptk. szabályozása – megtörve azt a tradicionálisnak tekinthető „rendet”, amely a tizennegyedik, tizenhatodik és tizennyolcadik életévhez kötött jogkövetkezmenyeket – a tizenhetedik életévet is mérföldkőként határozta meg, mégpedig akképpen, hogy a tizenhét évest a nagykorúakra vonatkozó szabályok értelmében helyezhetik gondnokság alá. A cselekvőképességet érintő gondnokság alá helyezéssel nem kell tehát megvárni a tizennyolcadik életévet, ugyanakkor ebben a körben már nem az érintett kiskorúsága lesz a cselekvőképességének a gátja, hanem a tizenhét éves elmeállapota.
- 23 A házasság felbontása nem jár a nagykorúság megszűnésével, abban az esetben viszont, ha a gyámhatósági engedély vagy a cselekvőképesség hiánya miatt lesz érvénytelen a házasság, akkor a nagykorúság is megszűnik. Megjegyzendő, hogy míg a korábbi Ptk. a tizenhatodik életévtől tette lehetővé a gyámhatóság engedélyéhez kötött házasságkötést, a hatályos Ptk. a tizenhatodik életévre nem tesz utalást.
- 24 Vaskuti András: Életkor és belátási képesség a magyar büntetőjogban – jogalkotási és jogalkalmazási kérdések. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 2008, 7. o. [Kriminológiai Közlemények 65.]
- 25 Uo.
- 26 Az említett jogszabály hat bűncselekmény vonatkozásában szállította tizenkét évre a büntethetőség korhatárát: az emberölés, az erős felindulásból elkövetett emberölés, a halált okozó testi sértés, az életveszélyt okozó testi sértés, a rablás és a kifosztás vonatkozásában.
- 27 Azoknál a tizenkettedik életévüket betöltött fiatalokor terhelteknél, akik kimeríthetik a Btk. hivatkozott tényállásait, a jogalkalmazónak vizsgálnia kell, hogy a fiatalnak megvan-e a bűncselekmény következményeinek felméréséhez szükséges belátási képessége. A belátási képesség fogalmát a törvény nem határozza meg.
- 28 A jogszabály azonban következetes és egyértelmű annak meghatározásában, hogy a tizenkettedik életévet betöltött, ámde a tizennegyedik évet el nem érő fiatalal szemben büntetés nem szabható ki, csak büntetőjogi intézkedés. A legsúlyosabb – elzárási elemet is tartalmazó – intézkedés esetükben a javítóintézeti nevelés lehet.
- 29 Numerikusan: 2008-ban 2452, míg 2012-ben 1552 vagyon elleni cselekményt elkövető gyermeket regisztrált a rendőrség.
- 30 Azonban ezek közül a bűncselekmények közül sem azoknak a száma nőtt, amelyre a törvény a szigorító rendelkezést bevezette: nem az életveszélyt és halált okozó testi sértések száma emelkedett, hanem a súlyos testi sértéseké és a garázdaságoké.
- 31 Változást a megyékben mindössze a Borsod-Abaúj-Zemplén megyében tapasztalt még magasabb arányszám jelentett, illetve az, hogy Hajdú-Bihar megyében a részesedése némileg csökkent, míg Jász-Nagykun-Szolnok megyében enyhe növekedés mutatkozott a nem büntethető generációk körében.
- 32 Három százalék volt a visszaesés a lopásoknál és a betöréses lopásoknál, két százalék pedig a rablások között (709 fiatalokor helyett mindössze 403 követett el rablást 2012-ben). Utóbbi adat egyébiránt többszörösen igazolja, hogy a rablás büntethetőségi korhatárának lejjebb szállítása – statisztikai vonatkozásban – semmiképpen sem volt indokolt.
- 33 A nemi bűncselekmények száma, köztük az erőszakos közöszüléseké, szintén egyfajta stabilitást mutat, hiszen évről évre tíz és tizennyolc között van a legsúlyosabb erőszakos nemi büntettek száma.
- 34 Az adatok e helyütt az adott korosztályi csoporthoz tartozó lakónépesség százezer főre jutó arányát jelzik.
- 35 Megjegyzendő, hogy az emberöléseket elkövetők vizsgálata kizárja a retrospektív szemlélet mellőzését. Nem vitatható, hogy a folyamatos információszerezés és az életút figyelemmel kísérése megalapozott adatok birtokába juttat az elkövető személyisége és az őt veszélyeztető életesemények vonatkozásában, a célirányos vizsgálat azonban – logikailag – csak az emberölés bekövetkezése után történhet meg. Tény, hogy a bűncselekmény bekövetkezése után az életütemlézések némileg hézagosabbak, mint szoros utánkövetés esetén, de a megszerzett információk megbízhatók, mert azoknak a forrása – in concreto – egy büntetőakta.
- 36 E helyütt kell rögzíteni, hogy a fiatalokoraiak (tizennégy és tizennyolc év közöttiek) körében megvizsgált ügyekben a környezettanulmány és a pedagógiai jellemzés az akták kötelező tartozéka, így azokban az ügyekben, amelyekben a bűncselekmény elkövetésekor a terhelt nem töltötte be a tizennyolcadik életévet, több adat állt a rendelkezésünkre.
- 37 A harmadik személytől származó jellemzések kapcsán fel kell hívni a figyelmet arra a tudományos álláspontra, amelynek értelmében a minősítő személy kategóriái többet mondanak annak alkalmazójáról, mint

- magáról a minősített személyről. Ezzel a tudományos érveléssel több vonatkozásban egyet lehet érteni, azonban abban az esetben, ha a több véleményező minősítése egymást erősíti, megállapítható, hogy a személy leírása közelítőleg helytálló lehet. Különösen elfogadhatók az azok a megállapítások, amelyek úgynevezett kemény adatokra vonatkoznak (lásd iskolalátogatás, lógás, tanulási zavar, büntetések), hiszen ebben a körben az önbevallás vagy a szülő megkérdezése sokkal nagyobb mértékben vezethetne adatorzuláshoz, mint a szakemberek tényállításai. Farrington kritikával illeti az aktavizsgálatokat, még akkor is, ha azt kiegészíthető „egy harmadik személy” megkérdezésével. David P. Farrington – Rolf Loeber – Mark T. Berg: *Young Men Who Kill: A Prospective Longitudinal Examination from Childhood*. *Homicide Studies*, vol. 16, no. 2, 2012, p. 100. A kritika az angolszász nyomozási iratokra, illetve az esetleges pszichológiai háttéranyagokra irányul, amelyet bizonyos kutatások például a terhelt anyjának megkérdezésével kívánunk teljesebbé tenni.
- 38 A tizenégy év alatti személyek sérelmére elkövetett cselekményekre is igaz az a megállapítás, hogy az elkövetők közül sokan fiatalkorúak vagy fiatal felnőttek. Kiváltképpen azért, mert az újszülött megölése is ebbe a bűncselekményi kategóriába tartozik, ami jellemzően a házasságon kívül, alkalmi kapcsolatból, „véletlenül” teherbe esett lányokra jellemző. A több emberen elkövetett emberölés 2009-ig a huszonöt év felettek körében volt gyakoribb, viszont 2010-től a fiataloknál is emelkedett a bűncselekményszám.
- 39 Az elkövetési motívumok részletes elemzése is igazolja az anyagi célzat elsópró voltát: a motivációk között hetvennégy ízben jelent meg a pénz mint az elkövetés oka, többször a drog vagy alkohol megszerzése érdekében.
- 40 Érdemes megjegyezni, hogy nyereségvágyból egy nő követett el emberölést; valamint azt is, hogy a férfiak közül egy volt, akinek cselekménye tizenégy évesnél fiatalabb sértett ellen irányult.
- 41 Egy olyan akta volt, amelyben életveszélyt okozó testi sértésnek minősítette a bíróság az elkövetett bűncselekményt, azonban – tekintettel a bekért ügyek struktúrájára – az ügyészség ebben az esetben is emberölés kísérletének büntette miatt emelt vádat.
- 42 A negyvenöt főből harminchét olyanl számolt a bűnügyi statisztika, akiknek tizenegy befejezett szakközépiskolai osztályuk volt, amiről azonban – a fentiek fényében – nem tudható biztosan, hogy ezek valóban szakközépiskolások voltak, vagy pedig a szakiskolát fejezték be.
- 43 Az adatok az ENYÜBS 2005–2009 közötti periódusában a tizenégy és tizenhét év közötti, valamint a fiatal felnőttekre (tizennyolc és huszonnégy év közöttiek) vonatkoznak.
- 44 A hivatkozott korosztály a népszámlálási adatoknál eltér a nyomozó hatósági és ügyészségi statisztikák adataitól. A fiatalokon e helyütt a tizenöt és tizenkilenc év közötti, míg a fiatal felnőttön a húsz és huszonnégy év közötti korosztályt értjük.
- 45 Hangsúlyozni kell, hogy a terheltet további 46,6 százaléka, vagyis negyvennyolcan az öt évet tekintve maximum általános iskolát végzett.
- 46 A Magyar Ifjúság-kutatás adatai igazolták az alacsony iskolai végzettség és a munkanélküliség korrelációját. Gábor Kálmán a következőket idézi: „Az Ifjúság 2000 vizsgálatból az tűnt ki, hogy a magyar 15-29 éves fiatalok közel tíz százaléka, valamint azok, akik már az általános iskolából lemorzsolódtak, a magyar ifjúság alsó, reménytelenül leszakadt rétegét képviselik [...] Azoknak, akik nem fejezték be az általános iskolát, csak egyharmada lépett be a munkaerőpiacra, csaknem egyötöde munkanélkülivé vált, és munkanélkülieknek egyötöde soha nem dolgozott.” Gábor Kálmán: i. m. 64. o.
- 47 Természetesen tisztában voltunk azzal, hogy ebből a szempontból a büntetőügyekből már teljes körű információállományra nem számíthatunk.
- 48 Az anya iskolai végzettsége: hiányzó adat: 89; apa iskolai végzettsége: hiányzó adat: 102. Ez a nagyfokú adathiány arra utal, hogy a nyomozó hatóságnak és a bíróságoknak és tekintetben nem mindig vannak adataik a terheltől, különösen igaz ez a fiatal felnőttek esetében, ahol már nem készül környezetanulmány.
- 49 A statisztika pontatlanságát mutatja, hogy 2000 és 2011 között egy élettársi kapcsolatban élő gyilkos sem volt, ami logikailag – illetve a valóságot ismerve – lehetetlennek tűnik.
- 50 Az éveket összesítve, egy-három terhelt volt, aki az apjával él, és ennél kicsit több (kettő-négy gyermek), akiket az anyjuk nevelt.

- 51 Bolyky Orsolya – Sárík Eszter: A fiatalkorú elkövetők gyermekkorra – az elkövetővé válás előzményei. In: Irk Ferenc (szerk.): *Kriminológiai Tanulmányok* 42. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2005, 327–352. o.
- 52 Feltűnő, hogy a százhatvanöt terheltből tizenkilencnek valamelyik szülője nem él: három köztük olyan volt, akinek az édesanyja és az édesapja is meghalt.
- 53 A kérdőív a kérdést a következő módon tartalmazta: a) egyedül; b) saját szüleivel; c) édesanyjával; d) édesapjával; e) részben az édesanyjával/részben édesapjával; f) édesanyjával és partnerével (nevelőapa); g) édesapjával és partnerével (nevelőanya); h) hozzátartozóival (nagyszülők, nagybácsi, nagynéni stb.); i) nevelőszülővel; j) állami gondozott; k) élettársal/házastársal.
- 54 Jól rávilágít az aktaelemzés relevanciájára az az adat, hogy az ENYÜBS-t mint forrást alapul véve, a 2005 és 2009 közötti periódusban a fiatalkorú, emberöléssel gyanúsított terheltek 55,7 százaléka élt mindkét szülőjével. Nem kizárt, hogy a bűncselekmény elkövetésének idején ez valóban így volt, de az adatok el-entmondásos volta jól tükrözi, hogy a statisztikák mindössze „pillanatkép” rögzítésére alkalmasak, a kutatás pedig dinamikus mérésekre is alkalmas.
- 55 Mindössze nyolc terhelte volt, aki csak az édesanyjával és kettő, aki kizárólag az édesapjával élt.
- 56 Sárík Eszter – Bolyky Orsolya: i. m.
- 57 Tizennyolc terheltről nincs e tekintetben információnk, így az összes vizsgált eset e helyütt száznegyvenhárom terhelte jelentett. A féltestvéreket, nem vér szerinti testvéreket számba véve, kiváltképpen igazolódott az előzetes feltevésünk a testvérek kiemelkedően nagy számáról. Tizenkilenc terhelte volt egy féltestvére, nyolcnak két féltestvére, nyolcnak három, és öt terhelte négy vagy annál több féltestvére. Huszonöt elkövető vonatkozásában nincs adatunk, náluk azonban feltételezhetően nem is volt nem vér szerinti testvér a családban.
- 58 Több esetben említette a szakértő, hogy az elkövető és édesanyja egymással szimbiózisban élnek, például a terhelte születése óta egy ágyban alszanak. Olyan is előfordult, hogy a bűncselekményt az anya ötlete alapján, együtt valósították meg. Az anyával szimbiotikus viszonyban élő elkövetők legtöbb esetben fiúk, és elmondható, hogy a kapcsolatuk hullámzó, ambivalens érzelmekkel telített, konfliktusos, egyszersmind túlzottan szeretetteljes. Az anyával való mély érzelmi kapcsolatot az apa hiánya is megalapozza.
- 59 Bár azok, akik kötődtek az anyjukhoz, egyébként általában bizalmas vagy kifejezetten jó kapcsolatban álltak velük, amire az is magyarázat lehet, hogy sokuknak az édesapa nem volt jelen az életében, és az apa hiánya elősegítheti a mélyebb kötődést, kapcsolatot az anyával.

IRODALOM

- ARIÈS, PHILIPPE:** *L'enfant et la vie familiale sous l'Ancien Régime*. Paris, 1960. Magyarul: *Gyermek, család, halál*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1987
- BOLYKY ORSOLYA – SÁRIK ESZTER:** A fiatalkorú elkövetők gyermekkorra – az elkövetővé válás előzményei. In: **IRK FERENC (SZERK.):** *Kriminológiai Tanulmányok* 42. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2005, 327–352. o.
- DOMOKOS TAMÁS:** Magyar fiatalok és a demográfiai átmenet. In: **SZÉKELY LEVENTE (SZERK.):** *Magyar Ifjúság Tanulmánykötet 2012*. Kutatópont, Budapest, 2013, 16. o.
- FARRINGTON, DAVID P. – LOEBER, ROLF – BERG, MARK T.:** *Young Men Who Kill: A Prospective Longitudinal Examination from Childhood*. *Homicide Studies*, vol. 16, no. 2, 2012
- FRENCH, VALERIE:** A gyermek hatásának története. Ókori mediterrán civilizációk. In: **VAJDA ZSUZSA – PUKÁNSZKY BÉLA:** *A gyermekkor története*. Szöveggyűjtemény. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 1998
- GÁBOR KÁLMÁN:** *Ifjúság és társadalom. Új Ifjúsági Szemle*, 2009. tél

LYMAN, JR. RICHARD B.: Barbárság és vallás. Késő római és kora középkori gyermeknevelési szokások. In: **VAJDA ZSUZSA – PUKÁNSZKY BÉLA:** A gyermekkor története. Szöveggyűjtemény. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 1998

MOOK, BERTHA THYMOS: The Changing Nature of Childhood and Boyhood: A Metabletic Study. Fall 2007, p. 4.

PUKÁNSZKY BÉLA: Bevezetés a gyermekkor történetébe. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 2001

SOMLAI PÉTER: A posztadoleszcensek kora. In: **SOMLAI PÉTER (SZERK.):** Új ifjúság. Szociológiai tanulmányok a posztadoleszcensekről. Napvilág Kiadó, Budapest, 2007

VAN DER BERG, JAN HENDRIK: Metabletica of leer der veranderingen. Beginselen van een historische psychologie. Callenbach, Nijkerk, 1956

VASKUTI ANDRÁS: Életkor és belátási képesség a magyar büntetőjogban – jogalkotási és jogalkalmazási kérdések. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 2008 [Kriminológiai Közlemények 65.]

WINN, MARIE: Gyermekek gyermekkor nélkül. Gondolat Kiadó, 1990

Született gyilkosok?

Motivációk és mentális jellemzők

BOLYKY ORSOLYA

Az emberölés a viszonylag könnyen megállapítható tényállások közé tartozik, de a bűncselekmény elkövetésének körülményei, így leginkább a tettes tudatában lejátszódó folyamatok tisztázása sokszor nem egyszerű feladat a jogalkalmazók számára. A bűncselekmény alanyi oldalának felderítése a sértett halálával végződő cselekmények esetében különös jelentőséggel bír: egyfelől az egyes bűncselekmények elhatárolása szempontjából fontos, másfelől – amennyiben emberölésről van szó – a cselekmény minősített esetének meghatározásánál játszhat döntő szerepet. Miután az emberölés elkövethető egyenes és eshetőleges szándékkal egyaránt, valamint gondatlanságból is, az elkövetéskori tudattartalom és az elkövető személyiségének megismerése kiemelt figyelmet érdemel.

Az emberölés *eredmény-bűncselekmény*, ami azt jelenti, hogy a tényállás megállapításához a sértett halálának bekövetkezése mint a bűncselekmény eredménye szükséges. Alapesetben további feltétel, hogy a halálos eredményt más személy szándékosan idézze elő. Az emberölés tényállása úgynevezett *nyitott törvényi tényállás*, azaz bármilyen módszerrel, bárki által, arra alkalmas eszközzel vagy akár eszköz nélkül is elkövethető.

Ezekre tekintettel a törvény az emberölés legtipikusabban előforduló, illetve a társadalomra nagyobb veszélyt jelentő módozatait súlyosabban rendeli büntetni. E minősített esetek közül néhány a bűncselekmény szubjektív oldalára, azaz az elkövető tudattartamának jellegére, egyben motívumára utal. Ilyenek az előre kiterveltség, a nyereségvágy, illetve az aljas indok vagy cél. A különös kegyetlenséggel elkövetés – tehát az átlagosat lényegesen meghaladó szenvedés okozásával végrehajtott ölési cselekmény – megítélése szintén szubjektív alapú, mivel a jogalkalmazó a sértett által átélt eseményeket próbálja meg rekonstruálni.

A korábbi 15. számú legfelsőbb bírósági irányelv, illetve a jelenleg hatályos 3/2013. számú büntető jogegységi határozat a tárgyi (objektív) oldal és az alanyi (szubjektív) oldal vonatkozásában határoz meg szempontokat. A külső szemlélő számára megismerhető körülményeket a tárgyi oldalhoz soroljuk. A cselekmény időpontjában az elkövetőben lejátszódó pszichikai folyamatra, a szándék kialakulására és a motívumra a külvilágban megjelenő megnyilvánulásokból, az elkövetés eszközéből, intenzitásából, a sértett és az elkövető kapcsolatából, érzelmi viszonyulásából, a cselekményt megelőző kijelentésekből következtethetünk. Mindemellett az elmeállapot és a személyiség pontos feltárása érdekében leg-

több esetben nélkülözhetetlen igazságügyi elmeorvos és pszichológus szakértő igénybevétele.

Kutatásunkban az alanyi oldalhoz soroltuk a terhelt születési körülményeit, a gyermekkori mentális és viselkedési jellemzőit, így tanulási, magatartásbeli problémáit, agresszivitását, társas közegben betöltött szerepét, valamint a mentális állapotát érintő, akut és krónikus betegségeit, sérüléseit, és autoagresszív késztetéseit is. Ezeken felül az ölési cselekmények motívumát is e körben elemeztük, tekintettel arra, hogy konkrét ügyben, a másik ember életének kioltásához vezető folyamat mozgatórugója is belső késztetésből fakad.

A büntetőeljárásban a belső tényezőkre vonatkozó adatokat az ítélkező bíró a bűnügyi iratokból ismerheti meg. Kutatásunk – hasonlóan a bírói döntéshez – az elmeorvosi és pszichológusi szakvéleményekre, pedagógiai jellemzésekre, valamint a szülőktől, tanároktól származó tanúvallomásokra támaszkodott. A bíró helyzete azonban „előnyösebb” a kutatóéhoz képest, ugyanis információszerzési lehetőségei kiegészülnek a terhelttel, tanúkkal, védővel, szakértőkkel való személyes találkozással és az így szerzett szubjektív tapasztalatokkal, amelyek egy része a tárgyalási jegyzőkönyvekből ismerhető meg, illetve tükröződhet az ítéletek szövegében is.

A következőkben a kutatásunkban szereplő elkövetői körnél tipikusan előforduló bűncselekményi motívumokra, illetve a cselekményhez vezető mentális és viselkedésbeli körülményekre, alkohol- és drogfogyasztási szokásokra mint az egyénben rejlő rizikófaktorokra térünk ki, hangsúlyozva, hogy az eredmények az adott korosztály – tizennégy–huszonnégy éves – *férfi* emberölőihöz kapcsolódnak. Dogmatikai értelemben a bűncselekmény alanyi oldalából indulunk ki, azaz a bűncselekmény időpontjában, a bűnelkövető tudatában lejátszódó folyamatokat, a cselekmény megvalósításának lehetséges indítóokát és annak élettörténeti előzményeit, valamint egyéb körülményeit mutatjuk be.

Tipikusan előforduló motívumok és jellemzőik

Mielőtt a kutatásunk eredményeire rátérnénk, szükséges elhelyeznünk a motiváció, motívum fogalmát a büntetőjogi dogmatika rendszerében. Jogi értelemben a motivációt a tényállás objektív és szubjektív oldalának elhatárolásából vezethetjük le. *„A kívülvilágban lejátszódó, a szubjektív elemektől megfosztott objektív történést a jogellenesség megjelenítője [dogmatikai értelemben a tárgyi oldal], míg a szubjektív elemek a bűnösség köréhez tartoznak.”*¹ A bűncselekmény szubjektív természete a bűnösségben – szándékosságban vagy gondatlanságban – ölt testet. *A bűnösség a „törvényi tényállás tárgyi oldalához (tehát a cselekményhez vagy annak eredményéhez) fűződő aktuális pszichikus viszony”*². A pszichikus

viszony a bűncselekmény megvalósulásának időpontjában fennálló tudattartalom kifejeződése, ebből a szempontból a cselekmény szándékos vagy gondatlan megvalósításáról beszélhetünk. A szándékosság és gondatlanság a bűncselekmény alanyi, azaz szubjektív oldalának kötelező tényállási elemei, míg a motívum és a célzat az „eshetőleges” elemek közé tartozik.

*Büntetőjogi értelemben Vaskuti András meghatározása alapján a motiváció „a bűncselekmény belső indító oka, a bűncselekmény elkövetésére irányuló elhatározást megelőző tudati folyamat eredménye. A motívum kialakulásához vezető folyamat során fellépnek az elhatározás irányába ható, illetve az attól visszatartó gondolatok, majd a kialakult motívumnak megfelelően az elhatározás az elkövetőben realizálódik.”*³ Mészáros Ádám megfogalmazása szerint *motívumon „azt a szükségletet, illetve vágyat értjük, amely az elkövetőt a büntetendő cselekmény elkövetésére készteti, sarkallja”*⁴. A bűncselekmény alanyi oldalát ennek alapján tekinthetjük „a büntetőjogi dogmatika pszichológiájának”.

*Pszichológiai értelemben a motiváció „a viselkedés energizálásáért és irányításáért felelős tényezők”*⁵ összessége. A motiváció kialakulásának alapját kétféle módon közelítik: a késztetésre alapuló elméletek szerint az élettani tényezők (például éhség, szomjúság) alakítják motivációinkat, azonban ez nem ad választ valamennyi, a büntetőjog szempontjából is lényeges agresszív viselkedés vagy szexuális vágyak mögött álló motívumokra. Utóbbiakra inkább a másik, ösztönzésre alapuló elméletek nyújtanak magyarázatot, amelyek a külvilágban előforduló események vagy tárgyak motiváló hatását tekintik a viselkedések mozgatórugóinak. A büntetőjogi szemlélet is inkább ennek az irányzatnak feleltethető meg, így például a vagyon elleni bűncselekmények esetében egy konkrét vagyontárgy vagy annak megszerzésének reménye váltja ki a bűnelkövetést. Ugyanakkor hozzá kell tenni, hogy az agresszív és szexuális cselekmények háttérében fontos szerepet játszanak bizonyos hormonális állapotok, így valójában a biológiai késztetések és a külső körülmények együttesen motiválják és határozzák meg az emberi viselkedést, így akár a törvénybe ütköző magatartásokat is.⁶

Emberölésnél az elkövetés módja, eszköze, helye, ideje, motívuma bármi lehet, ami alkalmas más életének kioltására. Ezeket vagy minősített esetként, vagy a büntetés kiszabás során súlyosító vagy enyhítő körülményként értékeli a bíróság. A bűncselekmény motívumáról mint minősített esetté alakító tényezőről a nyereségvágyból, illetve az aljas indokból vagy célból elkövetett emberölésnél beszélhetünk. Első esetben a bűncselekmény elkövetésének mozgatórugója az anyagi haszonszerzés, míg a másodiknál az erkölcsileg súlyosan elítélendő, az áldozat megalázására, kínzására vagy szexuális kihasználására irányuló magatartás kifejtése sarkallja a tettet az ölésre.

Az általunk vizsgált elkövetők motívumait a következők szerint csoportosítottuk (1. számú táblázat).

1. számú táblázat

A motívumok fajtái és előfordulásuk gyakorisága

motívumok	elkövetők száma	%
Nyereségvágyas	76	46,1
Indultatos (harag, bosszú, szerelemföltés, szóváltás)	58	35,2
Szadista, megalázó	2	1,2
Szexuális	7	4,2
Méltányolható (félelem, szolidaritás, eltitkolt teresség, védekezés)	16	9,7
Más bűncselekményt leplező	3	1,8
Nincs azonosítható motívum	3	1,8
Összesen	165	100

A kutatásunkban elemzett szűk korosztályi csoporton belül a motívumok alapján további korcsoportos eltéréseket tapasztaltunk (2. számú táblázat).

Megállapítható, hogy az *anyagi javak megszerzése* – akár emberi élet árán is – valamennyi korosztálynál vezető szerepet játszik, de az életkor növekedésével egyre inkább ez válik a legfontosabb mozgatórugóvá. Minél idősebb elkövetők-

2. számú táblázat

A motívumok előfordulása korcsoportonként

Motívum	14–17 évesek		18–21 évesek		22–24 évesek	
	fő	%	fő	%	fő	%
Nyereségvágy	21	36,2	45	49,4	10	62,5
Harag, indulat	14	24,2	14	15,4	2	12,5
Bosszú, megtorlás	3	5,2	10	11	1	6,25
Szerelemföltés	2	3,4	3	3,3	1	6,25
Más bűncselekményt leplezése	2	3,4	1	1,1	0	0,00
Szexuális indíték	2	3,4	4	4,4	1	6,25
Védelmesző jelleg	1	1,7	3	3,3	1	6,25
Szóváltás, dulakodás	3	5,2	5	5,5	0	0,00
Eltitkolt teresség	5	8,7	1	1,1	0	0,00
Félelem	0	0,0	2	2,2	0	0,00
Szolidaritás	3	5,2	0	0,0	0	0,00
Megalázás, hatalom	2	3,4	0	0,0	0	0,00
Nincs azonosítható motívum	0	0,0	3	3,3	0	0,00
Összesen	58	100,0	91	100,0	16	100,00

ről beszélünk, annál kevésbé van jelen a különös kegyetlenség, illetve annál gyakrabban jelenik meg az előre kiterveltség, vagyis az átgondoltabb, kizárólag az értékek megszerzésére irányuló magatartás.

Bár a nyereségvágyas emberöléseket alapvetően nem soroltuk az indulati cselekmények közé, mégis elmondható, hogy a betöréses lopások során rajtakapott fiatalok döntő többsége az indulata fékezetlen kirobbanása következtében bántalmazta a sértettet oly módon, hogy akár hosszan tartó, az átlagosat lényegesen meghaladó szenvedést okoztak, azaz cselekményük a nyereségvágy mellett különös kegyetlenséggel elkövetettnek is minősült.

Az *indulati cselekmények* megvalósítása elsősorban a fiatalabb korosztályra jellemző, így a haragból, bosszúból vagy szóváltás után elkövetett ölések nagyobb arányban jelennek meg a tizennégy–huszonnégy éveseknél, mint az idősebb elkövetőknél.⁷ Emberöléseknél kiemelkedően nagy szerepet játszik az alkohol és/vagy kábítószer által befolyásolt állapot, ami gyakran kapcsolódik össze az éjszakai szórakozással. Az ittas fiatalok inkább csak ürügyet teremtenek a verekedésre, kötekednek egymással, vagy provokálják a sértettet. Általában nincsen különösebb oka a szóváltásnak. Az alkohol mellett a maguknál hordott rugós kés, pillangókés vagy más, életveszélyes sérülés okozására alkalmas eszköz elővétele és kontroll nélküli használata okozza a sértett halálát a dulakodások során. Gyakori az is, hogy az éppen a helyszínen talált tárgy (például vascső, nagyobb méretű bot vagy kő) használata vezet a halálos kimenetelhez. A különös kegyetlenség nagy aránya⁸ szintén az önkontroll hiányára, a felfokozott idegállapotra és a felgyülemlett feszültség eszkalálódására utal.

Ugyancsak az indulat dominált az elkövetőt ért sérelem *megtorlásaként* elkövetett emberöléseknél, ez leginkább a tizennyolc–huszonegy éveseknél fordult elő. Ezeknél az ügyeknél a hosszabb ideje összegyűlt feszültség és a sértett iránt táplált ellenszenv vezetett az ölési cselekményhez. Az indulatok eszkalálódását jelzi, hogy a legtöbb megtorló cselekmény különös kegyetlenséggel elkövetettnek minősült. Két ügyben az aljas indok is megjelent a minősítő körülmények között, ezeknél a korábbi sérelmek felemlgetése inkább csak a vádlottak védekezését szolgálta.

Egy ügyben a tizenhét éves, enyhén szellemi fogyatékos vádlott a nővérét érő sérelmet torolta meg. A sértettet kötekedő természetűnek ismerték, ugyanis alkoholizmusa és korábbi agysérülése miatt valóban gyakran került konfliktusba másokkal. A cselekmény napján a sértett a vádlott nővérét és annak gyermekeit inzultálta. A vádlott ezt megtudván felkereste a sértettet, és egy fahusánggal több alkalommal megütötte a sértett fejét. A bántalmazás addig tartott, amíg a vádlott észlelte, hogy a sértett már nem mozdul.

Méltányolható motívumként értékelhetjük a főként fiataloknál megjelenő *szolidaritás motívumát*. Ezekben az esetekben a barátjukat érő korábbi sérelem miatti együttérzés és a közös bosszúállás vezetett a bűncselekményben való részvételhez.

Az elkövető magatartását az váltotta ki, hogy előzőleg az ittas sértett szóban molesztálta a szintén ittas elkövető barátját. Ettől az elkövető indulatba jött, és üldözés után – amelynek az elkövető tizenöt éves barátja vetett véget azzal, hogy elállta a sértett menekülési útját – a sértettet addig ütlegelte és rugdalta, amíg az az életét veszítette. A bántalmazást a segítségét nyújtó társ végignézte és nem avatkozott közbe.

Szintén méltányolható motívumként értékelhetjük a *másokat védelmező*, illetve *a sértettől való félelem miatt* megvalósult ölési cselekményeket. Ezekben az esetekben a védekezés általában jogos volt, mivel a sértetti támadást igyekezett elhárítani, illetve a sértett provokatív viselkedése is közrejátszott a konfliktus kialakulásában. A védekező magatartás azonban a jogos védelem határait túllépve valósult meg, de nem vezetett büntetlenséghez, mert ijedség vagy menthető felindulás [Btk. 24. § (2) bekezdés] ezekben az esetekben nem zárta ki a felismerési képességet.

Jó példa erre, amikor két haragos család csapott össze, amelynek során a vádlott – állítása szerint – az édesapját kívánta védelmezni a sértett támadásával szemben. *„Ahogy odaértünk, láttuk, hogy a H.-ék a lakásuk udvarán [a testvéréknél] össze voltak gyűlve, és még a kapuba sem értünk, már szaladtak is ránk vagy húszan. Azok kezébe mindenféle szerszám volt, nálam egy kés volt, szüleimnél nem volt semmi [...] Ez a srác, akit én megszúrtam, egyből apunak támadt, be akart húzni neki egyet ököllel, aput súrolta is, az nekiesett a kerítésnek. A srác a nadrágjából elő akart húzni valamit, nem tudom, mit, kardot vagy kést, azt nem láttam, én meg a késsel megszúrtam, nem tudom, hányszor.”*

A bűncselekmény előtt diagnosztizált pszichológiai defektusok a vizsgált elkövetői körnél

Bizonyított tény, hogy az életkor és a bűnözői aktivitás, valamint a bűnözés struktúrája összefüggéseket mutat. *Quételet* statisztikai alapon kimutatta, hogy az életkor nagymértékben hozzájárul a *„bűnöző energianöveléséhez vagy csökkentéséhez”*

hez, ami végül is befolyásolja a bűnözés mennyiségi alakulását”⁹. Ugyanakkor más megközelítés szerint az életkornak csupán jogi jelentősége van, és a bűnözés kormegoszlásának állandósága a jogi megkülönböztetésből adódik¹⁰. Mindemellett a kutatók – bármely tudományterületet képviselik is – egyetértenek abban, hogy az életkor előrehaladásával bekövetkező biológiai változások, valamint az egyént körülvevő szociális tér folyamatos alakulása lelki változásokat is előidéz.

Kutatások szerint a fiatalabb életkorban elkövetett erőszakos bűncselekmények súlyosabbak, mint később.¹¹ Így a testi sértések súlyossága korrelációban áll az életkorról, ennek oka a növekvő belső agresszivitás és az ennek megnyilvánulását lehetővé tevő fizikai képességek kialakulása. A deviáns viselkedés biológiai alapjaira mutat rá az a serdülőkorra irányuló kutatás, amelynek nyomán a kutatók megállapították, hogy a limbikus és hormonális rendszer ugrászerű változásai miatt a prefrontális lebeny működése alacsony szintre süllyed. A prefrontális vagy más néven homloklebeny *„felelős a döntéshozatalért, a nem megfelelő társas cselekvési minták gátlásáért, a társas érintkezésért, a tervezésért és az öntudatért. A homloklebenyi aktivitás élettani csökkenése is lehet annak a magyarázata, hogy a fiatalok fogvatartottak miatt annyira impulzívok, és miért csökken az öntudatuk. Fejlődési kriminológiai szempontból rendkívüli jelentősége van az újabb neurofiziológiai felfedezésnek, hiszen több magyarázatot kaphatunk az iskolai bullyingre, a kábítószer-használatra, a fiatalok agresszióra, kegyetlenségre vagy a rossz empátiás készségre. Ez utóbbiak a bűnözői életmód kialakulásának csirái, amennyiben azokat a társas közeg megerősíti.”* A kutatás továbbá rámutat arra, hogy a kamaszok empátiás készségének jelentős alulműködése neurológiai okokra vezethető vissza.¹²

Emellett Csúri András felhívja a figyelmet, hogy a fiatalok és „fiatal nagykorúak” bűnözése az életkor előrehaladtával magától is alábbhagy. Ennek pontos okai azonban ismeretlenek. Az előbbiek tükrében lehet az agy fejlődésének következménye, de a serdülőkortól kitolódott identitáskeresés problematikájának megoldása is.¹³

A kamaszokra jellemző „lázasodások”, a határok feszegetése sokszor egybeesik a törvény szabta keretek átlépésével, ami szabálysértések, súlyosabb esetekben bűncselekmények megvalósítását jelenti. A büntetőjog – mint említettük – a serdülők életkori sajátosságait a „fiatalok elkövetők” kategóriájának megalkotásával veszi figyelembe. A tizenéves–tizenhét éves fiatalokra enyhébb szankciókat alkalmaz, bizonyos büntetések és intézkedések velük szemben nem szabhatók ki, illetve nem alkalmazhatók, valamint a büntetés célja is más, mint a felnőtteknél. Fiataloknál az alkalmazott szankció elsősorban a nevelést és a társadalomba való integrációt tűzi célul, míg felnőttek esetében a társadalom védelme és a bűnmegelőzés áll a középpontban. A büntetőjog a büntetés kisza-

bása során is figyelembe veszi, hogy a tizennyolc év alatti elkövetők testi és lelki fejlődése folyamatban van, neveléssel, oktatással alakíthatók. Ezzel szemben a büntetőjogi kommentár a bűncselekmény tárgyi súlyának értékelése kapcsán úgy fogalmaz, hogy „*a tárgyi oldal elemzése az alanyi oldalhoz képest elsődleges, azt kell vizsgálni, hogy a fiatalkorúak büntetőjogán belül kiszabandó szabadságvesztés várható tartama az ott megjelölt keretek középértékét meghaladná-e*”, azaz ennek megítélését is igyekeznek kizárólag objektív alapokra helyezni. A büntetőeljárásról szóló törvény¹⁴ magyarázata viszont a következőképpen fogalmaz: „*nem csupán a bűncselekmény tárgyi oldalának ismérveit kell vizsgálni*”, hanem azokat „*összefüggésükben kell értékelni az alanyi oldalon fel-tárható körülményekkel*”.

A vizsgált korosztálynál megjelenő indulati cselekmények nagy arányát az életkori sajátosságok mellett a gyermekkorban nagy számban előforduló viselkedési és mentális zavarok is előrejelzik. „*A gyermekkori hiperaktivitás-figyelemzavar (ADHD) komoly pszichopatológiai rizikótényező: a gyermekkorukban ADHD-s tüneteket mutató, kezelésben nem részesült, felnőttkori betegek körében jóval magasabb az antiszociális vagy más személyiségzavar, különféle pszichiátriai betegségek, szerfüggőség előfordulása. Köriükben jóval magasabb a munkanélküliek, a balesetesezők, a bűncselekményeket elkövetők aránya*”¹⁵ – állítják a gyakorló pszichiáterek. Mindezzel nem arra célunk, hogy az ilyen problémákkal küszködő gyermekek később „gyilkosokká” váljanak, de annyi bizonyos, hogy az általunk vizsgált elkövetői körben felülreprezentált volt a problémás gyermekek száma.

Míg az iskoláskorú átlagpopulációban három-öt százalék az ADHD-vel küszködő gyermekek aránya¹⁶, addig *mintánkban az elkövetők húsz százalékánál mutatkoztak egyértelműen gyermekkori magatartási zavarok*. Ez főként tanulási nehézséggel, agresszív viselkedéssel – többiek bántalmazása, fenyegetése stb. – társult. Nyolc százalékuknál halmozottan jelentkeztek a beilleszkedési és egyéb nehézségek, például voltak olyan esetek, amikor a magatartászavar és tanulási probléma mellett agresszív viselkedés, szellemi fogyatékoság, beszédhiba és túlzott zárkózottság együtt jelent meg.

A mentális állapot figyelembevétele az ítélethozatalban

A beszámítási képesség a bűncselekmény szubjektív oldalához tartozó elem, megléte a bűnösség megállapításának, ezzel együtt pedig az elkövető büntethetőségének feltétele. A büntetőjog a beszámítási képesség két elemének – a felismerési és az akarati képességnek – viszonyát vagylagosan határozza meg. E szerint megállapítható lenne a beszámítási képesség hiánya, ha az elkövető fel-

ismeri cselekménye következményeit, de mégsem képes (mert nem akar) ennek elkerülése érdekében cselekedni. Mindazonáltal az is lehetséges, hogy nem ismeri fel a következményeket (például gyengeelméjűsége folytán), ezért valósítja meg a tényállást. *Belovics Ervin* meghatározása szerint „*A felismerési képesség a cselekmény következményeinek az előre látása. Az akarati képesség azt jelenti, hogy a felismerési képességgel rendelkező személy szabadon alakíthatja ki az akaratát és annak megfelelő magatartást tud tanúsítani.*”¹⁷

Pszichiátriai értelemben a beszámítási képesség két tényezője a tudati és a pszichikai faktor. A *tudati faktorhoz* tartozik az értelmi és az akarati működés, az akaratot az értelem irányítja, a cselekvés az értelmi működés részének tekinthető mérlegelési készség eredményeképpen jön létre. Ez tehát a szélesebb értelemben vett büntetőjogi felismerési képességnek feleltethető meg. A *pszichikai faktor* az érzelmeket foglalja magában, ami a bűncselekmény motívumának meghatározó eleme.¹⁸

Emberölési ügyekben a nyomozás során a legtöbb esetben – bár jogszabály alapján automatikusan nem kötelező – elmeorvos szakértő kirendelésére kerül sor az elkövető beszámítási képességének vizsgálata érdekében.¹⁹ Kutatási anyagunkban az elmeorvos szakértői vélemények 134 esetben állapították meg azt, hogy a terhelt teljes fokban beszámítható, kilencszer, hogy enyhén korlátozott a beszámítási képessége, háromszor, hogy közepes fokban és két esetben került a diagnózisba az, hogy a terhelt beszámítási képessége súlyos fokban korlátozott volt.²⁰

A mintánkban szereplő elmeorvos szakértői vélemények kilenc elkövetőnél diagnosztizáltak gyengeelméjűséget, harmincháromnál személyiségzavart, kilenc esetben állapították meg, hogy a terhelt gyengeelméjű és személyiségzavaros, és egy esetben, hogy szellemi leépülésben és személyiségzavarban is szenved.

Az elkövetők *gyermekkori, mentális állapotot érintő betegségeiről, esetleges fejsérüléseiről* valószínűleg nem minden esetben kaptunk valós információt, vagy az elkövető nem emlékezett pontos adatokra. Az összes elkövető huszonnyolc százaléka szenvedett az agyműködést érintő krónikus betegségben, vagy volt már valamilyen fejsérülése élete folyamán. Közülük 34,7 százalékot ért koponyasérülés, 14,3 százaléknak volt agyrázkódása, ugyanennyinek asztmája, és szintén ugyanilyen arányban fordult elő egyéb betegség. Epilepsziát kicsit kevesebb elkövetőnél (12,2, az összeshez képest 4,7 százalék) diagnosztizáltak, ennek az össztlakossághoz viszonyított aránya azonban igen magas.²¹ A késői szobatisztaság vagy a szobatisztaság hiánya is több esetben megjelent (6, az összeshez képest 1,8 százalék).

Az egyik tettestárs gyermekkorától epilepsziás, rendszeresen szed gyógyszert. Ágyba vizelő volt a bűncselekmény elkövetésének időszakában is, éjszakára

bepelenkázzák. Testvéreit szokta megütni néha, „*csak úgy rájön, jön egy fekete árnyék, és mindent összetör*”. Kiskorában a fülét kétszer műtötték. Ritkán iszik, ha buli van, de csak fél decit. „*Nem szabad innia, mert epilepsziás.*” A bűncselekmény elkövetésekor – vallomása szerint – „*jól be voltam rúgva, meg szipuztam is. Nem volt eszem, el voltam kábulva. Azért mondják, hogy én is bent voltam, mert véres lett a nadrágom, mert megvágtam az ujjam.*” A szakértő enyhe fokú értelmi fogyatékossgot (debilitás), valamint személyiségzavart állapított meg, ezek azonban a beszámítási képességét nem érintették.

Egy elkövető esett át agyműtéten, mert egy korábbi dulakodás során a fejébe állt egy sarló, amelynek következményeként az agyának egy részét el kellett távolítani. Egy másik esetben agyi cisztát mutattak ki az elkövetőnél. Mindezek a betegségek, sérülések azonban a szakértői vélemények szerint nem érintették az emberölési cselekmény elkövetésekor fennálló beszámítási képességét.

Az összes elkövető harmadánál derült ki valamilyen kezelést igénylő mentális probléma (31,4 százalék). Az érintettek 44,4 százalékánál pszichiátriai betegség fordult elő, ez néhányuknál alkohol- vagy droproblémával is párosult.

Az érintettek kisebb hányada (34 százalék) nem részesült semmilyen egészségügyi kezelésben, pedig tudatában volt betegségének. A kezelés hiányára utal az alábbi szakvélemény:

„Iskolai végzettsége 8 általános iskolai osztály, amelyet kisegítő iskolában végzett el [...] erre azért volt szükség, mert nagyon feledékeny volt. Iskolai magaviseletéről elmondja, hogy agresszív és verekedős volt, »de nem tudom, hogy miért verekedtem.« A vizsgálat során gyakran hivatkozik arra, hogy fogyatékos, és »kihagyásaim voltak«. Kórházban is volt, de erről orvosi dokumentációt nem tudott megnevezni (az ügy előadója elmondta, hogy nem kezelték a gyanúsítottat pszichiátrián). Öngyilkossági kísérletei okát azzal magyarázza, hogy gyakori fogdára kerülése miatt akart öngyilkos lenni.”

Az elkövetők több esetben számoltak be arról, hogy a családtagok közül más által szedett gyógyszereket – nyugtatókat, altatókat – egymásnak adagolták, orvosi utasítás nélkül. Az agresszív, vagy például aludni nem tudó fiatakorúak szülei – saját elmondásuk alapján – „begyógyszerezték” gyermeküket – akár több napra is szedálták –, „hogy pihenni tudjon”.

A mentális betegségben szenvedő érintettek leggyakrabban ambuláns kezelésben részesültek (30,2 százalék), viszonylag rendszeresen jártak ideggondozóba, így az orvos által felírt gyógyszereket szedték, de sokszor eltértek az előírt mennyiségtől. A kórházi pszichiátriai kezelés is előfordult (20,8 százalék), ez

legtöbb esetben túlzott alkohol- vagy drogfogyasztással állt összefüggésben, így főként detoxikálásra korlátozódtak. Gyakori volt az öngyilkossági kísérlet miatti kórházba kerülés is.

A súlyos pszichés deficit meglétére példa az az emberölési cselekmény, amelyben a tizennyolc éves fiú a szomszédban lakó lányt szúrta agyon. Pszichés terheltségéről, körülményeiről a következőket tudtuk meg:

Az elkövető a gimnázium negyedik osztályban tanult, rendezett családi háttere volt. Az elmeorvos szakértő beszerezte a terhelt korábbi pszichiátriai kezelésének zárójelentését, amelyből kiderült, hogy öngyilkossági kísérlete miatt került kórházba tizenhat évesen, itt „rövid depresszív zavar” kórismét állapítottak meg. Késsel akarta önmagát hasba szúrni, de sebet nem ejtett magán. Gyógyszert ezt követően sem szedett. A szakértőnek elmondta, hogy az utóbbi időben *„sokat hiányzott az iskolából, lógott, de így volt ez ott már az előző tanévben is. Kocsmákban csocsózott. Hangoztatott öngyilkossági szándékot társai előtt, sokat gondolt is öngyilkosságra, ennek ellenére azt mondja, hogy komolyan nem volt ilyen szándéka, inkább figyelemfelhívás volt mögötte. Mondja, hogy ő vért látva elájul.”* Az ismerősei arról tanúskodtak, hogy az elkövető azt hangoztatja, hogy pisztolya van, de szerintük valójában nem volt, csak hőzöngésként emlegette. *„Úgy gondoltam, lehet, hogy akkor nagyobb fiú leszek.”*

Másik ügyben a fiatalkorú fiú édesapjával végzett. Szülei különváltan éltek, a fiú édesanyjához került. Hétéves volt, amikor elvesztette az édesanyját. Az anya halála után apja nevelte, aki nem sokat törődött fiával, emiatt a kapcsolatuk sem alakult jól. Nem tudta, hogy az apja skizofréniában és cukorbetegségben szenvedett, csak azt látta, hogy furcsán viselkedik. A fiú nagybátyjával volt bensőségesebb viszonyban, kortársaktól és általában a világtól elfordult. A kialakult magányos helyzetért az édesapját hibáztatta, ezért elhatározta, hogy megöli, és magával is végez. A tervét tett követte, alvó apja fejére egy kalapáccsal nyolcszor sújtott le. Ezután négyféle módon akart végezni magával, de ez nem sikerült.

Már tizenhárom éves korától többször kísérelt meg öngyilkosságot magányossága miatt. Tizennégy évesen, amikor gimnáziumba került, tanulmányi eredménye leromlott, nem járt be az iskolába, hanem elbújt otthon. Ekkor ismét volt egy öngyilkossági kísérlete, így került gyermekpszichiátriai osztályra, ahol két hónapig kezelték, itt egyébként nagyon jól érezte magát.

Három cselekmény előtt értetlenül állt mind a nyomozó hatóság, mind az hozzátartozók, ismerősök, mivel senki nem tapasztalt semmilyen konkrét előjelet,

és a motívumot nem sikerült feltárni. Határozott előzménynek tekinthető azonban, hogy ezek közül két ügyben is a terhelt korábban állt már pszichiátriai kezelés alatt, és az ölési cselekmények vonatkozásában is beszámíthatóságuk erősen kérdéses volt. A nyomozás során elmemegfigyelésüket is elvégezték, de végül a szakértők megállapították, hogy egyikük beszámítási képessége sem volt korlátozott a bűncselekmény elkövetése idején.

Az egyik, látszólag indítóok nélküli esetben a vádlott barátainál töltötte az estét. A vádlott ideges lett, mivel elfogyott a cigarettája, és egyik barátja sem tudott adni neki. Ekkor távozott, és hazafelé indult. A szomszédjukban lakó sértetthez – akit egyébként jól ismert és jóban is voltak egymással – bement, és ott a sértettet addig bántalmazta, amíg az az életét veszítette. A vádlott sokáig tagadta a cselekmény elkövetését, állítása szerint a sértettet egy idegen férfi bántalmazta, és ő a sértett kiabálását meghallva a segítségére sietett. A bizonyítékok alapján azonban egyértelműen megállapítható volt, hogy a vádlott követte el a cselekményt.

A tettest a büntetőeljárás idején többször vizsgálta elmeorvos szakértő. A különböző időpontokban ellentmondásosan nyilatkozott önmagáról. A vádlott nyolc-kilenc éves korában autóbaleset következtében fejsérülést szenvedett, később nagyothalló lett. A nyolc osztályt elvégezte, de a szakiskolát nem fejezte be. Az utóbbi években hangokat hallott, emiatt kezelést kapott, és tizennyolc éves kora után az édesanyját nevezték ki gondnokául. *„Több alkalommal állt pszichiátriai osztályos kezelés alatt, drog indukálta mentális zavar, valamint psychopathia diagnózisokkal.”*

A tizennyolc éves gimnazista tettes pszichés terheltségére utal, hogy *„A vádlott a cselekményt megelőző időszakban többször tett olyan kijelentést, hogy valakit meg fog ölni és magával is végez. Magával hordott egy ajándékba kapott rugós kést, amit alváskor is a párnája alá tett. A sértett a vádlott szomszédjában lakó lány volt, egymással köszönő viszonyban álltak. Közöttük soha nem fordult elő konfliktus. A hétfői szórakozást követően a kertben egyedül üldögélő sértettet minden előzmény nélkül hátulról támadta meg a vádlott és 13 esetben a hátán, mellkasán, megszurta, illetve megvágta. Ezután kerékpárral távozott a helyszínről és egy elhagyatott házban lefeküdt és elaludt. A vádlott enyhe fokban alkoholosan befolyásolt állapotban volt. Állítása szerint a sértetthez nem vonzódott, nem haragudott rá, gyakorlatilag semmi köze nem volt hozzá.”*

A harmadik, felderítetlen motívumú ölésnél az elkövető külföldi állampolgár volt, aki a szállásadóját ölte meg, de közöttük korábban is sokszor előfordult veszekedés, verekedés. Bár az iratokból nem derült ki, valószínűleg a gyilkosság is egy konfliktushelyzet végkövetkezménye volt.

A szerelemföltés és a szexuális indíték kérdésével külön fejezetben foglalkozunk. A kutatásban alkalmazott kérdőíven szereplő kérdésünk úgy hangzott, hogy volt-e az adott emberölésnek szexuális aspektusa. Az általunk vizsgált korosztályról előzetesen annyi elmondható, hogy e két motívum ritkán – összesen négy esetben – fordult elő úgy, hogy a cselekmény valóban kizárólag féltékenységből vagy a szexuális vágy kielégítése érdekében történt. Más eseteknél, amelyeknél megjelent valamilyen szexuális vonatkozás, a fő indítók általában nyereségvágy volt, ilyenkor a szexuális tevékenység az anyagi haszon megszerzése érdekében vagy amellet jelent meg. A homoszexuális jellegű cselekmények hátterében – jelentős arányban – a hatalmi pozíció megerősítése állt.

Alkohol- és drogfogyasztás jellemzői a vizsgált korosztálynál

Mint ahogyan már említettük, az erőszakos bűncselekményeknél általában²², de az emberöléseknél még nagyobb arányban jelenik meg az alkoholos befolyásoltság az elkövetőknél, de a sértetti oldalon sem hanyagolható el a számuk. Nemzetközi kutatások is hangsúlyozzák az alkohol- és – főként a fiatalabb korosztálynál – a drogfogyasztás bűnelkövetést elősegítő hatását. A fiatalokorú emberölőkről szóló legismertebb kutatás, a *Farrington–Loeber-féle*²³ nem tért ki az alkoholfogyasztásra és az alkoholos befolyásoltságra, mivel az amerikai fiataloknál jellemzően a drogfogyasztás állt a legtöbb emberölési cselekmény mögött. Azonban a kábítószer-használatot nem csupán mint személyiségtorzító tényezőt citálták, hanem elsősorban az illegális kereskedelemben való involválódás részként hivatkoztak rá. A magyar mintában nem fordultak elő drog miatti bandaháborúk, és az ezek nyomán elkövetett emberölések sem. Nálunk a cselekmények hátterében az alkoholos állapot tűnik releváns rizikófaktornak, de a drogos befolyásoltság is fontos kockázati tényező.

A vizsgált elkövetői körben a saját maguk által már problémának tartott túlzott alkoholfogyasztás 7,4, a kábítószer-fogyasztás viszont 25,9 százalékukat érintette. Ezek szerint a tizennégy–huszonnégy évesek a kábítószer-fogyasztást és az általa meghatározott életvitelt és viselkedést nagyobb gondnak látják, mint a lassabban kialakuló alkoholizmust, amelynek tünetei látszólag nem okoznak olyan mértékű változást az életvitelükben, amit említésre méltónak tartanának.

Hozzá kell tenni, hogy a drogfogyasztás inkább a fiatalabb korosztály „szenvedélye”, az idősebbek kevésbé kerülnek kapcsolatba kábítószerrel.

Az elkövetőknek csupán 32,1 százaléka számolt be arról, hogy egyáltalán nem vagy csak néha, kismértékben fogyaszt alkoholt. A lányok nagyobb része mellőzte az alkoholfogyasztást. A következő harmad (33,3 százalék) alkalmanként – főként hétvégenként, szórakozás idején – ivott, ilyenkor azonban nagyobb mennyiséget is. Hozzá kell tenni, hogy a fiatalkorúak (tizennégy–tizennyolc évesek) csupán 35,7 százaléka nyilatkozott úgy, hogy nem fogyaszt alkoholt. Binge-ivó²⁴, valamint olyan, aki rendszeresen iszik, de alkalmanként nem sokat, elenyésző számban fordult elő (3,3 és 4 százalék). A nagyivók és az alkoholisták (összesen 14,5 százalék) közül alkoholistának kizárólag azokat tekintettük, akiknél a szakértő alkoholfüggőséget diagnosztizált és javasolta a kényszergyógykezelést is (6,7 százalék). A mértéktelen ivászat a tizenhét–húsz éveseknél volt a leggyakoribb.

Az alkoholfüggőség tekintetében a szakértők sokszor ellentmondásosan nyilatkoznak, ez legtöbbször abban nyilvánul meg, hogy ugyanazon italfogyasztási szokást másként értékelnek. Általában a szenvedélybetegségre, függőségre vonatkozó pszichológiai tesztek segítenek a döntés meghozatalában.

A két hajléktalan vádlott egy szintén hajléktalan ismerősüket kereste fel azért, hogy megbosszulják korábbi sérelmüket. A sértettet kirángatták a sátrából, és testszerte ütötték-rúgták, amíg a sértett életét veszítette. Aznap este a vádlott elmondása szerint nemcsak sört, hanem whiskyt is ivott, megártott neki az ital, a memóriája kihagy. Tettesársát a kocsmából ismerte, elmondta, hogy „jó fej, mert lehetett vele inni”. Napi két-három sört iszik, ami véleménye szerint egy átlagembernek nem sok, nem lehet tőle berúgni.

Tanúvallomás szerint „a vádlott rendszeresen szokott inni, elég sokat, általában 5-6 nagyfröccsöt fogyaszt. Elvis (sértett) halála napján szerintem nagyon sokat ihatott, mert mikor bejött hozzánk, eléggé részeg volt, így ki is küldtem.” A szakértő megállapította, hogy „nevezettnél drogfüggőség nem állapítható meg, nem tekinthető alkoholistának”.

A vizsgált korosztály 43,3 százaléka egyértelműen, szakértő által megállapítottan ittas volt a tettes a bűncselekmény elkövetése pillanatában. Legtöbbször szokványos részegséget diagnosztizáltak, ezt közepes fokú befolyásoltságnak értékeltük. Az enyhe fokú részegség sem volt ritka (36,4 százalék), de súlyosan befolyásolt állapotot csak kevés esetben állapítottak meg (12,2 százalék).

Mintánkban a nyereségvágy és a kifejezetten indulati (bosszú, megtorlás) cselekmények esetében beszélhetünk az alkohol gátlásokat leépítő, agresszivitást fokozó hatásáról. Az ittas állapotban lévő elkövetők fele, míg a nem ittas el-

követők 41,2 százaléka követte el nyereségvágyból a cselekményét. Az indulati cselekmények elkövetői között viszont többen fogyasztottak alkoholt a cselekmény előtt (44,2 százalék), de a „józanok” aránya sem lebecsülendő (38,2 százalék). Akik méltányolható okból (félelem, védelem, szolidaritás, terhesség eltitkolása) öltek, jellemzően nem álltak alkoholos befolyás alatt.

Nem állítható, hogy a tudatot befolyásoló szerek túlzott fogyasztása tehető kizárólag vagy akár elsődlegesen felelőssé a cselekmény bekövetkezéséért. Az viszont egyértelmű, hogy a vizsgált elkövetői körben az ittas állapot jelentősen elősegítette a szélsőséges agresszív megnyilvánulások előfordulását. Az önhibából eredő ittas vagy bódult állapotban elkövetés és az emiatti beszámításiképesség-csökkenés nem jelent enyhítő tényezőt, sőt súlyosító körülményként értékelendő. Mindazonáltal a szakértők gyakran kimondják, hogy bár nem érintette a beszámítási képességet, az alkoholfogyasztás nagymértékben elősegítette a bűncselekmény elkövetését.

Bár a vizsgált minta eleve a tizennégy–huszonnégy éves korúakra terjedt ki, ezen az intervallumon belül is megfigyelhető a kábítószer-fogyasztás fiatalabb korosztály irányába való eltolódása. Legtöbben a tizennyolc-tizenkilenc éves elkövetők közül számoltak be arról, hogy használtak már valamilyen illegális szert. A szakvélemények negyedénél nem kaptunk adatot a kábítószerrel való esetleges kapcsolatról. Az elkövetők kicsit több mint fele (55 százalék) – saját bevallása szerint – eddigi élete során nem fogyasztott és nem is próbált ki semmilyen kábítószer. A leggyakrabban előforduló drog a *marihuána* volt, a fogyasztók mintegy 40 százaléka rendszeresen – szinte naponta – szív füvet, 5,2 százalék tekinthető függőnek, és 25,9 százalék a kipróbálók aránya. A fogyasztók csupán 12 százaléka vallotta azt, hogy más kábítószerrel fogyaszt, a füvet nem próbálta ki.

A *kábítószer hatása alatti elkövetés* összesen húsz személy (16,4 százalék) esetében derült ki egyértelműen, de 29 százaléknál egyáltalán nem kaptunk adatot erre vonatkozóan. Mindazonáltal előfordultak ellentmondások is a szakértői vélemények között a tekintetben, hogy a bűncselekmény előtt bizonyíthatóan elfogyasztott kábítószer befolyásolta-e az elkövető tudatát, és ha igen, mennyiben. A szakértői vélemények ebben a kérdésben bizonytalanok, és inkább hajlanak afelé, hogy büntetőjogi értelemben nem jelentett a beszámítási képességre korlátozó tényezőt.

Az elkövető a bűncselekmény előtti órákról így számol be: „10 óra körül vettünk kettő liter bort, majd mentünk hazafelé. Útközben iszogattunk és én elkezdtem szipuzni is. Hígítót szívtam [...] A közeli boltban vettünk két sört, amit meg is ittunk. 18.00 órakor értünk haza. Miután hazaértünk, megittuk a maradék bort és én tovább szipuztam és egyszer csak valami miatt veszekedés alakult ki köztünk. Azt nem tudom megmondani, mi volt az, ami kiváltotta a vitát, mivel sokat ittam és sokat szipuztam.” A szakértő szerint „a cselekmény idejére bódítószer és/

vagy alkohol általi befolyásoltság nem bizonyítható, de ha bódítószer hatása alatt állt volna, az büntetőjogi értelemben beszámíthatóságot érintő vonzattal nem bír”.

A kábítószerfüggők esetében éppen a kábítószer hiánya okozta elvonási tünetek miatt jöhet létre olyan fokú agresszió, amely ölési cselekményhez vezethet.

A három fiatal heroinfogyasztó vádlott bement egy budapesti bérház közös vé-céjének előterébe abból a célból, hogy „belőjk” magukat. A zajra felriadt az ott alvó, ittas állapotban lévő hajléktalan – a későbbi sértett –, és a késével hadonászva igyekezett a vádlottakat elzavarni. A kialakult konfliktus során az elsőrendű vádlott a kését háromszor egymás után a sértett hátába szúrta. A sértett a mentők kiérkezése előtt meghalt.

Az elmeorvos szakértői vélemény szerint „I. r. és II. r. vádlottak kábítószerfüggő személyeknek tekinthetők mind a cselekmény, mind a vizsgálat időpontjában. Beszámítási képességük teljes.”

Összegzés

A serdülőkor a testi és lelki fejlődés egyik legkritikusabb szakasza, mindazonáltal az ebben az életkorban megvalósított, törvénybe ütköző deviáns cselekmények nem maradhatnak intézményesített következmények nélkül. A statisztikai adatok és az elemzett esetek azonban azt bizonyítják, hogy a fiatalkorúak bűnelkövetése és ezek szankcionálása a felnőttekétől eltérő kezelést igényel. Az igazságszolgáltatás egyfelől egy kialakulatlan, a társadalomba még nem kellően integrált személyiségű, identitását kereső fiatallal áll szemben, másfelől azonban feltételezi róluk, hogy életkoruk alapján büntetőjogilag megfelelő a szellemi és az erkölcsi érettségük. Kutatásunk alapján elmondható, hogy a bűnelkövető fiatalok tisztában vannak cselekményük tilalmazottságával, de alacsony intellektusuk, impulzivitásuk vagy gyenge önkontrolljuk miatt nem képesek vagy nem akarnak a szabályoknak engedelmessé válni. Alapvetően a pillanatnyi vágyak kielégítésének képessége hiányzik, emellett alulszocializáltságuk miatt a személyközi konfliktusok megoldásának agresszív módját választják. A címben feltett kérdésre („született gyilkosok?”) kutatási eredményeink alapján a válasz egyértelműen nemleges. Az azonban elmondható, hogy a születési körülmények, a mentális állapotot érintő betegségek, zavarok csakúgy, mint az életkorhoz köthető biológiai sajátosságok mindenképpen szerepet játszanak az erőszakos cselekmények megvalósításában.

JEGYZETEK

- 1 Belovics Ervin: A jogellenesség és a társadalomra veszélyesség konfliktusa. *Iustum, Aequum, Salutare* III. 2007/3., 31. o.
- 2 Békés Imre – Belovics Ervin – Busch Béla – Molnár Gábor – Sinku Pál – Tóth Mihály: Büntetőjog. Általános rész. HVG-ORAC, Budapest, 2002, 115. o.
- 3 Vaskuti András: Szubjektív tényállási elemek. http://www.vaskuti.hu/doc/06_Szubjektiv_tenyallasi_elemek.pdf
- 4 Mészáros Ádám: Büntetőjogi alapismeretek. Egyetemi jegyzet az SZTE BMI hallgatói számára. Szeged, 2005. <http://mek.oszk.hu/03300/03394/03394.htm#12>
- 5 Rita L. Atkinson – Richard C. Atkinson – Edward E. Smith – Daryl J. Bem – Susan Nolen-Hoeksema: *Pszichológia. Második, javított kiadás.* Osiris Kiadó, Budapest, 2003, 589. o. http://www.99.hu/ppk/5/atkinson_-_pszichologia.pdf
- 6 Uo. 287–288. o.
- 7 Az indulatok kontrollálatlanságára utal az a statisztikai adat is, amely szerint a huszonöt év alattiaknál átlagosan csupán 38 százalékban marad kísérleti szakaszban az emberölés, míg az idősebbeknél az emberölési kísérletek aránya 46,7 százalék. Forrás: ERÜBS
- 8 A mintánkban szereplő elkövetők 50,9 százalékának cselekményénél szerepelt a különös kegyetlenséggel elkövetés a minősítő körülmények között.
- 9 Quételet-t idézi Molnár József: Életkor és bűnözés. In: Gönczöl Katalin – Korinek László – Lévai Miklós: *Kriminológiai ismeretek. Bűnözés – Bűnözéskontroll.* Corvina Kiadó, Budapest, 1999, 259. o. Glueck és Glueck kutatása is arra a következtetésre jutott, hogy a bűnözésben az életkor a legjelentősebb faktor. Glueck és Glueck kutatását idézi Gönczöl Katalin – Korinek László – Lévai Miklós: Uo.
- 10 Így vélekedik Charles Buckman Goring: *The English Convict (1913)* és Travis Hirschi – Michael Gottfredson: *Age and the Explanation of Crime (1983)* című műveikben. Idézi: Katalin – Korinek László – Lévai Miklós: Uo.
- 11 Marvin E. Wolfgang – Robert M. Figlio – Thornsten Sellin: *Delinquency in a Birth Cohort*, University of Chicago Press, Chicago, 1972. Idézi Molnár József: i. m. 261. o.; Más kutatás: Tamási Erzsébet – Bolyky Orsolya – Sárkány Eszter: Az emberöléshez vezető út rizikófaktora fiatalkorúak és fiatal felnőttek körében. In: Vókó György (szerk.): *Kriminológiai Tanulmányok*, 51. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2014
- 12 Fliegauf Gergely: Kognitív pszichológiai megfontolások a fiatalkorúak büntetés-végrehajtásában. In: Hazai Vera – Hatvani Erzsébet – Virág Tünde (szerk.): *Lépés-váltás. Fiatalkorú bűnelkövetők reintegrációjának programja.* Budapest, 2013, 21–22. o. http://www.fice.hu/wp-content/uploads/2012/02/FICE_zaro_kiadvany_egybeszerk.pdf
- 13 Csúri András: A fiatal felnőttkor, mint büntetőjogilag releváns életszakasz. Doktori értekezés. Szegedi Tudományegyetem, Szeged, 2008, 38. o. http://doktori.bibl.u-szeged.hu/1161/1/Csuri_Andras_Ertekezés.pdf
- 14 1998. évi XIX. törvény 454. § (1) bekezdés
- 15 Farkas Margit: *Hiperkinetikus zavar, tanulási nehézségek és viselkedési problémák.* Vadaskert Kórház és Szakambulancia, Budapest, é. n. <http://www.magypett.hu/files/file/betegtajekoztatok/hiperkinetikus-zavar.pdf>
- 16 Uo.
- 17 Belovics Ervin – Békés Imre – Busch Béla – Molnár Gábor – Sinku Pál – Tóth Mihály: Büntetőjog – Általános Rész. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2003, 139. o.
- 18 Árvay József: Bizonytalanságok a büntetőjogi beszámítási képesség körül. *Rendészeti Szemle*, 1993/8., 34. o.
- 19 A büntetőeljárásról szóló törvény (Be.) 99. § (2) bekezdése értelmében szakértő alkalmazása kötelező, ha a) a bizonyítandó tény, illetőleg az eldöntendő kérdés személy kóros elmeállapota, illetőleg kábítószerfüggősége; b) a bizonyítandó tény, illetőleg az eldöntendő kérdés kényszergyógykezelés szükségessége [...]
- 20 Az adatbázis értelmében ketten nem voltak beszámíthatók, és tizenöt személy vonatkozásában hiányzott az információ a beszámítási képességről.

- 21 Magyarországon az epilepsziás betegek száma ötven-hatvanezerre tehető, ez a magyar lakosság fél százaléka. Ennek tükrében az általunk vizsgált fiatalok között igen magas az epilepsziások aránya. A gyermekkori epilepszia első tünetei általában öt–nyolc éves korban jelentkeznek először és serdülőkorra megszűnnek vagy átalakulnak. A fiatal felnőtt kori epilepszia más típusú, valamint idősebb korban, más agyi megbetegedés szövődményeként is kialakulhat epilepsziás megbetegedés. Magyar Epilepsziával Élők Országos Egyesülete, <http://www.epilepsziás.hu/?page=3>
- 22 Az erőszakos és garázda cselekmények 42,8 százalékánál állt az elkövető alkoholos befolyásoltság alatt. Az emberöléseknél általában 15,1 százalékban fordult elő ittas állapot. Forrás: ENYÜBS, 2012
- 23 David P. Farrington – Rolf Loeber – Mark T. Berg: Young Men Who Kill. A Prospective Longitudinal Examination from Childhood. *Homicide Studies*, vol. 16, no. 2, 2012
- 24 Binge-ivó (binge drinking): a hatvanas években Kessel és Walton vezette be a fogalmat: a rövid idő alatt, nagy mennyiségű alkohol elfogyasztását értették rajta (Neil Kessel – Henry Walton: *Alcoholism*. Penguin Books, Harmondsworth, 1965); Magyarországon készített felmérésben öt vagy több ital egy alkalommal történő elfogyasztása esetén állapították meg. Idézi Farkas Judit – Németh Zsófia – Urbán Róbert – Kőkönyei Gyöngyi – Felvinczi Katalin – Kuntsche Emmanuel – Demetrovics Zsolt: Az alkoholfogyasztás és a nagyívás (binge drinking) epidemiológiai, etiológiai és motivációs jellemzői. Áttekintő tanulmány. *Psychiatria Hungarica*, 2012/5., 336. o.

IRODALOM

- ÁRVAY JÓZSEF: Bizonytalanságok a büntetőjogi beszámítási képesség körül. *Rendészeti Szemle*, 1993/8.
- ATKINSON, RITA L. – ATKINSON, RICHARD C. – SMITH, EDWARD E. – BEM, DARYL J. – NOLEN-HOEKSEMA, SUSAN: Pszichológia. Második, javított kiadás. Osiris Kiadó, Budapest, 2003
- BÉKÉS IMRE – BELOVICS ERVIN – BUSCH BÉLA – MOLNÁR GÁBOR – SINKU PÁL – TÓTH MIHÁLY: Büntetőjog. Általános rész. HVG-ORAC, Budapest, 2002
- BELOVICS ERVIN: A jogellenesség és a társadalomra veszélyesség konfliktusa. *Iustum, Aequum, Salutare III*. 2007/3.
- BELOVICS ERVIN – BÉKÉS IMRE – BUSCH BÉLA – MOLNÁR GÁBOR – SINKU PÁL – TÓTH MIHÁLY: Büntetőjog – Általános Rész. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2003
- CSÚRI ANDRÁS: A fiatal felnőttkor, mint büntetőjogilag releváns életszakasz. Doktori értekezés. Szegedi Tudományegyetem, Szeged, 2008
- DÓSA ÁGNES: Az igazságügyi pszichiátriai szakértői tevékenység a különböző jogágakban. In: KUNCZ ELEMÉR (SZERK.): *Igazságügyi pszichiátria*. Medicina Könyvkiadó Zrt., Budapest, 2011
- FARKAS JUDIT – NÉMETH ZSÓFIA – URBÁN RÓBERT – KÖKÖNYEI GYÖNGYI – FELVINCZI KATALIN – KUNTSCHÉ EMMANUEL – DEMETROVICS ZSOLT: Az alkoholfogyasztás és a nagyívás (binge drinking) epidemiológiai, etiológiai és motivációs jellemzői. Áttekintő tanulmány. *Psychiatria Hungarica*, 2012/5.
- FARKAS MARGIT: Hiperkinetikus zavar, tanulási nehézségek és viselkedési problémák. Vadaskert Kórház és Szakambulancia, Budapest, é. n.
- FARRINGTON, DAVID P. – LOEBER, ROLF – BERG, MARK T.: Young Men Who Kill. A Prospective Longitudinal Examination from Childhood. *Homicide Studies*, vol. 16, no. 2, 2012
- FLIEGAUF GERGELY: Kognitív pszichológiai megfontolások a fiatalok büntetés-végrehajtásában. In: HAZAI VERA – HATVANI ERZSÉBET – VIRÁG TÜNDE (SZERK.): *Lépés-váltás. Fiatalok bűnelkövetők reintegrációjának programja*. Budapest, 2013, 21–22. o.
- GORING, BUCKMAN: *The English convict: a statistical study*. London, 1913

HIRSCHI, TRAVIS – GOTTFREDSON, MICHAEL: Age and the Explanation of Crime. *American Journal of Sociology*, vol. 89, no. 3, 1983

MÉSZÁROS ÁDÁM: Büntetőjogi alapismeretek. Egyetemi jegyzet az SZTE BMI hallgatói számára. Szeged, 2005

MOLNÁR JÓZSEF: Életkor és bűnözés. In: **GÖNCZÖL KATALIN – KORINEK LÁSZLÓ – LÉVAI MIKLÓS:** Kriminológiai ismeretek. Bűnözés – Bűnözéskontroll. Corvina Kiadó, Budapest, 1999

TAMÁSI ERZSÉBET – BOLYKY ORSOLYA – SÁRIK ESZTER: Az emberöléshez vezető út rizikófaktori fiatalkorúak és fiatal felnőttek körében. In: **VÓKÓ GYÖRGY (SZERK.):** Kriminológiai Tanulmányok, 51. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2014

VASKUTI ANDRÁS: Szubjektív tényállási elemek. [http://www.vaskuti.hu/doc/06 Szubjektív tényállási elemek.pdf](http://www.vaskuti.hu/doc/06_Szubjektiv_tenyallasi_elemek.pdf)

WOLFGANG, MARVIN E. – FIGLIO, ROBERT M. – SELLIN, THORNSTEN: Delinquency in a Birth Cohort. *University of Chicago Press*, Chicago, 1972

Igazságügyi elmeorvos és pszichológus szakértő a fiatakorú és fiatal felnőtt emberölők elleni büntetőeljárásban

BOLYKY ORSOLYA

Az igazságügyi elmeorvos szakértő véleménye döntő fontosságú azokban a bűnügyekben, amelyekben aggály merül fel az elkövető beszámítási képességével kapcsolatban. Az elmeorvos szakértő véleménye alapján rendelkezik a bíróság a kényszergyógykezelés szükségességéről is, vagyis az igazságszolgáltatás képviselői így kapnak információt az elkövető felismerési és akaratnyilvánítási képességéről (beszámítási képesség), alkohol- vagy kábítószer-függőségéről, illetve esetenként a sértett elmebeli állapotáról is. A beszámítási képesség a bűncselekmény szubjektív oldalához tartozó elem, megléte a bűnösség megállapításának, ezzel együtt pedig az elkövető büntethetőségének feltétele.

Az igazságügyi pszichiátria szerint a beszámítási képesség fogalma a következő: *„az rendelkezik beszámítási képességgel, aki nem szenved az elmeműködés olyan kóros állapotában, amely képtelenné teszi arra, illetve korlátozza abban, hogy cselekménye következményeit belássa (felismerési képesség), vagy hogy ennek megfelelően cselekedjék (akarati képesség)”*¹.

A kóros elmeállapotra vonatkozó szabályozás változásai az új büntető törvénykönyvben

Az új büntető törvénykönyvben a kóros elmeállapotra vonatkozó rendelkezések több ponton változtak:

1. A kóros elmeállapot ötféle, tipikusnak tekinthető megjelenési formájának felsorolását mellőzi, mivel pszichiátriai oldalról számos vonatkozásban negatív kritika érte.² Egyfelől azért, mert a felsorolás nem teljes (bár ezt a törvény sem állította, mivel az „így különösen” fordulat arra utalt, hogy csak a legtipikusabb kóros elváltozásokat említi), másfelől a használt terminológiák bizonyos mértékig eltérnek a pszichiátriában és pszichológiában használatos szakkifejezésektől.³ A gyengeelméjűség túl szűk kategória volt, míg a személyiségzavar túlságosan tág fogalom. A tízféle személyiségzavar közül három esetében merülhet fel *„olyan súlyos fokú pszichotikus állapot, amely megalapozhatja a beszámítási képesség korlátozottságát vagy kizárását, de ez is csak kivételes esetben”*⁴. Az

utóbbi években a pszichiátriai orvostudomány ismeretei szélesedtek és változtak, így ezek a jogalkalmazásban sem hagyhatók figyelmen kívül.⁵ A szakértői és jogalkalmazási gyakorlat során derül majd ki, hogy a kirendelt szakértők milyen terminológiát használnak véleményük megfogalmazásakor, illetve hogy a vizsgált személyeknél felmerülnek-e újabb, tipikusnak tekinthető kórképek. Kikerült az elkövetett cselekmény társadalomra veszélyességének felismerési követelménye mint a beszámítási képesség meglétének feltétele. Helyette az új szabályozás általánosabban fogalmaz akkor, amikor az elmeműködés olyan kóros állapotáról beszél, amely képtelenné teszi az elkövetőt „*cselekménye következményeinek a felismerésére*” [17. § (1) bekezdés]. Ezzel a változtatással a büntetőjogi beszámítási képesség a pszichiátriai definícióval vált azonossá.

2. A jogászok véleménye nem egységes abban, van-e létjogosultsága a társadalomra veszélyesség felismerése mellőzésének: „*Büntetőjogi értelemben éppen az a beszámíthatatlan, aki a cselekménye társadalomra veszélyességének a felismerésére vagy az e felismerésnek megfelelő magatartásra képtelen [...] Az is előfordulhat, hogy pl. egy gyengeelméjű a tényekkel tisztában van, de annak társadalmi jelentőségét nem képes felismerni. Igaz, hogy ez utóbbi esetre a társadalomra veszélyességben való tévedésről szóló rendelkezések is alkalmazhatók lennének, de a példa szerinti gyengeelméjű cselekményét a pszichiátriai jellegénél fogva mégis a kóros elmeállapot alapján indokolt megítélni.*”⁶ Az adott cselekmény társadalomra veszélyességének felismerésére való képesség vizsgálata azért sem elhanyagolható kérdés, mert előfordul, amikor bizonyos bűncselekmény vonatkozásában korlátozott beszámítási képesség jellemzi az illetőt, míg más – általában súlyosabb – bűncselekmény esetében teljes a beszámítási képessége. Ezen kívül gyakran találkozhatunk azzal, hogy az elkövetőnél már korábban is valamilyen mentális zavart diagnosztizáltak, azonban büntetőjogi értelemben mégis beszámíthatónak tekintendő. Ilyen zavarok például a viselkedészavar és az impulzuskontroll-zavarok.⁷ Korlátozott beszámítási képesség vonatkozásában a törvény már nem cselekményt, hanem bűncselekményt említ, utalva ezzel arra, hogy a bűnösség fennáll, azaz az elkövető büntethető, bár büntetése korlátlanul enyhíthető. Az új szabályozás egyértelművé teszi, hogy a beszámítási képességgel nem bíró személy által megvalósított tényállásszerű magatartás nem bűncselekmény, mivel annak egyik lényegi eleme – a bűnösség – hiányzik.

Pszichiátriai értelemben a beszámítási képesség két tényezője a tudati és a pszichikai faktor. A *tudati faktor* magában foglalja az értelmi és az akarati működést. Az akaratot az értelem irányítja, a cselekvés pedig az értelmi működés részének tekinthető mérlegelési készség eredményeképpen jön létre. Ez tehát a szélesebb értelemben vett büntetőjogi felismerési képességnek feleltethető meg. A *pszichikai faktor* az elkövetőnél megjelenő érzelmek összességét értik, ami egyéb-

ként a bűncselekmény motívumainál játszhat meghatározó szerepet.⁸ A büntetőjogi szabályok csak néhány esetben szólnak az érzelmi oldalról, az emocionális tényezők értékelése általában a bírói mérlegelési jogkörbe tartozik.

A bíró az elkövető értelmének, szándékának feltérképezéséhez és megértéséhez elmeorvos szakértői véleményt, valamint – legtöbb esetben – pszichológus szakértői véleményt – mint „különleges” bizonyítékokat – használ fel. Ezekből a szakértői véleményekből olyan adatokat, körülményeket is megtudhat, amelyekre a büntetőeljárás során valószínűleg nem derülne fény. Ilyen adatok például a vádlott nevelkedésének, születésének körülményei, családi terheltsége, korábbi betegségei.

Az elmeállapot vizsgálatához két szakértő együttes közreműködése szükséges. Együküknek igazságügyi pszichiátria (igazságügyi elmeorvostan), a másiknak pedig igazságügyi orvostan vagy igazságügyi pszichiátriai (igazságügyi elmeorvostan) képesítése kell hogy legyen.⁹

A beszámítási képesség vizsgálata fiatalkorúak és fiatal felnőttek által elkövetett emberölési ügyekben

Emberölési ügyekben a nyomozás során a legtöbb esetben – bár jogszabály alapján automatikusan nem kötelező – elmeorvos szakértő kirendelésére kerül sor az elkövető beszámítási képességének vizsgálata érdekében.¹⁰ A szakvélemények elkészítésének szabályait az Országos Igazságügyi Orvostani Intézet módszertani levelei tartalmazzák.¹¹ Az általunk vizsgált emberölési ügyekben beszerzett szakvélemények sok esetben azonban nem feleltek meg maradéktalanul az előírt kritériumoknak, aminek több oka lehet:

- a vizsgált személy értelmi képességei gyengék, szókincse szegényes, nehezen fejezi ki magát. A feltett kérdéseket sokszor nem érti vagy félreérti, azokat magyarázni kell. Az értelmi nehézségek miatt a vizsgálat időben elhúzódik, az idő múlásával párhuzamosan csökken a vizsgált személy koncentrációja és a szakértő türelme;
- a fiatalkorú elkövetők vizsgálata során jelen van a törvényes képviselő is (legtöbbször az édesanya), ami az őszinte választadást gátolhatja; egyébként a szülő vagy más törvényes képviselő jelenlétére a szakértői vélemény egyáltalán nem utal, annak ellenére, hogy egyébként jegyzőkönyvszerűen tükrözi a meghallgatást;
- a szakértő alapvetően a vizsgált személy által elmondott tényekre támaszkodhat. A terheltek információi saját magukról sokszor hiányosak vagy megkérdő-

- jelezhetők. A jelenlévő törvényes képviselő sem egészíti ki a válaszokat, vagy a vizsgálati anyagból nem derül ki, hogy a kapott információk kitől származnak;
- a terhelt elmeszakértői vizsgálatának nagy részét az exploráció, vagyis a terhelt életkörülményeinek, gyermekkorának, családi körülményeinek, alkohol- és drogfogyasztási szokásainak, valamint a bűncselekményhez való viszonyának feltárása teszi ki. Az őszinte jellegű „kitárulkozáshoz” időre és az orvos és vizsgált személy egymásra hangolódására van szükség, márpedig az igazságügyi pszichológiai vizsgálat sokszor félbeszakítja az elmeorvosi vizsgálatot. A pszichológus szakértő a saját vizsgálatakor hasonló módon kérdezi ki a terheltet a múltjáról, kapcsolatairól, családjáról és a cselekményről, így a terhelt gyakorlatilag közvetlenül egymás után kétszer ismétli el az élettörténetét. A pszichológiai tesztek kitöltése szintén sok odafigyelést és energiát kíván a terhelttől;
  - számos ügyben előfordult, hogy az addiktológiai adatokra vonatkozóan a szakvélemény kiegészítése vált szükségessé, mivel az eredeti kirendelő határozat nem tartalmazott erre vonatkozó kérdést, így a szakértő nem is vizsgálta az alkohol- és drogfogyasztási szokásokat;
  - fiataloknál fokozottabban vizsgálják a családi, iskolai háttérrel, így ezekre vonatkozóan több forrást szerez be a nyomozó hatóság (környezettanulmány, pedagógusi jellemzés, szülők meghallgatása, barátok, ismerősök kikérdezése). Az elmeorvosi vizsgálat időpontjában nem feltétlenül állnak rendelkezésre ezek az anyagok, mivel nincsen meghatározva a bizonyítékok beszerzésének sorrendje. Ebből adódóan véletlenszerű, hogy a szakértő megismer-e más véleményeket, jellemzéseket, pedig ezeknek a körülményeknek az ismerete befolyásolhatja a véleménye alakulását;
  - pszichológust nem minden esetben rendel ki a nyomozó hatóság vagy von a vizsgálatba az elmeorvos szakértő, pedig e két vizsgálat – pszichiáteri és pszichológusi – együtt tárhatná fel az elkövető személyiségét, elmeállapotát, elmebeli képességeit. Egy ügyben az elmeorvos szakértő tárgyaláson történt meghallgatásakor hivatkozott arra, hogy az exploráció idején felszínre kerülő információkat a pszichológiai tesztek tehetik egyértelművé, valamint mérik a terhelt által elmondottak élményszerűségét is.

A szakvélemények felhasználása az ítéletekben

A terhelt pszichológiai jellemzőinek büntetőjogi értékelése a bíró feladata. Kérdés, hogy a pszichiátria, pszichopatológia és a pszichológia nyelvezetét, szakmai megállapításait mennyiben és hogyan érti a jogász végzettségű bíró. A kutatásunkban vizsgált ügyekben gyakran hallgatták meg az elmeorvos szakértőt és a pszichológust a tárgyaláson élőszóban, annak érdekében, hogy részletesen ki-

fejtsék az általuk írásban benyújtott szakvéleményben szereplő egyes fogalmak, jellemzők tartalmát. A szakértők meghallgatása általában akkor fordult elő, amikor az elkövetőt több elmeorvos vagy pszichológus is vizsgálta, és a véleményükben eltérés mutatkozott.

Az ítélet szövegében a szakértő beszámítási képességre adott véleményét idézik leggyakrabban, amely kifejezetten a beszámítási képesség fennállására vagy korlátozottságára terjed ki. Sok esetben idézi a bíró a pszichológus összefoglalását az elkövető személyiségszerkezetére, személyiségjegyeire vonatkozóan. Ezeket a megállapításokat azonban csak ritkán kötik össze a bűncselekmény körülményeivel, mindez inkább az ítélet szövegében „helykitöltő” szerepre korlátozódik. Ha mégis előfordult valamilyen pszichológiai jellemző kiemelése, az inkább negatív irányba befolyásolta a büntetés kiszabását, azaz súlyosító körülményként merült fel például az empátia hiánya, a cselekménnyel kapcsolatos közömbösség vagy az ittas vagy bódult állapotban elkövetés.

Adatvédelmi okokból korábban felmerült, hogy a bíróság ne ismerhesse meg a szakértői vizsgálat során feltárt előzményi adatokat, hanem kizárólag a beszámítási képességre vonatkozó megállapítás szerepeljen a bíróságnak megküldött szakvéleményben. Ez több ponton is aggályos. A bíró az összes körülményt figyelembe véve és mérlegelve hozza meg döntését, ehhez hozzátartozik a vádlott személyiségének, szociális hátterének megismerése is. A személyiségjellemzőket a büntetés kiszabásakor lehetne figyelembe venni és értékelni. Fokozottan érvényes ez fiatalkorúak, kiváltképp az új törvény szerinti tizenkét–tizennégy év közötti fiatalkorú bűnelkövetők esetében, miután náluk az alkalmazott jogkövetkezmény elsődleges célja a nevelés és a további bűnözéstől való visszatartás, az-azhogy „*a fiatalkorú helyes irányba fejlődjék és a társadalom hasznos tagjává válják*” [Btk. 106. § (1) bekezdés]. A minél inkább „személyre szabott”, a büntetési célokat leginkább megvalósító büntetés kiszabásához vagy intézkedés (tizenkét-tizenhárom éveseknél kizárólag intézkedés) alkalmazásához nélkülözhetetlen az elkövető személyiségének bíró általi megismerése. Így – álláspontunk szerint – nagymértékben segítené a bírói döntéshozatalt, ha a szakértői vélemények továbbra is a jelenlegi tartalommal kerülnének a bíróság elé.

Több igazságügyi elmeorvosi és pszichológusi szakértői vélemény ütköztetése a büntetőeljáráásban

Több elmeorvos szakértő kirendelésére általában a következő esetekben kerül sor:

1. a terhelt beszámítási képességéről nem hozható döntés az első vizsgálat idején, ezért az IMEI-be utalják az elmeállapota megfigyelésére, majd a megfigyelés-

- ről szóló szakvéleményben szereplő megállapításokat használják fel a végső vélemény kialakításához;
2. a szakértői véleményben foglaltakat a terhelt és/vagy védője, illetve az ügyész nem fogadja el, és indítványozzák más szakértő kirendelését;
  3. a bíróság úgy látja, hogy újabb szakértői vélemény beszerzése vált szükségesé, mivel a terhelt elmebeli és pszichés állapota az eljárás folyamán változott;
  4. a szakértői vélemény megállapításai a bíróságban kétségeket ébresztettek, a többi bizonyítékot is figyelembe véve nem találják kellően meggyőzőnek.

Az általunk vizsgált mintában hét elkövető esetében került sor több elmeorvos szakértő kirendelésére. Közülük háromnál fordult elő, hogy a szakértők ugyanazon személyiségjellemzők alapján a beszámítási képességet eltérően értékelték. Ilyenkor a bíró egy harmadik szakértőt rendelt ki, aki általában a terhelt vizsgálata nélkül, az iratok alapján foglalt állást a beszámítási képesség korlátozottsága kérdésében. Erre példa a kutatásunkban szereplő egyik eset:

A vádlott a bűncselekményt megelőző időszakban többször kijelentette, hogy valakit meg fog ölni, és magával is végez. Állandóan hordott magánál egy rugós kést, amelyet alváskor is a párnája alá rejtett. A sértett, tizenhat éves lány a vádlott szomszédjában lakott, a vádlottal köszönő viszonyban volt, konfliktusuk soha nem volt. A vádbeli éjszakán a vádlott és a sértett ugyanabban a díszkóban szórakozott, de külön társasággal. A sértettet ketten hazakísérték, elbúcsúztak tőle a kapuban. Időközben a vádlott is hazaért. A sértett nem ment be azonnal a házába, hanem leült a kerti hintába. Ezt észlelve, a vádlott átmászott a kerítésen, és a nála lévő rugós késsel tizenháromszor megszurta és számtalan helyen megvágta a sértettet, aki ennek következtében életét veszítette. A vádlott az este folyamán két sört ivott, enyhe fokú alkoholos befolyásoltság állapotában volt. Tette után a kést egy bokorban elrejtette, kerékpárjával távozott a helyszínről, majd az éjszakát és a másnapot is egy romos épületben töltötte. Később sem tudott okot adni a tetteire.

Először a terhelt IMEI-ben történő megfigyelésére került sor. Ennek alapján paranoid és skizoid vonásokat írtak, valamint azt, hogy a személyiségdinamikája indulatos cselekményekre hajlamosítja. Az első szakértői vélemény szerint a cselekmény két részre bontható, az elsőben enyhe-közepes fokban, míg a másodikban közepes-súlyos fokban volt korlátott a terhelt beszámítási képessége. Véleményüket elsősorban a motívum és cél hiányára, valamint a terhelt emlékezetkiesésére alapították. A bíróság e szakvéleményt aggályosnak találta, ezért újabb szakértőt rendelt ki. A második szakvélemény szerint *„a személyiség még éretlen, nem teljesen kialakult szenzitív paranoid jellemzőkkel,*

gyenge indulati fékekkel [...] Ez a személyiségstruktúra sem a jelenben, sem az elkövetéskor nem érte el a kóros elmeállapot szintjét.” A kirendelt igazságügyi pszichológus megállapította, hogy *„összességében szkizoid típusú pszichopátiás személyiségfejlődés valószínű”*. A bíró a tárgyaláson a szakértők meghallgatása során ütköztette a szakértői véleményeket. Ennek alapján az első szakvéleményt elvetette. A tárgyaláson a pszichológus kifejtette, hogy *„a vádlott éretlen személyisége, vagy az, hogy indulatait nem dolgozza fel megfelelően, nem azt jelenti, hogy saját magáról ne tudná, ne ismerné a robbanékonyágát, s ennél fogva ugyanúgy felelős cselekedeteiért, mint bárki más”*. Végül a bíró a teljes beszámítási képesség elfogadása mellett tizenkét évi fegyházbüntetést szabott ki, az érzelmi éretlenséget és a szkizoid típusú pszichopátiás személyiségfejlődést enyhítő körülményként értékelte. Az ítélet ellen a vádlott és védője fellebbezést nyújtott be, amelyben sérelmezték, hogy a bíróság nem oldotta fel a szakértői vélemények közötti ellentmondást, ezáltal az ítélet megalapozatlan. A másodfokú bíróság nem adott helyt a fellebbezésnek. Elutasító végzésében kimondta, hogy *„a szabad bizonyítás elvéből adódóan a szakértői vélemény, mint a bizonyítékok egyikének értékelése is, a bírói mérlegelés kompetenciájába tartozik [...] A szakértői vélemények közötti ellentmondások feltárása jelen ügyben nem igényelt speciális, különleges szaktudást igénylő természettudományos ismereteket. Az elsőfokú bíróság az ellentmondásokat feloldotta.”*

Ha korábban más bűncselekmény elkövetése miatt induló eljárásban már vizsgálták a terhelt elmeállapotát, az akkor készült szakértői véleményt beszerzi a nyomozó hatóság és azt az aktuális szakértő rendelkezésére bocsátja. A más bűncselekmény vonatkozásában megállapított beszámítási képesség eltérhet az emberölés kapcsán történő értékeléstől. Például egy korábbi lopási ügyben a terhelt beszámítási képessége közepes fokban korlátozott volt, addig az emberölés esetében teljesen minősítették. A joggyakorlat alapján a súlyosabb, erőszakos bűncselekmény esetében fokozottan elvárható, hogy az elkövető a cselekménye következményeit előre lássa, ezért inkább feltételezhető, hogy ennek tudatában cselekszik.

A fiatalokú, alacsony és vékony testalkatú vádlott egy barátja barátnőjével szexuális aktust létesített. Félve a barát bosszújától, a lányt (sértett) egy elhagyott szántóföldre vitte a roboogójával. Ott a 180 cm magas és kb. 70 kilogrammos sértettet – megkötözte, benzinnel lelocsolta, majd meggyújtotta. Ezt követően a helyszínről távozott. A sértettnek sikerült kiszabadulnia a kötözésből, és segítséget kérnie az arra haladó emberektől, de a kórházban behalt égési sérüléseibe. Az eljárás idején nem került kihallgatható állapotba.

Az enyhe fokban szellemi fogyatékos fiatalkorú elkövetőt az első szakértői vélemény beszámíthatónak véleményezte. Megjegyezte, hogy alacsony intellektusa miatt fokozottabban befolyásolható, de devianciára való hajlam, illetve fizikai erőszakra determinált személyiség nem igazolható, így kétséges, hogy a cselekményt a vádlott követte el. A vádlott ellen lopás miatt korábban lefolytatott eljárásban már vizsgálták az elmeállapotát, ekkor a beszámítási képessége közepes fokban korlátozott volt. Kiderült azonban, hogy e vizsgálat során a vádlott elutasítóan viselkedett, így többnyire az édesanya által elmondottakra alapították a szakvéleményt. A pedagógusi jellemzés szerint a vádlott kevéssé érdeklődő, túlságosan mozgékony gyerek volt, figyelmét nehezen lehetett lekötni, osztálytársait rendszeresen bántalmazta. Öt osztályt végzett, tizenhárom éves kora óta nem járt iskolába. Kevert típusú érzelmi és viselkedészavara miatt eltérő tantervű iskolába irányították. A fiatalkorú terhelt rossz szociális környezetben nevelkedett, édesapja a bűncselekményt megelőző évben öngyilkos lett, az anya beteges volt, és nem működött együtt sem az iskolával, sem a gyámhivatallal.

Az elmeorvos szakértő kiegészítő szakértői véleményében fenntartotta a korábban kialakított véleményét. A bíróság az aggálytalan ítélet meghozatala érdekében egy másik szakértő kirendelése mellett döntött. Az újabb szakértő egyetértett a korábbi szakvélemény megállapításaival. A vádlott tizenöt évi szabadságvesztés-büntetést kapott.

A bíróság dönt arról, hogy a beszerezett szakértői vélemények közül melyiket fogadja el, és miért. Döntése meghozatala előtt az ellentmondásokat, ellentéteket a tárgyaláson a szakértők meghallgatásával megpróbálja feloldani. Ez általában sikerrel jár, mert a szakértők tisztázzák, hogy megállapításaikat miként kell értelmezni, részletesen elmagyarázzák az általuk használt fogalmak jelentését, és ilyen módon legtöbbször kiderül, hogy a diagnózis ugyanaz, csak a beszámítási képességre gyakorolt hatását tekintve másként értékelték. A tárgyaláson végül általában megegyeznek egy egységes értékelésben, ami megkönnyíti a bíró döntését is.

A másodfokú eljárás folyamán viszonylag sokszor fordul elő, hogy a védelem indítványt tesz újabb elmeorvos szakértő kirendelésére. A terhelt és védője ilyenkor vagy egy az elkövetéskor már fennálló pszichiátriai betegségről ad elő valamilyen orvosi dokumentációt, vagy a bűncselekménykor fennálló beszűkült tudatállapot vagy tudatborult állapot bizonyításának előmozdítása érdekében kéri a szakértői vizsgálatot. A másodfokú bíróság ezeket a kérelmeket a legtöbb esetben elutasítja, mert a rendelkezésére álló bizonyítékok tükrében nem látja szükségességét egy újabb vizsgálatnak.

Fontos kérdés a *szakértői és a bírói kompetencia határainak tisztázása*. Időnként – általában a szavahihetőségre vonatkozó problémák kapcsán – bekövetkezik ezek ütközése. Az előbb említett ügyben a másodfokú bíróság leszögezi: *„A szabad bizonyítás elvéből adódóan a szakértői vélemény, mint a bizonyítékok egyikének értékelése is, a bírói mérlegelés kompetenciájába tartozik.”* A szakértők több ügyben is felhívták a bíró figyelmét arra, hogy a terhelt által állított tények valósága tekintetében nincs kompetenciájuk, csupán a személyiségjellemzőkből lehet következtetést levonni a szavahihetőségre vonatkozóan. Miután a szakértői vizsgálat célja, hogy a cselekmény elkövetésekor fennálló tudatállapotot rekonstruálja és az elkövetéskori beszámítási képesség mértékét megállapítsa, az exploráció nem feltétlenül tér ki a terhelt életútjának minden lényeges mozzanatára. A szakértő meg is jegyzi egy ügyben, hogy *„a családi, környezeti tényezők értékelése a bíróság feladata”*. Ugyanakkor – főként a pszichológiai vélemények – figyelembe veszik és megemlítik a deviáns, alulszocializált családi környezetet, a szülők kriminalitását, alkoholizmusát, a fiatal lakókörnyezetének negatív hatásait.

Egy ügyben a bíróság azért utasította el az újabb szakértő kirendelésére tett védői indítványt, amely egyébként az erős felindulásban elkövetett emberölés megállapítására irányult, mert *„a szóban forgó kérdés eldöntésére a bíróságnak van kompetenciája, nem a szakértőnek”*. A másodfokú bíróság egyetértett az elsőfokú bíróság ezen megfogalmazásával: *„Az erős felindulás meg nem állapítása tekintetében az elsőfokú bíróság helyesen utalt arra, hogy ez nem szakkérdés, hanem a bizonyítékoknak a bírói mérlegelésen alapuló értékelése körébe tartozik.”*

Öt esetben sem a nyomozás, sem a bírósági eljárás során nem rendeltek ki elmervos szakértőt.

Az elkövető egy neves egyházi gimnázium tanulója volt, rendezett családban élt, magatartásával soha nem volt semmi gond. Öccsével és egy barátjával ittas állapotban szóváltásba kerültek egy másik háromfős társasággal. Dulakodni kezdtek, ennek során a nála lévő pillangókéssel szíven szúrta a szintén fiatalokorú sértettet, továbbá még egy fiút megsebesített. A konfliktus a vádlott provokatív viselkedése miatt keletkezett. Védekezésében a cselekményt jogos védekezésnek próbálta beállítani. A büntetés végül szokatlanul enyhe lett, a vádlott három és fél évi, börtönben végrehajtandó szabadságvesztés-büntetést kapott.

Egy kínai állampolgárságú elkövető esetén sem került sor szakértő kirendelésére. Meg kell említeni, hogy külföldi elkövető esetén a szakértői vizsgálatot nyil-

vánvalóan nehezíti, hogy a terhelt nem beszél magyarul, tolmács közreműködése pedig nem teszi lehetővé a vizsgálat személyközelibbé válását. Így a külföldi tettesek személyi körülményeiről keveset tudunk meg, a szakértő is inkább a konkrét vizsgálati szituációban tanúsított magatartásból, reakciókból, benyomásokból vont le következtetést a beszámítási képességre.

Összegzés

A felvetett kérdések sokaságából láthatjuk, hogy a két tudományterület – nevezetesen a jog és a pszichiátria – találkozása a büntetőeljárásban közel sem problémamentes. Az elének kerülő nehézségek, ellentmondások háttérben sokszor a más szakmai területen használt szakkifejezések, szakmai fogalmak eltérő értelmezése áll. Emellett a konkrét ügy szakmán belüli megítélése, értékelése sem mindig azonos, így ez a jogban a különböző szintű bíróságok ítéleteiben tükröződik, míg az igazságügyi elmeorvosok között a szakvélemények mutathatnak eltérő álláspontokat.

A hatályos büntető törvénykönyvben szabályozott, a tizenkét–tizennégy éves fiatalkorú elkövetők esetében vizsgálandó belátási képességről való döntés valószínűleg újabb problémákat vet majd fel a gyakorlatban. Ugyanakkor a bűncselekmény szubjektív oldalának vizsgálata és a büntetéskiszabás során történő figyelembevétele nélkülözhetetlen az egyénre szabott jogkövetkezmények alkalmazása szempontjából, különösen fiatalkorú elkövetők esetében, ahol a büntetőjogi szankciók elsődleges célja a nevelés és a további bűnelkövetés megelőzése.

JEGYZETEK

- 1 Dósa Ágnes: Az igazságügyi pszichiátriai szakértői tevékenység a különböző jogágakban. In: Kuncz Elemér (szerk.): *Igazságügyi pszichiátria*, Medicina Könyvkiadó Zrt., Budapest, 2011, 13. o.
- 2 Kulcsár Gabriella: A kóros elmeállapot szabályozásával kapcsolatos egyes problémák. *Rendészeti Szemle*, 2007/7–8., 159–164. o.
- 3 A pszichiátriában az Amerikai Pszichiátriai Társaság által szerkesztett, korábban DSM-IV, 2013. május 18-tól hatályos DSM-V (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders) és a BNO-10 (a DSM-mel azonos tartalmú, a WHO besorolása szerinti változat) elnevezésű, a mentális rendellenességek osztályozását tartalmazó kézikönyveket veszi alapul.
- 4 A beszámítási képességet korlátozó vagy kizáró személyiségzavarok: szizotip, antiszociális és a borderline személyiségzavar. Kulcsár Gabriella: i. m. 162–163. o.
- 5 Köhalmi László: A kóros elmeállapot és a beszámítási képesség büntetőjogi szabályozása. *Büntetőjogi Szemle*, 2012/3., 34. o.
- 6 Tokaji Géza: A bűncselekménytan alapjai a magyar büntetőjogban. KJK, Budapest, 1984, 278–279. o.
- 7 Kulcsár Gabriella: i. m. 163–164. o.
- 8 Árvay József: Bizonytalanságok a büntetőjogi beszámítási képesség körül. *Rendészeti Szemle*, 1993/8., 34. o.

- 9 31/2008. (XII. 31.) IRM rendelet a szakértői működésről.
- 10 A Büntetőeljárás törvény (Be.) 99. § (2) bekezdése értelmében szakértő alkalmazása kötelező, ha a) a bizonyítandó tény, illetőleg az eldöntendő kérdés személy kóros elmeállapota, illetőleg kábítószerfüggősége, b) a bizonyítandó tény, illetőleg az eldöntendő kérdés kényszergyógykezelés szükségessége [...]
- 11 Az Országos Igazságügyi Orvostani Intézet 20. sz. módszertani levele az igazságügyi pszichológus szakértők működési köréről és tevékenységéről; 14. sz. módszertani levél az igazságügyi pszichiátriai szakértői vizsgálatokról és véleményezéséről; 15. sz. módszertani levél az ittasság igazságügyi pszichiátriai szakértői véleményezéséről; Az Egészségügyi Minisztérium Módszertani levele a kábítószer függőség véleményezéséről.

FELHASZNÁLT IRODALOM

ÁRVAY JÓZSEF: Bizonytalanságok a büntetőjogi beszámítási képesség körül. *Rendészeti Szemle*, 1993/8.

BELOVICS ERVIN – BÉKÉS IMRE – BUSCH BÉLA – MOLNÁR GÁBOR – SINKU PÁL – TÓTH MIHÁLY: Büntetőjog – Általános Rész. 2., hatályosított kiadás. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2003

DÓSA ÁGNES: Az igazságügyi pszichiátriai szakértői tevékenység a különböző jogágakban. In: **KUNCZ ELEMÉR (SZERK.):** Igazságügyi pszichiátria. Medicina Könyvkiadó Zrt., Budapest, 2011, 13–34. o.

KÓHALMI LÁSZLÓ: A kóros elmeállapot és a beszámítási képesség büntetőjogi szabályozása. *Büntetőjogi Szemle*, 2012/3.

KULCSÁR GABRIELLA: A kóros elmeállapot szabályozásával kapcsolatos egyes problémák. *Rendészeti Szemle*, 2007/7–8.

NAGY FERENC – TOKAJI GÉZA: A magyar büntetőjog. Általános rész. Korona Kiadó, Budapest, 1998

TOKAJI GÉZA: A bűncselekménytan alapjai a magyar büntetőjogban. KJK, Budapest, 1984
BF.72/2013. számú állásfoglalás. Legfőbb Ügyészség Büntetőbírószági Ügyek Főosztálya

Ridegen és érzéketlenül

Életellenes bűncselekményt elkövető fiatalok antiszociális személyiségfejlődésének elemzése

ÁSPÁN NIKOLETTA – HALÁSZ JÓZSEF

Az antiszociális személyiségzavarral jellemezhető személyek esetében a szociális normák áthágása több élethelyzetben, visszatérően jelenik meg. Maga a norma ebben az esetben konvencionálisnak takar, tehát a kriminális cselekedet nem diagnosztikus követelmény, azonban szakirodalmi adatok szerint a kriminális viselkedéshez kapcsolható pszichiátriai rizikófaktorok egyik legjelentősebb eleme az antiszociális személyiségzavar¹. Az Amerikai Pszichiátriai Társaság (American Psychiatric Association; APA) diagnosztikai kritériumai (Diagnostic and Statistic Manual of Mental Disorders; DSM-IV²) szerint az antiszociális viselkedészavar tünetei hét csoportba sorolhatók, ezekre utalunk az 1. számú táblázatban, lényegében hasonlóan jelennek meg a DSM-5-ben is³. Fontos megjegyezni, hogy az antiszociális személyiségzavart (és a személyiségzavarokat általában) a pszichiátriai terminológia csak tizenhét éves kor felett értelmezi, és a viselkedés fenomenológiája önmagában még nem elegendő a diagnózis kimondásához: amennyiben az egyéb major mentális zavar (például szkizofrénia vagy mániás epizód) során jelenik meg, akkor az antiszociális személyiségzavar nem értelmezhető. A szakirodalomban jól dokumentált általánosságban a kriminális viselkedés, illetve specifikusan a violens kriminális viselkedés és az antiszociális személyiségzavar kapcsolata, erre részletesen nem térünk ki, utalunk összefoglaló közleményekre⁴. *Fazel és Danesh* átfogó

1. számú táblázat

Az antiszociális személyiségzavar karakterizációja a DSM-IV alapján

A. három vagy több tünet a következő csoportokból (tizenöt éves kortól kezdődően)
(1) szociális normák betartásának nehezítettsége (alkalmazkodás, törvények)
(2) személyes előny vagy öröm érdekében ismétlődő csalás, sorozatos hazugságok
(3) impulzivitás; a tervezés, előrelátás hiánya
(4) visszatérő ingerlékenység, agresszivitás
(5) biztonság (saját és mások) semmibevétele
(6) ismétlődő, makacs felelőtlenység (munkavégzés, pénzügyek)
(7) lelkiismeret-furdalás hiánya, emiatt mások bántalmazásának, becsapásának jogosságá
B. 18 éves életkor
C. Viselkedészavar az anamnézisben
D. Nem kizárólag szkizofrénia vagy mániás epizód során fordul elő

metaanalízise alapján a felnőtt férfi elitéltek hatvanöt százalékánál mutatható ki a klinikai személyiségzavar, negyvenhét százalékánál pedig antiszociális személyiségzavar, míg a női elitéltek esetében a személyiségzavar gyakorisága negyvenkét, az antiszociális személyiségzavar gyakorisága pedig huszonegy százalék volt⁵. Ez a populációs átlagnál lényegesen magasabb, az antiszociális személyiségzavar populációs gyakorisága egy és három százalék között van⁶.

Az antiszociális személyiségzavar nem pillanatszerűen kezdődik a tizennyolcadik év betöltésével, hanem jelentős előzményei vannak, ahogyan erre utalunk is a kritériumrendszer felsorolásával (1. számú táblázat). Előzményként a fejlődépszichiátriai szempontú megközelítésben a viselkedészavar (*conduct disorder*) szerepel, amely önálló diagnosztikai entitás gyermek- és serdülőkorban (2. számú táblázat), és a tünetek szintjén is számos ponton kapcsolódik az antiszociális fejlődési úthoz⁷. A viselkedészavar esetében a tünetek négy csoportot alkotnak, amelyek a viselkedés visszatérő mintázatát jellemzik, az életkornak megfelelő szociális normák áthágása szerint⁸. A négy tünetcsoport: 1. emberekre és/vagy állatokra irányuló agresszió; 2. rongálás; 3. csalás vagy lopás; 4. szabályok súlyos megsértése (2. számú táblázat). Fontos kiemelni, hogy időben sporadikus megjelenés nem kapcsolható a viselkedészavar diagnózisához. A mintázat tartós, legalább egy éven át áll fenn, és klinikailag jelentős károsodást okoz. A felsorolt tünetekből legalább három jelenléte szükséges az elmúlt évben,

2. számú táblázat

A viselkedészavar karakterizációja a DSM-IV alapján

<p>Emberekre és állatokra irányuló agresszió</p> <p>(1) gyakran terrorizál, fenyeget vagy megfélemlít másokat   (2) gyakran kezdeményez verekedést   (3) olyan fegyvert használ, amely súlyos fizikai sérülést okozhat másoknak   (4) fizikailag kegyetlen másokkal   (5) fizikailag kegyetlen állatokkal   (6) rablótámadásokban vesz részt   (7) valaki mást szexuális tevékenységre kényszerít</p>
<p>Vagyonrongálás</p> <p>(8) szándékos gyújtogatás   (9) szándékos vagyonrongálás</p>
<p>Csalás vagy lopás</p> <p>(10) házak, autók feltörése   (11) valótlan tények állítása (előny szerzés miatt)   (12) adatok meghamisítása, illetve dolgok eltulajdonítása</p>
<p>Szabályok súlyos megsértése</p> <p>(13) szülői tiltás ellenére kimaradás (tizenhárom éves kor előtt)   (14) éjszaka otthonról elszökés   (15) iskolai csavargás (tizenhárom éves kor előtt)</p>

és legalább egynek a jelenléte az elmúlt fél évben⁹. Ezt azért soroltuk fel, hogy érzékeltsük a fejlődépszichiátriai folytonosságot az antiszociális személyiségzavar és a viselkedészavar között, amely utánkövetéses vizsgálatokban is nagyon jól körvonalazódik¹⁰. Természetesen a gyermek-, serdülőkori agresszivitással kapcsolatos kórállapotok tárháza nagyon széles, számos gyermekpszichiátriai állapotban megjelenhet elsődlegesen reaktív (provokációra, frusztrációra megjelenő) agresszió¹¹. Azonban a kriminális viselkedéssel való kapcsolódás és a proaktív agresszió jelenléte viselkedészavarban lényegesen nagyobb valószínűséggel fordul elő, mint egyéb gyermekpszichiátriai kórállapotban. A viselkedészavar esetében az ismert populációs gyakoriság kettő-tíz százalék, mediánja a NICE Guideline leírása szerint öt százalék körül van, a fiúk előfordulása két-háromszorosa a lányokénak¹². A viselkedészavar és az erőszakos kriminális cselekedetek kapcsolata is jól dokumentált, erre szintén nem kívánunk e fejezetben részletesen kitérni¹³. A viselkedészavar gyakorisága kriminális cselekedetek miatt elítélt serdülőkben a jelenlegi legnagyobb metaanalízis adatai szerint 52,8 százalék, és nem mutatkozott szignifikáns eltérés a két nem között¹⁴. A viselkedészavar esetében a DSM-IV a súlyosság (enyhe, közepes, súlyos) és a kezdet (gyermekkori: tíz év alatt, serdülőkori: tíz év felett) megjelenését is kérte a klinikustól, azonban a 2013-ban kiadott DSM-5 egy jelentős változást vezetett be: külön kiemeli, hogy a klinikus nevesítse a rideg-érzékeny vonás jelenlétét¹⁵.

A rideg-érzékeny vonás ugyanis rosszabb prognózissal, súlyosabb viselkedési tünetekkel társul, nagyobb valószínűséggel alakul ki az antiszociális személyiségzavar¹⁶. Jogosan vetődik fel a kérdés, hogy a DSM-5 megjelenésével és a rideg-érzékeny vonás bevezetésével ténylegesen új szempont vetődött-e fel. Már a múlt század hatvanas éveitől kezdődően számos vizsgálat elemezte az antiszociális személyiségfejlődésben az úgynevezett pszichopátiás vonásokat, amelynek alapján értelmezték az antiszociális személyiségre jellemző tulajdonságok gyermek-, illetve serdülőkori megjelenését. A 2000-es években azonban megjelent egy újabb megközelítés, amely hangsúlyozta az összetett pszichopátiás konstrukción belül a rideg-érzékeny vonás fontosságát. A rideg-érzékeny vonás konstrukciójából tünettaniilag a következő négy fő elemet emeljük ki: bűntudat érintettsége, empátia érintettsége, érzelmi reaktivitás érintettsége, morális ítéletalkotás érintettsége. Leegyszerűsítve ezt az egyébként összetett kérdést, a pszichopátiás vonás a rideg-érzékeny vonáson kívül magában foglalja még az impulzív, gyors megerősítést kereső viselkedést, illetve a narcizmus elemeit is¹⁷. A pszichopátiás vonás és a rideg-érzékeny vonás is jellemző affektív és kognitív eltérésekkel társul, amelyek alapvetően hozzájárulnak az említett tüneti elemek kialakulásához¹⁸. A viselkedészavaros gyermekek csak egy része jellemezhető a rideg-érzékeny vonással, és az összesített populációs gyakoriság

egy-másfél százalék körül mozog¹⁹, amely nagyon hasonlít az antiszociális személyiségzavar gyakorisági kritériumaihoz²⁰. A szakirodalomban egy dimenziális kérdőív használatát tartják a legmegbízhatóbbnak, a *Frick* munkacsoportja által szerkesztett és véglegesen 2008-ban validált kérdőívet (*Inventory of Callous-Unemotional Traits*)²¹ vadaskerti munkacsoportunk a Debreceni Egyetem Pszichológiai Intézetével közösen vezette be a magyar gyakorlatba²². Populációs mintán magyar serdülőkben markáns kapcsolat mutatkozott a rideg-érzékletlen vonás, viselkedészavar-tünetek és a proaktív agresszió megjelenése között²³. A rideg-érzékletlen vonás és a pszichopátiás elemek fejlődépszichiátriai vonatkozásairól az utóbbi időszakban számos tanulmány jelent meg, és egyes tanulmányok dokumentálták a kriminális viselkedéssel, illetve a violens kriminális viselkedéssel való kapcsolatot is²⁴.

Az emberölést elkövető fiatalok és az antiszociális fejlődés elemei

Az előbbieken utaltunk rá, hogy az antiszociális fejlődésmenet és a violens, kriminális viselkedés közötti kapcsolatot számos irodalmi forrás elemzi részletesen; *Fabian* összefoglalójában részletesen ismerteti az erőszakos kriminális cselekmények, azon belül az életellenes cselekmények esetében a rizikófaktorok mellett a lényeges neuropszichológiai vonatkozásokat is²⁵. A szándékos emberölést elkövető fiatalokat és fiatal felnőtteket célzó szisztematikus elemzés viszont lényegesen kevesebb. A fiatalok és fiatal felnőttek által elkövetett emberölések lehetséges rizikófaktorai a kötet más fejezete részletesen foglalkozik, ezekre részletesen nem utalunk e fejezetben. Kiemeljük azonban a pszichopátiás vonásokkal és különösen a rideg-érzékletlen vonással kapcsolatos közleményeket ebben a populációban.

Egyetlen olyan fiatalokra és fiatal felnőttre (tizenöt–huszonkilenc év) vonatkozó longitudinális vizsgálatsorozatot ismerünk, amely az elkövetőket szisztematikusán az emberölés bekövetkezése előtt vizsgálta, természetesen nem személy szerint célzottan, hanem egy populációra fókuszálva, akik közül néhány érintett a későbbiekben ilyen bűntettet követett el. Egy ilyen vizsgálatban egyedülálló lehetőség feltárni a rizikótényezőket, és nem utólagosan elemezni a bűnelkövetés (emberölés) lehetséges kiváltó okait. *Farrington és Loeber* a Pittsburgh Youth Studyban 1512 gyermek, később serdülő, majd fiatal felnőtt életét követte nyomon²⁶, az 1512 fiatalból harminchét követett el szándékos emberölést²⁷. A szerzők huszonegy gyermekkori magyarázó rizikófaktorot (*explanatory risk factor*) különítettek el, amelyet öt csoportra osztottak: gyermekkel

kapcsolatos, szülői, gyermeknevelés, szocioökonómiai, szomszédság-lakókörnyezet. A gyermekkel kapcsolatos hat magyarázó rizikófaktor pedig a következő volt: 1. a büntudat hiánya; 2. hiperaktivitás-impulzivitás-figyelemhiány; 3. iskolaosztályhoz képest magasabb életkor; 4. rosszabb iskolai teljesítmény; 5. mélyebb hangulati fekvés; 6. rideg-érzéketlen vonás jelenléte. Az igazsághoz az is hozzátartozik, a szerzők megjegyzik: a faktorok önmagukban nem elégségesek az „előrelátáshoz”. A gyermekkori (tehát az összes huszonegy) magyarázó rizikófaktor közül négy együttes jelenléte például csak tízsázalékos predikciót jelentett a számításaik szerint. A szerény predikciós értékek ellenére azonban fontos tény, hogy a rideg-érzéketlen vonás jelen volt a rizikófaktorok között, a büntudat hiányának szerepét pedig önállóan is nevesítették²⁸.

Cope és munkatársai húsz fiatalkorú és fiatal felnőtt, szándékos emberölést elkövető személy koponya-MRI-felvételeit hasonlították össze egyéb büntettet elkövetők koponya-MRI-felvételeivel. Elsősorban a parahippocampalis és több temporális régióban (itt számos, a szociális viselkedéssel kapcsolatos kérgi és kéreg alatti terület található, egyebek között az érzelmközpontnak tekinthető amigdala mag is) találtak eltéréseket a két csoport között, azonban a különbségek csoportszinten jelennek meg, individuálisan önmagában a megfelelő agyi régiók mérete alapján nem lehetett predikciót végezni²⁹. A tanulmány az esetleges neurobiológiai vonatkozásokon túl azért is érdekes, mert egyike azoknak a tanulmányoknak, amelyekben a vizsgálati populációnknak megfelelően utaltak a rideg-érzéketlen vonásra. A két csoport között a *Hare-féle* pszichopátia-leltár (fiatalkori változat) elemei szignifikáns különbséget mutattak (az emberölést elkövető csoportban magasabb volt), a rideg-érzéketlen vonás pontszáma nem különbözött a két csoport között. Nem vizsgálták meg az összefüggéseket a pszichopátia, illetve a rideg-érzéketlen vonás mértéke szerint (vagy egyáltalán annak kategorikus megjelenítésével).

Lindberg és munkatársai a finn nemzeti adatbázis alapján karakterizálták a tizenöt–tizenkilenc éves szándékos emberölést elkövetők pszichopátiával kapcsolatos jellemzőit³⁰. Tanulmányunk szempontjából sem közömbös, hogyan jutottak el a vizsgálati mintáig. Leírásuk szerint az 1994 és 2005 közötti időszakra vonatkozóan 757 regisztrált szándékos emberölést elkövető volt az adatbázisban, és a vizsgált korosztályban pedig hatvan elkövető (ötvenhét fiú és három lány) közül a fiúk adatait dolgozták fel. Összehasonlításként az érintett időszakban véletlenszerűen kiválasztott ötvenhét felnőtt férfi elkövető jellemző adatait használták. Az érdemi különbségek nem a két korcsoport között, hanem a fiatal elkövetőkön belül a magas és alacsony pszichopátiás pontszámokkal jellemezhető elkövetők között jelentek meg. A magas pontszámú fiatalkorú elkövetők esetében az erőszakosság (*excessive violence*) aránya magasabb volt (harminchat százalék),

mint az alacsony pontszámokkal jellemezhető esetben (kilenc százalék). Az említett tanulmányban bizonyos indirekt utalások találhatók a rideg-érzékeny vonás jelenlétére, azonban célzottan egyetlen általunk ismert tanulmány sem elemezte az emberölést elkövető fiataloknál és fiatal felnőtteknél a rideg-érzékeny személyiségvonás és az életellenes bűncselekmény minősített eseteinek a kapcsolatát.

A tanulmány célja

Jelen tanulmányunkban célul tűztük ki a büntetőjogi értelemben fiatalok (tizennégy–tizennyolc évesek) és fiatal felnőttek (tizennyolc–huszonnégy évesek) által elkövetett szándékos emberölések jogerősen lezárt bűnügyeinek (2005–2009) pszichiátriai megközelítésű elemzését.³¹ Elsőként az előbbi populációban az igazságügyi elmeorvosi és igazságügyi pszichológiai vélemények alapján a következő, antiszociális személyiségfejlődéssel kapcsolatos gyakorisági kategóriák jellemzőit írtuk le: DSM-IV II. axis érintettség³², személyiségzavar, antiszociális személyiségzavar. Másodszor célul tűztük az igazságügyi elmeorvosi és igazságügyi pszichológiai vélemények elemzése alapján az antiszociális személyiségzavar, valamint a rideg-érzékeny vonás jellemző tüneteinek gyakorisági megjelenítését. Végül pedig az iménti körlelektani jellemzők és az emberölés három minősített esetének – a különös kegyetlenség, a nyeregségy és az előre kiterveltség – összefüggéseit vizsgáltuk. A rideg-érzékeny vonás meghatározása eredeti szándékunk szerint kérdőíves formában zajlott volna, de a kutatásaink jelen fázisában csak a bűnelkövetők aktáinak retrospektív feldolgozására szorítkozhattunk.

Módszerek

Az Országos Kriminológiai Intézet által jóváhagyott vizsgálatban Magyarországon öt teljes év (2005–2009) során jogerősen lezárt, fiatalok, illetve fiatal felnőttek által elkövetett szándékos emberölések valamennyi bűnügyi aktája a rendelkezésünkre állt, mintánk ebből a szempontból kivételesen teljesnek tekinthető az említett időszakra vonatkozóan. A száztizenöt eset során százhatvankilenc elkövető iratanyagai közül száznegyvennégy (százharmincnégy férfi és tíz nő; tizennégy–huszonnégy évesek, életkor: $18,5 \pm 0,2$, átlag $\pm$ SEM; ötvenhat fiatalok) esetében állt rendelkezésre igazságügyi elmeorvosi és/vagy igazságügyi pszichológiai vélemény, amely alapján az analízist végeztük. Az elemzés során alapvetően két megközelítést használtunk.

A célkitűzésben megfogalmazott első pont esetében részletesen megvizsgáltuk a DSM-IV szerint megjelenő II. tengely diagnózisokat. Ezen belül külön jelenítettük meg a személyiségzavarokat, és külön a nevesített antiszociális személyiségzavart, tehát ezek a kategóriák egy szűkülő halmazt alkottak. A DSM-IV II. tengelye magában foglalja a személyiségzavarokat és a kognitív érintettséget (mentális retardációt), jelen vizsgálatban azonban a személyiségzavar és különösen az antiszociális személyiségzavar megjelenített diagnózis volt a középpontban. Az első célkitűzésünk módszertanában a leírt (megjelenített) gyakoriságra fókuszáltunk.

A második megközelítésben egy úgynevezett kontextuális elemzést használtunk, amelynek során az antiszociális személyiségzavarra jellemző fogalomcsaládok megjelenését vizsgáltuk a szakvéleményekben. Az elemzés során az igazságügyi elmeorvosi és igazságügyi pszichológiai véleményekből mintegy háromszáz szókapcsolatot írtunk le (ennek ismertetése meghaladja e fejezet kereteit), ebből választottunk ki harminckilenc, az antiszociális személyiségfejlődésre jellemző kifejezést, amelyeket az elemzés újszerű tematikája miatt részletesen is leírtunk (3. és 4. számú táblázat). Fontos megjegyezni, hogy az elemzésünkben a következő halmazokat határoztuk meg: legalább egy, az antiszociális személyiségzavarra jellemző tünet leírása; ezen belül (tehát szűkebb kategóriaként) legalább egy, a rideg-érzékeny vonásra utaló jellemző leírása; valamint legalább két, független csoportba sorolható rideg-érzékeny vonásra jellemző tünet leírása. Ennek az utóbbi kategóriának a létrehozása különösen nehéz volt, de megpróbáltuk megközelíteni az ajánlásokat.³³ A kategóriák meghatározása a rendelkezésre álló dokumentumok adta lehetőségeknek megfelelően történt. Az elemzés első és második szintje során tehát a következő hat kategóriát állítottuk fel: DSM-IV II. tengely érintettség; személyiségzavar; antiszociális személyiségzavar; továbbá legalább egy antiszociális személyiségzavarra utaló tünet; legalább egy rideg-érzékeny vonásra utaló tünet; legalább két, nem egy csoportba sorolható rideg-érzékeny vonásra utaló tünet.

A harmadik célkitűzésünkben az első két szint által meghatározott gyakorisági kategóriák és az emberölés ítéletekben meghatározott (és a büntetési tételeket jelentősen befolyásoló) minősített eseteinek kapcsolatát elemeztük. Ezek a kategóriák elsődlegesen a két leggyakoribb minősítést érintik, nevezetesen azokat a bűneseteket, amelyekben a különös kegyetlenség, valamint a nyereségvágy megjelent. Elemeztük továbbá az előbbi hat kategória kapcsolatát az előre kitervelt emberölésekkel is. Ez a jellemző azért különösen érdekes, mert az előre kiterveltség és az antiszociális személyiségvonások kapcsolódása részben ellentmond az általánosan meghatározott jellemzőknek, mint például a gyors jutalomszerzés. A terv jelenléte hideg, számító viselkedésre utalhat, amely vi-

3. számú táblázat

Rideg-érzékenen vonásra utaló kifejezések gyakorisága a szakvéleményekben

Kifejezés	Előfordulás (a 144 elkövetőnél)
Büntudat érintettsége	
Büntudat nem őszinte	3
Büntudat, megbánás nincs, hiányzik	4
Szégyenérzet, megbánás nem tapasztalható	2
Empátia érintettsége	
Empátia hiánya, empátiára képtelenség	22
Érzelmi reaktivitás érintettsége	
Érzelemsivárság, érzelmek hiánya	61
Érzelmi hidegség	9
Érzelmi reakciók nagyfokú hiánya	3
Hidegség, hideg, feszes magatartás	2
Morális ítéletalkotás érintettsége	
Amoralitás	6
Erkölcsei lazaság	3
Erkölcsei problémák iránti érzéketlenség	7
Etikai mérlegelés a másik szempontjának figyelembevétele nélkül	2
Etikai normák hiánya	16
Morális deficit	26
Morális-etikai főkrendszere laza	18
Morális érzéketlenség	11
Szociális-morális normarendszer alacsony szintű	13

szont a rideg-érzékenen vonás megjelenítését okozhatja. Hipotézisünk szerint a szűkülő, specifikusabb kategóriák egyre erősebb kapcsolódást jelentenek az emberölések minősített eseteivel, azaz a rideg-érzékenen vonás mutatja majd a legspecifikusabb együtt járást a vizsgált minősítési kategóriákkal.

A Statistica 7.0 programcsomag segítségével elemeztük General Linear Model alapján a hat feltárni kívánt kategóriagyakoriság és a minősített emberölési esetek – előre kiterveltség, különös kegyetlenség, nyereségvágy – kapcsolatát. Vizsgáltuk továbbá célzott esetekben az életkor (fiatalkorú vs. fiatal felnőtt) hatását az említett modellben. Szignifikánsnak a $p < 0,05$ értékeket fogadtuk el.

Eredmények

Első szintű elemzésünkben az igazságügyi elmeorvosi és igazságügyi pszichológiai vélemények alapján a következő szűkülő gyakoriságokat tapasztaltuk (1. számú ábra): 68,8 százalék volt a DSM-IV II. tengely érintettség, 55,6 szá-

4. számú táblázat

**Az antiszociális személyiségfejlődésre másodlagosan utaló kifejezések gyakorisága
a szakvéleményekben, a rideg-érzékeny vonásra utaló kifejezések nélkül**

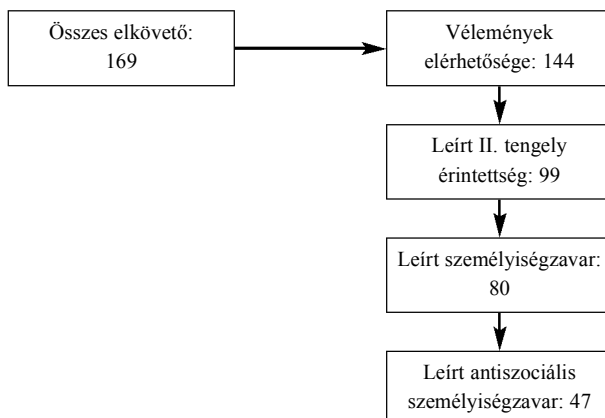
Kifejezés	Előfordulás (a 144 elkövetőnél)
Antiszociális személyiségfejlődésű	22
Aszociális beállítódás, attitűd	11
Deviáns személyiség, deviáns személyiségfejlődés	12
Emberi problémák iránt érdeklődése nincs	6
Érdekvezérelt	13
Felelősségelhárító attitűd	40
Felelősségelhárító manőverek (fokozott)	10
Gátlástalan	33
Kapcsolatai felszínesek	10
Kötődései alacsony hőfokúak	27
Kriminális cselekmények elkövetésére hajlamos, krimenre nyitott	17
Magatartás- és viselkedészavarok	19
Manipulatív	8
Önérdék szem előtt tartása	7
Pszichopátiás életvezetés	9
Pszichopátiás személyiség	12
Pszichopátiás személyiségfejlődés	12
Pszichopátiás vonások	11
Szabályokat, konvenciókat nem vagy nehezen tartja	3
Szociabilitása alacsony szintű	21
Szociopata	10
Szociopátiás vonások	26

zalék a személyiségzavar és 32,6 százalék volt az antiszociális személyiségzavar a vizsgált elkövetőknél. Életkor szerint, fiatalok esetében 60,7 százalék volt a leírt II. tengely érintettség, 46,4 százalék a személyiségzavar és 26,8 százalék antiszociális személyiségzavar. Fiatal felnőtteknél 73,9 százalék volt a leírt II. tengely érintettség gyakorisága, 61,4 százalék a személyiségzavar és 36,4 százalék az antiszociális személyiségzavar megjelenési aránya. Az életkornak marginális hatása volt a II. tengely érintettség ($F_{(1,142)} = 3,680$, $p = 0,057$) és a személyiségzavar ($F_{(1,142)} = 3,824$, $p = 0,052$) esetében, míg az antiszociális személyiségzavar esetében a kor szerint nem volt szignifikáns különbség.³⁴

Második szintű, kontextuális elemzésünk összefoglaló adatait mutatja a 2. számú ábra. Legalább egy antiszociális személyiségzavarra utaló tünet volt jelen 80,1; legalább egy rideg-érzékeny vonásra utaló tünet 61,8; míg legalább két független rideg-érzékeny vonásra utaló tünet volt jelen 34,0 százalékban. Ez életkori bontásban a következőképpen alakult. Fiatalok esetében legalább egy antiszociális személyiségzavarra utaló tünet volt jelen 83,9; legalább

1. számú ábra

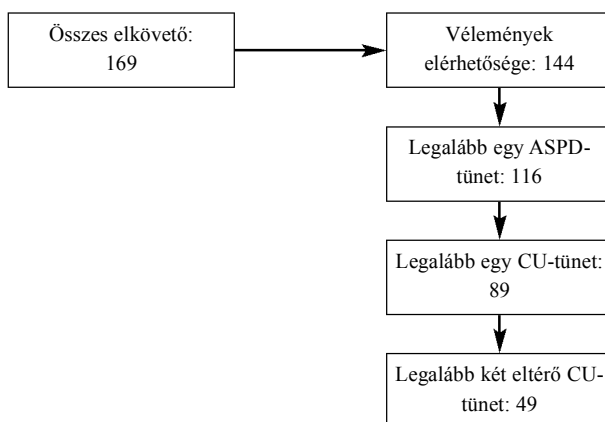
Összefoglaló a konvencionális kategóriákat tekintve

Az igazságügyi elmeorvosi és igazságügyi pszichológiai vélemények alapján történő első szintű elemzés adatainak összefoglalása. II. tengely érintettség: a DSM-IV szerint a klinikus a II. tengelyen kódolja a személyiségzavarokat és/vagy a kognitív érintettséget. A kategóriák lefelé szűkülő halmazokat jelentenek.

2. számú ábra

Összefoglaló a kontextuális elemzés kategóriáit tekintve

Az igazságügyi elmeorvosi és igazságügyi pszichológiai vélemények alapján történő második szintű, úgynevezett kontextuális elemzés adatainak összefoglalása.

ASPD: antiszociális személyiségzavar;

CU: rideg-érzéketlen vonásra (callous-unemotional trait) utaló tünet. A kategóriák lefelé szűkülő halmazokat jelentenek.

egy rideg-érzékeny vonásra utaló tünet 66,1; míg legalább két rideg-érzékeny vonásra utaló tünet volt jelen 39,3 százalékban. Fiatal felnőtt esetében legalább egy antiszociális személyiségzavarra utaló tünet volt jelen 78,4, legalább egy rideg-érzékeny vonásra utaló tünet 59,1, míg legalább két rideg-érzékeny vonásra utaló tünet volt jelen 30,7 százalékban. Egyik kategória esetében sem jelent meg szignifikáns életkorbeli gyakoriságkülönbség.

Harmadik szintű elemzésünkben az előbbi két elemzés során meghatározott kategóriákat használtuk csoportosítási változóként, és vizsgáltuk az egyes büntetőjogi minősítésekhez való kapcsolódásukat. Kimeneti változóként használtuk a következő kategóriákat: előre kiterveltség, különös kegyetlenség, nyereségvágy. Az összes elemzett (száznegyvennégy) elkövetőt tekintve, előre kiterveltség 18,1; különös kegyetlenség 45,8; nyereségvágy 43,1 százalékban volt jelen. A kombinált kategóriákat illetően, előre kiterveltség és különös kegyetlenség 12,5; előre kiterveltség és nyereségvágy 14,6; különös kegyetlenség és nyereségvágy 24,3 százalékban volt jelen. Mindhárom kategória együttes előfordulása 8,3 százalék volt. A csoportos gyakoriságokat az 5. számú táblázat mutatja. A táblázat arra utal, hogy például a leírt antiszociális személyiségzavar esetében hány százalékban volt jelen az előre kiterveltség vagy a nyereségvágy.

A GLM-elemzés részletes eredményei szerint a DSM-IV alapján végzett első szintű elemzés (II. tengely érintettség, személyiségzavar, antiszociális személyiségzavar) kategóriáinak jelenléte, illetve hiánya nem mutatott szignifikáns különbséget egyik minősített esettel sem. A második szintű kontextuális elemzésből képzett csoportosítás érzékenyebbnek bizonyult. A legalább egy antiszociális személyiségzavarra utaló tünet szignifikánsan többször járt együtt nyereségvágyból elkövetett emberöléssel, mint akiknél nem jelent meg egy tünet sem. Egy rideg-érzékeny vonásra utaló tünet jelenléte esetében szignifikánsan magasabb arányban jelent meg: nyereségvágy; előre kiterveltség és különös kegyetlenség; különös kegyetlenség és nyereségvágy, illetve mindhárom minősítés együtt (6. számú táblázat). Legalább két független rideg-érzékeny vonásra utaló tünet esetében pedig az összes vizsgált büntetőjogi minősítés vonatkozásában markáns, szignifikáns különbség jelent meg.

Az előbbi elemzést tovább folytattuk a legalább két független rideg-érzékeny vonás jelenléte/hiánya és az életkori hatás együttes elemzésével a minősített emberölések vonatkozásában. Valamennyi minősített esetenél a két független rideg-érzékeny vonásra utaló tünet jelenlétének szignifikáns hatása volt, míg az életkornak csak az előre kiterveltség és nyereségvágy együttes előfordulása esetén volt szignifikáns hatása. Az eredmények jobb áttekinthetősége miatt külön is foglalkoztunk a legalább két rideg-érzékeny vonás és az életkor minősített esetek alakulására gyakorolt hatásával: előre kiterveltség (3. számú ábra), különös

5. számú táblázat

A harmadik szintű GLM-analízishez tartozó alapadatok

Katego- rória	DSM-IV II. axis érintettség N (%)		Személyiség- zavar diagnózisa N (%)		Antiszociális személyiség- zavar N (%)		Legalább egy ASPD-tünet N (%)		Legalább egy CU-tünet N (%)		Legalább két független CU-tünet N (%)	
	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+
Jelenlét	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+
Összes	45 (31,2)	99 (68,8)	64 (44,4)	80 (55,6)	97 (67,4)	47 (32,6)	28 (19,4)	116 (80,6)	55 (38,2)	89 (61,8)	95 (66,0)	49 (34,0)
EK	11 (24,4)	15 (15,2)	12 (18,8)	14 (17,5)	17 (17,5)	9 (19,1)	4 (14,3)	22 (18,9)	6 (10,9)	20 (22,5)	12 (12,6)	14 (28,6)
KK	20 (44,4)	46 (46,5)	26 (40,6)	40 (50,0)	43 (44,3)	23 (48,9)	13 (46,4)	53 (45,7)	23 (41,8)	43 (48,3)	37 (38,9)	29 (59,2)
NY	16 (35,6)	46 (46,5)	24 (37,5)	38 (47,5)	38 (39,2)	24 (51,1)	7 (25,0)	55 (47,4)	16 (29,1)	46 (51,7)	34 (35,8)	28 (57,1)
EK + KK	9 (20,0)	9 (9,1)	10 (15,6)	8 (10,0)	12 (12,4)	6 (12,8)	1 (3,6)	17 (14,7)	3 (5,5)	15 (16,9)	8 (8,4)	10 (20,4)
EK + NY	7 (15,6)	14 (14,1)	8 (12,5)	13 (16,3)	12 (12,4)	9 (19,1)	3 (10,7)	18 (15,5)	5 (9,1)	16 (17,9)	8 (8,4)	13 (26,5)
KK + NY	9 (20,0)	26 (26,3)	11 (17,2)	24 (30,0)	21 (21,6)	14 (29,8)	3 (10,7)	32 (27,6)	7 (12,7)	28 (31,5)	15 (15,8)	20 (40,8)
EK + KK + NY	4 (8,9)	8 (8,1)	5 (7,8)	7 (8,6)	6 (6,2)	6 (12,8)	0 (0,0)	12 (10,3)	1 (1,8)	11 (12,4)	3 (3,2)	9 (18,4)

A táblázat azt mutatja meg, hogy a felső sor kategóriáiban a vizsgált 144 elkövető közül hány személynél, illetve milyen százalékban (a kategória százalékában) jelentek meg az egyes bűnügyi minősítések.

Összes: az összes vizsgált bűnelkövető, 144 személy.

EK: előre kiterveltség;

KK: különös kegyetlenség;

NY: nyereségvágy;

ASPD: antiszociális személyiségzavar (antisocial personality disorder);

CU: rideg-érzékeny vonás (callous-unemotional trait).

kegyetlenség (4. számú ábra), nyereségvágy (5. számú ábra), valamint a három minősítés együttes megjelenése (6. számú ábra).

Értelmezés, elemzés

A konvencionális kategóriák esetében nem jelent meg a bűnügyi minősítések arányaiban különbség, azonban a kontextuális elemzés kategóriái jóval érzékenyebbeknek bizonyultak. Legérzékenyebb csoportosítási változóként a legalább

6. számú táblázat

A harmadik szintű GLM-analízishez tartozó statisztikai adatok

Kategória	N (%)	DSM-IV II. axis érintettség N = 99 (68,8%) F _{1,142} (p)	Személyiség zavar diagnózisa N = 80 (55,6%) F _{1,142} (p)	Antiszociális személyiség-zavar N = 47 (32,6%) F _{1,142} (p)	Legalább egy ASPD-tünet N = 116 (80,6%) F _{1,142} (p)	Legalább egy CU-tünet N = 89 (61,8%) F _{1,142} (p)	Legalább két CU-tünet N = 49 (34,0%) F _{1,142} (p)
EK	26 (18,1)	NS	NS	NS	NS	NS	5,694 (0,018)
KK	66 (45,8)	NS	NS	NS	NS	NS	5,460 (0,021)
NY	62 (43,1)	NS	NS	NS	4,708 (0,032)	7,341 (0,008)	6,187 (0,014)
EK + KK	18 (12,5)	NS	NS	NS	NS	4,097 (0,045)	4,315 (0,040)
EK + NY	21 (14,6)	NS	NS	NS	NS	NS	8,920 (0,003)
KK + NY	35 (24,3)	NS	NS	NS	NS	6,696 (0,011)	11,750 (0,0008)
EK + KK + NY	12 (8,3)	NS	NS	NS	NS	5,050 (0,026)	10,358 (0,002)

A táblázat azt mutatja meg, hogy a vizsgált 144 személynél a felső sor kategóriái szerint végzett General Linear Model (GLM-) elemzés alapján vannak-e eltérések a feltüntetett bűnügyi minősítések szerint.

EK: előre kiterveltség;

KK: különös kegyetlenség;

NY: nyereségvágy;

ASPD: antiszociális személyiségzavar (antisocial personality disorder);

CU: rideg-érzéketlen vonás (callous-unemotionaltrait)

N: elemszám;

NS: nem szignifikáns ($p > 0,05$), ezekben az esetekben az F értéket sem tüntettük fel a könnyebb átláthatóság érdekében.

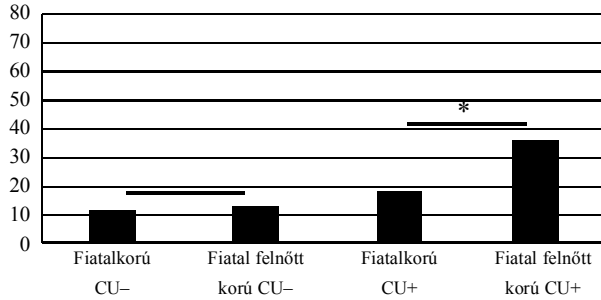
Megjegyezzük, hogy a GLM-elemzés érzékenyebb a százalékos különbségekre, mint ezek arányára.

két rideg-érzéketlen vonásra utaló tünet jelenlétét találtuk, amely az összes általunk elemzett minősítés esetében szignifikáns különbséget mutatott.

A bemutatott vizsgálat a pszichológiai/pszichiátriai megközelítés egy szűkebb szeletére fókuszált, és elsődlegesen nem a rizikófaktorok megjelenését kívánja hangsúlyozni. A fejezet hétköznapi szempontjából talán fontosabb vonatkozása, hogy egyrészt bizonyos klinikai diagnózisok gyakoriságáról számol be a vizsgált populációt illetően, másrészt, a szigorú módszertani korlátokat gon-

3. számú ábra
Előre kiterveltség

A kategóriába sorolt
elkövetők százalékos aránya

A GLM-analízis részeredményét a könnyebb átláthatóság érdekében vizuálisan is ábrázoltuk.

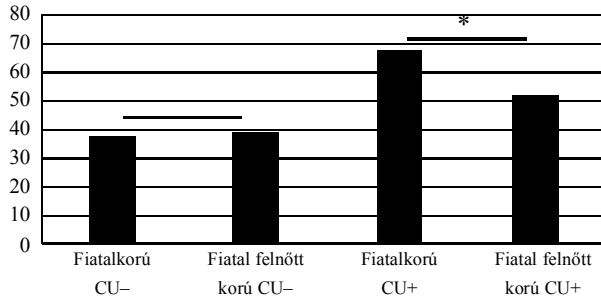
CU-: nem volt jelen legalább kettő, független csoportba sorolható rideg-érzékeny vonásra (callous-unemotional trait) utaló tünet;

CU+: legalább kettő, független csoportba sorolható rideg-érzékeny vonásra (callous-unemotional trait) utaló tünet volt jelen. Az ábra arra utal, hogy a fiatal korú CU- bűnelkövetők között (illetve a többi csoportban) mekkora arányban volt jelen az előre kiterveltség. Az életkornak nem volt szignifikáns hatása, csak a rideg-érzékeny vonásnak a GLM-elemzésben.

*: $p < 0,05$.

4. számú ábra
Különös kegyetlenség

A kategóriába sorolt
elkövetők százalékos aránya

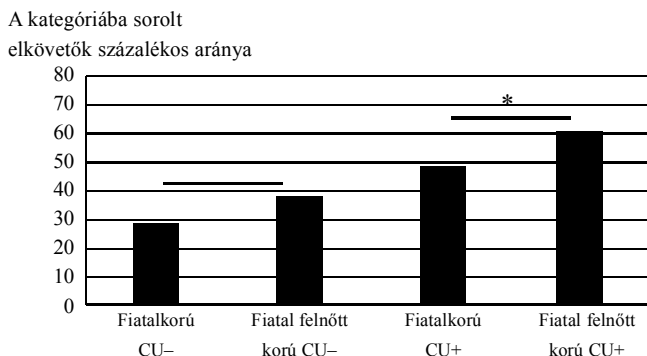
A GLM-analízis részeredményét a könnyebb átláthatóság érdekében vizuálisan is ábrázoltuk.

CU-: nem volt jelen legalább kettő, független csoportba sorolható rideg-érzékeny vonásra (callous-unemotional trait) utaló tünet;

CU+: legalább kettő, független csoportba sorolható rideg-érzékeny vonásra (callous-unemotional trait) utaló tünet volt jelen. Az életkornak nem volt szignifikáns hatása, csak a rideg-érzékeny vonásnak a GLM-elemzésben.

*: $p < 0,05$.

5. számú ábra
Nyereségvágy

A GLM-analízis részeredményét a könnyebb átláthatóság érdekében vizuálisan is ábráztuk.

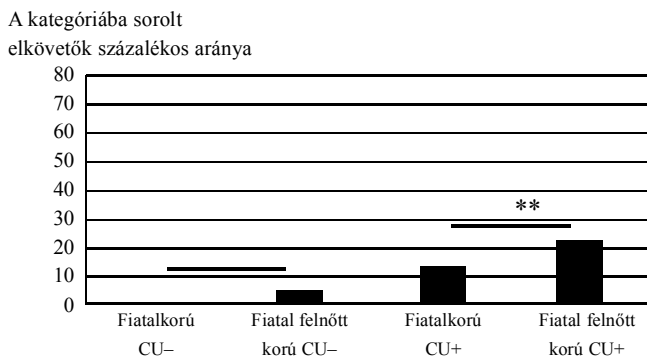
CU-: nem volt jelen legalább kettő, független csoportba sorolható rideg-érzékeny vonásra (callous-unemotional trait) utaló tünet;

CU+: legalább kettő, független csoportba sorolható rideg-érzékeny vonásra (callous-unemotional trait) utaló tünet volt jelen. Az életkornak nem volt szignifikáns hatása, csak a rideg-érzékeny vonásnak a GLM-elemzésben.

*: $p < 0,05$.

6. számú ábra

A három kategória (előre kiterveltség, különös kegyetlenség, nyereségvágy) együtt

A GLM-analízis részeredményét a könnyebb átláthatóság érdekében vizuálisan is ábráztuk, a három kategória együttes megjelenésénél.

CU-: nem volt jelen legalább kettő, független csoportba sorolható rideg-érzékeny vonásra (callous-unemotional trait) utaló tünet;

CU+: legalább kettő, független csoportba sorolható rideg-érzékeny vonásra (callous-unemotional trait) utaló tünet volt jelen;

EK: előre kiterveltség;

KK: különös kegyetlenség;

NY: nyereségvágy. Az életkornak nem volt szignifikáns hatása, csak a rideg-érzékeny vonásnak a GLM-elemzésben.

** : $p < 0,01$.

dosan mérlegelve esetleg alapjául szolgálhat mélyebb módszertani kiindulású kutatásoknak. A gyakorisági adatok szakirodalmi adatokkal való összevetése előtt szeretnénk kitérni a módszertani limitációk elemzésére. Egyrészt, pszichiátriai diagnózisokról beszélünk az első szintű elemzésünkben, azonban ezek valójában azok a diagnózisok, amelyek a büntetőeljárás során beszerzett igazságügyi elmeorvosi és igazságügyi pszichológiai véleményekben szerepeltek. Itt fontos kitérnünk arra, hogy ezeknek a szakvéleményeknek elsődleges céljuk a beszámítási képességre vonatkozó megállapítás, illetve javaslatétel adása, nem pedig a diagnózisalkotás. Ilyen formában nem várható minden egyes esetben kategorikus diagnózisformuláció. Ha mégis diagnózis felállítására kerül sor, az nem jelenti az összes jelen levő diagnózis, tehát a teljes komorbiditás-profil leírását. Erre csak a célzott, standardizált strukturált, illetve félig strukturált interjú lenne megfelelő megoldás, azonban ezek idő- és költségigényes mérési eszközök. Az általunk leírt eredmények ilyen módon nem értelmezhetők, mert pusztán arra vonatkoznak, mi van kategorikusan megjelölve a vizsgálati véleményekben (tehát lehetett nem leírt diagnózis, illetve eltérő módszertannal, de mégis egy konszenzus alapján megállapított diagnózis is). Ilyen keretek között értelmezve, mégis az említett populáció vonatkozásában új magyar adatokkal szolgálhatott a kutatás.

A bevezetőben részletesen említett, Lindberg és munkatársai által közölt tanulmány adatai szerint az ötvenhét fiatalkorú elkövetőnél huszonkilenc esetben volt jelen viselkedészavar vagy antiszociális személyiségzavar (ezt a számot együttesen közölték, 50,9 százalék), ami nagyságrendileg egyezik az általunk talált adatokkal³⁵. Szándékos emberölést elkövető felnőtteknél a személyiségzavar aránya ötvennégy százalék volt³⁶. Az antiszociális viselkedészavar gyakoriságát általánosságban az elítéltek között vizsgáló tanulmány szerint a férfiaknál a személyiségzavar hatvanöt, míg az antiszociális személyiségzavar negyvenhét százalékban fordult elő³⁷. A viselkedészavar gyakorisága a kriminális cselekedetek miatt elítélt fiatalok között ötvenkét százalék volt³⁸. Az eddigi módszertani korlátokat mérlegelve még szigorúbban szükséges megvizsgálnunk a kontextuális elemzés kategóriáit mint a diagnózisgyakoriságok adatait. A kontextuális elemzéssel ugyanis megpróbáltuk átlépni a dimenzionális mérőeszközök kereteit, és ennek tudatában kell lennünk az adatok értelmezésekor is. Ez igaz az antiszociális személyiségzavarra utaló tünetek esetében, de még inkább igaz a rideg-érzetlen vonás mint egy viszonylag új konstruktum vonatkozásában. Farrington és Loeber egy módszertani tanulmányában elemzi a dimenzionális-kategorikus konverzió létjogosultságát éppen a kriminális viselkedés és a pszichiátriai tünetek kapcsolatában³⁹, azonban a jelenlegi tudományos konszenzus a rideg-érzetlen vonás tekintetében egyelőre még a „normaalkotás” fázisában van. Mind-

ezek alapján munkánk olyan módszertani döntéseket is magában hordozhat, amelyek vita tárgyául szolgálhatnak.

Mint említettük, a Frick-munkacsoport tevékenysége nagyban hozzájárult a rideg-érzéketlen vonás DSM-5 viselkedészavar kategóriájának értelmezéséhez. Nevezetesen, a 2013-ban közzétett DSM-5 új „prognózist módosító tényezője” lett a rideg-érzéketlen vonás, amely a DSM-IV-ben még nem volt jelen. Vadas-kerti adatbázisunkban több mint ezerötyszáz serdülő klinikai adatai állnak rendelkezésünkre ebben a vonatkozásban. Ehhez képest a jelen vizsgálat módszertani keretei nem tették lehetővé az elkövetőkön a kérdőív használatát, hiszen a módszertan szerint retrospektív aktafeldolgozás lehetősége állt rendelkezésünkre. A rideg-érzéketlen vonás aktualitása és a bűnelkövetők esetében pedig nagyfokú potenciális relevanciája miatt belevágtunk egy kontextuális elemzésbe, amely realisan csak az előbbi felvetések alapján értelmezhető.

Megjegyezzük, hogy a rideg-érzéketlen vonás fennállhat az antiszociális személyiségfejlődés kategóriáin kívül is, ez élénk vita tárgya, ennek pszichopatológiai jelentősége kevéssé ismert. A DSM-5 készítői előtt ismert volt ez a dilemma, de azt az álláspontot képviselték, hogy független entitásként (és nem csak az antiszociális személyiségfejlődés részeként) nem áll elegendő bizonyíték az önálló kategóriaként való bevezetésre, mert major funkcionális károsodással akkor társul, ha az antiszociális személyiségtényezők is fennállnak⁴⁰.

Elemzésünk tehát egy durva módszertani megközelítésnek tekinthető, így annál meglepőbb, milyen erős statisztikai összefüggéseket kaptunk. A módszertani kategóriák kialakítása után az elemzés szigorú struktúra és szisztematizmus szerint zajlott. Elemzésünk erényének tartjuk azt, hogy nemcsak magyar, de nemzetközi vonatkozásban sem találtunk adatokat abban a tekintetben, hogy rideg-érzéketlen vonással jellemezhető és nem jellemezhető fiatalok és fiatal felnőttek által elkövetett szándékos emberölések között milyen minősítésbeli eltérések figyelhetők meg. Számunkra is megdöbbentő módon (hipotézisünk szerint is pozitív eredményt vártunk, de a különbség mértéke a vártnál magasabb volt), a legalább két független rideg-érzéketlen vonásra utaló tünet jelenléte szignifikánsan magasabb százalékban társult mind az előre kiterveltséggel, mind a különös kegyetlenséggel, mind a nyereségvágygal, amely összefüggés nem jelent meg a konvencionális pszichiátriai kategóriák esetében. A Lindberg és munkatársai által közölt, finn emberölést elkövető fiatalok vizsgálatán alapuló tanulmány adatai szerint markáns különbség jelentkezik a pszichopátia-leltár (fiatalkori változat) pontszámai alapján az emberölés fenomenológiájában, nevezetesen kegyetlen, erőszakos viselkedés mintegy négyszer nagyobb arányban fordult elő a magas pontszámúakban⁴¹. Sajnos, a rideg-érzéketlen vonásra utaló pontszámokat és karakterizációt nem közöltek, azonban eredményeink így is

párhuzamba hozhatók a finn tanulmány adataival. Kapott adataink erre utalnak, a két független rideg-érzékeny vonás jelenléte mind a nyereségvágy, mind a különös kegyetlenség, mind az előre kitervelt elkövetés esetében a fiatalok és a fiatal felnőttek elkövetőknél lényegesen magasabb arányokban jelent meg. Elgondolkodtató, hogy a statisztikai erősség tovább növekedett, amikor a többszörösen minősülő cselekmények elkövetőit vizsgáltuk.

A finn kutatás módszeréhez hasonlóan, mi is a büntetőeljárás során keletkezett bűnügyi akták adatait használtuk fel az elemzésünkhöz. A finn kutatók a nemzeti adatbázisban tárolt adatok alapján dolgoztak, viszont a pszichopátia-leltár nem rendszeres klinikai adat, így az szisztematikusan nem található meg az adatbázisukban. A kutatás során a rendelkezésre álló adatok alapján töltötték ki (nem egyedülálló módon) az egyébként klinikus által kitöltendő mérőeszközt, és ezeket az adatokat dolgozták fel. Mindezek alapján módszertanuknak ez a része és az általunk végzett aktaelemzés elemei rendkívül hasonló mechanizmuson alapultak⁴². Mindenesetre figyelemre méltó, hogy a Lindberg és munkatársai által leírt elemzés és a jelen elemzés eredményei között milyen mértékű a hasonlóság.

A bevezetőben utaltunk rá: az antiszociális fejlődési út elemzése mind kriminológiai, mind szociálpszichológiai, mind neurobiológiai oldalról intenzíven kutatott, extrém társadalmi terhet vizsgáló terület. A kutatásokat egy kontinuumban is elhelyezhetnénk, egyik oldalon az erőszakos viselkedés lehetséges genetikai korrelátumai, másik oldalon pedig a szociológiai és szociálpszichológiai preventív tényezők szerepelhetnének (a kontinuumban három változó szerint, egyrészt a genetikai-környezeti tengelyen; másrészt az utólagos vizsgálatok, illetve a prospektív vizsgálatok tengelyén; harmadrészt pedig a rizikótényezők és a protektív tényezők közötti distinkciók tengelyére gondolunk). A genetikai vizsgálatok ebben a tekintetben jelenleg nem hordoznak áttörést⁴³, és jelen fejezet szerzői sem ezt az irányt látják előremutatónak. A szociális és szociálpszichológiai protektív faktorok vizsgálata ígéretesebbnek tűnik⁴⁴. A feltételezett kontinuumból szeretnénk egy szűkebb részt kiemelni, ezzel jelezve, hogy az antiszociális fejlődési út vizsgálatának milyen gyakorlati következményei is lehetnek.

Úgy tűnik, hogy az antiszociális személyiségzavar és fejlődési korrelátumai nem csupán a viselkedés szintjén jelennek meg, hanem jellegzetes neuropszichológiai elváltozások is jelen lehetnek⁴⁵. Az érzelmefelismerést, és az ezzel kapcsolatos döntéshozatalt szeretnénk kiemelni. Ezeknek az összetett tevékenységeknek a végrehajtásához egyebek között az amigdala és a prefrontális kéreg magas szintű funkcionális működése szükséges, míg az említett területek funkcionális deficitje szerepet játszhat a normasértő viselkedések megjelenésében is. *Blair* elmélete szerint az érzelmefelismerés nehezítettsége jelentősen befolyásolja a szociális kontextusban megjelenő viselkedési választ. Például a félelem

felismerésének nehezítettsége oda vezethet, hogy az a másik ember – esetleg az áldozat – arcán megjelenő félelem az érintett személyben nem kellő hatékonysággal váltja ki a bántalmazás leállítását célzó viselkedési elemeket. Így egy agresszív cselekmény adott esetben tovább folytatódik, részben függetlenül az áldozat reakcióitól. Tudjuk, hogy a félelem felismerésének nehezítettsége jól dokumentált antiszociális személyiségzavarban⁴⁶, de fejlődépszichiátriai szempontból is jól érzékelhető ez pszichopátiás tünetek mellett⁴⁷, illetve viselkedészavarban is⁴⁸. Saját kutatásainkban az érzelemfelismerés nehezítettsége és a viselkedészavar tünetek között pozitív együtt járást találtunk mind klinikai⁴⁹, mind populációs mintán, szubklinikai tünetek mellett is⁵⁰. A rideg-érzéketlen vonás jelenléte serdülőkben együtt járt félelmet tükröző arcok tekintésekor az amygdalo-prefrontális aktivitás markáns eltéréssel⁵¹. Ez idáig csak elméleti érdekesség csupán. Azonban a *Dadds és munkatársai* által leírt „félelem-vakság”⁵² érzelemfelismerési tréning elemekre alapozó viselkedésterápiás megközelítésben ígéretes eredményeket mutatott rideg-érzéketlen vonásokkal jellemezhető problémás serdülőkben nemcsak az érzelemfelismeréssel, hanem az agresszív viselkedéssel kapcsolatos magatartási szinten is⁵³. A viselkedészavarral küszködő serdülők esetében ez a leghatékonyabbnak tűnő terápiás irány, a konvencionális terápiás megközelítések hatékonysága megkérdőjelezhető. A NICE Guideline elemzése szerint a konvencionális viselkedés- és farmakoterápiás eszközök alkalmazásakor sem a viselkedészavar⁵⁴, sem az antiszociális személyiségzavar⁵⁵ esetében sincs A szintű terápiás evidencia, ezért is kiemelten fontos a neuropszichológiai korrelátumok elemzése, és az esetleges érdemi irányok feltárása. Jelen tanulmányunkhoz ez ott kapcsolódhat, hogy preventív szempontból a súlyos viselkedészavarral, esetleg rideg-érzéketlen vonással is jellemezhető fiatalokra tekintve, a közeljövőben nemzetközileg jelentős erőforrásokat megmozgató vizsgálati és lehetséges intervenciós irányra mutassunk rá.

Összegzés

Jelen kutatásunk exploratív jellegű volt, adott módszertani lehetőségek mellett leírható összefüggések elemzésére korlátozódott. Látható volt, ahogy általánosabb kategóriák felől haladtunk a szűkebb, specifikusabb csoportosításokig (a személyiségzavar kategóriától a rideg-érzéketlen vonásig), a büntetőjogi minősítésekkel kapcsolatos összefüggések erőssége megnövekedett. Ez ebben a tekintetben nem az egyén múltjában gyökerező tényező, ezekre az elemekre csak keresztmetszeti vonatkozásban volt rálátásunk. Az antiszociális viselkedés, illetve annak fejlődés-pszichopatológiai vonatkozásai a kriminológiai szakirodalom

egyetemi tankönyvi szintű evidenciái közé tartoznak, ezért ebben a kérdéskörben új információval mi sem szolgálhattunk. Azonban talán tudtunk mutatni egy-egy olyan szempontot, amely nemcsak a teóriának szól, hanem a hétköznapi, esetekkel kapcsolatos gondolkodásunkra is hatással lehet.

A leírt korlátok ellenére fontosnak érezzük megállapítani, hogy a kontextuális elemzésünk összességében nagyobb érzékenységűnek mutatkozott, mint a kategorikus, diagnózisalapú megközelítés. Ezt a későbbi kutatások módszertanában mindenképpen érdemes megfontolni, és ennek tapasztalatait felhasználni. Ugyanakkor adataink indirekt módon utalnak arra is, mennyire fontos a dimensionális összefüggéseket vizsgáló kérdőívek használata a kategorikus megállapítások mellett, mert segítséget nyújthat egy személy teljesebb megismerésében. Azt a fejezet írói csak félve merik megjegyezni, mennyire informatív lehetne egy szisztematikus, célzott kérdőíves adatgyűjtés az érintett fiatal populációban.

JEGYZETEK

- 1 National Institute for Health and Care Excellence. Antisocial personality disorder. British Psychological Society and The Royal College of Psychiatrists. National Clinical Guideline, Number 77, 2010, pp. 1–362.
- 2 American Psychiatric Association. Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, DSM-IV-TR Fourth Edition (Text Revision). American Psychiatric Publishing, New York, 2000, pp. 1–943.
- 3 American Psychiatric Association. Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, DSM-5 Fifth Edition. American Psychiatric Publishing, Washington, D.C., 2013, pp. 1–991.
- 4 Sarah Gregory – Dominic Ffytche – Andrew Simmons – Veena Kumari – Matthew Howard – Sheilagh Hodgins – Nigel Blackwood: The antisocial brain: psychopathy matters. *Archives of General Psychiatry*, vol. 69, 2012, pp. 962–972.; Rongqin Yu – John R. Geddes – Seena Fazel: Personality disorders, violence, and antisocial behavior: a systematic review and meta-regression analysis. *Journal of Personality Disorders*, vol. 26, 2012, pp. 775–792.
- 5 Seena Fazel – John Danesh: Serious mental disorder in 23000 prisoners: a systematic review of 62 surveys. *Lancet*, vol. 359, 2002, pp. 545–550.
- 6 National Institute for Health and Care Excellence. Antisocial personality disorder. British Psychological Society and The Royal College of Psychiatrists. National Clinical Guideline, Number 77, 2010, pp. 1–362.
- 7 Alice M. Morgado – Maria da Luz Vale-Dias: The anti social phenomenon in adolescence: What is literature telling us? *Aggression and Violent Behavior*, vol. 18, 2013, pp. 436–443.
- 8 American Psychiatric Association. Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, DSM-IV-TR Fourth Edition (Text Revision). American Psychiatric Publishing, New York, 2000, pp. 1–943.; American Psychiatric Association. Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, DSM-5 Fifth Edition. American Psychiatric Publishing, Washington, D.C., 2013, pp. 1–991.
- 9 Uo.
- 10 Robert F. Krueger – Avshalom Caspi – Terrie E. Moffitt – Phil A. Silva: The structure and stability of common mental disorders (DSM-III-R): a longitudinal-epidemiological study. *Journal of Abnormal Child Psychology*, vol. 107, 1998, pp. 216–227.
- 11 Vida Péter – Halász József – Gádoros Júlia: Az agresszív és proszociális viselkedés megjelenése a gyermekkori pszichopatológiában. *Psychiatria Hungaria*, vol. 3, 2013, pp. 261–273.
- 12 National Institute for Health and Care Excellence. Antisocial behaviour and conduct disorders in children and young people. Recognition, intervention and management. British Psychological Society and The Royal College of Psychiatrists. National Clinical Guideline, Number 158, 2013, pp. 1–468.

- 13 Nils Duits – Theo A. H. Doreleijers – Wim van den Brink: Assessment of violence risk in youth for juvenile court: relevant factors for clinical judgment. *International Journal of Law and Psychiatry*, vol. 31, 2008, pp. 234–240.; Marie Väfors Fritz – Gunnar Wiklund – Roman A. Koposov – Britt Af Klinteberg – Vladislav Ruchkin: Psychopathy and violence in juvenile delinquents: what are associated factors? *International Journal of Law and Psychiatry*, vol. 31, 2008, pp. 272–279.; Joseph Murray – Barrie Irving – David P. Farrington – Ian Colman – Clarie A. Blossom: Very early predictors of conduct problems and crime: results from a national cohort study. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, vol. 51, 2010, pp. 1198–1207.
- 14 Seena Fazel – Helen Doll – Niklas Långstrom: Mental disorders among adolescents in juvenile detention and correctional facilities: a systematic review and meta-regression analysis of 25 surveys. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, vol. 47, 2008, pp. 1010–1019.
- 15 American Psychiatric Association. *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, DSM-5 Fifth Edition*. American Psychiatric Publishing, Washington, D.C., 2013, pp. 1–991.
- 16 Paul J. Frick – Essi Viding: Antisocial behavior from a developmental psychopathology perspective. *Development and Psychopathology*, vol. 21, 2009, pp. 1111–1131.; Dustin A. Pardini – Paul J. Frick – Terrie E. Moffitt: Building an evidence base for DSM-5 conceptualizations of oppositional defiant disorder and conduct disorder: introduction to the special section. *Journal of Abnormal Child Psychology*, vol. 119, 2010, pp. 83–688.; Essi Viding – Nathalie Fontaine – Eamon J. McCrory: Antisocial behaviour in children with and without callous-unemotional traits. *Journal of the Royal Society of Medicine*, vol. 105, 2012, pp. 195–200.
- 17 Johanna Feilhauer – Maaïke Cima – Arnoud Arntz: Assessing Callous-Unemotional traits a cross different groups of youths: further cross-cultural validation of the Inventory of Callous-Unemotional Traits. *International Journal of Law and Psychiatry*, vol. 35, 2012, pp. 251–262.; Johanna Feilhauer – Maaïke Cima: Youth psychopathy: Differential correlates on callous-unemotional traits, narcissism, and impulsivity. *Forensic Science International*, vol. 224, 2013, pp. 1–7.; Pierre C. Herpers – Nanda N. Rommelse – Daniëlle M. Bons – Jan K. Buitellar – Floor E. Scheepers: Callous-unemotional traits as a cross-dimensional construct. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, vol. 47, 2012, pp. 2045–2064.
- 18 James R. Blair: The neurobiology of psychopathic traits in youths. *Nature Reviews Neuroscience*, vol. 14, 2013, pp. 786–799.; Kent A. Kiehl: A cognitive neuroscience perspective on psychopathy: Evidence for paralimbic system dysfunction. *Psychiatry Research*, vol. 142, 2006, pp. 107–108.; Michael Koenigs – Arielle Baskin-Sommers – Joshua D. Zeier – Joseph P. Newman: Investigating the neural correlates of psychopathy: a critical review. *Molecular Psychiatry*, vol. 16, 2011, pp. 792–799.; Jürgen L. Müller – Monika Sommer – Katrin Döhnell – Tatjana Weber – Tobias Schmidt-Wilcke – Göran Hajak: Disturbed prefrontal and temporal brain function during emotion and cognitive interaction in criminal psychopathy. *Behavioral Science and the Law*, vol. 26, 2008, pp. 131–150.; Elizabeth A. Shirtcliff – Michael J. Vitacco – Alexander R. Graf – Andrew J. Gostisha – Jenna L. Merz – Carolyn Zahn-Waxler: Neurobiology of empathy and callousness: implications for the development of anti social behavior. *Behavioral Science and the Law*, vol. 27, 2009, pp. 137–171.
- 19 National Institute for Health and Care Excellence. *Anti social behaviour and conduct disorders in children and young people. Recognition, intervention and management*. British Psychological Society and The Royal College of Psychiatrists. National Clinical Guideline, Number 158, 2013, pp. 1–468.
- 20 National Institute for Health and Care Excellence. *Anti social personality disorder*. British Psychological Society and The Royal College of Psychiatrists. National Clinical Guideline, Number 77, 2010, pp. 1–362.
- 21 Eva R. Kimonis – Paul J. Frick – Jennifer L. Skeem – Monica A. Marsee – Keith Crusie – Luna C. Munoz – Katherine J. Aucoin – Amanda S. Morris: Assessing callous-unemotional traits in juvenile offenders: Validation of the Inventory of Callous-Unemotional Traits. *International Journal of Law and Psychiatry*, vol. 31, 2008, pp. 241–252.
- 22 Bozsik Csilla – Körmendi Attila – Inántsý-Pap Judit – Pataky Nóra – Gáboros Júlia – Halász József: A reaktív/proaktív agresszió, a rideg/érzéketlen vonások és a viselkedési problémák kapcsolata magyar serdülők-nél. *Psychiatria Hungaria*, vol. 3, 2013, pp. 48–56.; Pataky Nóra – Körmendi Attila – Bozsik Csilla – Inántsý-Pap Judit – Halász József – Gáboros Júlia: Rideg/érzéketlen vonások és interperszonális jellemzők vizsgálata magyar serdülők-nél – első vizsgálati eredmények. *Psychiatria Hungaria*, vol. 6, 2011, pp. 427–433.
- 23 Bozsik Csilla – Körmendi Attila – Inántsý-Pap Judit – Pataky Nóra – Gáboros Júlia – Halász József: i. m. 48–56. o.

- 24 Henrik Andershed – Denis Köhler – Jennifer Eno Loudon – Günter Hinrichs: Does the three-factor model of psychopathy identify a problematic subgroup of young offenders? *International Journal of Law and Psychiatry*, vol. 31, 2008, pp. 189–198.; Rachel E. Kahn – Amy L. Byrd – Dustin A. Pardini: Callous-unemotional traits robustly predict future criminal offending in young men. *Law and Human Behavior*, vol. 37, 2013, pp. 87–97.; Pedro S. Pechorro – Duarte N. Vieira – Carlos A. Poiaras – Rui X. Vieira – João Maroco – Saul Neves – Cristina Nunes: Psychopathy and behavior problems: a comparison of incarcerated male and female delinquents. *International Journal of Law and Psychiatry*, vol. 36, 2013, pp. 18–22.; Christina Saltaris: Psychopathy in juvenile offenders. Can temperament and attachment be considered as robust developmental precursors? *Clinical Psychology Review*, vol. 22, 2002, pp. 729–752.; Magda Stouthamer-Loeber – Rolf Loeber – Evelyn Wei – David P. Farrington – Per-Olof Wikström: Risk and promotive effects in the explanation of persistent serious delinquency in boys. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, vol. 70, 2002, pp. 111–123.
- 25 John M. Fabian: Neuropsychological and neurological correlates in violent and homicide offenders: A legal and neuro science perspective. *Aggression and Violent Behavior*, vol. 15, 2010, pp. 209–223.
- 26 A Pittsburgh Youth Study során nem pontosan 1512 személy életét követték nyomon, de a három kohorszadataiból az egyébként összességében elhanyagolható arányú kiesők után a statisztikai analízishez használt lélekszám 1512 volt.
- 27 Daniel P. Farrington – Rolf Loeber – Mark T. Berg: Young men who kill: A prospective longitudinal examination from childhood. *Homicide Studies*, vol. 16, 2012, pp. 99–128.
- 28 Uo.
- 29 Lora M. Cope – Elsa Ermer – Lyn M. Gaudet – Vaughn R. Steele – Alexandra L. Eckhardt – Mohammad R. Arabshirani – Michael F. Caldwell – Vince D. Calhoun – Kent A. Kiehl: Abnormal brain structure in youth who commit homicide. *NeuroImage: Clinical*, vol. 4, 2014, pp. 800–807.
- 30 Nina Lindberg – Taina Laajasalo – Matti Holi – Hanna Putkonen – Ghitta Weizmann-Henelius – Helinä Häkkänen-Nyholm: Psychopathic traits and offender characteristics – a nationwide consecutive sample of homicidal male adolescents. *BMC Psychiatry*, vol. 9, no. 18, 2009
- 31 Összetett elemzésünk kriminális populációra vonatkozik, és használja az ítéletekben megjelölt büntetőjogi minősítéseket, azonban mégis pszichiátriai/pszichológiai konstruktumokat vizsgál. Előrebocsátjuk, vizsgálatunknak több lényeges módszertani korlátja van, amelyekre majd az elemzésben részletesen is kitérünk. De tekintettel arra, hogy kollaborációs vizsgálataink e fázisában ilyen módszertanra (aktaelemzésen alapuló módszertan) volt lehetőségünk, igyekeztünk a lehetőségek adta kereteken belül szisztematikusan feldolgozást végezni.
- 32 A DSM-IV II. axis (tengely) érintettség a személyiségzavarokat és/vagy a kognitív érintettséget jelenti.
- 33 A vizsgálatunk DSM-IV kategóriák alapján történt (itt van öt párhuzamos tengely, ebből a másodikat elemeztük részletesen), de a DSM-5 kategóriák adott esetben (így volt a rideg-érzékeny vonás esetében is) évekkal a megjelenés előtt nyilvános szakmai viták tárgyai voltak. Jelentős szakirodalmi konszenzus volt a viselkedészavar esetében a rideg-érzékeny vonás bevezetéséről. Dustin Pardini: Perceptions of social conflicts among incarcerated adolescents with callous-unemotional traits: “You’re going to pay. It’s going to hurt, but I don’t care”. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 2011, vol. 52, pp. 248–255. Érdekeség azonban, hogy míg a legtekintélyesebb kérdőív dimenziális megközelítést használ (Frick 2003-ban tette honlapján közzé, véglegesen 2008-ban Kimonis és munkatársai validálták (Eva R. Kimonis – Paul J. Frick – Jennifer L. Skeem – Monica A. Marsee – Keith Crusie – Luna C. Munoz – Katherine J. Aucoin – Amanda S. Morris: i. m. 241–252. o.), addig a DSM-5 pedig kategorikus jellemzőt állít fel: a négy elemből kettő érintettsége, amely több különböző helyzetben megjelenik, legalább egy éven át, és funkcionális nehezítettséget okoz. Így hoztuk meg azt a döntést, hogy azokat a személyeket, akiknek esetében legalább két független rideg-érzékeny vonással kapcsolatos tünet leírására került sor, külön is szeretnénk elemezni. A függetlenség jelen esetben azt jelenti, hogy a négy, egymással azért valamelyest összefüggő kategória (bűntudat érintettsége, empátia érintettsége, érzelmi reaktivitás érintettsége, morális ítéletalkotás érintettsége) közül kettőből származik két különböző, a 3. számú táblázatban megjelölt tünet.
- 34 Megjegyezzük, hogy a GLM-alapú elemzések érzékenyebbek az abszolút különbségekre, mint az arányokra, ez a későbbi elemzések során is megjelenik.

- 35 Nina Lindberg – Taina Laajasalo – Matti Holi – Hanna Putkonen – Ghitta Weizmann-Henelius – Helinä Häkkänen-Nyholm: i. m.
- 36 Seena Fazel – Martin Grann: Psychiatric morbidity among homicide offenders: a Swedish population study. *American Journal of Psychiatry*, vol. 161, 2004, pp. 2129–2131.
- 37 Seena Fazel – John Danesh: Serious mental disorder in 23000 prisoners: a systematic review of 62 surveys. *Lancet*, vol. 359, 2002, pp. 545–550.
- 38 Seena Fazel – Helen Doll – Niklas Långstrom: i. m. 1010–1019. o.
- 39 David P. Farrington – Rolf Loeber: Some benefits of dichotomization in psychiatric and criminological research. *Criminal Behavior and Mental Health*, vol. 10, 2000, pp. 100–122.
- 40 American Psychiatric Association. *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, DSM-5 Fifth Edition*. American Psychiatric Publishing, Washington, D.C., 2013, pp. 1–991.
- 41 Nina Lindberg – Taina Laajasalo – Matti Holi – Hanna Putkonen – Ghitta Weizmann-Henelius – Helinä Häkkänen-Nyholm: i. m.
- 42 Uo.
- 43 Evangelos Vassos – David A. Collier – Seena Fazel: Systematic meta-analyses and field synopsis of genetic association studies of violence and aggression. *Molecular Psychiatry*, vol. 19, 2014, pp. 471–477.
- 44 Dustin A. Pardini – Rolf Loeber – David P. Farrington – Magda Stouthamer-Loeber: Identifying direct protective factors for nonviolence. *American Journal of Preventive Medicine*, vol. 43, 2012, pp. S28–S40.
- 45 James R. Blair: i. m.; Richard Davidson – Katherine M. Putnam – Christine L. Larson: Dysfunction in the neural circuitry of emotion regulation – a possible prelude to violence. *Science*, vol. 289, no. 5479, 2000, pp. 591–594.; Sarah Gregory – Dominic Ffytche – Andrew Simmons – Veena Kumari – Matthew Howard – Sheilagh Hodgins – Nigel Blackwood: i. m.; Elizabeth A. Shirtcliff – Michael J. Vitacco – Alexander R. Graf – Andrew J. Gostisha – Jenna L. Merz – Carolyn Zahn-Waxler: i. m.
- 46 Abigail A. Marsh – James R. Blair: Deficits in facial affect recognition among antisocial populations: a meta-analysis. *Neuroscience and Biobehavioral Reviews*, vol. 32, 2008, pp. 454–465.
- 47 James R. Blair: The neurobiology of psychopathic traits in youths. *Nature Reviews Neuroscience*, vol. 14, 2013, pp. 786–799.
- 48 Graeme Fairchild – Stephanie H. van Goozen – Andrew J. Calder – Sarah J. Stollery – Ian M. Goodyer: Deficits in facial expression recognition in male adolescents with early-onset or adolescence-onset conduct disorder. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, vol. 50, 2009, pp. 627–636.
- 49 Áspán, Nikoletta – Vida, Péter – Gáboros, Júlia – Halász, József: Conduct symptoms and emotion recognition in adolescent boys with externalization problems. *Scientific World Journal*, Nov 4, 2013
- 50 Halász, József – Áspán, Nikoletta – Bozsik, Csilla – Gáboros, Júlia – Inántsý-Pap, Judit: The relationship between conduct symptoms and the recognition of emotions in non-clinical adolescents. *Psychiatria Hungaria*, vol. 2, 2013, pp. 104–110.
- 51 Alice P. Jones – Kristin R. Laurens – Catherine M. Herba – Gareth J. Barker: Amygdala hypoactivity to fearful faces in boys with conduct problems and callous-unemotional traits. *American Journal of Psychiatry*, vol. 166, 2009, pp. 95–102.; Abigail A. Marsh – Elizabeth C. Finger – Derek G. Mitchell – Marguerite E. Reid – Courtney Sims – David S. Cosson – Kenneth E. Towbin – Ellen Leibenluft – Daniel S. Pine – James R. Blair: Reduced amygdala response to fearful expressions in children and adolescents with callous-unemotional traits and disruptive behavior disorders. *American Journal of Psychiatry*, vol. 165, 2008, pp. 712–720.
- 52 Mark R. Dadds – Yasmeen El Masry – Subodha Wimalaweera – Adam J. Guastella: Reduced eye gaze explains “fear blindness” in childhood psychopathic traits. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, vol. 47, pp. 455–463.
- 53 Mark R. Dadds – Avril J. Cauchi – Subodha Wimalaweera – David J. Hawes – John Brennan: Outcomes, moderators, and mediators of empathic-emotion recognition training for complex conduct problems in childhood. *Psychiatry Research*, vol. 199, no. 3, 2012, pp. 201–207.
- 54 National Institute for Health and Care Excellence. *Antisocial behaviour and conduct disorders in children and young people. Recognition, intervention and management*. British Psychological Society and The Royal College of Psychiatrists. National Clinical Guideline, Number 158, 2013, pp. 1–468.

IRODALOM

American Psychiatric Association. Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, DSM-IV-TR Fourth Edition (Text Revision). American Psychiatric Publishing, New York, 2000, pp. 1–943.

American Psychiatric Association. Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, DSM-5 Fifth Edition. American Psychiatric Publishing, Washington, D.C., 2013, pp. 1–991.

ANDERSHED, HENRIK – KÖHLER, DENIS – LOUDEN, JENNIFER ENO – HINRICHS, GÜNTER: Does the three-factor model of psychopathy identify a problematic subgroup of young offenders? *International Journal of Law and Psychiatry*, vol. 31, 2008

ÁSPÁN, NIKOLETTA – VIDA, PÉTER – GÁDOROS, JÚLIA – HALÁSZ, JÓZSEF: Conduct symptoms and emotion recognition in adolescent boys with externalization problems. *The Scientific World Journal*, Nov 4, 2013

BLAIR, JAMES R.: The neurobiology of psychopathic traits in youths. *Nature Reviews Neuroscience*, vol. 14, 2013

BOZSIK CSILLA – KÖRMENDI ATTILA – INÁNTSY-PAP JUDIT – PATAKY NÓRA – GÁDOROS JÚLIA – HALÁSZ JÓZSEF: A reaktív/proaktív agresszió, a rideg/érzéketlen vonások és a viselkedési problémák kapcsolata magyar serdülőknél. *Psychiatria Hungaria*, vol. 1, 2013

COPE, LORA M. – ERMER, ELSA – GAUDET, LYN M. – STEELE, VAUGHN R. – ECKHARDT, ALEXANDRA L. – ARBABSHIRANI, MOHAMMAD R. – CALDWELL, MICHAEL F. – CALHOUN, VINCE D. – KIEHL, KENT A.: Abnormal brain structure in youth who commit homicide. *NeuroImage: Clinical*, vol. 4, 2014

DADDS, MARK R. – EL MASRY, YASMEEN – WIMALAWEERA, SUBODHA – GUASTELLA, ADAM J.: Reduced eye gaze explains “fear blindness” in childhood psychopathic traits. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, vol. 47, 2008

DADDS, MARK R. – CAUCHI, AVRIL J. – WIMALAWEERA, SUBODHA – HAWES, DAVID J. – BRENNAN, JOHN: Outcomes, moderators, and mediators of empathic-emotion recognition training for complex conduct problems in childhood. *Psychiatry Research*, vol. 199, no. 3, 2012

DAVIDSON, RICHARD – PUTNAM, KATHERINE M. – LARSON, CHRISTINE L.: Dysfunction in the neural circuitry of emotion regulation – a possible prelude to violence. *Science*, vol. 289, 2000

DUITS, NILS – DORELEIJERS, THEO A. H. – BRINK, WIM VAN DEN: Assessment of violence risk in youth for juvenile court: relevant factors for clinical judgment. *International Journal of Law and Psychiatry*, vol. 31, 2008

FABIAN, JOHN M.: Neuropsychological and neurological correlates in violent and homicide offenders: A legal and neuro science perspective. *Aggression and Violent Behavior*, vol. 15, 2010

FAIRCHILD, GRAEME – GOOZEN, STEPHANIE H. VAN – CALDER, ANDREW J. – STOLLERY, SARAH J. – GOODYER, IAN M.: Deficits in facial expression recognition in male adolescents with early-onset or adolescence-onset conduct disorder. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, vol. 50, 2009

FARRINGTON, DAVID P. – LOEBER, ROLF: Some benefits of dichotomization in psychiatric and criminological research. *Criminal Behavior and Mental Health*, vol. 10, 2000

- FARRINGTON, DANIEL P. – LOEBER, ROLF – BERG, MARK T.:** Young men who kill: A prospective longitudinal examination from childhood. *Homicide Studies*, vol. 16, 2012
- FAZEL, SEENA – DANESH, JOHN:** Serious mental disorder in 23000 prisoners: a systematic review of 62 surveys. *Lancet*, vol. 359, 2002
- FAZEL, SEENA – DOLL, HELEN – LÄNGSTROM, NIKLAS:** Mental disorders among adolescents in juvenile detention and correctional facilities: a systematic review and metaregression analysis of 25 surveys. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, vol. 47, 2008
- FEILHAUER, JOHANNA – CIMA, MAAIKE – ARNTZ, ARNOUD:** Assessing Callous-Unemotional traits a cross different groups of youths: further cross-cultural validation of the Inventory of Callous-Unemotional Traits. *International Journal of Law and Psychiatry*, vol. 35, 2012
- FEILHAUER, JOHANNA – CIMA, MAAIKE:** Youth psychopathy: Differential correlates on callous-unemotional traits, narcissism, and impulsivity. *Forensic Science International*, vol. 224, 2013
- FRICK, PAUL J. – VIDING, ESSI:** Anti social behavior from a developmental psychopathology perspective. *Development and Psychopathology*, vol. 21, 2009
- FRITZ, MARIE VÄFORS – WIKLUND, GUNNAR – KOPOSOV, ROMAN A. – KLINTEBERG, BRITT AF – RUCHKIN, VLADISLAV:** Psychopathy and violence in juvenile delinquents: what are associated factors? *International Journal of Law and Psychiatry*, vol. 31, 2008
- GREGORY, SARAH – FFYTCHÉ, DOMINIC – SIMMONS, ANDREW – KUMARI, VEENA – HOWARD, MATTHEW – HODGINS, SHEILAGH – BLACKWOOD, NIGEL:** The antisocial brain: psychopathy matters. *Archives of General Psychiatry*, vol. 69, 2012
- HALÁSZ, JÓZSEF – ÁSPÁN, NIKOLETTA – BOZSIK, CSILLA – GÁDOROS, JÚLIA – INÁNTSY-PAP, JUDIT:** The relationship between conduct symptoms and the recognition of emotions in non-clinical adolescents. *Psychiatria Hungaria*, vol. 2, 2013
- HERPERS, PIERRE C. – ROMMELSE, NANDA N. – BONNS, DANIELLE M. – BUITELLAR, JAN K. – SCHEEPERS, FLOOR E.:** Callous-unemotional traits as a cross-dimensional construct. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, vol. 47, 2012
- JONES, ALICE P. – LAURENS, KRISTIN R. – HERBA, CATHERINE M. – BARKER, GARETH J.:** Amygdala hypoactivity to fearful faces in boys with conduct problems and callous-unemotional traits. *American Journal of Psychiatry*, vol. 166, 2009
- KAHN, RACHEL E. – BYRD, AMY L. – PARDINI, DUSTIN A.:** Callous-un emotional traits robustly predict future criminal offending in young men. *Law and Human Behavior*, vol. 37, 2013
- KIEHL, KENT A.:** A cognitive neuroscience perspective on psychopathy: Evidence for paralimbic system dysfunction. *Psychiatry Research*, vol. 142, 2006
- KIMONIS, EVA R. – FRICK, PAUL J. – SKEEM, JENNIFER L. – MARSEE, MONICA A. – CRUSIE, KEITH – MUNOZ, LUNA C. – AUCCOIN, KATHERINE J. – MORRIS, AMANDA S.:** Assessing callous-unemotional traits in juvenile offenders: Validation of the Inventory of Callous-Unemotional Traits. *International Journal of Law and Psychiatry*, vol. 31, 2008
- KOENIGS, MICHAEL – BASKIN-SOMMERS, ARIELLE – ZEIER, JOSHUA D. – NEWMAN, JOSEPH P.:** Investigating the neural correlates of psychopathy: a critical review. *Molecular Psychiatry*, vol. 16, 2011
- KRUEGER, ROBERT F. – CASPI, AVSHALOM – MOFFITT, TERRIE E. – SILVA, PHIL A.:** The structure and stability of common mental disorders (DSM-III-R): a longitudinal-epidemiological study. *Journal of Abnormal Child Psychology*, vol. 107, 1998

LINDBERG, NINA – LAAJASALO, TAINA – HOLI, MATTI – PUTKONEN, HANNA – WEIZMANN-HENELIUS, GHITTA – HÄKKÄNEN-NYHOLM, HELINÄ: Psychopathic traits and offender characteristics – a nationwide consecutive sample of homicidal male adolescents. *BMC Psychiatry*, vol. 9, 2009

MARSH, ABIGAIL A. – BLAIR, JAMES R.: Deficits in facial affect recognition among antisocial populations: a meta-analysis. *Neuroscience and Biobehavioral Reviews*, vol. 32, 2008

MARSH, ABIGAIL A. – FINGER, ELIZABETH C. – MITCHELL, DEREK G. – REID, MARGUERITE E. – SIMS, COURTNEY – COSSON, DAVID S. – TOWBIN, KENNETH E. – LEIBENLUFT, ELLEN – PINE, DANIEL S. – BLAIR, JAMES R.: Reduced amygdala response to fearful expressions in children and adolescents with callous-unemotional traits and disruptive behavior disorders. *American Journal of Psychiatry*, vol. 165, 2008

MORGADO, ALICE M. – VALE-DIAS, MARIA DA LUZ: The anti social phenomenon in adolescence: What is literature telling us? *Aggression and Violent Behavior*, vol. 18, 2013

MURRAY, JOSEPH – IRVING, BARRIE – FARRINGTON, DAVID P. – COLMAN, IAN – BLOXSOM, CLARIE A.: Very early predictors of conduct problems and crime: results from a national cohort study. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, vol. 51, 2010

MÜLLER, JÜRGEN L. – SOMMER, MONIKA – DÖHNEL, KATRIN – WEBER, TATJANA – SCHMIDT-WILCKE, TOBIAS – HAJAK, GÖRAN: Disturbed prefrontal and temporal brain function during emotion and cognitive interaction in criminal psychopathy. *Behavioral Science and the Law*, vol. 26, 2008

National Institute for Health and Care Excellence. Antisocial personality disorder. British Psychological Society and The Royal College of Psychiatrists. National Clinical Guideline, Number 77, 2010

PARDINI, DUSTIN A. – FRICK, PAUL J. – MOFFITT, TERRIE E.: Building an evidence base for DSM-5 conceptualizations of oppositional defiant disorder and conduct disorder: introduction to the special section. *Journal of Abnormal Child Psychology*, vol. 119, 2010

PARDINI, DUSTIN: Perceptions of social conflicts among incarcerated adolescents with callous-unemotional traits: “You’re going to pay. It’s going to hurt, but I don’t care”. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, vol. 52, 2011

PARDINI, DUSTIN A. – LOEBER, ROLF – FARRINGTON, DAVID P. – STOUTHAMER-LOEBER, MAGDA: Identifying direct protective factors for nonviolence. *American Journal of Preventive Medicine*, vol. 43, 2012

PATAKY NÓRA – KÖRMENDI ATTILA – BOZSIK CSILLA – INÁNTSY-PAP JUDIT – HALÁSZ JÓZSEF – GÁDOROS JÚLIA: Rideg/érzéketlen vonások és interperszonális jellemzők vizsgálata magyar serdülőknél – első vizsgálati eredmények. *Psychiatria Hungaria*, vol. 6, 2011

PECHORRO, PEDRO S. – VIEIRA, DUARTE N. – POIARES, CARLOS A. – VIEIRA, RUI X. – MAROCO, JOÃO – NEVES, SAUL – NUNES, CRISTINA: Psychopathy and behavior problems: a comparison of incarcerated male and female delinquents. *International Journal of Law and Psychiatry*, vol. 36, 2013

SALTARIS, CHRISTINA: Psychopathy in juvenile offenders. Can temperament and attachment be considered as robust developmental precursors? *Clinical Psychology Review*, vol. 22, 2002

SHIRTCLIFF, ELIZABETH A. – VITACCO, MICHAEL J. – GRAF, ALEXANDER R. – GOSTISHA, ANDREW J. – MERZ, JENNA L. – ZAHN-WAXLER, CAROLYN: Neurobiology of empathy and callous-

ness: implications for the development of anti social behavior. *Behavioral Science and the Law*, vol. 27, 2009

STOUTHAMER-LOEBER, MAGDA – LOEBER, ROLF – WEI, EVELYN – FARRINGTON, DAVID P. – WIKSTRÖRM, PER-OLOF: Risk and promotive effects in the explanation of persistent serious delinquency in boys. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, vol. 70, 2002

VASSOS, EVANGELOS – COLLIER, DAVID A. – FAZEL, SEENA: Systematic meta-analyses and field synopsis of genetic association studies of violence and aggression. *Molecular Psychiatry*, vol. 19, 2014

VIDA PÉTER – HALÁSZ JÓZSEF – GÁDOROS JÚLIA: Az agresszív és proszociális viselkedés megjelenése a gyermekkori pszichopatológiában. *Psychiatria Hungaria*, vol. 3, 2013

VIDING, ESSI – FONTAINE, NATHALIE – MCCRORY, EAMON J.: Antisocial behaviour in children with and without callous-unemotional traits. *Journal of the Royal Society of Medicine*, vol. 105, 2012

YU, RONGQIN – GEDDES, JOHN R. – FAZEL, SEENA: Personality disorders, violence, and antisocial behavior: a systematic review and meta-regression analysis. *Journal of Personality Disorders*, vol. 26, 2012

Női végzet, férfibűn Emberölések a nemek tükrében

TAMÁSI ERZSÉBET

A szakirodalom régóta foglalkozik a nők és a férfiak bűnelkövetési életútjának alakulásával, és egyértelmű, mérhető különbségeket véltek megállapítani a két nem deviáns pályafutása között¹. Miközben a kutatások egy része nem tesz különbséget a nőket és a férfiakat befolyásoló kockázati tényezők esetében (genderneutrális szemlélet), a kutatók másik csoportja kifejezetten hangsúlyozza a női másságot a bűnelkövetővé válás folyamatában (genderspecifikus vagy genderérzékeny megközelítés)². A valóságban azonban mindössze a különböző, általánosan kimutatható rizikófaktorok fontossági sorrendje és csoportosítása a különbség³. Az elmúlt két évtizedben a női krimináliséletút-vizsgálatok a pszichoszociális kockázati tényezők különleges jelentőségét hangsúlyozták, ami megfelel a női bűnözés medikalizálását támogató jogi és társadalmi személetnek. A legújabb felmérés⁴ négy fő női bűnelkövetői útvonalat tart fontosnak:

- a normális vagy szituációs elkövetői pálya (kevés rizikófaktor, kisebb lopások, esetleg drog, jelentéktelen iskolai kihágások, abúzusmentesség), esetleg szülőkkel kapcsolatos problémák;
- áldozatiság, bántalmazott női életút (korai szexuális és fizikai bántalmazások, depresszió, drog, szociálisan hátrányos helyzet stb.);
- marginalizált vagy antiszociális szubkultúrában szocializálódó útvonal (iskolázatlanság, szegénység, családi kriminalitás, drogkereskedelem, súlyos mentális zavarok, önértékelési problémák);
- antiszociális, agresszív elkövetők fejlődési vonala (alacsony önértékelés, súlyos mentális és pszichés terheltség, szociopátia, alacsony önuralmi szint, bántalmazó környezet, és az előző marginalizált csoport jellemvonásai is megjelennek).

Az életpályákat kitöltő rizikófaktorok döntően alig különböznek a nemek között, érdekes módon főként a biológiai és pszichológiai tényezők játszanak nagyobb szerepet a lányok esetében⁵. A szakirodalomban a legkevesebb a fiatalok emberölést elkövető nőkről olvasható. A téma elismert kutatója, *Kathleen Heide*⁶ szerint ennek legfőbb oka – szerencsére – az előfordulás ritkasága. Leginkább az áldozatok és a motívumok különböznek a két elkövetői kör esetében. A férfiak inkább a becsület, az utcai erőszak, a férfiaságuk demonstrálása, konfliktus- és kockázatvállaló személyiségük és más bűncselekmények elkövetésével össze-

kapcsolódva követnek el gyilkosságot. A nők a családi problémák során vagy kapcsolataik fenntartása, megszüntetése esetén ölnek embert. Egy huszonkilenc női és százhat férfi gyilkost vizsgáló amerikai kutatás⁷ szerint a férfiak löfegyvert, a nők inkább kést használnak az elkövetéshez, ölnek náluknál fiatalabban, és másodszeret játszanak a bandákban. A lányok körében a gyermekkori bántalmazás és a mentális problémák is gyakoribbak. A fiúk többször ölnek idegent vagy alkalmi ismerőst, használnak drogot. A fiúknál a tizenhat-tizenhét éves kor az elkövetés leggyakoribb időszaka, míg a lányok esetében a tizenhat év, sőt az annál is fiatalabb, tizennégy éves kor volt a kritikus. A szakirodalom általános megállapítása, hogy az a várokozás, amely szerint az elmúlt ötven év kulturális és gazdasági fejlődése, emberi jogi, női egyenjogúságot erősítő hatása a férfi és a női fiatalok elkövetők emberölési különbségeit lényegesen csökkenti, nem teljesült⁸. A nemzetközi kutatások is azt erősítik meg, hogy a világon mindenütt megmaradt a nemi szerepek és sztereotípiák szerinti bűnelkövetésbeli különbség. Egyik érdekesség a nők iskolázottsági szintje és a gyilkosságok aránya közötti összefüggés is⁹. Minél magasabb az iskolában töltött évek száma a férfiak esetében, az a százezer lakosra jutó gyilkosságok számának csökkenését okozza, míg ugyanez a nőknél éppen fordítva, az emberölések számának emelkedését mutatja. A férfiak körében, ha csak egy évvel is nő az iskolában töltött idő, az huszonkilenc százalékkal csökkenti a gyilkosságokat, a nőknél viszont huszonhat százalékkal növeli.¹⁰

Lányok és gyilkosságok

A női elkövetők megítélése a kriminológiai szakirodalomban és a közvélekedés sztereotípiái szerint is lényegében két elv körül csoportosult, a női bűnöző vagy örült vagy rossz (*mad or bad*), áldozat vagy gonosz (*victimised or evil*). Néhány alapvető és közös vonás a nők emberölési eseteiben megfigyelhető, így a családtagjaik ellen, szűkebb ismeretségi körükben követnek el gyakrabban bűncselekményt, leginkább indulati-érzelmi agresszivitás jellemzi őket, egyedül, vagy társsal, felbujtóként jelennek meg, nem tervezik a cselekményt, és az elkövetés helye jobbra az otthonuk is. A női emberölés két pontosan meghatározó területe a rendszeresen és folyamatosan erőszakos partner elleni gyilkosság, és a posztpartum gyilkosságok. A nők éppúgy támadnak velük erőszakos és nekik kiszolgáltatott, intim kapcsolatban álló személyek ellen. Azaz a partnerük vagy a gyerekeik ellen lépnek fel a leggyakrabban. A jelenség a jogi és kriminológiai szakirodalomban a „bántalmazott nő-szindróma” és a „szülés utáni pszichózis” megfogalmazásban ismert. A nőkkel kapcsolatos társadalmi és az önmaguk irán-

ti elvárások, az ideális anya és a munkahelyén maximálisan teljesítő nő modellje konfliktusokat és stresszt idéz elő. A következmény látható, gondok a családi környezetben, az anyai szerepben, és problémák a férfikkal, az egyenrangú nő megélésében, az élet minden területén. A társadalmi kontroll az anyaság és ehhez tartozóan a szexualitás területén hangsúlyosabb, a nők önmegvalósítási ambícióinak szabva határokat. A következmény észlelhető a női bűnelkövetés területén is, a nők sokkal kevesebb és kevésbé erőszakos bűncselekményt követnek el, mint a férfiak. A magyarázatok egyike a nők gyakori felülkontrolláltságával¹¹, majd stresszhelyzetben agresszív kitörésével indokol, a másik elképzelés szerint a társadalmilag elfogadott nőiszerep-elvárások között nem jelenik meg az agresszió különböző formáinak elsajátítása és alkalmazása¹². Egyszóval kevés a gyakorlatuk a düh, a harag kimutatásában és kezelésében. Ritkábban találkoznak agresszióval, és így nincs elegendő és változatos elhárítási mechanizmusuk sem.

A magyar vizsgálat női elkövetői

Vizsgálatunkba tizenhárom női elkövető került, tizenkettő a bűncselekmény elkövetésekor fiatalkorú, és egy fiatal felnőtt (huszonegy éves). Tisztában vagyunk azazal, hogy az elemszám nagyságrendje semmiféle általános érvényességű konklúzióra nem jogosít, mindazonáltal az adott mintában szereplő ismeretek jól elhelyezhetők a női bűnözésről eddig összegyűjtött igencsak gyér magyar kutatási bővítése körében. Az adatok értékelését az is indokolja, hogy még a nemzetközi szakirodalomban is igen kevés adat és elemzés foglalkozik önállóan az emberölést elkövető fiatalkorú nőkkel, miközben a női bűnözés egyik frekvenciált területén, az újszülöttölés bűncselekménye esetén ez a korosztály a leggyakoribb elkövető.

Az elkövetett bűncselekmények köre

Az emberölés a nőkre jellemzően a családban vagy közeli ismerősök sérelmére történt. Ebből hatan újszülöttölést¹³, ketten szülőgyilkosságot követtek el (egy anya- és egy apagyilkos), egy nő a féltestvérét ölte meg, kettő a közeli ismerősét (volt barátját és a nővére férjét), és mindössze ketten férfi társakkal, idegen ellen, bosszúból és adósságbehajtási céllal anyagi okok miatt gyilkoltak.

Ugyancsak a női elkövetőkre jellemzően, a nők többsége egyedül hajtotta végre a tettét (kilenc fő), ezek (kettő kivétellel) újszülöttgyilkosságok, ahogy az is tipikus, hogy az ismerősök és idegenek megölésében (négy fő) társsal, társtettesként vagy felbujtóként vettek részt.

Az újszülött megölése, bárhol történjék is a modern világban, szinte teljesen univerzális jellemzőket mutat¹⁴. Az elkövetők döntő többsége tinédzser korú vagy a húszas évei elején járó, közepes intelligenciájú, iskolás, szüleivel együtt élő, alig ismert alkalmi partnerétől teherbe eső lány. Ez az első terhessége, amelyet nem kívánt, de felismert, ezzel szemben végig titkolja, orvosi ellátást nem vesz igénybe, és mások segítségét sem keresi. Valamennyien bizalmatlanok a szüleik és a környezetük iránt, pedig a családi körülményeik ezt nem indokolnák. Vér szerinti szülőkkel élnek, sem káros szenvedély, sem abúzus nincs az előéletükben. Zavartalan szülés után, időre, átlagos súlyú csecsemőt, egyedül hoznak világra. A babákat vagy azonnal elhallgattatják, vagy kiteszik és ellátatlanul hagyják. A gyilkosságra a szülő nő környezetében, leggyakrabban otthon, vagy az udvarban kerül sor, és az anya vérzéses állapota miatt derül ki.

A kutatás eseteinek (hat eset) fő jellemzői

Cseres Judit egy évtizeddel ezelőtti nagyszabású vizsgálatának eredményei jól egyeztethetők ezzel a mintával¹⁵. Tanulságos megfigyelni még egy ilyen kis csoporton keresztül is, hogy mi változott és mi nem egy új generáció cselekménye körül.

Nem változott, hogy a bűncselekmény egy sikeresen eltitkolt, nem kívánt terhesség záróakkordja. Az eltitkoláshoz hallatlan önuralomra van szükség, tagadásra, miközben érzékeli a tüneteket, mégis úgy tesz, mintha semmi sem történe vele. Ha nincs jel, nincs gondolat, ha nem érzi, nem létezik – ez a tagadás mottója. A tagadás olyan erős, hogy nemcsak a nő tudatára, de a környezetére is hatással van¹⁶.

A cselekmény és a szülés körülményei

A hat lány, egy kivétellel, tisztában volt azzal, hogy terhes, a menstruáció elmaradása, hízás voltak a jelek, amelyeket öltözködéssel próbáltak leplezni. A hat eset közül mindössze egyetlen bizonyult erőszakos elkövetésnek, a lány egy olóval, tizenkilenc szúrással ölte meg a babát, ketten pedig a körülményekből adódóan, tehetetlenségükkel okoztak halált.

A csecsemőket végében, fürdőszobában egyedül, gyorsan és problémamentesen hozzák világra. Megvárják a méhlepény leválását, elvágják a köldökzsinórt, majd „eltüntetni akarják”, ezért kiviszik az udvarra, és kútba, emésztőbe dobják, vagy elrejtve leteszik a nem mozgó újszülöttet. Négy esetben fulladás miatt halt meg az újszülött, egynek befogták a száját, és ezért halt meg. Három esetben a

szülés alatt a közvetlen közelükben mit sem sejtő családtagok tartózkodtak, kétszer még a szülés közben is jelen volt felnőtt, az újszülött mégis életét veszítette. Egyetlen alkalommal fordul elő, hogy az anya egyedül volt otthon, a váratlanul megindult szülés alatt elájult, a baba a vécébe csúszott és megfulladt. A körülmények és az elkövetési módok teljes mértékben igazodnak a nemzetközi és a korábbi hazai kutatásokban leírtakhoz.

Életkor

Az elkövetők életkora döntően a tizenhetedik év (két kivétellel, egy tizenhat és egy tizenöt éves). Cseres Judit eredményeivel és a nemzetközi adatokkal összehangban ebben az életkorban a leggyakoribb e bűncselekmény elkövetése¹⁷. Az életkornak különleges szerepe van a tett bekövetkezésében, a szakirodalom szerint a kamaszok agyi fejlődése és bizonyos kognitív folyamatok ekkor még nem véglegesek, így a döntéshozatal biztonsága, a helyzetfelismerő képesség bizonytalanul működik.¹⁸

Iskolázottság

Valamennyi elkövető tanuló, általában szakközépiskolában vagy szakiskolában tanul.

Átlagos képességűek, közepes eredménnyel, és szinte mindegyikük életpályáján kimutatható tanulmányaikban visszaesés, korábbi jobb jegyeik egyszerre romlani kezdenek, néha összefüggésben a cselekménnyel, néha attól függetlenül.

Családi helyzet

Az elkövetők életkorukból adódóan hajadonok (egyikük a cselekmény elkövetése után összeházasodott megölt gyereke apjával), vér szerinti családjukkal élnek együtt. Kivétel nélkül kistelephelyen, falun, komfortos vagy anélküli családi házban laknak. Jellemzően mindkét szülővel együtt (egy esetben egyedül az anyával és testvérével, és egyikük pedig négyéves korától nevelőapával). Testvéreik száma átlag kettő. Többségük életkörülményei az átlagosnál alig rosszabbak, de rendezettek. Közös szobában az azonos nemű testvérrel együtt élnek. Az apák szakmunkások vagy segédmunkások, az anyák szintén, vagy nem dolgoznak. Anyagi körülményeik átlag alattiak, de nem válságosak. A családi kapcsolatok közege az esetek többségében többnyire nem mutat zavart, egy-egy esetben munka nélküli, italozó apa bukkan elő, de jellemzően diszfunkció nélkülinek látszó, ép családok állnak a háttérben.

Az anyák

Az elkövetők a kapcsolatukat az anyjukkal „tűrhetőnek”, az anyák azonban jónak és bizalmasnak nevezték az esemény után. Az iratokból azonban szokványos anyalány kapcsolat bontakozik ki, a napi tevékenységek szintjén átlagos az együttműködés és a kommunikáció. A szakirodalomban sokat emlegetett „bizalmas kapcsolat”, azonban nem igénye egyik félnek sem. Az anya-lánya viszonytól elvárt „mély, bizalmas, baráti, lelki” jelleget leginkább csak a kutatók elvárásai között (és a lektőrök világában) találjuk, az elemzett iratok és a valóságos viszonyok ezt sehol sem igazolják. Az anyák a nőktől elvárt szerepmintát követik, többnyire dolgoznak, ellátják a családot, vezetik a háztartást, és felügyelni próbálják a gyerekek életvezetését, különösen a tanulását. Érdekes módon a baráti kört és a fiúkkal való kapcsolatot kevésbé. Mindazonáltal nem készültek fel a család lelki-érzelmi összetartására. Ennek következménye a lányok magányossága, vagy lázongása.

Az apák

A család legkevésbé hangsúlyozott szereplője az elkövető apja, hagyományos szerepe kiürült, „*elvesztette fontos tartalmát, és ezek helyét nem foglalta el új*”¹⁹. Feladatuk a kenyérkereset, a ház körüli munkák, a gyerekeknél a szigorú képviselik, a lányok életét az anya beszámolóin keresztül követik, problémahelyzetben passzívak. Többségük azonban a bűncselekmény bekövetkezése után a lány mellé áll és azt hangsúlyozza, hogy segítene volna megoldani a helyzetet, és semmilyen formában nem bünteti a lányát.

A tágabb környezet

A lányok számára a család után az iskola a legfontosabb közeg. Az akták szerint az iskolatársak közül többen is észlelik a terhességet, rá is kérdeznak a lány alakváltozására, öltözködésére, ő azonban titkolja az esetet, és visszautasítja a kérdéseket is. Láthatóan a környezet sejti a terhességet, de elfogadja a nemleges választ, mert a kapcsolatuk felületes, az amúgy is visszahúzódó, közösséginek nem mondható osztálytárs intimitásának megsértését nem vállalják. Hasonlóképpen viselkednek a tanárok is, akik ha észlelnek is változást a lányokon, legalábbis utólag, tagadják, hogy konkrét tudomásuk lett volna a terhességről.

Párkapcsolat

A megölt csecsemő apjával való kapcsolat ebben a körben szinte egyáltalán nem létezik. A lányok (két kivétellel) alkalmi szexuális kapcsolat révén estek teher-

be, az apák nem is tudtak a terhességről, és a bűncselekmény során sem jelentek meg az életükben. Szinte szó szerint azonos eredményre jutottak a serdülők terhességét vizsgáló korábbi kutatásokban²⁰. A nemzetközi vizsgálatok tanulságai mutatják, ha a gyilkosságban az apa is részt vesz, vagy ő maga követi el a tettet, akkor lényegesen szigorúbban büntetik, mint a szülő anyát²¹.

Az újszülöttek

A megölt újszülött, az áldozat szempontjából megjegyzendő, hogy valamennyi baba egészséges, átlagos, jó kondícióban lévő kislány²² (!) (egyetlen koraszülést kivéve, amikor a csecsemő halála egyszerűen a szülő pánikhelyzetében, véletlenül történt). Bizonyára nincs racionális magyarázat arra, hogy a hat esetből ötben az újszülött neme lány, talán csak véletlen.

Reakciók

Az újszülöttölés esetén a félelem–szégyen körből kitörés egyik lehetséges megoldása éppen az eset megtörténte utáni környezeti reakciók alapján rajzolódik ki. A családtagok, az iskolatársak, barátok és udvarlók egyöntetűen állítják, és támogató viselkedésükkel bizonyítják is, hogy az elkövető félelme alaptalan volt, a megszületendő gyermek gondoskodásában segítettek volna. A lányok többsége vissza is ment az iskolába, és nem költözött el lakóhelyéről.

Az elkövető lányok jellemzői

A szakértői vélemények szerint valamennyi lányra jellemző, hogy magányos, alig barátkozó, alacsony reakcióképességű, passzív viselkedésű, közepes teljesítményű és intelligenciájú gyerekek. Magatartásukat egyértelműen a szülőktől, jobbra az anya véleményétől való függés jellemzi. Kivételesen félelmet jeleznek az apáktól, miközben az apa fegyelmezése kimerül az anya által közvetített fenyegetésben. Az apák féltése egyértelműen a gyermek tanulmányi kötelezettségeire és a „bulizások” ellenőrzésére irányul, de ezek többnyire az anyán keresztül jutnak el a lányokhoz.

A félelem a büntetéstől a szabadságuk korlátozásától való aggodalmat takarja, de leggyakrabban nem fejtik ki bővebben, és inkább általános kamaszos szorongás, a felnőttek kontrolljának következményeként fellépő tehetetlenség generálja.

A terhesség titkolásának másik jellemzője a szégyentől való félelem. Félnek, hogy szégyent hoznak a családjukra, tartanak a „falu szájától”, és nem utolsósorban az iskolai közeg reakcióitól.

Minden szorongásuk mögött azonban a szexuális viselkedésük leleplezésétől való félelem áll. A szexualitás gyakorlása a kamasz lányok számára nehezen összeegyeztethető a környezeti elvárásokkal és szokásokkal. A szexelést, különösen, ha azt nem hosszabb udvarlás előzi meg, tiltottnak, elítélendőnek tartják a lányok is, de a kíváncsiság és a „helyzet” felülírja a félelmüket. A következményt, az eset kitudódását és a terhességet azonban titoknak kell öveznie.

Alkohol- és drogfogyasztás, egyéb függőség nincs az elkövetők életében, és a családokban is csak elvétve, az apa részéről fordul elő alkalmi részegség.

A lányok többsége a szakértői vélemények szerint lelkileg ép, mentális vagy személyiségzavarokat nem jeleztek.

Szexuális felvilágosítás

Az újszülöttölés kulcsát a szexualitáshoz való viszonyban találhatjuk meg. A helyzet talán a Csemegi-kódex óta nem változott. A szexuális felvilágosodás, úgy tűnik, nem érinti a szexuális tabuk megszegése miatti szégyent, büntudatot és félelmet. A szexuális kapcsolatokra az alkalmi jelleg, a tartósudvarló-nélküliség a jellemző. A lányok az iskolában is és otthon is kaptak felvilágosítást a biztonságos szexről, a menstruációjukat az anyák figyelemmel kísérték, filmeket néztek szülésről, terhességről. Elmondható tehát, hogy kellő ismereteik, szükséges információik voltak, de nem voltak képesek a saját testükről helyesen dönteni. Az ismeretszerzés ugyanis nem személyes, bizalmas kommunikáció során, hanem egyoldalú „ismeret” formájában rögzült. A kamasz lányok nem tesznek fel intim kérdéseket, mert nincsenek bensőséges kapcsolatban a környezetükben élő felnőttekkel. A nevelés és a felvilágosítás leginkább a szexualitás negatív oldalára vonatkozik, és a tiltást erősíti. A szülők a féltés és büntetés dimenziójában beszélnek a szexről, az iskola, az orvos a negatív következményekre, a veszélyre koncentrálnak, míg a barátoktól szerzett információk a titkolódzást erősítik, és a szexről való nyilvános diskurzus trágár, pornográf oldalát emelik ki. Mindehhez hozzájárul a korábban említett kamaszkori, biológiai bázisú döntési bizonytalanság és a hormonok fűtötte szexuális kíváncsiság. Csak „jó szexről” nem beszélnek nekik senki, annál többet a „romantikus szerelemről”.

Ítéletek

A kutatás nem irányult közvetlenül az igazságszolgáltatás és az elkövetők kapcsolatának vizsgálatára. Az ítéletek azonban sokat elmondanak a nőekkel, jelen esetben a fiatalkorú női elkövetőkkel kapcsolatos társadalmi gondolkodásról, mégpedig a szexualitáshoz és az anyasághoz való viszony megítéléséről.

A mintánkban szereplő esetekben a papírforma érvényesül. Az ítéletek szigorúságát az elkövetőnek a társadalmi-biológiai női szereppel való szándékos vagy nem szándékos konfrontációja határozza meg²³. Az ítéletek szerint a két év felfüggesztett szabadságvesztés az átlagos. Mindez azokra az esetekre jellemző, amelyekben az elkövető a női szerepről alkotott általános elvárások szerint viselkedett (a szexualitással kapcsolatos szemérmesség, megbánó magatartás, a szégyenben maradáستól való félelem, a magára maradás stb.). Azokban az ügyekben, amikor az elkövető lány, zavaros személyiségnek mutatkozott, fellépése agresszív, ellenséges, összeférhetetlennek látszott, a cselekmény a különös kegyetlenség körébe tartozott vagy „kezelhetetlennek” látszó magatartás jellemezte, a büntetés letöltendő szabadságvesztés (tíz év, négy év, két év).

Az újszülöttölés megítélésének magyar²⁴ és nemzetközi szakirodalmát egyaránt kettősség jellemzi. A jogi-dogmatikai szakirodalom írásai arról szólnak, hogy súlyos emberölésnek, vagy mérsékelten teli privilegizált tettnek kellene tekintenünk ezt a bűncselekményt²⁵. Eldöntetlen, hogyan lehet egyszerre az újszülött védelmét és a szülő nő érdekeit is figyelembe venni. Hol a házasságon kívüliség, vagy az anya szülés után fellépő testi-lelki állapota, rossz körülménye az enyhítés oka, míg a minősítettséget, a súlyosabb elbírálást a védtelen, gyermeki élet szándékos kioltása indokolja.

Igen gyakori, hogy az újszülöttet megölő nő helyett-mellett a „néma asszisztenciát”, a környezetét, szüleit, főként a gyerek apját, tanárokat, orvosokat, barátokat hibáztatják, sőt a szomszédok közönyösségét teszik felelőssé a bekövetkezett tettért²⁶. A beavatkozás megítélése a gyilkosság tudatában, utólag, nyilvánvalóan egészen más színezetű, mintha a gyerek megszületett volna...

A Csemegi-kódex óta ezt a kérdést a nőkhöz való aktuális társadalmi-kulturális viszony dönti el. Már ha igaz ez a tétel. A nők egyetlen, mindenki mástól (férfiaktól) megkülönböztető és vitán felüli biológiai alapú mássága a terhesség és a szülés képessége. A fajfenntartás szempontjából ez a lehetőség olyannyira fontos, hogy minden a nők és a gyerekek körül zajló anomáliát más szempontból tartunk elbírálandónak, mintha ugyanazt a cselekményt egy nem szülőképes személy követné el. A dolog abszurdumát az adja, hogy az élet általános védelmének törvénye ütközik a szaporodás, az életképes utód, a szülői befektetés érdekeinek szabályával. Az úgynevezett „elsőbbbségi elmélet” (*triage theory*) szerint nem mindig részesítjük előnyben a mindenáron való túlélést, ha nagyobb az esély a nő későbbi, jobb körülmények közötti gyerekvállalására. Akkor a csecsemő elpusztítása melletti döntés nem a humánus, emberi méltóság szempontjai szerint, hanem az ősi evolúciós-biológiai érdekek alapján dőlhet el²⁷. Különösen, ha kialakulatlan személyiségű és testi fejlődésének kritikus pontján lévő, döntési bizonytalansággal küszködő, bizalmatlan légkörben élő, zárkózott kamasz lá-

nyokról van szó. Váratlan, ismeretlen körülmények között, veszélyhelyzetben az ősi beidegződések, a legmélyebb nyomot hagyó reflexek szerint cselekszenek. Minél fiatalabb és információkban szegényebb valaki, annál kevesebb lehetősége volt tanult viselkedések, elvek és értékek rögzítésére. Marad a tudat mélyéről érkező reakció, jelen esetben az újszülött megölése.

A börtönben és a gyilkosság után készült beszélgetések mutatják, hogy az újszülöttjüket megölő nők visszatérnek a családjukhoz, mintha nem történt volna semmi különös, többnyire férjhez mennek, (ha házások és gyerekeik vannak) további gyerekeket hoznak a világra, jó anyák lesznek, a környezetük megbocsátó, nem vesz tudomást a múltjukról²⁸.

Ha jól meggondoljuk, a büntetés enyhítését, a szülő nő testi-lelki állapotára hivatkozó jogi megoldások az evolúciós nyomást szentesítik. Ahogy a hatályban lévő, szigorított törvény is, merthogy az ítélezési gyakorlat a számtalan enyhítésre figyelemmel a büntetési tétel alsó határa alatti büntetések kiszabását rendszerezítette. *Földvári József* 2002-ben fel is teszi a kérdést: hogyan lehet összeegyeztetni a gyerekkorú sértettek ellen elkövetett emberölés esetében a bírói gyakorlatban elterjedt két-három éves szabadságvesztés kiszabását? Talán úgy, hogy „*az újszülött megölésének privilegizált szabályozása csak az elkövető – és nem a sértett – kivételes állapotával indokolható. Természetesen nem elhanyagolhatóak más szempontok sem, például az a kriminálpolitikai szempont, hogy az ítélezési gyakorlat megfeleljen a törvény büntetékiszabásra vonatkozó rendelkezéseinek.*”²⁹

A biológiai és a kulturális tradíció is engedélyezi az anyának, általában csak egy rövid időszakra érvényesen és alkalmi jelleggel, a gyermekölés gyakorlatát. Mindennek ellenére nem tartozik az „emberi természethez”, valamennyi társadalomban és történeti időszakban csak rendkívüli helyzetben (beteg született gyerek, kevés élelem, apanélküliség, egyszerre több gyerek nevelése stb.) engedélyezik, minden más esetben tiltják, de sohasem támogatják. A lelki sokkot úgy próbálják kivédeni, hogy érzelmi távolságot tartanak az újszülöttől mindaddig, amíg az életben maradása bizonytalan, csak az után adtak nevet neki és mutatták be a közösségnek, ruházták fel jogokkal.³⁰

Esetek

Az újszülöttgyilkossági ügyek közül három esetet emelnénk ki, ahol az elkövető személyisége, előélete, körülményei, környezete együttesen predesztinálták a tett elkövetésére. A „jelzőrendszerek” (a gyermekvédelem, iskola és orvos), sőt a szülők sem voltak a helyzet magaslatán. Két esetben lemérhető, hogy az íté-

kezésben a „zűrös nő” személyiségének döntő szerepe volt, míg a harmadik esetben a „bűnbánó, megtévedt jó kislány” motívum érvényesült.

Első eset

A tizenhat éves lány hét testvérével együtt él vér szerinti szüleivel, akik élettársi kapcsolatban vannak. Az anya háztartásbeli, az apa alkalmi munkát végez. Falun, tisztának mondható, rendezett, de komfort nélküli családi házban, ahol csak villany van, közös szobában hatodmagával lakik.

A családban sem kriminális előzmény, sem mentális sérülés (öngyilkosság, idegbetegség, iszákosság) nem volt. A születés körül és gyerekkorban betegségek, problémák nem voltak.

Az apa szigorú az iskola és a fiúk terén, az anya engedékenyebb és védő magatartású. A környezettanulmány szerint az anya egyszer otthagya a családot, az apával magatartásbeli (nem derül ki, mit jelent) gondok voltak, ennek ellenére a családot összetartónak mondják, a testvérek között jó a kapcsolat.

Az elkövetőt gyerekkorában is agresszívan viselkedő, verekedős kislánynak tartották, rendszeresen hiányzott az iskolából, gyenge iskolai eredményt produkált. Nehezen kezelhető gyerek volt, vulgáris beszéd, agresszivitás jellemezte az iskolában. Mindamellet életvidám, nagy baráti társasággal bíró kislány volt.

A nagycsalád nehéz anyagi körülményei miatt a gyermekjóléti szolgálat a kislány kilencéves korában nyilvántartásba vette a családot mondván, hogy „a szülők nem gondoskodnak megfelelően a gyerekeikről”. Az általános iskolát gyenge eredménnyel, sajátos nevelési igényű csoportban végezte. Felvették szakközépiskolába, de azt nem kezdte meg, otthon maradt segíteni az anyjának, aki gyesen volt. Ettől kezdve zárkózott lett, nem járt el otthonról, majd megszökött, egy évvel később gyógyszerrel öngyilkosságot kísérelt meg (utána pszichológiai vizsgálat nem történt). Egy esetben garázdaság miatt eljárás indult ellene, ez megrovással végződött.

A terhesség előtt két fiúval volt alkalmi, egyszeri szexuális kapcsolata (egy vasútállomáson), akiket alig ismert. Két hónap után gondolta, hogy terhes, a hasa növekedése feltűnt az anyának, aki nőgyógyászhoz vitte, de ott szűznek mondta magát, tiltakozott, és az orvos nem is vizsgálta meg.

A szüléskor senki sem volt otthon, a vécében szült, a felsíró gyerek köldökzsinórját pengével elvágta. Megállapította, hogy kislány, vödörbe tette, és kivitte a kert végébe, mondván majd „másnap reggel behozza”. Fájdalmai voltak, vérzett, az anya észrevette másnap, és orvost hívott. Csak el akarta rejteni, nem megölni, mondta, nem gondolta, hogy baja lesz, félt és szégyellte. Az eljárás során se érezte magát bűnösnek, a gyereket fel akarta nevelni, de csak később akar-

ta megmutatni a családnak. A védekezést nem fogadta el a bíróság, nehezen hihetőnek tartották, hogy hét testvér körében nincs tisztában az ellátatlanság következményeivel.

Az anya viselkedése a testi gondoskodásról tanúskodik (orvoshoz vitte), de mélyebb és bizalmasabb kapcsolat nem látszott. A nagycsaládi lét, a sok testvér és az azokról való ismeretek sem segítettek a saját helyzet megoldásában.

Az ítélet első fokon négy év szabadságvesztés, másodfokon két év hat hónap fiatakorúak börtönében letöltendőre módosítva.

Második eset

A tizenhét éves lány a cselekmény elkövetésekor egy kisvárosban, a nagyszülők másfél szobás panellakásában, hatodmagával élt. Korábban, tizenhat éves koráig falun, családi házban, nevelőapával, két féltestvérral lakott. A vér szerinti apát nem ismerte, aki az anyát elhagyta, amikor megtudta, hogy lánya született (a „lánygyerek nem gyerek”, mondta, az anya rögzítette benne ezt a tényt). A születése körüli bizonytalanságokkal terhelt (az apának még a nevét sem ismeri) négyéves korától nevelőapával, két féltestvérral, konfliktusokkal terhelt környezetben él, a szülők sokat veszekedtek. A nevelőapa tönkrement vállalkozása után elváltak, az anya bolti eladóként rengeteget dolgozott, a család a nagyszülőkhöz költözött, a nagypapa szigorú és iszákos. A városba költözés, a barátoktól és a családi ház különszobájától való elszakadás megviselte. Akkor ismerte meg iskolatársát, a megölt gyereke apját, akivel lelki-testi barátságba került, inkább sokat beszélgettek, egyszer lefeküdtek, és állítása szerint védekeztek is. A nagypától fél, az ellenőrizte tanulását és a barátait. Az anya elfoglalt, a nagyanyjával nem tud intim dolgokról beszélgetni, barátnői nincsenek. A szex különösebben nem érdekli, bár vannak ismeretei a terhességről, a szülésről azonban nincsenek. A terhességet későn konstataálta, a baba mozgását észlelte, de pánikba esett, félt, hogy a nagypapa kidobja az egész családot. Nem közölte a barátjával, pedig tudta, hogy segített volna megoldani a kérdést. *„Féltem mindentől és mindenkitől, a családtól, Zolitól, az iskolától, mindenkitől. Nem mindennap gondoltam a terhességre, de ha gondoltam, beszélni akartam valakivel, de soha senki nem volt ott.”*

A szülés estéjén kihívták a körzeti orvost korábbi gerincferdüléséből adódó hátfájás tünete miatt. Az orvos megvizsgálta és lumbágót állapított meg, fájdalomcsillapítót adott, a terhességet nem észlelte. A fájások erősödésétől nem sokra emlékszik, utólagos érzelmei vegyesek, a félelemre emlékszik. Miközben a kádban meleg vízbe ült a fájdalom csillapítására, a gyerek megszületett, ollóval elvágta a köldökzsinórt, majd az ollóval először mellbe, majd hátára fordítva ti-

zenkilencszer hátra szúrta az újszülöttet, utána törülközőbe tekerve a szekrényébe rejtette. Kitakarította a fürdőszobát, és lefeküdt aludni. Reggel értesítette a barátját a gyilkosságról, aki először eltüntetni akarta, majd apjával kórházba vitte a lányt és a babát, és a rendőrségen jelentette az esetet.

Szinte képtelenségnek tűnik, hogy a középiskola informatika tagozatos, öt legjobb tanulójának egyikéként számon tartott lány, gyors problémamegoldó képességgel, 122-es IQ-val ilyen mértékű háritást mutasson.

Az anya ismerte a kapcsolatát, felhívta a figyelmét a védekezésre, biztatta, hogy forduljon hozzá bármilyen problémával, a terhességet nem vette észre. Nem aggódott, mert a kislány komoly, nem bulizós természetű volt. A terhességről konkrétan tudott a barátnője, sejtette a nagymama is.

Személyiségéről a szakértő azt írja, hogy egocentrizmus, érzelmi-indulati labilitás, empátiakészség hiánya, szeretetigény, de elfogadására képtelenség, pszichoszexuális zavarok és felületes kapcsolattartás jellemzi.

Az iskolában nyílt, életvidám, jó szervezőképességű, a közösség aktív tagjaként ismerték. Az eset után mindenki szolidáris vele, a barátja, az iskola visszavárja.

Az ítélet első fokon hat év fiatalkorúak börtönében letöltendő büntetés, ezt másodfokon négy évre csökkentette a bíróság.

Harmadik eset

A tizenöt éves elkövető a vér szerinti szülőkkel egy főváros környéki település négyszobás családi házában, egy testvérével élő lány. Közepes teljesítményű, tanulni, sportolni nem nagyon szeret.

Mentális és magatartásbeli zavarok, traumák nincsenek az életében, nem iszik, keveset, de dohányzik. Az általános iskola elvégzése után szakközépiskolába és kollégiumba kerül, ezt rosszul viseli. Vannak barátnői, néhányszor volt szerelmes, szexuális kapcsolata egy két évvel idősebb iskolatársával egyetlen alkalommal volt, állítólag védekeztek, két hétig tartó kapcsolatuk a fiú iskolából való kimaradásakor ért véget, a lány tovább nem kereste. Elmondása szerint nem vette észre a terhességét, mert végig menstruált. *„Tudom mi a terhesség, könyvben olvastuk.”* A szakértő szerint *„ez csak a primitív háritás következménye, hogy ne kelljen szembenézni a problémával, ne keveredjen konfliktusba környezetével, szüleivel, a cselekmény mögött a meg nem történtté tevés primitív elhárító mechanizmusa állhat”*. A környezetében többször is felfigyeltek az alakváltozására, de megelégedtek a tagadó válasszal. Még az édesanyja is: *„Egyszer nyáron rákérdeztem, hogy terhes vagy. Kapásból rávágta, hogy nem. Azt gondoltam, hogy hízott, őszitől fogyókúra tablettát szedtem vele.”*

A gyilkosságot a szakértő így véleményezi: az „*elkövetésben lélektanilag a meg nem történtté tevés primitív elhárító mechanizmusa áll, a korábbi, huzamos ideig fennálló hazugság megcáfolását jelentő bizonyíték minden áron való eltüntetése, menekülés a problémával, konfliktussal való szembenézés, a felelősségvállalás és a felelősségre vonás elől*”. A szülést a fiatal, tapasztalatlan lány sokként élte meg, de eltüntetés és a gyilkosság utáni viselkedése nagyon is racionális tudatosságot feltételez. A kollégiumban lett rosszul, kezdett görcsölni, hazatelefonált görcsoldóért, és a szomszédjukkal haza is vitette magát. Tévét nézett, majd „*kikapoltam a szennyest a táskámból, anyu hazajött. Elmentem fürödni, fürdés után a WC-be mentem. Úgy éreztem, hogy nagyvécéznem kéne. Láttam a WC-ben a babát. Befogtam a száját és az orrát, eltéptem a köldökzsinórt. Bele raktam a felmosó vödörbe és kivittem az emésztőbe.*” Szüléskor az édesanya is a lakásban volt, a lánya tőle kért betétet és tiszta nadrágot, „*kicsit véres volt a keze, de az ember nem nyitja rá az ajtót a másokra*”, mondta. Feltűnt ugyan neki, hogy a felmosóvödröt a lánya az emésztőbe és nem a WC-be önti, de nem tulajdonított ennek különösebb jelentőséget. Később az anya észrevette a lány rosszulletét, és kórházba vitte.

Az anya szerint a családi kapcsolat közöttük jó, „*barátnői, legalábbis én igyekeztem ilyet kialakítani [...] ha elmondta volna, hogy szeretne járni valakivel, rendben van, csak nagypapa és nagymama nem akartunk lenni*”. Az elmondások szerint azonban intimebb, bensőségesebb légkör nem volt a családban, a kölcsönösség inkább az elemi szükségletek előteremtésében és a gondoskodásban merült ki.

A gyilkosságról a kislány saját véleménye: „*Nagyon hülye voltam. Nem tudom, hogy miért tettem. Nem mentem orvoshoz sem. Szégyelltem a terhességet. Legtöbb az öregasszony a faluban, kint ülnek. Hová mész? Merre mész? Miért mész? Pletykálnak állandóan.*”

Az elsőfokú bíróság két év börtönbüntetést és három év közügyektől eltiltást szabott ki. Bár az ügyész szigorításért fellebbezett, a másodfokú bíróság azonban a közügyektől eltiltást eltörölte, és a büntetés végrehajtását öt évre felfüggesztették.

Az ügy másodfokú ítéletének következő, részletesebb ismertetését az indokolja, hogy minden olyan jogi fordulatot, enyhítő és súlyosító elemet tartalmaz, amely szinte valamennyi újszülöttölési eset kapcsán megjelenik az ítéletekben³¹.

Az újszülöttek sérelmére elkövetett ölési cselekmények bírói gyakorlata szerint az a körülmény, hogy az elkövetők nem készülnek fel a gyermek születésére, nem veszik igénybe az általánosan elérhető orvosi ellátást és kezelést, önmagában nem alapozza meg az előre kitervelten elkövetett minősítést (Legfelsőbb Bíróság 15. sz. irányelv IV/5. pont). A jogi álláspont indoka, hogy a szüléssel együtt járó különleges állapot következtében, az érzelmi és a fizikai behatások

miatt változhat a szülő nő ölési szándéka. Több eseti döntésben kifejtette a Legfelsőbb Bíróság, hogy az előre kiterveltség akkor sem állapítható meg, ha bizonyíthatóan az anya a külvilág előtt leplezte a terhességét.

Nyomatékos enyhítő körülményként értékelte a másodfokú bíróság az időmúlást, valamint a bűncselekmény elkövetésekor a vádlott éretlen személyiségét. A gyermekkort alig meghaladó vádlott a környezetétől semmilyen támogatást nem kapott. Teljesen egyedül maradt abban a krízishelyzetben, amelyet a nem kívánt terhesség idézett elő. Nem hagyható figyelmen kívül az a társadalmi közeg sem, amelyben a vádlott élt. A lakóhelyén és az iskolában is nyilvánvalóan számított arra, hogy házasságon kívül születendő gyermeke miatt a közösség elítéli. Szüleitől és tanáraitól megfelelő segítséget nem kapott, pedig közvetlen környezete alappal sejtette, hogy gyermeket vár. Ennek ellenére sem a szülei, sem pedig a tanárai a szükséges és magától értődő intézkedéseket nem tették meg annak érdekében, hogy bizonyosságot szerezzenek a vádlott terhes állapotáról.

A fiatalkorúakra vonatkozó büntetés és intézkedés alkalmazását rögzítő Btk. 108. § (3) bekezdése szerint *„szabadságelvonással járó intézkedést alkalmazni, vagy büntetést kiszabni csak akkor lehet, ha az intézkedés vagy a büntetés célja más módon nem érhető el”*.

A másodfokú bíróság álláspontja szerint a fiatalkorú elkövető a fellebbezési eljárás idején betölti a tizenhetedik életévét, észlelhető szellemi, életszemléleti változáson ment keresztül, korábbi megnyilvánulásaival ellentétben őszintén megbánta a cselekményét, tovább tanul, dolgozik, és szemléletében érett fiatal lány lett. A kifejtettekre tekintettel a vádlottal szemben a büntetési célok eléréséhez nem szükséges az elsőfokú bíróság által kiszabott szabadságvesztés végrehajtása. A másodfokú bíróság – szem előtt tartva a Btk. imént idézett rendelkezését, amely a fiatalkorúval szemben alkalmazott büntetési célokat fogalmazza meg – a vádlottal szemben kiszabott szabadságvesztés végrehajtását ötévi próbaidőre felfüggesztette. Ez a hosszabb időtartamra felfüggesztett szabadságvesztés alkalmas arra, hogy hatékonyan szolgálja a fiatalkorú vádlottnál elérni kívánt büntetési célokat, azt, hogy a helyes irányba fejlődjék és a társadalom hasznos tagjává válhasson.

Összegzés

Az újszülöttgyilkosságok Magyarországon 1980 és 2000 között aggodalomra okot adó számban, évi átlag huszonöt-harminc nyilvántartott esetben fordultak elő³², ennek kétharmada a tizenöt–huszonöt évesek csoportjából került ki. Ettől az időponttól kezdve, két év kivételével, amikor is 2001-ben huszonnégy, 2002-ben pedig tizenkét újszülött áldozat volt, tíz alá esett vissza az ismertté vált elköveté-

sek száma³³, mára a rögzített esetek előfordulása öt alatt marad. A csökkenő tendencia valamennyi fejlett országra érvényes, az okok és magyarázatok azonban különböznek. Ausztriában például a titkos örökbe fogadás és az anonim szülés bevezetését tartják a csökkenés okának³⁴, másutt, mint Spanyolországban a szülői engedélyt nem igénylő abortuszhoz kötik a szinte véletlenszerűen előforduló, fiatalkorúak által elkövetett évi egy-két újszülött-gyilkossági esetet³⁵, míg Szlovákiában a modern fogamzásgátlás elterjedését vélik a bűncselekmény ritkulása okának³⁶. Az Egyesült Államokban a Safe Haven törvényről, az anonim örökbe fogadás megelőzést segítő hatékonyságáról folyik a vita.³⁷ Magyarországon a csökkenés oka nem tisztázott, sem a különféle örökbefogadási szabályok, de a különféle inkubátorprogramok sincsenek közvetlen, kimutatható hatással a folyamatra³⁸. A szexuális felvilágosítás és a fogamzásgátlás eredményessége hasonlóképpen nem nyilvánvaló. Azt ismerjük, hogy folyamatosan csökkent a tizenévesek terhességének száma is, amely az elmúlt húsz évben a felére esett vissza, ahogy az abortuszoké is kevesebb lett a körükben.

A megelőzés sikeressége teljes mértékben az okok ismeretében rejlik. Az biztosan tudható, hogy ezt a bűncselekményt döntően fiatal, tizenéves, mindenképpen huszonöt év alatti, első terhességüket viselő, tartós kapcsolatban nem élő, önálló keresettel nem bíró, a terhesség és a szülés alternatív lehetőségeit nem alkalmazó, mentálisan egészséges nők, tettük súlyának tudatában követik el, a világ minden kultúrájában.³⁹ Ezt a cselekményt, nem véletlenül, több kutató is „szülés utáni abortusznak” tartja⁴⁰. Főként azok körében gyakori, akiknek számára az egészségügyi intézmények elérése nehéz, az abortusz lebonyolítása bürokratikus vagy ismeretlen, esetleg szégyenteljes⁴¹. Az újszülött ölése ritkán brutális, inkább a leplezés következménye, azaz a kitételé vagy az ellátatlanságé. Legtöbb esetben a szülő nő meg sem nézi az újszülöttjét, nem tudja, milyen nemű, egyszerűen meg nem születtként kezeli. Az újszülött megölése nem hasonlít egyetlen másfajta gyerekgyilkossághoz sem⁴². Az elkövető nők nem szenvednek posztpartum depresszióban, sem másfajta pszichózisban, nem is követnek el öngyilkosságot, amint az az idősebb gyerekek megölésénél gyakori⁴³. Se nem örültek, se nem gonoszok, az ölés ősi, evolúciós maradvány, önvédő reflex, ami természetesen lehet magyarázat, de nem mentség. Fiatalok, akikkel ez a terhesség rosszkor, rossz körülmények között esett meg, de számíthatnak jobb időkre, partnerre és lehetőségekre a következő gyerekvállaláshoz.

Az újszülöttgyilkosságoknak két alapkérdésük van. Az első, hogyan képes egy anya a kisbabáját elpusztítani, és miként lehetséges, hogy mindezért enyhébb büntetést is kaphat, mintha a néhány napos gyermekét ölné meg. A másik, hogy miért kíséri társadalmi és jogi megértés, együttérzés, miért enyhébb a büntetése, mint ha az apa vagy bárki más követte volna el?

A két kérdés szorosan egymásból következik.

Az újszülött megölése nemcsak végigkíséri az emberiség történetét, de mai ritkább felbukkanása éppen a legkorábbi időszakokban kialakult biológiai és evolúciós szabályokra vezethető vissza.⁴⁴

1. Minden élőlény életének középpontjában a szaporodás áll, így az ember idejének döntő részét is ennek előkészítése, lebonyolítása és következményei töltik ki.⁴⁵ Párvalasztás, szex, gyereknevelés – a család létrehozása olyan biológiai funkció, amely az egyik legfontosabb társadalmi megvalósítási feladatterv is. A nők számára a szaporodásban, a faj fenntartásában betöltött szerep kiváltságokat és egyúttal szigorú korlátokat is hozott. Az a biológiai tény, hogy csak a nők, ráadásul rövid időszakban, képesek utódot a világra hozni, mindenki másnál magasabb társadalmi értéket adott nekik. A szülői befektetés törvénye⁴⁶ szerint a nőnek nem egyszerűen önmagáért, hanem az utódhoz kötöttsége miatt, pusztán biológiai feladata elvégzése érdekében jár erősebb védelem, jobb élelem⁴⁷ és nagyobb társadalmi, közösségi támogatás. Életét a biológiailag kockázatos terhesség, szülés és gyereknevelés felelőssége irányítja, minden érzelmi, lelki, testi és agyi működése erre a feladatra koncentráltan működik, akár akarja, akár nem.
2. A nőket, biológiai és társadalmi szempontból az utódok teszik nemcsak nélkülözhetetlenné, de mindenki másnál fontosabbá is, ezért mindkettőjük biológiai, evolúciós helyi értéke magasabb, mint a férfiaké és az öregeké. E tény következménye, hogy a társadalmi megítélés és a jogi védelem egyértelműen a szerepük és funkciójuk betöltését támogatja és az ettől való eltérést korlátozza vagy bünteti. Több szempontból is az okoz gondot, ha választani kell az anya és az utód között.
3. Tekintsük át a kérdést az anya oldaláról! Először is az anya és a gyermek között alapvető érdekellentét van a fogamzás pillanatától. A szülő–utód konfliktus⁴⁸ folytatódik szülés után is. A történelem folyamán minden kultúrában megtalálható csecsemőgyilkosság akkor történt, ha a gyermek túlélésére kevés esély van. Az anyának jó oka volt a szülés után felmérni, hogyan tovább. „*A döntés, amivel szembenézett egy azonnali biztos tragédia és egy évvel későbbi, még nagyobb tragédia lehetősége közötti választás volt... A depressziós kismamák rágódásának tipikus tárgya – hogyan fogok e teherrel megküzdeni? – még ma is valódi kérdés*” – írja Pinker⁴⁹. A születés utáni anya-gyermek érzelmi kötelék kialakulásának lényeges előidézője az újszülött vonzó „aranyossága”, és az anya stressznélkülisége⁵⁰. A szülő–utód harc nem áll meg, „*a gyerekek mindig többet akarnak kapni a szülőktől, mint amennyit a szülők adni akarnak*”⁵¹, érdekük gyakran ütközik, ezt ma is, saját életében, naponta tapasztalhatja minden szülő a „nemzedéki ellentéték” gyűjtőfogalom alatt. Úgyhogy nincs sok csodálkoznivaló az elrendezett házasságok, a munka, a tanulás, a szórakozás, szex felnőttek által megszabott rendjén.

4. Foglalkozzunk a kérdéssel társadalmi szempontból! A szaporodás törvénye, hogy nem sok utód a cél, hanem a szaporodásra képes utód, nem a számuk fontos, hanem a továbbélésük lehetősége. Ehhez idomulnak az aktuális szaporodási stratégiák is. Dönteni kell, hogy az ember minden energiáját egy utód túlélési lehetőségeinek a növelésére vagy gyengébb ellátással ugyan, de több utódra fordítja, esetleg a gyerekvállalást elhalasztja, vagy éppen a lassú–gyors életvezetés között választ⁵². Azt, hogy mikor melyiket alkalmazza, az őt körülvevő természeti és közösségi viszonyok határozzák meg. A tradicionális társadalmakban az infanticidást a születésszabályozás eszközeként tekintették. Többségükben a gyors szaporodási, a mennyiségi stratégiát alkalmazták. Szűkös erőforrásokkal bírtak, rövid élettel, mostoha körülményekkel számolhattak, ezért sok gyereket hoztak a világra, akik gyorsan váltak felnőtté, korán szaporodtak. Minden esetben meggondolandó volt, hogy mekkora energiát fektetnek egy újszülöttbe, így a beteg vagy más hátrányokkal bíró gyereket nem vállalták. A modern társadalmakban az anyák végső eszközként tekintik és ritkán alkalmazzák a gyerek megölését, mert más születésszabályozási módszer is a rendelkezésükre áll. Az okok tulajdonképpen alig változtak, a nemkívánatos gyerek sorsát az abortusz, a tabletták, az örökbefogadás engedélyezett formáival rendezhetik, csak akkor ölnek, ha a körülményeik következtében félnek, vagy szegényben és magukra maradnak. De itt is szabály, hogy a rossz személyes körülmények között élők körében több gyerek jön a világra⁵³, fiatalabbak az anyák, és az újszülöttölés is gyakoribb.

Az tehát, hogy miért is képes egy újszülöttet ölni egy nő, biológiai-evolúciós okokkal magyarázható. Ebből a megváltoztathatatlan tényből következik a társadalmi és jogi megítélés valamennyi problémája:

- a jog dilemmája: a modern, emberi méltóságra apelláló társadalomban a nő és a gyerek élete egyformán fontos, sőt a gyereké fontosabb;
- a nemi sztereotípiák dilemmája: a gonosz nő és a jó anya és ennek feminista álláspontja, a biológiai mentségek és a férfi mint ok.

Nézzük először a mentségeket, az enyhítés indokait! A nő nem tervezte, nem akarta a terhességet, mert fiatal és nincs felkészülve s felkészítve ilyen eseményre. Ezért önmaga és a környezete előtt is titkolja. Az önszuggesztívó olyan lelki állapotba hozza, hogy igyekszik meg nem történné tekinteni a folyamatot egészen a szülésig, amelyet egyedül bonyolít le. A titkolt terhesség és a gyors, többnyire problémamentes szülés alatt semmilyen érzelmi kapcsolat, kötődés sem alakul ki a magzat és az anya között, akit inkább tekint tárgynak, mint élőlénynek⁵⁴. Nem a pusztítás a célja, csak a gyerek „eltüntetése”, megszüntetése. Ezért ritka az erőszakos, célzottan kegyetlen ölés és gyakori a kitétel, az elhall-

gattatás okozta fulladás vagy egyszerűen a magára hagyottság, az eldobott gyerekek. Így képes „lelkiismeret-furdalás nélkül” továbblépni.

A társadalmi megítélés az anya védelmében a következőket sorolja fel:

- biológiai menség: a mentális állapot, a szülés utáni különleges testi-lelki-hormonális változás és az anya fiatal kora;
- a körülmények, amelyek megakadályozzák, hogy vállalja a gyereket: felkészületlenség, felvilágosítás hiánya;
- egzisztenciális okok: eltartott, szülőkkel együtt élő, iskolás;
- a morális klíma: a korai szexuális kapcsolatok nehezményezése, partnernélküliség;
- szégyen, bizalmatlanság a környezet iránt, ezért nem kér segítséget.

A jogi védekezés, különösen az angolszász országokban előszeretettel használ és gyárt különféle, főként medikalizáló „szindrómákat”⁵⁵. A felsorolt menségek együttese az „újszülöttölési szindróma”, azaz a fiatal anya ideiglenesen tudathasadásos állapota. A büntetések enyhítésének legfőbb oka, minden országban, hogy nem a cselekményt, hanem a nőt, az elkövetőt tartja fontosabbnak.

A modern társadalmak nővédő mainstream politikája az újszülöttölés feminista blame-shiftjét is kialakította⁵⁶. E szerint a patriarchális társadalmi környezet „bebörtönzi” a nőket gyerekeikkel együtt az otthoni létbe. Az anyaság a nőkre hárítja a család és a gyerek iránti teljes felelősséget, ezzel a nők alávetettségét és elnyomottságát hozza létre. „Bűnbakok” a férfiak, akik nem vesznek részt a gyerekvállalásban, e miatt titkolják el a nők a terhességüket és ölik meg inkább a gyereket, miközben mentálisan összezavarodottak és szenvednek. „Az apákat a potenciális bántalmazáságtól egyszerűen csak az a tény mentesíti, hogy a családot és a háztartást a nőkre hagyják”⁵⁷, írják a feminista szerzők.

Mindez jól lemérhető azon, ha férfi követ el újszülöttölést vagy közreműködik ebben: neki nem jár felmentés vagy enyhítés, és a közvélemény megítélése szerint is gyilkos, bűnöző⁵⁸. Úgy tűnik, hogy a férfiak számára egyetlen ország büntetőjoga sem ajánl fel speciális, a nemre tekintettel lévő védelmet, enyhítést. Kutatások bizonyítják, hogy létezik az apákat is érintő, a gyerek születése utáni zavart lelkiállapot, a minden tizedik férfi esetében fellépő posztpartum depresszió, amelyet senki sem tart fontosnak és nem is kezel⁵⁹. Vajon miért nem lehet a nemi erőszak vagy gyilkosság esetén a tesztoszteron hatására hivatkozni? – teszi fel a kérdést egy amerikai jogász⁶⁰. Arról nem is szólva, hogy a férfigresszió hatását biológiai meghatározottságának tényszerűsége ellenére is vitatják, és soha sem használható védekezésként a büntetőeljárásokban.

A különféle „jelzőrendszerek” is szerepelnek a hibáztatottak listáján. Az egészségügyi szervezetek, iskolák, tanárok, védőnők, orvosok felelősségét kérik

számon, mondván nem észlelik, nem törődnek eléggé a titkolt terhességekkel, a nőkkel⁶¹.

Miért olyan megérett a közvélemény és a jog is az újszülöttjüket megölő nőkkel? A szimpátia ugyancsak vonatkozik a huszonnégy órásnál idősebb gyerekekkel kapcsolatos gyilkosságokra is. Ezekben az esetekben súlyosabb büntetéssel, kevesebb enyhítési lehetőséggel számolhatnak az elkövető nők, pedig döntő többségük súlyos mentális zavarokkal küszködik⁶². Az apák esetében azonban itt is érvényesül a megkülönböztetés, kutatások alátámasztják a kettős megítélést. Egy amerikai vizsgálat megállapította, hogy amíg a gyereket megölő nők negyvenhat százalékát ítélték rövidebb idejű szabadságvesztésre és ennek felét pszichiátriai kezelésre, addig az apák kilencven százaléka a kapott börtönbüntetést és harminc százalékuk kezelést, pedig mindkettő egyforma arányban szenvedett diagnosztizált lelki zavarban.⁶³

Igen valószínű, hogy a nem változtatható biológiai kódok, a terhesség, az anyaság női monopóliuma különleges értéket ad a nőknek, a gyerek világra hozatalának lehetővé tétele pedig társadalmi feladat is. E kettő meghatározza, hogy a nőnek egészségesnek és a megfelelő körülményeknek is birtokában kell lennie. A biológiai determináltság és a szorosan hozzá kapcsolódó közös, emberi, társadalmi érdek kötelező felelősséget ró a nőkre, ez alól csak biológiai (mentális állapotuk, életkoruk) és egzisztenciális-morális hiányosságok adhatnak felmentést, jelenthetnek mentéset. A jó anya nevel, nem öl, csak az örült anya pusztít, és ő is csak kivételes pillanatokban⁶⁴. Úgy tűnik, az újszülöttet még az osztársadalmi megítélés sem tekinti teljes jogú polgárnak.

„Egyszóval a szokások is, az indítékok is, alig változtak a vadság állapota óta.”⁶⁵

Egyéb emberölési bűncselekményeket elkövető fiatal nők jellemzői a magyar kutatásban

A vizsgálatunk többi esetére az emberölésre érvényes általános jellemzők állapíthatók meg, függetlenül a bűncselekmény minősítésétől, kivéve a két, idegen elleni emberölést.

Jellemzők a zavaros családi körülmények, a szülők életformája és a velük való kapcsolat, a szocializáció problémás menete. Összegezve megállapítható, hogy valamennyi eset egyenként vizsgálándó abból a szempontból is, hogy az elkövetők karaktere, pszichológiai jellemvonásai és fejlődésük, valamint nevelésük mennyiben befolyásolta tettüket.

A szülőgyilkosságok tanulságai az elemszám miatt (két fő) értelmezhetetlenek, csak egyenként vizsgálhatók, viszont rendkívül fontos információval szolgálnak a kutatás célja szempontjából.

A minta legfiatalabbja, az anyát megölő tizenöt éves kislány igazi veszélyeztetett gyerek, annak minden testi-lelki és környezeti körülményével (a koraszülöttségtől az alkoholista szülőkön át a nevelőintézetig, válás, kábítószer, öngyilkossági kísérlet, speciális iskolai nevelés, minden megtalálható rövidke életében).

A legidősebb, huszonegy éves apagyilkos lány esetében is megtalálhatók a nagykönyvben előírt kockázati elemek: önkényeskedő, alkoholizáló, agresszív apa részéről szexuális molesztálás, korai szexuális kapcsolatok, fizikai erőszak, öngyilkosságot megkísérlő anya, gyakori költözködés.

A nemzetközi kutatások szerint is igen alacsony a szülőgyilkosságok száma, a fiatalkorú lányok által elkövetett szülőgyilkosságok pedig még az emberölésben élen járó Egyesült Államokban is évi átlag négy esetet jelentenek⁶⁶. Ott a három megállapított személyiségprofilú (súlyosan abuzált, mentálisan súlyosan zavart és veszélyes antiszociális) fiatalok szabadulni akarnak a diszfunkciós családból, a folyamatos erőszaktól, az elhanyagolástól, és a haragjukat fejezik ki az őket meg nem védő, erőszakmentes szülő iránt. A fiúk az apjukat vagy mindkét szülőt, a lányok az anyjukat ölik meg gyakrabban.

A fiatalkorú női elkövetők közül a magyar kutatás szempontjából a legtanulmányosabb a féltestvérét különös kegyetlenséggel meggyilkoló lány esete.

A falun, családi házban, rendezett anyagi körülmények között, három féltestvérral élő, szakiskolába járó tizenhét éves lány a saját lakásukban késsel megszurta, majd baltával megvágta (a könnyebb eltüntetés céljából eredetileg feldarabolni akarta) tízéves fiú féltestvérét. Az ok banális, a fiú nem akarta kiengedni a lakásból, erre ideges lett, és eldöntötte, hogy megöli.

Az okok azonban sokkal régebbre és mélyebbre vezetnek. Az első ok az egyéves korában elszenvedett fejsérülés, amelynek következménye beszédzavar, nyomott kedélyállapot, szorongás, kisagyi tünetek, kényszeres cselekedetek, viselkedés- és személyiségzavar. Ettől kezdve a gyerek viselkedése gondot okoz a közösségekben, fantáziál, másokat ijesztget, de öngyilkossági kísérlete is volt. A Vadaskert gyermekkórházban is vizsgálták. Mindehhez hozzájárul a családi kapcsolatok rendezetlensége, a szülők válása, a nevelőapával való rossz viszonya, az anyához való felemás kötődése, féltékenysége a féltestvérekre, alkohol- és kábítószer-fogyasztása. Mindezek után az ítélet tíz év fiatalkorúak börtönében letöltendő szabadságvesztés, az IMEI-ben történő megfigyeléssel.

Fiatal férfiak és a szexuális emberölések

A szexuális indíttatású gyilkosságok elkövetői férfiak és számuk világszerte az elkövetett összes gyilkosság fél százaléka körül mozog. A fiatalkorúak által elkövetett szexuális erőszak célzatú és más szexuális motívumot tartalmazó emberölések száma is igen alacsony, a korcsoport által nyilvántartott ölési cselekmények kb. egy százalékát teszik ki⁶⁷. A pontosabb adatok meghatározását természetesen a szokásos módszertani problémák nehezítik. A gyilkosságot közvetlenül kiváltó és a mögöttes okok szétválasztása különböző szempontot igényel az adott cselekmény megítéléséhez. A nyereségvágy mint közvetlen jogi megfogalmazás és a mögötte felfedezhető szexuális célzat, vagy éppen fordítva, tökéletesen más statisztikai eredményt hozhat. A nemzetközi kutatások hasonló bizonytalansággal dolgoznak⁶⁸. A szexuális motívumok és a különféle erre utaló jegyek (a holttest lemeztelenítése, testnedvek jelenléte, szexuális szimbólumok, idegen tárggyal való behatolás stb.), valamint a gyilkosság megállapított célja számos esetben különbözik, ezért a meghatározás, hogy mit is nevezünk szexuális bűncselekménynek, ugyancsak változó lehet.

A szexuális célzatú gyilkosságok általánosítása több kérdést felvet: kik követnek el ilyen típusú gyilkosságokat, és miért? Eltervezett vagy spontán emberölésről van szó? Mi jellemezte az előéletüket, iskolai, családi környezetüket, a közösségeiket? Az emberölést megelőzően jellemezte-e őket erőszak? Voltak-e kriminális előzményeik? Miben térnek el emberölést elkövető más indíttatású csoportoktól?

A szakirodalomban a szexuális gyilkosok esetében két lényeges jellemvonást állapítanak meg a kutatások⁶⁹. Egyrészt a szexuális fantázia szadisztikus vonásainak kora gyerekkortól való meglétét, az elkövető dominanciavágyának, a másik személy megalázásának és szenvedésének élvezetére utaló jelek megjelenését. Másrészt az úgynevezett katatimikus jellemvonást, ez esetben olyan tudat alatt, hosszan érlelt, belső lelki feszültségeket rejtő képzetscsoportosításról van szó, amely erős érzelmi túlfűtöttségben jelenik meg, váratlanul, látványos induktív előzmények nélkül érzelmi kitörést, agressziót okozhat⁷⁰.

Ennek alapján a szexuális gyilkosoknak két nagy csoportja elfogadott:

1. Kompulzív elkövetők, rájuk jellemző az előre kiterveltség, sok esetben diagnosztizáltak szexuális szadizmust, antiszociális, narcisztikus személyiségzavarokat, többségüknél nem jelentkeznek korábbi traumák.
2. A katatimikus csoportra a tett megtervezetlensége, a spontán elkövetés a jellemző, érzelmi viselkedési zavarokkal küszködnek, kötődésigényük igen erős, pszichopátiás vonásaik alig vannak, életükben több gyermekkori fizikai és lelki trauma mutatható ki, de erőszak nem⁷¹.

Az általános ismeretek szerint a felnőtt és a fiatalos szexuális elkövetők jellemvonásai között lényeges különbséget nem lehet megállapítani⁷²; mindamellett esetükben kiemelten fontosnak látszik a korábbi disszociális fejlődés, a parafilák korai megjelenése, valamint a folyamatos érzelmi labilitás és a pubertáskori krízisek megléte.

A szexuális gyilkosságok általános jellemzői a szakirodalmi tanulmányok szerint a következők⁷³.

1. A gyilkosságok jellemzői:

- a gyilkosság délután vagy az esti órákban történik,
- az elkövetett cselekményt, a gyilkosság előtti vagy az utáni nemi erőszak, amelyet gyűjtogatással leplez az elkövető,
- az elkövetés eszköze leggyakrabban kés,
- az áldozat lakásában vagy annak környékén történik;

2. Az áldozatok jellemzői:

- ugyanahhoz a rasszhoz tartoznak,
- többségükben nők,
- az áldozat megtámadása alacsony kockázatú,
- az áldozat az elkövető számára ismerős;

3. Az elkövetők jellemzői:

- férfiak,
- kriminális előzményekkel bírnak,
- kaotikus életvezetés,
- alacsony iskolai végzettség és iskolai gondok,
- a szexuális fantáziája az erőszak körül forog,
- érzelmi, viselkedési zavarokkal küszködik egész élete során,
- jellemzően alkohol-, droproblémái voltak,
- a családi körülményei és a családjá erőszakkal terhelt, diszfunkciós, kriminális múlttal.

A magyar vizsgálat eredményei

Kutatásunkban határozott gondot okozott a jogi, dogmatikai kategóriák és a kriminológiai indítékok meghatározása közötti eltérés a szexuális aspektussal jellemezhető bűncselekmények körében, amint az a nemzetközi kutatásoknak is jellemzője.

A szexuális indíttatású emberölés kategóriájába soroltuk azokat a cselekményeket, amelyekben szexuális vonások mutatkoznak. Azaz idesoroltuk az olyan

eseteket, amelyek célzata nyereségvágy volt ugyan, de járulékos cselekményként szexuális erőszakra, szexualitásra utaló viselkedésre is sor került.

Ennek alapján a szexuális motívumokat tartalmazó gyilkosság tizenöt férfi esetében volt kimutatható.

A kifejezetten szexuális célzatú gyilkosságok száma négy elkövető esetében volt megállapítható (három befejezett és egy emberölés kísérlete). A szexuális gyilkosság elfogadott meghatározása szerint az effajta cselekménynek nincs más külső vagy anyagi jellegű indíttatása, csak és kizárólag a szexuális vágy kielégítése a célja, akár gyilkosság árán vagy éppen annak során. Az elkövető belső lelki szükségletét elégíti ki a cselekménnyel, az áldozatok nem közeli ismerősök, többnyire alig ismertek a tettes számára. Az elkövetés sorozatban, több személylyel megkísérelve történhet, gyakran leplezetten, szimbolikus, rituális formában⁷⁴. Ez annyit jelent, hogy az elkövető szexuális erőszakra készült, és az aktus alatt, a sértett elhallgattatásának célzatával ölte meg, vagy az erőszak elkövetése után, a cselekményét leplezendő gyilkolta meg áldozatát.

Az egyetlen emberölés kísérlete ügyben az elkövető már ez emberölés előtt többször molesztált nőket, ami három esetben feljelentéssel végződött. A négy esetből háromszor az elkövető eltervezte cselekményét, erőszak volt a célja, fegyvert, kést, kötelet tartott magánál. Egy esetben a cselekmény spontán történt. Mind a négy ügyben az elkövetők ismerték áldozataikat, akik viszont egyáltalán nem vagy csak látásból ismerték őket. A férfiak minden alkalommal alkoholt ittak, egy kivételével, aki rendszeres kábítószer-fogyasztó.

Esetek

Első eset

A gyilkosságba torkolló nemi erőszakot egy tizennyolcadik életévét alig betöltött férfi követte el. Egy ismerős férfi barátnőjét erőszakolta meg, akit csak látásból ismert, és aki korábban is tetszett neki. Miután egy este végignézte a pár szeretkezését, a körülmények úgy hozták, hogy a lánnyal kettesben maradt, és egyszerű ürüggyel egy elhagyatott helyre csalta. A nála sokkal magasabb és erősebb alkatú, de védekező nőt leütötte, megkötözte és megerőszakolta. Majd magára hagyta, de tartva a lány barátjától, benzint vásárolt, egy lopott robogóval visszatért a helyszínre, elvette a lány értékeit, a benzinnel leöntötte, és felgyújtotta. A lány kötelei elégték, ezért kiszabadulva több száz métert megtéve segítséget kért, de a közel hetvenszázalékos égési sérülései következtében rövidesen a kórházban meghalt.

A vidéki családi házban lakó férfi, beteg anyjával és munka nélküli lánytestvérével élt együtt. Az anya volt ápolónő, rokkantnyugdíjas, az apa az eset előtt két évvel öngyilkos lett. Őt általánost végzett, de iskolai összeférhetlensége, agresszivitása miatt sem a szülő, sem az iskola nem bírta vele, kiegészítő iskolába járt, amelyet tizenhárom éves korában abbahagyott, azóta alkalmi munkából él. A gyenge fizikumú, 155 cm magas, 45 kilós férfiról a szakértői vélemény azt írja, hogy „*eddiggi életvezetése a beilleszkedés korai zavarával, kori érzelmi sérüléssel, szélsőséges neveltetési körülményekkel, a morális-etikai főkrendszer még kialakulatlan, de kifejezetten laza főkrendszerével, kriminális cselekményekre és élőködésre hajlammal, valamint iskolázatlansággal, az átlagos alsó határon mozgó intellektussal jellemezhető, szociopáthiás, de még éretlen személyiségfejlődésre utal, melyhez felelősség elhárító tendenciák is társultak*”. Az anyjához nagyon ragaszkodik, születése óta együtt alszanak. Az iratok nem tesznek említést a nőkhöz való viszonyáról.

Az ítélet szerint különös kegyetlenséggel elkövetett emberölés, erőszakos közöszlész, kifosztás és lopás miatt tizennégy évi börtönbüntetést és tíz év közügyektől eltiltást kapott, ezt a másodfokú bíróság tizenöt évre emelte.

Második eset

A tizennyolc éves fiatalember vidéken, szüleivel, ötszobás családi házban, két fiútestvérével lakik, amúgy öten vannak testvérek, soha nem volt munkahelye, alkalmi munkákat végez. Őt osztályt végzett, verekedések, fegyelmezetlenség miatt maradt ki. Nőtlen, korábban volt hosszabb párkapcsolata, de az elkövetés időpontjában nem volt tartós viszonya. A férfi rendszeres kábítószer- és gyógyszerfogyasztó, emiatt többször is agresszívan viselkedett nyilvános helyen.

Az áldozat négy kiskorú gyermekét nevelő anyja, akinek a férje éppen börtönben ült és akit az elkövető látásból ismert. A tettet egy olyan estén követte el, amikor a barátaival kábítószerestek, miközben pornófilmeket néztek, ezek után határozta el a férfi, hogy még este „nőt szerez” magának. Hazament, fekete kesztyűt, szemüveget, egy maszkot és egy kést is magához vett, ballonkabátot húzott. Először az egyik ismerőse egyedül otthon lévő élettársához kopogott be maszkal a fején, aki felismerte a hangjáról, kinevette és kitessekelte az ajtóból. Ezután döntött úgy, hogy felkeresi a gyerekeivel élő, magányos asszonyt. A nő szorongásos zavarai miatt rendszeres pszichiátriai kezelés alatt állt, és esténként Rivotril szedett. Este 11 óra körül, a gyógyszerektől bódulva aludt az asszony a széles ágyon, mellette a három gyereke, míg a legidősebb, a tizenegy éves kislány az anya ágya mellett. A férfi behatolt a lakásba, és ezután horrorfilmbe illő jelenet következett. A férfi az ágyon fekvő nő nyakát elvágta, a takarót a fejére

húzta, és megpróbált közösülni vele. A gyerekek felébredtek, csendre intette őket, a nagyobbik kislány visszaszólt, hogy menjen innen, és hagyja az édesanyját. A férfi ezek után a szekrényekben és ruhákban még pénzt keresett, de miután nem talált, a gyerekeket megfenyegetve távozott. A gyerekek csak reggel mertek kimenni a lakásból a nagymamájukhoz, akinek elmondták a történeteket.

A férfi öt év alatt több esetben is volt büntetve, garázdaság, testi sértések, lopás, folytatólagos megrontás, rongálás, kábítószerrel visszaélés miatt, a büntetéseket rendre próbaidőre felfüggesztették. A szakértők véleménye szerint enyhe fokban értelmi fogyatékos, antiszociális karakter, „*indulatlabilis, szexuális ösztönkörét túlfűtöttség, és kontrollálatlan, kriminális cselekményekre hajlamosító bizarr tendenciák jellemzik. Szexuális örömszerzésre irányult, a tiltásokat semmibe veszi.*” Mindez nem érintette a beszámítási képességét.

Az ítélet tizenöt év fegyházbüntetés, tíz év közügyektől eltiltással.

Harmadik eset

A harmadik szexuális elkövető tizenkilenc éves volt, a szülei vállalkozók, négyen voltak testvérek, a szülők korábban elváltak. Feszült légkörben ugyan, de továbbra is együtt éltek. Jó tanuló volt, több középiskolában három osztályt végzett (közük egyházi iskolába is járt), közben drogozni kezdett, és betöréses lopás miatt elküldték. Azóta néha alkalmi munkákat végzett, de alapvetően a szülei tartották el. Korábban két büntetőeljárás folyt ellene, betöréses lopás és kábítószerrel visszaélés miatt, de próbaidőre felfüggesztették. Nem függő, de rendszeres alkoholfogyasztó. Kiegyensúlyozatlan, diszharmonikus egyéniség, alacsony kudarctűrő képességgel, alkalmazkodási problémákkal, írja róla a szakértő. Narcisztikus, infantilis erotika, deviáns, szokatlan szexuális attitűd jellemzi. Intellektuális színvonal magas. A férfi barátai jókedvű, nem agresszív személynek ismerték, akiért „odavoltak a lányok”. Sok barátnője volt, de csak alkalmi kapcsolatok.

Az eset a diszkóban kezdődött, ahol az elkövető barátaival sokat ivott, lerészegedett, majd a későbbi áldozatát, aki már korábban is tetszett neki, beszélgetés ürügyén kicsalta a közeli erdős helyre. Szexuális közeledését a lány visszautasította, így erőszakoskodni kezdett, dulakodtak, elővette a kését, és kilenc helyen megszurta a lányt, a védekezésre képtelen nőt részegsége miatt hosszabb ideig próbálkozva análisan is megerőszakolta, majd a mozdulatlan nőt a lejtős hegyoldalon lelökte. Vallomásában tagadta, hogy meg akarta volna ölni, csak megijeszteni. A bíróság tizennégy évi fegyházbüntetésre és tíz év közügyektől eltiltásra ítélte.

Összegzés

1. A nemzetközi hasonló esetektől eltérően mintánkban felülreprezentáltak a homoszexualitással kapcsolatos cselekmények. Hat esetben szerepelt ez a szexuális jellemző a gyilkosságok elkövetésében. Három heteroszexuális tettes homoszexuális prostitúció során ölte meg kliensét, két, ugyancsak heteroszexuális elkövető meleg áldozatát homofób indulatból gyilkolta meg, két esetben pedig heteroszexuális elkövető a börtönben kényszerítette áldozatát fajtalanságra. A börtönbeli eset kivételével, a többi gyilkossághoz nyereségvágy kapcsolódott (kifosztás, rablás).
2. A szexuális motívumokat tartalmazó esetekben három elkövetés során jelent meg az idegen tárggyal való behatolás motívuma. Az esetek mindegyike nyereségvágyas célzatú volt. Az elkövetéskor ismert, sőt közeli áldozattal történt, hogy a tettes a korábbi dühét, haragját két esetben közvetlenül az áldozat halála után a test feletti uralom, a megalázás, a szimbolikus hatalomérzet kifejezésére, különféle tárgyak vaginába helyezésével mutatta ki. Az áldozatok ilyenkor már nem éltek, így a szakirodalomban ezt a motívumot nekromán behatolásnak nevezik⁷⁵.
3. Egyetlen esetben fordult elő nekrofil jellegű szexuális támadás, az elkövető a kilencvennyolc éves nagyanyját ölte meg, akivel állandó vitában, veszekedésben élt. A végül nyereségvágyból elkövetett ölés befejező aktusa volt a halott nő meggyalázása, amelynek a harag, a bosszú, az elégtétel és nem a szexuális kielégülés volt a célja.

A vizsgálatunkban megjelenő elkövetőkről készült elmeorvosi és pszichológiai szakértői vélemények kivétel nélkül viselkedésbeli és személyiségzavart állapítottak meg, az elkövetőkre alacsony iskolázottság, diszfunkciós családi körülmények a jellemzők.

Mintánk alacsony száma miatt nem vonhatunk le általános és érvényes következtetéseket a szexuális motívumú emberölésre.

JEGYZETEK

- 1 Tim Brennan – Markus Breitenbach – William Dietrich – Emily J. Salisbury – Patricia van Voorhis: Women's Pathways to Serious and Habitual Crime. A Person-Centered Analysis Incorporating Gender Resposive Factors. *Criminal Justice and Behavior*, vol. 39, no. 11, 2012, pp. 1481–1508.
- 2 Asha Goldweber – Lisa M. Broidy – Elizabeth Cauffman: Interdisciplinary Perspectives on Persistent Female Offending: A Review of Theory and Research. In: Joanne Savage (ed.): *The Development of Persistent Criminality*. Cambridge University Press, 2009, pp. 205–230.
- 3 „Megjegyzendő, hogy a férfi és a női elkövetők közötti milliárdnyi különbség ellenére, az alapvető okok többsége mindazonáltal azonos, és sokuknak az eredete, mint a viktimizáció és a traumák a gyerekkorban gyökeredzik.” Elizabeth Cauffman: *Understanding the female offender*. *Future Child*, vol. 18, no. 2, 2008, p. 134.

- 4 Tim Brennan – Markus Breitenbach – William Dietrich – Emily J. Salisbury – Patricia van Voorhis: i. m.
- 5 A rizikófaktorkok nemek közötti eltéréseket ábrázoló diagramját lásd Asha Goldweber – Lisa M. Broidy – Elizabeth Cauffman: i. m. 218. o.
- 6 Kathleen M. Heide – Eldra P. Solomon: Female juvenile murderers: Biological and psychological dynamics leading to homicide. *International Journal of Law and Psychiatry*, vol. 32, 2007, pp. 244–252.
- 7 Dominique E. Roe-Sepowitz: Comparing male and female juveniles charged with homicide: Child maltreatment, substance abuse and criminal details. *Journal of Interpersonal Violence*, vol. 24, 2009, pp. 601–617.
- 8 Kathleen M. Heide – Dominique Roe-Sepowitz – Eldra P. Solomon – Heng Choon (Oliver) Chan: Male and Female Juveniles Arrested for Murder: A Comprehensive Analysis of U.S. Data by Offender Gender. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, vol. 56, no. 3, 2012, pp. 376–377.
- 9 Julio H. Cole – Andrés M. Gramajo: Homicide Rates in a Cross-Section of Countries: Evidence and Interpretations. *Population and Development Review*, no. 35, 2009, pp. 749–776.
- 10 A magyarázatok egyértelműen a nemi szerepekhez fűződnek. Az első szerint a nők iskolázottsága következtében többen dolgoznak, és kevesebb idő marad a gyerekekre, ami korai elhanyagoláshoz, bántalmazáshoz vezet, és kihat a gyerekek további életére. Kérdés csak az, hogy miért a fiúkra van nagyobb hatása, mint a lányokra. A második magyarázat szerint, ha a nők többen dolgoznak, az növeli a férfiak munkanélküliségét, és alulképzett, kevésbé jól fizető munkához vezet, következményképp a férfiak bűnelkövetése is gyakoribb lesz. A harmadik elképzelés a tanulás következtében későbbre halasztott házasságot tartja fontosnak, mondván sok fiatal férfi marad nőtlen, és tudvalévő, hogy a házasság férfiak között kevesebb a bűnözés. A negyedik értelmezés szerint a nők műveltségének növekedése megváltoztatta a nemek viszonyát, elbizonytalanította a férfiakat, akik erre agresszióval válaszolnak. Uo. 763. o.
- 11 Edwin Megargee: Undercontrolled and overcontrolled personality types in extreme antisocial aggression. *Psychological Monographs*, vol. 80, no. 3, 1966. A klasszikus tanulmány szerint az alulkontrollált fiatal gyilkosok kevésbé kegyetlenek, többnyire nincs erőszakos előzmény az életükben, és nem bűnismétlők.
- 12 Robbin S. Ogle – Daniel Maier-Katkin – Thomas J. Bernard: A Theory of Homicidal Behavior Among Women. *Criminology*, vol. 33, no. 2, 1995, pp. 173–193.
- 13 A gyerekgyilkosságok szokásos nemzetközi csoportosítása szerint az újszülöttölés a szülés után huszonnégy óráig elkövetett cselekmény (neonaticide), csecsemőgyilkosságnak nevezik az egy év alatti áldozatot követelő tettet (infanticide), és gyermekgyilkosság az egyévesnél idősebb áldozatok esete (filicide). Phillip J. Resnick: Murder of the Newborn: a psychiatric review of neonaticide. *American Journal of Psychiatry*, vol. 126, 1970, pp. 1414–1420.
- 14 Egy tizenéves periódusban negyven esetet vizsgáló, 2008-ban végzett FBI-kutatás. A negyvenből huszonkilenc huszonegy év alatti elkövető volt nő. A felmérésnek szinte minden adata összecseng a magyar kutatásával. Az elkövetők középosztálybeli tanulók, tartós kapcsolat nélkül, mentálisan egészséges, büntetlen előéletű lányok. Első terheességük tudatában, a szüleiktől és környezetüktől félve ölték meg újszülöttjüket. Kristen Beyer – Shannon McAuliffe Mack – Joy Lynn Shelton: Investigative Analysis of Neonaticide: An Exploratory Study. *Criminal Justice and Behavior*, vol. 35, no. 4, 2008, pp. 522–535. A rizikófaktorkok szempontjából is nagy a hasonlóság a nemzetközi vizsgálatok között. Michael Craig: Perinatal risk factors for infanticide and infant homicide: can we identify those risk? *Journal of the Royal Society of Medicine*, vol. 97, no. 2, 2004, pp. 57–61.
- 15 Cseres Judit: *Eltékozott újszülöttek*. BM Kiadó, Budapest, 2000. Sajnálatos módon Kránitz Mariann későbbi felmérése nem adja meg sem az újszülöttölést elkövetők számát, sem az életkorát, de megállapítja, hogy a tizenévesek ilyesfajta cselekményei tapasztalatlan, falusi, a szüleiktől érzelmi távolságban élő kislányok tettei. Kránitz Mariann: Az emberölést elkövető nők tipológiája. *Ügyészek Lapja*, 2005/1., 15–22. o.
- 16 A Lita Schwartz és Natalie Isser szerzőpáros angol és amerikai történeti példákat is hoz a titkolt terhességre, a lányok egy része azt vallja, hogy egyáltalán nem tudott arról, hogy terhes. Lita L. Schwartz – Natalie K. Isser: *Child Homicide Parents Who Kill*. Taylor and Francis, Boca Raton, 2007, pp. 50–54. o. Margaret Spinelli pszichiáter szerint a teljes tagadásban élő nők úgynevezett disszociatív zavarban szenvednek, úgy érzik, mintha nem az ő testük volna, kívülről szemlélik magukat, elszakadva tudatos énjüktől. Margaret

- Spinelli: A Systematic Investigation of 16 Cases of Neonaticide. *American Journal of Psychiatry*, vol. 158, no. 54, 2001, pp. 811–813.
- 17 Cseres Judit: i. m. 71., 78. o.; Kathleen Heide – Eldra P. Solomon: Female juvenile murderers: Biological and psychological dynamics leading to homicide. *International Journal of Law and Psychiatry*, vol. 32, 2009; Rózsa János kutatása szerint a cselekmények hatvanöt százalékát huszonöt év alattiak követték el, többnyire a családjukkal együtt élő, de csonka vagy széthulló család gyereklányai. Rózsa János: Az emberölésekről. In: Gödöny József (szerk.): *Kriminológiai és Kriminálisztikai Tanulmányok* 16. KJK, Budapest, 1979, 41–82. o. Újrakiadás In: Vókó György – Tamási Erzsébet (szerk.): *Kriminológiai Tanulmányok* 50. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2013, 117–118. o.
- 18 Lásd a kötet első fejezetének 27–28. oldalait
- 19 Cseres Judit: i. m. 88. o.
- 20 Szikra Dorottya: Serdülőkori terhességek – egy jövőbeli kutatást megalapozó tanulmány és összefoglalás. MTA Gyermekszegénység Elleni Program, 2010. A szerző összefoglalja az 1983-ban és az 1993-as újravételkor megállapítottakat: alkalmi instabil kapcsolatokról, védekezés nélkül, legtöbbször egyetlen alkalom után lesznek terhesek. A közel ezerkétszáz fős minta tizenöt százaléka az apáról semmit sem tud.
- 21 Lita L. Schwartz – Natalie K. Isser: i. m. 91–95. o. A férfiak, akár családhoz tartoznak, akár idegenek, gyerekgilkosság esetén is lényegesen súlyosabb büntetést kapnak, mint a nők. A férfi, ha öl, akkor gonosz, ha nő teszi ugyanezt, akkor örült. Lásd Margaret Ryznar: A Crime of Its Own? A Proposal for Achieving Greter Sentencing Consistency in Neonaticide and Infanticide Cases. *University of San Fransisco Law Review*, vol. 47, 2013, p. 463. fn. 23.
- 22 Rózsa János felmérésében is az újszülöttek több mint a fele lánycsecsemő volt, következtetéseket azonban a szerző sem vont le. Rózsa János: i. m. 107. o.
- 23 Frances M. Heidensohn (*Women and Crime*. MacMillan, London, 1985) és Susan Ayres az újszülöttgyilkos anyák kettős megítéléséről írva megállapítja, hogy az elkövetők iránti társadalmi megvetés miként váltakozik az együttérzéssel. A szegényben maradt „jó kislányokat” áldozatként, a kicsapongó, több férfival is kapcsolatot tartó nőket „rossz lányoknak” könyveli el a társadalmi és jogi környezet. Susan Ayres: Who is to Shame? Narratives of Neonaticide. *William and Mary Journal of Women and the Law*, vol. 14, issue 1, 2007, pp. 55–105.
- 24 Az újszülöttölés magyar jogi kezeléséről a legösszefogottabb és leginformatívabb gondolatokat lásd Pócza Róbert: Az újszülött megölése: alap-minősített vagy privilegizált eset? *Magyar Jog*, 2005/3., 153–159. o.
- 25 A kereszténységet megelőző időszakban az újszülött megölése nem volt kriminális cselekmény, a középkortól a XVIII. század végéig viszont már akár halálbüntetés is várhatott az újszülöttgyilkos nőre. Magyarországon 1792-ben enyhíteni javasolták, 1843-ban tíz évre büntetni kívánták ezt a cselekményt. A Csemegi-kódex privilegizált, amit 1961-ben megszüntettek és 1978-ban megerősítettek, 1998-ban ismét privilegizálták, majd 2003-ban az emberölés minősített esete lett. Varga Zoltán: Gondolatok az újszülött megölésének bűncselekményéről. *Magyar Jog*, 2002/11.; Gilányi Eszter: Női bűnök. *Sectio Juridica et Politica*, Miskolc, Tomus XXIV. 2006, 79–98. o. Azóta a nővédő szervezetek időszakos napirendjén feltűnik az enyhítés igénye, ahogy a jogáspályára lépő fiatal szakemberek is rendre előveszik a témát. Hasonlóképpen a külföldi jogszabályok és a szakirodalom-elemzések, amelyekben a nő speciális, szülés utáni tudatállapota áll a viták és az érvek középpontjában. Nagy Ferenc: Az újszülött megöléséről európai kitekintéssel. *Büntetőjogi Kodifikáció*, 2002/4. Az már bizonyos, hogy a posztpartum depresszió nem a szülés alatt és közvetlenül utána, hanem később, pár nappal vagy hetek múlva jelentkezhet. Az esetek terhesség alatti passzivitást, míg a váratlanul meginduló szüléskor is tudatos, kiszámított aktív cselekvést mutatnak (a helyszín kiválasztásától a szülésen át a nyomok eltakarításig stb.). A szülő nő mentális állapotát elemző nemzetközi szakirodalom hatalmas, különösen a védelem használja érvelésében, lásd Megan C. Hogan: Neonaticide and the Misuse of the Insanity Defence. *William and Mary Journal of Women and the Law*, vol. 65, issue 1, 1999, pp. 259–295.
- 26 Herczog Mária (szerk.): *Ne hagyjuk őket magukra! Család, Gyermek, Ifjúság Egyesület*, Budapest, 2001
- 27 Martin Daly – Margo Wilson: *Homicide*. Aldine de Gruyter, New York, 1998, pp. 37–77.
- 28 Cseres Judit: i. m.
- 29 Földvári József: Gondolatok az újszülött megölésének büntetéről. *Jura*, 2002/1., 49. o.

- 30 Steven Pinker: *The Better Angels of Our Nature. Why Violence Has Declined*. Penguin Group, 2011, p. 413.
- 31 Az itt olvasható ítélet részlet, az eredeti szöveg rövidített, stilisztikai javításokkal közölt változata.
- 32 Cseres Judit: i. m. 68. o.
- 33 Az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium Statisztikai Osztály adatai, 2006.
- 34 Claudia M. Klier – Chrysta Gylli – Sabine Amon – Christian Fiala – Ghitta Weizmann-Henelius – Sandi L. Pruitt – Hanna Putnoken: Is the introduction of anonymous delivery associated with a reduction of high neonaticide rates in Austria? A retrospective study. *British Journal of Obstetrics and Gynaecology*, vol. 201, no. 4, 2013, pp. 428–434.
- 35 Spanyolországban 2010 óta a tizenhat-tizenhét évesek számára engedélyezett a szülői beleegyezést nem igénylő abortusz, ám éppen ezekben a hónapokban nagy tiltakozások közepette tervezik a törvény szigorítását, köztük a fiatalkorúakra vonatkozó kedvezmény visszavonását. Human Rights Watch, March 18, 2015. <http://www.hrw.org/news/2015/03/18/spain-abortion-bill-endangers-girls>
- 36 Peter Sýkora: Gender-biased infanticide in contemporary Slovakia. Paper for the Ionian Conference. Corfu, Greece, May 20–22, 2000. http://www.researchgate.net/publication/238507363_Gender-biased_infanticide_in_contemporary_Slovakia
- 37 A Safe Haven Law-ról, az Egyesült Államokban szinte mindenütt érvényes anonim örökbefogadásról szóló, 1999-ben hozott törvényről részletesen ír Diane S. Kaplan: Who are the mothers who need Safe Haven Laws? An empirical investigation of mothers who kill, abandon, or safely surrender their newborns. *Wisconsin Journal of Law, Gender & Society*, vol. 28, no. 2, Summer 2014. <http://hosted.law.wisc.edu/wordpress/wjls/files/2015/02/Kaplan-3.pdf>
- 38 Az inkubátorprogramok világszerte működnek, és intenzív polémiák övezik, amelyet e helyütt nem ismer-tetünk. Hol a gyermek joga szülei megismeréséhez áll szemben a csecsemő életével, hol az abortusz és az újszülött megőlése a vita tárgya, vagy éppen az újszülött státusa és az anya büntetőjogi felelőssége a kérdés. Néhány a szakirodalomból: a klasszikus Herczog Mária (szerk.): i. m.; Czumpf Eszter: A csecsemőgyilkos-ságok és az örökbefogadás közötti kapcsolat – és lehetséges megoldási módjai. Pallós & Gyolcs Ügyvédi Iroda, 2010. március 8.; nemzetközi áttekintést ad Lita L. Schwartz – Natalie K. Isser: i. m. 61–79. o.
- 39 Michelle T. King: Infanticide: Historical Perspectives on Child Murder and Concealment, 1550-2000 (review). *Journal of Social History*, vol. 37, no. 3, 2004, pp. 782–784.
- 40 Andrea S. Camperio Ciani – Lilybeth Fontanesi: Mother who kill their offspring: testing evolutionary hypothesis in 110 cases Italian sample. *Child Abuse and Neglect*, vol. 36, no. 6, 2012, pp. 519–527. A „születés utáni abortusz” megengedhetőségéről hatalmas felháborodást váltott ki még tudományos körökben is két ausztrál kutató cikke: Alberto Giubilini – Francesca Minerva: After-birth abortion: why should the baby live? *Journal of Medical Ethics*, March 2, 2012. <http://jme.bmj.com/content/early/2012/03/01/medethics-2011-100411.full.pdf+html>
- 41 Resnick szerint az abortusszal élő nőkre jellemző, hogy korán számolnak a körülményeikkel, realisak és aktívan cselekvők és azonnal háritani akarják az esetleges következményeket. Míg az újszülöttjüket meggyilkolók passzív személyiségek, titkolják és önmaguk előtt is tagadják terhességüket. Phillip J. Resnick: i. m.
- 42 A megállapítás nem új, Resnick 1970-ben megjelent munkájában különbséget tesz az újszülöttjüket megölő és az idősebb gyereket meggyilkoló anyák között. Az utóbbiak többnyire pszichotikusok, bosszúból vagy önfeláldozásból ölnek, míg az előbbieket nem kívánt terhességükkel, szegénnyel, házasságon kívüli kapcsolatokkal és fiatalságukkal magyarázzák tettüket. Phillip J. Resnick: Uo.
- 43 A szülés alatti és utáni pszichés állapotról évtizedek óta folyik a polémia, tény az, hogy a megváltozott hormonháztartás sokféle tünettel jár együtt, de a beszámítási képességet befolyásoló, betegségezámba menő posztpartum pszichózis vagy depresszió a szülés után legalább három nappal kezdődhet, és az adatok szerint ezer születésre egy-két szülő nőt érinthat. Phillip J. Resnick: i. m.; Margaret G. Spinelli: Infanticide: Contrasting views. *Archives of Woman’s Mental Health*, no. 8, 2005, pp. 15–24. A szülés utáni pszichózisról még a feministacsoportok között sincs egyetértés, vannak, akik ezt a tünetet a nők büntetés alóli felmentéseként értelmeznék, míg mások tiltakoznak az ellen, hogy a nőket saját biológiai változásaik áldozataként tüntessék fel. Heather Leigh Stangle: Murderous Madonna: Femininity, Violence, and the Myth of Postpartum Mental Disorder in Cases of Maternal Infanticide and Filicide. *William and Mary Law Review*, vol. 50, issue 2, 2008; Margeret G. Spinelli: Maternal infanticide associated with mental ill-

- ness: prevention and promise of saved lives. *American Journal of Psychiatry*, vol. 161, no. 9, 2004, pp. 1–10.; valamint Susan Hatters Friedman – Renée Sorrentino: Commentary: postpartum psychosis, infanticide, and insanity-implications for forensic psychiatry. *The Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*, vol. 40, no. 3, 2012, pp. 326–332.
- 44 A következő elemzés az evolúciós pszichológia két kiváló kutatójának munkái alapján készült. Steven Pinker: *Hogyan működik az elme*. Osiris Kiadó, Budapest, 2002; Bereczkei Tamás: *Evolúciós pszichológia*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003
- 45 Thomas E. Dickins – Sarah E. Johns – Abby Chipman: Teenage Pregnancy in the United Kingdom: a behavioral ecological perspective. *Journal of Social, Evolutionary and Cultural Psychology*, vol. 6, no. 3, 2012, p. 349.
- 46 Bereczkei Tamás: i. m. 118–121. o.
- 47 Az antropológus számítása szerint egy ma élő vadászó-gyűjtögető embernek tizenhárommillió kalóriára van szüksége a születésétől az önálló élet megkezdéséig. Nincs az a nő, aki ezt az élelemmennyiséget egyedül, családi segítség nélkül önmagának és a gyereke számára is megszerezni képes. Sarah Blaffer Hrdy: *Mothers and Others: The Evolutionary Origins of Mutual Understanding*. The Belknap Press of Harvard University Press, 2009, pp. 212–215.
- 48 Bereczkei Tamás: i. m.
- 49 Steven Pinker: i. m. 413. o.
- 50 Az anya nem kívánt terhessége és szülés utáni szorongása emeli a stresszhormonok szintjét, a magas kortizolszint pedig fokozza a negatív érzéseket, előidézhethet depressziót, agressziót, gyengíti a kötődés kialakítását, és a gyerek elhanyagolásához vezethet. A nők megközelítőleg nyolcvan százalékánál a szülés után egy-két nappal jelentkező és rövid ideig tartó „baby blues”, enyhe fokú szorongás is mutatja az „anyai ösztön” kialakulásának fakultatív jellegét. Randolph Roth: *Biology and the Deep History of Homicide*. *The British Journal of Criminology*, vol. 51, no. 3, 2011, pp. 538–539.
- 51 Steven Pinker: i. m. 413. o.
- 52 Thomas E. Dickins – Sarah E. Johns – Abby Chipman: i. m. 351. o.
- 53 A mai modern társadalmakban is fellelhető a szaporodási stratégiák együttes előfordulása, sőt váltakozása. A közismert tétel, hogy a szegények jobban szaporodnak, a gazdagabbak egykéznek, mostanában megdőlni látszik a nyugati országokban. Az EU-államokban végzett felmérés szerint az északi területeken a gazdagabb, iskolázottabb réteg sokkal több gyereket vállal, míg azokban az országokban, amelyekben nagy a munkanélküliség és nehezen küzdenek meg a gazdasági válsággal, alacsony a születési ráta, lásd Olaszország, Görögország vagy Portugália és Spanyolország. Francesco C. Billari – Gianpiero Dalla Zuzanna: *Nei Paesi moderni nascono ancora bambini*. *il Mulino*, 1/2015., pp. 29–38.
- 54 Hasonlóan az abortuszt támogató megítéléshez.
- 55 Lynne M. Kohm – Thomas S. Liverman: *Prom Mom Killer: The Impact of Blame Shift and Distorted Statistics on Punishment for Neonaticide*. *William and Mary Journal of Women and the Law*, vol. 9, issue 1, 2002, pp. 43–71. A posztpartum depressziós szindrómán kívül létezik „premenstrual, rushing women, good girl, single women, abondment”, sőt impostor szindróma is, amelyeket jobbra a nők védelmében használnak, leginkább a medikalizálás jegyében, kivétel a battered women (bántalmazottnő-) szindróma, amelyet a jogi eljárásokban is figyelembe vesznek.
- 56 Uo. 63. o.
- 57 Uo.
- 58 Elizabeth Rapaport: *Mad Women and Desperate Girls: Infanticide and Child Murder in law and Myth*. *Fordham Urban Law Journal*, vol. 33, issue 2, 2005, p. 132.; Heather Leigh Stangle: i. m. 730. o. Egy kanadai kutató a közvélemény reakcióját vizsgálta (ötvenöt férfi és százkilenc nő, döntő többségük tizen-nyolc és harmincöt év közötti) az újszülöttelés megítéléséről, eredményei alátámasztják a kettősséget. Míg a női elkövetőt enyhébben büntetnék, vagy felmentenék, addig ugyanezt a tettet elkövető apát szigorúan, bár halálbüntetést senki sem kívánt. Joseph L. Nedelec: “It’s Evolution, Baby”: Why We Sexually Differentiate Our Reactions to Infanticide? MA Dissertation, Simon Fraser University, 2007
- 59 Heather Leigh Stangle: i. m. 729. o. A témáról részletesen Sheehan D. Fisher – Rebecca Brock – Michael W. O’Hara – Robin Kopelman – Scott Stuart: *Longitudinal Contribution of Maternal and Paternal Depres-*

- sion to Toddler Behaviors: Interparental Conflict and Later Depression as Mediators. *Couple and Family Psychology: Research and Practice*, vol. 4, no. 2, 2015; valamint James F. Paulson – Sharnail D. Bazemore: Prenatal and Postpartum Depression in Fathers and its Association with Maternal Depression: a meta-analysis. *Journal of the American Medical Association*, vol. 303, no. 19, 2010, pp. 1961–1969. és külön weboldal is létezik: www.postpartummen.com
- 60 Heather Leigh Stangle: i. m. 731. o.
- 61 Ez a szemlélet nálunk sem ismeretlen. Herczog Mária (szerk.): i. m. 40. o.
- 62 Elizabeth Rapaport: i. m.; Phillip J. Resnick: i. m.
- 63 Jennifer Orthwein – Wendy Packman – Rebecca Jackson – Bruce Bongar: Filicide: Gender Bias in California Defense Attorney' Perception of Motive and Defence Strategies. *Psychiatry, Psychology and Law*, vol. 17, issue 4, 2010, pp. 523–537.
- 64 Elizabeth Rapaport: i. m. 130. és köv. o.
- 65 William Graham Sumner: Népszokások. Gondolat Kiadó, Budapest, 1978, 474. o.
- 66 Kathleen M. Heide – Autumn Frei: Matricide: A Critique of The Literature. *Trauma, Violence and Abuse*, vol. 11, no. 3, 2010, pp. 3–17.
- 67 Wade C. Myers: Juvenile Sexual Homicide. Academic Press, San Diego, 2002
- 68 Wade C. Myers: Sexual homicide by adolescents. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, vol. 33, no. 7, 1994, pp. 962–974.; Heng-Choon (Oliver) Chan – Kathleen M. Heide: Sexual homicide. A Synthesis of the Literature. *Trauma, Violence and Abuse*, vol. 10, no. 1, 2009, pp. 31–54.; Wade C. Myers – Ann W. Burgess – Jamie A. Nelson: Criminal and Behavioral Aspects of Juvenile Homicide. *Journal of Forensic Sciences*, vol. 43, no. 2, 1998, pp. 340–347.
- 69 Wade C. Myers (2002): i. m.
- 70 Wade C. Myers – Ann W. Burgess – Jamie A. Nelson: i. m. 321. o.; Frans Koenraad: Sexual homicide. In: Martine Herzog-Evans (ed.): *Transnational Criminology Manual*, Wolf Legal Publishers, Nijmegen, 2010, pp. 115–130.; David V. Canter – Laurence J. Alison – Emily Alison – Natalia Wentink: The Organized/Disorganized Typology of Serial Murder: Myth or Model? *Psychology, Public Policy and Law*, vol. 10, no. 2, 2004, pp. 293–320.
- 71 Louis B. Schlesinger: Sexual murder: catathymic and compulsive homicides. CRC Press, Boca Raton, 2004
- 72 Niels Habermann: Jugendliche Sexualmörder. Pabst, Lengerich, 2008; Heng-Choon (Oliver) Chan – Kathleen M. Heide: i. m. 2009
- 73 Uo., a felsorolt munkák alapján összeállítva.
- 74 Gérard Nicholas Labuschagne: Foreign Object Insertion in Sexual Homicide Cases. MA Dissertation, University of Pretoria, 2007
- 75 Uo.

IRODALOM

- AYRES, SUSAN:** Who is to Shame? Narratives of Neonaticide. *William and Mary Journal of Women and the Law*, vol. 14, issue 1, 2007
- BERECZKEI TAMÁS:** Evolúciós pszichológia. Osiris Kiadó, Budapest 2003
- BEYER, KRISTEN – MACK, SHANNON MCAULIFFE – SHELTON, JOY LYNN:** Investigative Analysis of Neonaticide: An Exploratory Study. *Criminal Justice and Behavior*, vol. 35, no. 4, 2008
- BILLARI, FRANCESCO C. – ZUZANNA, GIANPIERO DALLA:** Nei Paesi moderni nascono ancora bambini. *il Mulino*, 1/2015.
- BRENNAN, TIM – BREITENBACH, MARKUS – DIETRICH, WILLIAM – SALISBURY, EMILY J. – VOORHIS, PATRICIA VAN:** Women's Pathways to Serious and Habitual Crime. A Person-Centered Analysis Incorporating Gender Responsive Factors. *Criminal Justice and Behavior*, vol. 39, no. 11, 2012

- CANTER, DAVID V. – ALISON, LAURENCE J. – ALISON, EMILY – WENTINK, NATALIA:** The Organized/Disorganized Typology of Serial Murder: Myth or Model? *Psychology, Public Policy and Law*, vol. 10, no. 2, 2004
- CAUFFMAN, ELIZABETH:** Understanding the female offender. *Future Child*, vol. 18, no. 2, 2008
- CHAN, HENG-CHOON (OLIVER) – HEIDE, KATHLEEN M.:** Sexual homicide. A Synthesis of the Literature. *Trauma, Violence and Abuse*, vol. 10, no. 1, 2009
- CIANI, ANDREA S. CAMPERIO – FONTANESI, LILYBETH:** Mother who kill their offspring: testing evolutionary hypothesis in 110 cases Italian sample. *Child Abuse and Neglect*, vol. 36, no. 6, 2012
- COLE, JULIO H. – GRAMAJO, ANDRÉS M.:** Homicide Rates in a Cross-Section of Countries: Evidence and Interpretations. *Population and Development Review*, no. 35, 2009
- CRAIG, MICHAEL:** Perinatal risk factors for infanticide and infant homicide: can we identify those risk? *Journal of the Royal Society of Medicine*, vol. 97, no. 2, 2004
- CZUMPF ESZTER:** A csecsemőgyilkosságok és az örökbefogadás közötti kapcsolat – és lehetséges megoldási módjai. Pallós & Gyolcs Ügyvédi Iroda, 2010. március 8.
- CSERES JUDIT:** Eltékozolt újszülöttek. BM Kiadó, Budapest, 2000
- DALY, MARTIN – WILSON, MARGO:** Homicide. Aldine de Gruyter, New York, 1998
- DICKINS, THOMAS E. – JOHNS, SARAH E. – CHIPMAN, ABBY:** Teenage Pregnancy in the United Kingdom: a behavioral ecological perspective. *Journal of Social, Evolutionary and Cultural Psychology*, vol. 6, no. 3, 2012
- FISHER, SHEEHAN D. – BROCK, REBECCA – O'HARA, MICHAEL W. – KOPELMAN, ROBIN – STUART, SCOTT:** Longitudinal Contribution of Maternal and Paternal Depression to Toddler Behaviors: Interparental Conflict and Later Depression as Mediators. *Couple and Family Psychology: Research and Practice*, vol. 4, no. 2, 2015
- FONTANESI, LILYBETH:** From Charles Darwin to Sherlock Holmes: Contributions of Evolutionary Psychology in Forensic Science Investigation. Tesi di dottorato. Università degli studi di Padova Dipartimento di Psicologia Generale, 2013.
http://paduaresearch.cab.unipd.it/5565/1/fontanesi_lilybeth_tesi.pdf
- FÖLDEVÁRI JÓZSEF:** Gondolatok az újszülött megölésének büntetéről. *Jura*, 2002/1.
- FRIEDMAN, SUSAN HATTERS – SORRENTINO, RENÉE:** Commentary: postpartum psychosis, infanticide, and insanity-implications for forensic psychiatry. *The Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*, vol. 40, no. 3, 2012
- GIEDD, JAY N.:** Structural Magnetic Resonance Imaging of the Adolescent Brain. *Annual New York Academy of Sciences*, vol. 1021, 2004
- GILÁNYI ESZTER:** Női bűnök. *Sectio Juridica et Politica*, Miskolc, Tomus XXIV. 2006
- GIUBILINI, ALBERTO – MINERVA, FRANCESCA:** After-birth abortion: why should the baby live? *Journal of Medical Ethics*, March 2, 2012. <http://jme.bmj.com/content/early/2012/03/01/medethics-2011-100411.full.pdf+html>
- GOLDWEBER, ASHA – BROIDY, LISA M. – CAUFFMAN, ELIZABETH:** Interdisciplinary Perspectives on Persistent Female Offending: A Review of Theory and Research. In: **SAVAGE, JOANNE (ED.):** The Development of Persistent Criminality. Cambridge University Press, 2009, pp. 205–230.
- HABERMANN, NIELS:** Jugendliche Sexualmörder. Pabst, Lengerich, 2008
- HEIDE, KATHLEEN M.:** Youth Homicide. A Review of the Literature and Blueprint for Action. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, vol. 47, 2003

- HEIDE, KATHLEEN M. – SOLOMON, ELDRA P.:** Female juvenile murderers: Biological and psychological dynamics leading to homicide. *International Journal of Law and Psychiatry*, vol. 32, 2009
- HEIDE, KATHLEEN M. – FREI, AUTUMN: MATRICIDE: A Critique of The Literature.** *Trauma, Violence and Abuse*, vol. 11, no. 3, 2010
- HEIDE, KATHLEEN M. – ROE-SEPOWITZ, DOMINIQUE – SOLOMON, ELDRA P. – CHAN, HENG-CHOON (OLIVER):** Male and Female Juveniles Arrested for Murder: A Comprehensive Analysis of U. S. Data by Offender Gender. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, vol. 56, no. 3, 2012
- HEIDENSOHN, FRANCES M.:** Women and Crime. MacMillan, London, 1985
- HERCZOG MÁRIA (SZERK.):** Ne hagyjuk őket magukra! Család, Gyermekek, Ifjúság Egyesület, Budapest, 2001
- HOGAN, MEGAN C.:** Neonaticide and the Misuse of the Insanity Defence. *William and Mary Journal of Women and the Law*, vol. 65, issue 1, 1999
- HRDY, SARAH BLAFFER:** Mothers and Others: The Evolutionary Origins of Mutual Understanding. The Belknap Press of Harvard University Press, 2009
- KAPLAN, DIANE S.:** Who are the mothers who need Safe Haven Laws? An empirical investigation of mothers who kill, abandon, or safely surrender their newborns. *Wisconsin Journal of Law, Gender & Society*, vol. 28, no. 2, Summer 2014
<http://hosted.law.wisc.edu/wordpress/wjlgsl/files/2015/02/Kaplan-3.pdf>
- KING, MICHELLE T.:** Infanticide: Historical Perspectives on Child Murder and Concealment, 1550-2000 (review). *Journal of Social History*, vol. 37, no. 3, 2004
- KLIER, CLAUDIA M. – GYLLI, CHRYSYA – AMON, SABINE – FIALA, CHRISTIAN – WEIZMANN-HENELIUS, GHITTA – PRUITT, SANDI L. – PUTNOKEN, HANNA:** Is the introduction of anonymous delivery associated with a reduction of high neonaticide rates in Austria? A retrospective study. *British Journal of Obstetrics and Gynaecology*, vol. 201, no. 4, 2013
- KOENRAADT, FRANS:** Sexual homicide. In: **HERZOG-EVANS, MARTINE (ED.):** Transnational Criminology Manual, Wolf Legal Publishers, Nijmegen, 2010, pp. 115–130.
- KOHM, LYNNE M. – LIVERMAN, THOMAS S.:** Prom Mom Killer: The Impact of Blame Shift and Distorted Statistics on Punishment for Neonaticide. *William and Mary Journal of Women and the Law*, vol. 9, issue 1, 2002
- KRÁNITZ MARIANN:** Az emberölést elkövető nők tipológiája. *Ügyészek Lapja*, 2005/1.
- LABUSCHAGNE, GÉRARD NICHOLAS:** Foreign Object Insertion in Sexual Homicide Cases. MA Dissertation, University of Pretoria, 2007
- MEGARGEE, EDWIN:** Undercontrolled and overcontrolled personality types in extreme antisocial aggression. *Psychological Monographs*, vol. 80, no. 3, 1966
- MYERS, WADE C. – BURGESS, ANN W. – NELSON, JAMIE A.:** Criminal and Behavioral Aspects of Juvenile Homicide. *Journal of Forensic Sciences*, vol. 43, no. 2, 1998
- MYERS, WADE C.:** Sexual homicide by adolescents. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, vol. 33, no. 7, 1994
- MYERS, WADE C.:** Juvenile Sexual Homicide. Academic Press, San Diego, 2002
- NAGY FERENC:** Az újszülött megöléséről európai kitekintéssel. *Büntetőjogi Kodifikáció*, 2002/4.
- NEDELEC, JOSEPH L.:** “It’s Evolution, Baby”: Why We Sexually Differentiate Our Reactions to Infanticide? MA Dissertation, Simon Fraser University, 2007

- OGLE, ROBBIN S. – MAIER-KATKIN, DANIEL – BERNARD, THOMAS J.:** A Theory of Homicidal Behavior Among Women. *Criminology*, vol. 33, no. 2, 1995
- ORTHWEIN, JENNIFER – PACKMAN, WENDY – JACKSON, REBECCA – BONGAR, BRUCE:** Filicide: Gender Bias in California Defense Attorney' Perception of Motive and Defence Strategies. *Psychiatry, Psychology and Law*, vol. 17, issue 4, 2010
- PAULSON, JAMES F. – BAZEMORE, SHARNAIL D.:** Prenatal and Postpartum Depression in Fathers and its Association with Maternal Depression: a meta-analysis. *Journal of the American Medical Association*, vol. 303, no. 19, 2010
- PINKER, STEVEN:** Hogyan működik az elme. Osiris Kiadó, Budapest, 2002
- PINKER, STEVEN:** The Better Angels of Our Nature. Why Violence Has Declined. Penguin Group, 2011
- PÓCZA RÓBERT:** Az újszülött megölése: alap-minősített vagy privilegizált eset? *Magyar Jog*, 2005/3.
- RAPAPORT, ELIZABETH:** Mad Women and Desperate Girls: Infanticide and Child Murder in law and Myth. *Fordham Urban Law Journal*, vol. 33, issue 2, 2005
- RESNICK, PHILLIP J.:** Murder of the Newborn: a psychiatric review of neonaticide. *American Journal of Psychiatry*, vol. 126, 1970
- ROE-SEPOWITZ, DOMINIQUE E.:** Comparing male and female juveniles charged with homicide: Child maltreatment, substance abuse and criminal details. *Journal of Interpersonal Violence*, vol. 24, 2009
- ROTH, RANDOLPH:** Biology and the Deep History of Homicide. *The British Journal of Criminology*, vol. 51, no. 3, 2011
- RÓZSA JÁNOS:** Az emberölésekről. In: **GÖDÖNY JÓZSEF (SZERK.):** Kriminológiai és Kriminológiai Tanulmányok 16. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1979, 41–82. o. Újrakiadás
- VÓKÓ GYÖRGY – TAMÁSI ERZSÉBET (SZERK.):** Kriminológiai Tanulmányok 50. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2013, 105–133. o.
- RYZNAR, MARGARET:** A Crime of Its Own? A Proposal for Achieving Greter Sentencing Consistency in Neonaticide and Infanticide Cases. *University of San Fransisco Law Review*, vol. 47, 2013
- SCHLESINGER, LOUIS B.:** Sexual murder: catathymic and compulsive homicides. CRC Press, Boca Raton, 2004
- SCHWARTZ, LITA L. – ISSER, NATALIE K.:** Child Homicide Parents Who Kill. Taylor and Francis, Boca Raton, 2007
- SPINELLI, MARGARET:** A Systematic Investigation of 16 Cases of Neonaticide. *American Journal of Psychiatry*, vol. 158, no. 54, 2001
- SPINELLI, MARGERET G.:** Maternal infanticide associated with mental illness: prevention and promise of saved lives. *American Journal of Psychiatry*, vol. 161, no. 9, 2004
- SPINELLI, MARGARET G.:** Infanticide: Contrasting views. *Archives of Woman's Mental Health*, no. 8, 2005
- STANGLE, HEATHER LEIGH:** Murderous Madonna: Femininity, Violence, and the Myth of Postpartum Mental Disorder in Cases of Maternal Infanticide and Filicide. *William and Mary Law Review*, vol. 50, issue 2, 2008
- SUMNER, WILLIAM GRAHAM:** Népszokások. Gondolat Kiadó, Budapest, 1978

SÝKORA, PETER: Gender-biased infanticide in contemporary Slovakia. Paper for the Ionian Conference. Corfu, Greece, May 20–22, 2000. http://www.researchgate.net/publication/238507363_Gender-biased_infanticide_in_contemporary_Slovakia

SZIKRA DOROTTYA: Serdülőkori terhességek – egy jövőbeli kutatást megalapozó tanulmány és összefoglalás. MTA Gyermekszegénység Elleni Program, 2010

VARGA ZOLTÁN: Gondolatok az újszülött megölésének bűncselekményéről. *Magyar Jog*, 2002/11.

Homicides in Hungary: Juveniles and Young Adults

ÁSPÁN, NIKOLETTA – BOLYKY, ORSOLYA –
HALÁSZ, JÓZSEF – SÁRIK, ESZTER – TAMÁSI, ERZSÉBET

At the National Institute of Criminology, a comprehensive research project aimed at identifying the risk factors leading to committing the ultimate crime against life, i.e. homicide was launched in 2011. In the Hungarian research, the criminal files of 165 accused persons between fourteen and twenty-four years of age who committed voluntary homicide, as well as 115 criminal cases were analyzed. From among the 165 offenders in the sample, 56 were minors and 109 were young adults.¹ The cases under review were concluded by court judgments of binding force between 2005 and 2009, so the analysis was comprehensive for the period in question: it encompassed all such criminal cases in which the minors or young adults were found guilty of the crime of (or attempt at) voluntary homicide.

Research into homicide is sporadic in international literature on criminology as well, partly because a number of concerns arise in relation to the very research methodology.

David Farrington and Rolf Loeber selected 1,500 boys attending grades one, four and seven of urban public schools for a follow-up examination in Pittsburgh, the USA in 1987. The selection of these 1,500 persons was only partially at random: during the stratification, the number of boys demonstrating antisocial behavior was raised, so several students who were qualified endangered by the family and teachers were included in the sample, which increased the weight of Afro-American students in the group to be analyzed.

In 2001, the state, local and federal criminal records, as well as newspaper articles were reviewed by the researchers and interviews were conducted with the parents of the students included in the sample. As a result of the follow-up, 37 persons turned out to have committed homicide between the ages of 15 and 29 years; the risk factors were analyzed in detail in this 37-person sample. The special feature of this research effort, in the opinion of Farrington and his team, was that the examination was not retrospective, as the risk factors were mapped through following up the participants' lives and not after committing their crimes, in the form of data retrieval.

The most frequent criticism occurring in the literature on this subject is that, since it is typically the retrospective approach that is applied in research into homicide, the conclusions drawn from them are to be handled with reservation, as retrospection may distort the credibility of the sources, be they confessions by the offenders themselves, or the information source being a third person.² In our researchers' opinion, though, the analysis of cases of homicide logically excludes disregarding the retrospective approach. It is indisputable that following up on the life and career of the offender (through continuously obtaining information) leads to thorough knowledge on the offender's personality and the events of life that acted as contributing factors, however, a focused assessment of cases of homicide can obviously take place after the crime has been committed. By taking the methodological differences into account, the comparison is permissible and necessary, as there are many more similarities than differences between the offenders committing homicide in Hungary and the USA with regard to the risk factors.

In contrast with the criminal investigation records of Anglo-Saxon countries, Continental criminal files contain the entire investigation document, in which each step of the investigation process is recorded word for word. This means that the researcher can examine the records of on-site reviews, the witness testimonies, the hearings of the suspects, the expert opinions (tracking expert, medical expert, handwriting expert, etc.), as well as the environmental studies and what we call pedagogical assessments³ in the case of young offenders. In cases of homicide, the examination of discernment is not compulsory, however, in most cases, its necessity arises. The examination is performed by a forensic psychiatrist, usually with the involvement of a forensic psychologist. For our research, relevant data regarding the personality and circumstances of the accused come from the expert opinions.

In the cases of juvenile offenders, the environmental studies that are to be mandatorily prepared are edited/prepared by the young offender's probation officer, who is independent from the investigation authority. The probation officer visits the family of the juvenile offender and, following the instructions of a form, records the experience gained during the visit. Furthermore, he/she prepares a detailed description of the parents and family background of the young offender, as well as the number of persons in the household, the (specific) living conditions of the accused, of his/her behavior, habits, the deviant forms of behavior, the friends of the accused, and not infrequently, of the earlier crimes committed by the accused person.

The child's school assessment is prepared by the child's class teacher or perhaps by the child protection expert working for the school. The assessment gives an insight into the student's school progress, his/her learning and behavior

disorders, as well as those instances of conduct which belong to one of the categories of disciplinary infringement. These documents are informative because they usually have a personal tone and they come from a person who is unbiased in the criminal case, who has followed the life of the young person for several years.

Forensic psychologist's and psychiatrist's opinions can be regarded as professional and objective sources regarding the offender's personality. The exploration section of the expert opinion also contains some subjective elements, since it is the young people themselves who disclose the stories of their lives, the critical points in their lives, their deviant behaviors, any potential suicidal inclinations, however, at the same time, the psychologist and the psychiatrist prepare objective, unbiased and professional assessments of the personality of the accused.

In our research, we endeavored to map the socio-economic conditions, family backgrounds, peer group situations, social relationships, etc. of the offenders who committed homicide, by exploiting the opportunities inherent in file analysis and also bearing the limits thereof in mind, and at the same time, we examined the academic achievements, failures, behavior and learning disorders, as well as the psychological problems, traceable from the expert opinions, of the accused who had committed homicide. By relying on the extra knowledge arising from the nature of our research effort, we also analyzed the criminal law and criminal procedure law implications of the cases of homicide, however, in our study we strive to describe the risk factors contributing to these murders.

General characteristics of homicide and the offenders

Risk factors as shown by the research findings

In order to be able to analyze a criminological phenomenon, it is critical to define what magnitude the crime under review represented on the national level in the period under review. In the case of homicides, the so-called large sample statistics cannot be bypassed by international research projects either⁴.

The number of voluntary homicides committed in Hungary in the past decades has been around 300 per year. If the year 2005, i.e. the first year of the period under review is regarded as the base year, we witnessed a 12.2% decrease in five years (the number of crimes fell from 313 to 275). Although the number of offenders committing homicides was stagnating (it was moving between 297 and 319), the evolution of the numbers did not follow the rhythm of crimes, from which it can be concluded that in the five years under review, complicity became more frequent (Table 1).

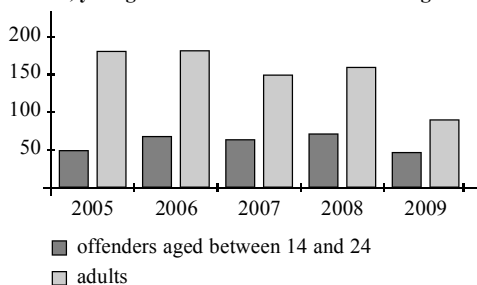
Table 1
Number of homicides and offenders

	Number of homicides			Number of offenders committing homicide		
	Voluntary	Negligent	Total	Voluntary	Negligent	Total
2005	313	21	334	310	16	326
2006	306	22	328	319	18	338
2007	296	25	321	302	26	328
2008	292	20	312	297	21	318
2009	275	17	292	307	16	322

In Hungary, the minimum age for criminal responsibility was reduced from 14 years of age to 12 years of age by the new Penal Code⁵ that took effect in 2013, for those offenders who commit the most serious violent crimes⁶. This aggravation was, among others, justified by the legislator by the increasing number of violent crimes committed by children. However, the statistics of the past three years are somewhat contradictory to this: from among the punishable acts, only bodily injuries were committed more frequently by the age group in question, while there was an express decrease in the number of other crimes.

The distribution of offenders committing the crime of manslaughter by gender and age basically did not change. By taking the national data into account, this composition according to the gender of the offenders was constant between 2005 and 2009, just like in the recent years: the proportion of female offenders was an even 14 to 18%. However, it was a more important question in our research effort how the proportion of the individual generations, especially that of the young ones, has evolved. By dividing the offenders into three age groups (minors, young adults and adults), we came to the conclusion that it was those over 25 years of age that had the largest share (60-65%) in committing the gravest crimes against life, 25 to 27% of murders were committed by young adults, while 10 to 13% by minors.⁷ This is the logical consequence of the general demographic statistics, since the total number of people in the older

Figure 1
Distribution of minor, young and adult offenders committing voluntary homicide

generations is significantly higher than that of the generation younger than 24 years of age but already punishable by law. When, however, we merged the generations of minors and young adults into one group, the difference was by far not as large as it would have been logically suggested by the number of those over 25 years of age and their absolute majority (Figure 1).

*Correlations between age, gender and qualifying circumstances⁸
according to general statistics*

The two fundamental demographic factors, i.e. the gender and age of the offenders are not only relevant as the general characteristic features of the crime but they should also be reckoned with as risk factors. International research projects have clearly shown the hegemony of male offenders committing manslaughter, especially in the young generations.

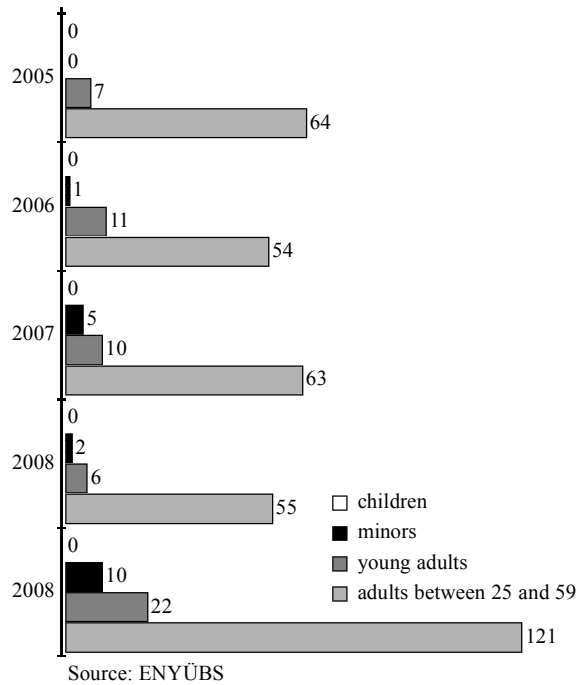
The data that we obtained also justified that age and gender are in fact risk factors. In the Hungarian sample, men were significantly overrepresented: 91.5% of the offenders were male.⁹ Age indicators evolved similarly in both surveys: the absolute “peak” was at the age of 18 to 19, which was followed by a strong numeric “dive”. However, the murder activity was rather strong among Hungarian offenders at the age of 20 to 21. This difference is assumed to be the consequence of that young people aged 18 to 19 are the most probable to get involved in the “gang war” cases of manslaughter typical of the US sample and this intense participation in the activities of gangs usually tends to subside as people grow older, while the Hungarian cases of murder cannot be grouped around a situational problem.

In the Continental system of criminal procedures, research into cases of homicide should begin from the qualifying circumstances. Qualifying circumstances carry a lot of information on the motives, conditions, methods of committing the crimes, and potentially also about the offender. Our research has shown that two qualifying circumstances are so critical that we found it important to analyze these both in the national data and in our sample: these two are homicide committed for financial gains and manslaughter committed with extraordinary cruelty. The two sources of sampling, i.e. ENYÜBS¹⁰ and the files that we have analyzed, jointly confirmed our assumption that gender and age are to be considered such risk factors which are also significantly correlated with the qualifying circumstances of the crime.

By taking the national database into account, it could be concluded that there was a significant difference between minors, young adults and adults in the case of unqualified homicides. The situation is that on average 5 to 6 times as many

Figure 2
Distribution of offenders committing unqualified homicides by age groups according to general statistical data (persons)

accused older than 25 years of age committed homicides without qualifying circumstances than those younger than 24 (Figure 2).

These proportions changed considerably when we examined the qualified cases. Based on the analysis of offenders who committed murders with extraordinary cruelty in a distribution by age groups, it was clear that the proportion of young generations (involved in the research project) is significantly higher in this type of homicides than in the case of an unqualified murder¹¹ (Figure 3).

The offenders committing homicide for financial gains were typically younger than 24 and they exceeded the level of involvement of the older generations in the crimes in absolute figures as well. As age progressed, the frequency of the occurrence of this type of crime stagnated or decreased (Figure 4).

The conclusions drawn on qualifying circumstances confirmed the fact that age was a risk factor. The very fact that a mere 20.6% (i.e. only one fifth) of the cases under review qualified as unqualified cases justified the hypothesis that the manslaughter cases committed by young adults below 24 years of age are graver

Figure 3
Distribution of offenders committing homicide with extraordinary cruelty by ages below and over 24 years on the basis of general statistical data (persons)

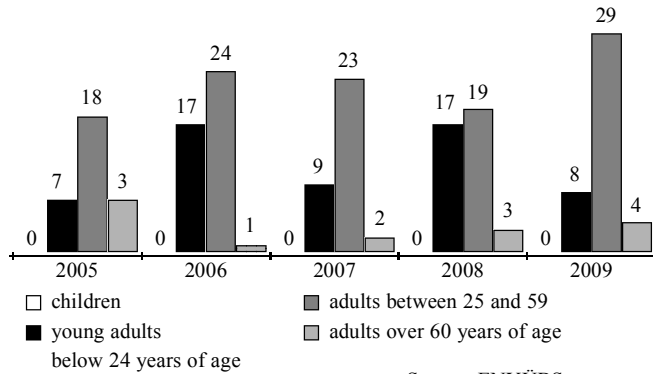
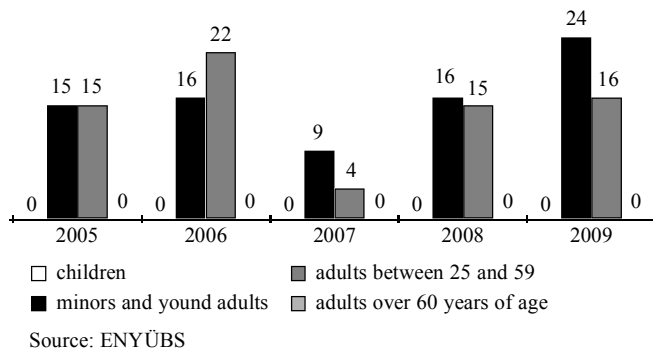

Figure 4
Age distribution of offenders committing homicide for financial gains based on general statistical data (persons)

both from a criminal law and a moral aspect than the crimes committed by their adult counterparts. Thus, our assumption that the immaturity and impulsivity arising from young age are demonstrated in the qualitative attributes of the murders in question was proven by the fact that the criminal actions committed by younger offenders were more cruel and violent than the average, even within the age group under review.¹²

When the correlations between age and qualifying circumstances were exposed to a more in-depth analysis, we reviewed two factors, i.e. the average age of the offenders and whether a crime in question was more typically committed by teenagers or young adults aged 18 to 24. The average age showed

a very slight deviation for the offenders who committed homicide for financial gains: in this category, including doubly qualifying offenders, this was 19 years of age, while those who “only” committed murders with extraordinary cruelty, on average belonged to the generation aged 18.

Having examined the gender distribution of the offenders, our presumption for dominantly male offenders was further strengthened, i.e. that gender is in fact a risk factor.¹³ The proportion of genders among the offenders committing homicide with extraordinary cruelty and for financial gains was again shifting towards male offenders.¹⁴

Socio-economic factors

The scope of risk factors is determined by risk researchers in much broader terms than gender and age. All researchers agree on that, irrespective of whether homicides or other criminal careers are analyzed, socio-economic disadvantages exert a meaningful effect on the criminal activities of youngsters.

In the Farrington research, risk factors were divided into groups of explanatory and behavioral factors. Explanatory factors included socio-economic factors as well. In order to facilitate comparability, we conducted our research along these lines. These factors include the employment and education of the parents, whether the family receives state aid, the family’s living conditions and what we call a big-size family.

In Hungary, just as in the USA, a significantly higher ratio of youngsters committing homicide comes from lower status families than from middle-class ones.

As regards employment, we concluded that the labor market position of the parents of the accused was typically weak and uncertain: the aggregate proportion of unemployed people, those living off odd jobs, people on disability support pension, as well as those excluded from employment was higher than of those who held permanent jobs or ran their own businesses. The unemployment of the mother was qualified as a distinct risk factor by the US research project, while the father’s labor market position was not dealt with at all.

In Hungary, we have more incomplete data regarding the fathers, presumably because a male parent was absolutely missing from the lives of many children.¹⁵ The available information suggests that 20.6% of the fathers held permanent jobs, while 7.9% ran their own businesses, 5.5% of the men did agricultural jobs, while 7.3% lived off odd jobs, and 8.5% of the fathers were on disability support pension.

In Hungary, the labor market position of the mothers was characterized by an even higher level of uncertainty than that of the fathers: 23.6% held permanent jobs, 1.8% of them ran their own businesses and we saw mothers working in their own market gardens, in agriculture in 1.2% of the cases. The status of a housewife was dominant in the case of women (17.35%), as well as being a full-time mother, or receiving maternity benefits or child-care support (5.7%), or living off disability pensions (5.7%).¹⁶ The high level of passivity in the labor market suggested that in many cases (28.8%) the mothers were forced into what we call a necessity housewife's position, which means that staying at home and the lack of employment were not the results of their own decisions.¹⁷

Nearly half of the answers as to the parents' qualifications were missing.¹⁸ Based on the available data, the mothers' qualifications were lower than those of the fathers: most frequently (25.5%), the mothers completed elementary school, while among the fathers, technical school education (13.9%) was as strongly represented as the highest qualification as elementary-level education (14%).

"Crowded apartments" qualified by Farrington as an endangering factor proved to be a risk factor in Hungary too.¹⁹ In almost one third (30.3%) of the cases under review, even despite the narrow spectrum of the file review, the accused turned out to have been raised in a crowded home, which means that the living area per person was less than 10 square meters. In 50.3% of the valid responses²⁰, the accused shared his home with a minimum of three persons but some households had as many as 8-9, or even 13 people. In 11% of the assessable data, the accused lived in a one-room apartment, 26.6% of them lived in two-room flats, and 32.9% lived in three-room homes but some four- and five-room residence properties were also indicated in the answers. From the total data, we drew the conclusion that most of the youngsters under review were raised in narrow spaces with no intimacy.

The small-size living area per person can primarily be explained by the family size, which (also) belongs to the topic of social status. Sociological and criminological research efforts in Hungary have justified the close correlation between a big-size family and poverty, as well as these representing criminogenic risk factors.²¹

Thus, in this investigation, it was our hypothesis again that diverse family patterns and a high number of siblings would be typical for the offenders committing homicide. 17.5% of the accused had five or more own brothers or sisters, and 24.2% of them had half-brothers or half-sisters, which suggests divorced parents, new relationships, thus, the lack of stability in the family.²²

Based on the Pittsburgh risk factors, we asked questions about the families' support status as well. In 45.4% of the cases, the family turned out to be in social

need. From this, and the probably high unemployment rates, as well as the low employment indicators, we drew the conclusion that the parents of the youngsters committing homicide often lived in exposure to the social net provided by the state, in many cases, a weak one, which did not/could not only endanger the satisfaction of the child’s physical needs but also, adversely affected the mental and moral attitudes of the accused.

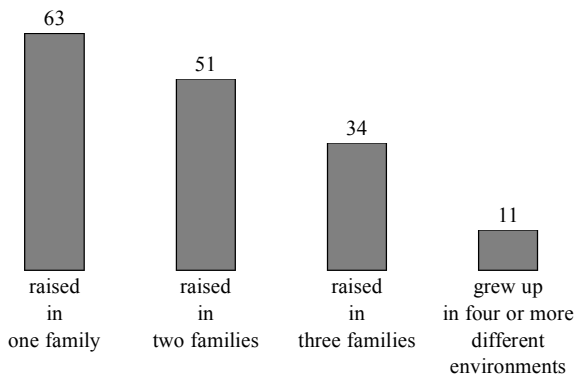
Family factors: single-parent families, changeable family patterns

One of the key lessons that we have learnt from this research was that in the family backgrounds of young “murderers”, in the persons of so-called primary guardians, change was permanent. Only a mere 22.4% of the 165 offenders under review were raised with their own parents, in a two-parent, structurally normal family.²³ 30.9% of the youngsters under review grew up in two families, 20.6% in three different families, and 6.6% lived in four or more types of guardian’s environments (Figure 5).

This kind of changeability may have been aggregated with the damages caused by deviant behavior: thus, the disadvantage is double. The situation is that the uncertainty experienced by the youngster in the family may strongly affect his/her deviant attitudes, behavior but his/her deviant conduct affects the stability of the pro-social networks in pretty much the same way, which may indirectly even influence the stability of the family background.

The research conducted by David Farrington and Rolf Loeber stressed the jeopardy represented by a young and mentally weak mother. In the Hungarian

Figure 5
Changeability of co-habitation patterns experienced by the offenders (persons)

research, we only received data on whether their families were disrupted²⁴ from a mere 80 offenders. In the case of 66.4% of them, there were no two-parent families, which meant a divorce or the death of one of the parents.²⁵

Although mothers under 20 years of age were considered risk factors in the US research, this cannot be classified as a typically occurring risk factor in the Hungarian sample. In as high as 59.7% of the responses, i.e. in 77 cases, the mother was over 20 when she gave birth to the accused.

One of the key conclusions of the Hungarian research project, however, was that the father was very often and completely missing from the lives of the offenders. In the lives of one third of all the accused persons, the father was not at all present, which obviously meant multiple burdens for the youngster. The young person missed the father not only as an economic factor but also as a male role model.

Based on all this, it may seem that there are fundamental differences between the family backgrounds and the risk factors emerging in the micro-environments of Hungarian and American youngsters. We assume, however, that all that we are actually facing is a different interpretation of the same, or at least similar, problems. Presumably, a father figure was missing from the lives of the American boys as well but the Pittsburgh research effort was primarily focused on the characteristics and difficulties of the mother who remained in the family rather than on the lack of the father figure. However, it cannot be excluded at all that a mother abusing an American accused person is the very consequence of her being alone, and neither is it improbable that the mother's abusing attitudes and unemployment came to be risk factors exactly because the father was not present in the child's life.

Emotional ties, parenting style

It is obvious that a structurally healthy family in itself would not have been sufficient to ensure a stable emotional background required for the adequate development of the youngster's personality. In both the American and Hungarian risk research literature, rigid and inconsistent parenting styles, conflict-ridden families and emotional difficulties borne by the child are defined as risk factors. Although due to the nature of the data source of the Hungarian research, no specific data is available concerning a child's opposition to the parents, or their defiant resistance, which are defined as relevant risk factors in the Pittsburgh sample, what turns out from the findings is that in Hungary, the parents' lack of interest, their indifference are more serious problems than the child's definitive

opposition. Of course this statement is not supported by undoubted evidence either, based on the available information. Checking the hypothesis would require a personal interview.

In our survey, we were interested in whether there was any such person in the environment of the accused to whom he/she was closely attached and how conflict-ridden the environment in which the youngster was brought up used to be. In the case of 41.5% of the offenders, we received no answer to the question concerning the closest emotional tie. The majority (n=97) of the respondents indicated their mothers as the persons to whom they were attached with the strongest emotional ties (69.2%), while only one fifth of the respondents was closely attached to their fathers. However, it happened in several cases as well that the offender and the mother lived in a symbiotic relationship,²⁶ just like the opposite happened too, i.e. that the offender had no emotional ties to anybody at all, although he used to live together with his/her parents and siblings. The lack of family relationships and emotional ties affected the young offenders' relationships to their own generation as well, since those youngsters who had loose ties in the family also had superficial relationships with their friends of the same age group.²⁷

We received few responses concerning the young offenders' relationships to their mothers.²⁸ Most respondents (41.8%) assessed their relationships with their mothers as average normal, 7.5% said their relationship to them was neutral, which meant, in practical terms, that 49.3% of the youngsters had an emotionally indifferent relationship to their mothers, they did not know much about each other, and there was no meaningful communication between them, they only discussed the most necessary items. Only very few respondents (14.3%) reported a sincere, deep relationship, however, the rate of conflict-ridden relationships was high (20.9%).

The respondents had a confidential relationship with their fathers only in a few cases, the rate of average and neutral relationships was 40.5%, and 7.6% of the offenders reported expressly bad relationships.²⁹

It was only 25% of the respondents who gave specific answers to our questions concerning domestic abuse of the accused persons. However, a large proportion of the respondents (27.1%) told us that they were raised by parents who were burdened by regular conflicts, who abused each other both physically and verbally, so it turned out that tensions, physical and verbal aggression frequently occurred in the micro-environments of the accused. Based on the available data, 40.5% of the offenders gave account of abuse that they suffered *in their own families*. One of the key conclusions drawn from the Pittsburgh sample was that in these families, children are typically abused by their mothers. However, the Hungarian offenders were mostly physically abused by their

fathers (26%) but in a few cases, the mother also appeared as the abuser, however, the proportion of the latter phenomenon was not considerable. Very few respondents (14.3%) reported emotional abuse, which was not coupled with physical abuse, while only one offender reported sexual abuse by the father.³⁰ In “*raising*”, *i.e. not the offenders’ own families*, no sexual abuse occurred, while physical abuse was demonstrated by the foster fathers in a total of 5 cases. In one case, it was the grandmother who abused the offender.

It does not require any extra proving that the accused persons who were raised in abusing families had mastered the aggressive resolution of conflicts from their early childhood, neither is it surprising that the home as the environment for relaxing did not fulfill its function. In view of this, it is not a surprise that the majority of the offenders in our review spent most of their leisure time in the streets, in gangs.

Surprisingly, however, it was in the families most strongly burdened by rows and physical fights, which were expressly abusive, that there was a confidential relationship with the mother, while the relationship to the father was mostly indifferent or conflict-ridden. The situation is that the difficulties in the cohabitation of the parents presumably encourage the children to take a stand for one of the parents. As mostly it is the father who is the physical abuser and it is the mother who needs help or solidarity, this is why we assume that the mother-child relationship may more frequently become stronger.

The ratio of parents living together peacefully was 12.3%. In the normal, amicable families, the relationship between the children and the parents was usually normal, average, although no one reported a confidential relationship. We arrived at findings that were different from our preliminary hypothesis also with regard to the family atmosphere created by a parent, usually the mother, living in a new relationship seemed to be mostly peaceful and calm, conflict-ridden families were rare in these cases.

*Mental diseases and substance abuse in the family,
criminal lifestyles of family members*

The qualitative attributes of family life include the mental problems of the family and their addictions,³¹ as well as the criminality of the family members. In half of the families, no problems were disclosed but in approximately the same proportion of families, serious mental conditions were reported. Parental substance abuse emerged as a relevant risk factor in the samples of both countries. However, the most typical substances were different in the two countries: in Hungary, as opposed to the USA, the substance used by the parent

primarily meant alcohol problems, and not drug abuse. Alcoholism (32.1%) often went hand in hand with depression and suicide or attempted suicides (9.9%). Excessive alcohol consumption was mainly typical of the fathers but it frequently occurred in the case of mothers as well. Six offenders reported the drinking problems of both parents. It is here that we would like to refer back to the finding that a mere 44.2% of the offenders enjoyed the stable presence of their fathers, i.e. it was 38% of the “known” fathers that turned out to have been alcoholics. In the case of the mothers, the abusive application of tranquilizers or sedatives also surfaced and the accused often reported their mothers’ weak nervous systems, their mental disorders, the seriousness of which we are not familiar with. The other mental disorders such as drug abuse, addiction to medicines only occurred very seldom as well, and schizophrenia was mentioned in only two cases. The mother’s mental weakness was regarded as an express risk factor in the US research project.

The relatively problem-free nature of foster parents was also justified by the data that foster fathers were alcoholics only in the case of three offenders, and there were no addictions at all in other similar families.

When, however, the fathers’ behavioral problems are mentioned by the US sample, the scope of these cannot be accurately understood. However, it can be assumed that criminal behaviors can be listed in this category. The relevance of the criminal behaviors in the family, though, is not underlined by the US sample and it is typically the influence of the company of deviant friends that is mentioned as the criminal environment.

It was not allowed by the method applied by the Hungarian researchers to get a full view of the criminal behaviors of the family members.³² In those cases in which we received clear data in this regard, the majority of the offenders (60.3%) were raised in law-abiding families, while in the case of 39.7%, there were criminals among the relatives. We had even fewer data available concerning the nature of the crime committed by the family members.³³ 40.7% of the criminal family members committed violent crimes and there were only 18.5% of them who were responsible for having committed a crime against property.

Risk factors inherent in the offender

Poor school performance

Our research has clearly shown that schools³⁴ should play an outstanding role in the lives of the age group under review. A “good” school would be of key

importance not only for transmitting the required knowledge to the students but it should also undertake a stronger role in raising young people, in listening to them. Based on the Hungarian sample, and in harmony with the US research findings, the model of a negative school career can be very tellingly outlined. We grouped our questions around two fundamental aspects: what qualification and school achievements the offenders had at the time of committing the crime (obtaining knowledge) and what kind of relationship they had with the school (raising youngsters). Farrington and Loeber emphasized suspension from school, truancy and the low level of motivation at school. These data are confirmed by the research experience gained from the Hungarian sample as well, by adding the information on special needs schools and the status of private students.

Our investigation very well shows the process in which the children, due to their behavior/learning problems and truancy gradually get farther and farther from the protective net of the traditional education system and then fall out of the pro-social ties embodied by the school and the players in it with a final effect.

31.5% of the 165 offenders did not complete elementary school at the time of committing their crimes, 3 of them did not even manage to accomplish one grade. 54% did 8 grades, 9% held technical school qualifications, and 5.5% had high school diplomas³⁵ (Figure 6).

If the proportion of those persons who committed homicide and the members of the average population in the group of those who did not complete elementary

Figure 6

Academic qualifications of the accused (persons)

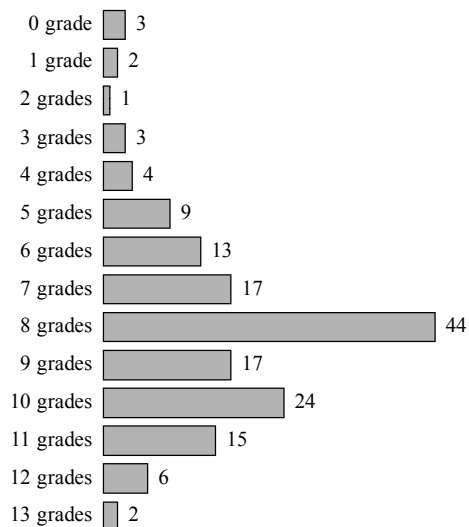

Table 2

Persons with no qualifications among offenders committing homicide and the average population (%)

Persons without elementary school education	Own sample	Offenders comm. hom. in gen. ³⁷	Average pop. 2001 (census) ³⁸	Average pop. 2011 (census)
Minors	30.3	46.6	6.3	3.9
Young adults	44.8	21.2	2.1	1.6

school education is compared, it will be even more strongly justified that low qualifications act as risk factors³⁶ (Table 2).

However, completing one's studies does not mean the obtaining of knowledge of the appropriate quantity and quality. The high proportion (37.7%) of repeaters was typical, the majority of these offenders (66%) failed as many as 2-3 times, and the number of those passing re-take exams was insignificant. These youngsters were usually given unsatisfactory grades in several subjects and their performance could not be evaluated on many occasions.

The greatest problem, however, was caused by truancy and dropping out from education rather than poor school achievements. Only one fifth (19.5%) of the offenders attended school regularly, while the rest (80% !) practically did not attend school.

Thus, a negative school career becomes visible from the data: after serial failures, the youngsters under review were sent down from traditional training, they were sent to special needs schools, after which they became private students, at parents' requests or teachers' proposals, which solution is equivalent to the termination of a structured lifestyle and teacher's control, and finally they entirely dropped out of school.

Impact of deviant peer groups

The findings of both countries proved that the accomplices were most often the friends and also, Hungarian offenders were also significantly characterized by a bad, i.e. morally downward, deviant company of friends (43%).³⁹

Empty relationships with peers became obvious in the case of Hungarian murderers in the same way as in the case of their US counterparts. The offenders were most often put on the periphery at school, they did not integrate in the community, underlying which there was either retractive, reserved behavior or intimidating aggression towards the others. One fifth of these minors and young adults were lonely, they had either no friends at all, or they only established few and superficial relationships with their peers. Consequently, the pro-social protective net did not only cease to exist for the youngsters because they lost the

protection of the teachers as a result of very poor school performance full of failures but also, the child lacked the friendship and support of decent, compliant youngsters motivated to learn, the direct consequence of which was that they started to seek the company of more troublesome, hell-raising young people.

It should be stressed that, contrary to the Pittsburgh research, the ratio of offenders without accomplices was rather high (44.6%) amongst minors, just like in the case of young adults (39.4%). It was not infrequent either that the offender, although he/she was together with others, committed the criminal act on his/her own, as his/her accomplices either left the site, or he abandoned the others. All in all, this means that while the findings of both research projects supported the influence of bad friends and common deviant behavior as risk factors, Hungarian youngsters were characterized by complicity to a lesser extent. The difference is probably due to the fact that Hungarian homicide cases were typically not gang war crimes.

Psychological and psychopathological features of the offenders based on forensic psychiatrists' and psychologists' expert opinions

In a youngster's becoming a criminal, it is not only the jeopardizing environmental factors but also, the psychological risk factors that are of key importance. These two factors obviously cannot be strictly separated from each other, there are continuous interactions between the two. A child's psychological development is primarily determined by their environment but our findings have shown that deviant behaviors manifest themselves through the co-existence of external and internal factors at a given point in time.

In order to understand the psychological factors, we relied on the contents of psychiatric and psychological expert opinions. In cases of homicide, the capacity of discernment is examined almost without an exception, this is why we had psychiatrist's and psychologist's expert opinions at our disposal in almost all cases. The advantage of using expert opinions for such a purpose, besides professionalism, is that the expert examination is conducted at a time close to that of committing the crime, thus we can obtain a more realistic picture of the offender's personality, as in this case, the development of the latter is not influenced by the detention conditions and the longer time that has elapsed since the crime was committed.⁴⁰

The internal factors inherent in children were given high priority by the US research effort from several aspects. These included both personality-related and

behavioral factors. In most cases, depression, hyperactivity and the lack of guilt occurred as such factors.

It was in 27% of the offenders under our review that behavioral disorders were clearly demonstrated, in most cases already when the offenders are very young pupils but in some cases these problem periods already occurred when the offenders were at nursery school. Deviant behaviors were mainly demonstrated in learning difficulties, aggressive behavior such as abusing or threatening the others, etc. In the case of 8% of the offenders, integration and other problems occurred in a multiplied form, for instance, there were such cases where besides behavioral disorders and learning difficulties, aggressive behavior, mental disability, speech defects and excessively reserved behavior manifested themselves all at the same time.

The depressive attitude was not critical in the Hungarian sample (references to depression were made in the case of 6 persons). Although an express lack of guilt only appeared in the expert opinions in 4 cases, antisocial personality development including the lack of guilt was diagnosed rather frequently.

Those who suffered from such a mental disease or a mental disorder when they committed the crime that had existed prior to the criminal act represented a high proportion (31.4%).⁴¹ In the case of 44.4% of those who belonged to this category had a psychiatric condition, which was coupled with alcohol or drug problems in the case of some of these offenders. Alcohol consumption, which the offenders themselves regarded as a problem, affected 7.4% of them, while drug abuse affected 25.9%, mainly the younger generation. Visits to the doctor most frequently took the form of outpatient, medical treatment (30.2%). Hospitalization in psychiatric units (20.8%) in most of the cases was related to excessive alcohol or drug consumption, or suicide attempts. However, in many cases the problem did not receive any medical attention,⁴² with regard to the fact that the youngsters dropped out of the network of the social signaling system (truancy, running away), and their family backgrounds were unsuitable for lending them a helping hand.

Characteristics of alcohol and drug consumption in the sample

Based on our research effort, the state of mind influenced by alcohol or drugs at the time of committing the crime is regarded as one of the most critical characteristic features of cases of homicide but in general, it is not to be stated that the excessive use of such substances is the primary culprit in the occurrence of such crimes. However, it is clear that in the scope of offenders under review,

mainly drunken conditions, significantly contributed to the occurrence of excessively aggressive acts.

Committing a crime under the influence of a mind-altering substance is closely related to alcohol and drug consumption habits. The impact of drug consumption and a positive attitude to drugs on committing crimes was also underlined in the Farrington and Loeber research but the problem of alcohol consumption was not specifically mentioned. The majority of offenders in our sample gets drunk regularly, it was only 32.1% of them who reported no or very rare alcohol consumption in small amounts. Exclusively those offenders were regarded as alcohol addicts in the case of whom such was diagnosed and their forced treatment was also proposed⁴³ by the expert (6.7%). In our sample, excessive drinking is mainly typical of the generation between 17 to 20 years of age.

Although the sample under review extended to the generation between 14 and 24 years of age, the shifting of drug consumption towards the younger age group is observable within this interval as well (it is most common at age 18 to 19). 45% of the offenders has already tried some kind of drug in their lives, the consumption of marijuana was the most popular of these.

It is worth mentioning that there was a considerable difference between the findings of the Farrington and Loeber research and the Hungarian survey with regard to the drug issue. In the case of the US offenders, it was the gang wars arising from involvement in illegal drug trading that meant a bigger problem, while in the Hungarian sample, it was mostly drug addiction as a lifestyle and the personality distortion caused by drugs that were underlying the cases of manslaughter, adding that the types of homicide also showed significant differences from the findings of the Pittsburgh sample.

43.3% of the Hungarian offenders was *under the influence of alcohol* when they committed the murders.⁴⁴ However, drunken victims also represented a relatively high proportion.⁴⁵ *The committing of crimes under the influence of drugs* turned out clearly in the case of a total 20 persons (16.4%), we received no relevant data in this respect in the case of 29%. However, it cannot be disregarded that the expert opinions are contradictory as to whether the drugs that had been evidently consumed before the crime was committed had influenced the mind of the offender and if so, to what extent. The experts are uncertain in this regard and they tend to assume that the consumption of drugs did not act as a factor limiting the capacity of discernment in the criminal law sense of the word.

*Antisocial personality disorder and callous-unemotional traits
in youth committed homicide*

According to literature data, both antisocial personality disorder and psychopathic traits were highly associated with homicide behavior. In recent years, a more specific construct was outlined within the psychopathic traits, the so called callous-unemotional traits. The callous-unemotional traits consist of four elements: (i) lack of remorse or guilt, (ii) callous-lack of empathy, (iii) unconcerned about performance / moral values, (iv) shallow / deficient affect.

Based on the forensic reports, the occurrence of DSM-IV 2nd axis disorder, personality disorder and antisocial personality disorder was characterized in our sample. In this case, only those diagnoses were used, that were outlined in the reports. In this respect, 2nd axis disorder was present in 68.7%, personality disorder in 55.6% and antisocial personality disorder in 32.6%. Only slight differences were present according to age categories. In offenders between 14 to 17 years of age, 2nd axis disorder was present in 60.7%, personality disorder in 46.4% and antisocial personality disorder in 26.8%. In offenders between 18 to 24 years of age, 2nd axis disorder was present in 73.9%, personality disorder in 61.4% and antisocial personality disorder in 36.4%. Only marginally significant effect was obtained by age in the case of 2nd axis disorder ($p=0.057$) and in the case of personality disorder ($p=0.052$), while the effect in the case of antisocial personality disorder was not significant.

A contextual analysis was also performed. In the case of symptoms of antisocial personality disorder and callous-unemotional traits, the occurrence of expressions characteristic for the above categories was registered after a preliminary analysis. The following categories emerged: the presence of at least one symptom of antisocial personality disorder; the presence of at least one symptom of callous-unemotional traits; the presence of at least two symptoms (independent categories) of callous-unemotional traits. At least one symptom of antisocial personality disorder was present in 80.6%; at least one symptom of callous-unemotional traits was present in 61.8%; while at least two independent symptoms of callous-unemotional traits were present in 34.0%. No age-related effects were present in the above categories.

Among the above categories, the presence of two independent callous-unemotional traits was the most sensitive in relation with specific subtypes of homicides: homicide committed with extraordinary cruelty, homicide as planned in advance, and homicide for financial gains. Thus, despite the limitations of our methodology (a retrospective contextual analysis was performed instead of questionnaires), specific focus is suggested toward callous-unemotional traits in relation with homicide.

The most common qualifying circumstances and their correlation with the personal factors

Early in our study, we examined how age can be interpreted as a risk factor in view of the qualifying circumstances. The question, however, can be reversed and is to be reversed. We wanted to find out whether the offenders who committed homicides of various qualifications can be distinguished from each other by their family backgrounds, levels of education, lifestyles and other characteristic features. The most common qualifying circumstances included committing murders for financial gains or with utmost cruelty, this is why we created three groups on the lines of these qualifications: one group included those who killed their victims “only” for financial gains, the second one comprised those who committed their crimes “only” with utmost cruelty, while the third one contained those who committed homicides with both qualifying circumstances. We supposed that the risk factors concerning the members of the three groups would show differences.

Interestingly, the backgrounds of those offenders proved to be the worst in the case of whom the desire for financial gains was *also* a qualifying circumstance (43%). Even among them, those who acted with utmost cruelty, i.e. those who doubly qualified, turned out to be in the most disadvantaged position for all the criteria of the analysis. Let us, however, first check what the family backgrounds, education levels and employment situations of those who committed homicides purely for financial gains or “only” with utmost cruelty were like.

The families of 67 to 69% of those offenders whose motive was to achieve financial gains were of continuously changing compositions and a mere 14 to 18% of them lived together with their own parents. Almost 35% of them did not attend school at all, or did not complete the 8 grades of primary education, 10 to 11% graduated from technical schools, while only 7 to 10% of them held high school diplomas. We have to add, though, that 35% of offenders for financial gains were in student status at the time of committing the crimes, while almost half of those who killed their victims with utmost cruelty (48.6%) were attending school. Most of the “idlers”, i.e. such persons who neither worked nor studied in the period of committing their crimes, were found in the group of offenders with the pure motives of financial gains.

The families of those who committed their crimes “only” with utmost cruelty were more structured, since 43.2% of them lived with their own parents, in a two-parent family model. This is especially surprising considering the fact that a mere 22.4% of the offenders examined in the total sample grew up in two-

parent families. Those who committed murders “only” with utmost cruelty “preceded” the members of the other two groups regarding education levels as well: 78.4% of them graduated from primary school, 21.6% completed technical school and the same number of offenders held vocational or grammar school certificates. It should be stressed that two held college degrees in the group that contained the offenders committing crimes with double qualification.

It was most often in the case of double qualified offenders that mental disorders were diagnosed ever since their school age. It was only in the case of 11.6% of them that the offenders were not problematic children, while it was only in the case of 17.5% of the offenders who committed manslaughter for financial gains and in 32.4% of offenders who killed their victims with utmost cruelty that no behavioral or mental disorders were diagnosed. Behavioral disorders, learning disorders and aggressive behavior also occurred most frequently in the case of those offenders who qualified doubly, they were followed by those who committed their crimes for financial gains, and surprisingly, those who acted with utmost cruelty proved to be the less problematic children at their very young age.

The forensic psychiatrist appointed during the criminal procedure also diagnosed some kind of disorder with the highest frequency in the case of those who committed their crimes for financial gains *and* with utmost cruelty: more than half of the offenders classified in this group (51.2%) suffered from some mental conditions or disorders. In the case of offenders who only acted for financial gains this ratio was 28.6%, while in the case of those who only acted with utmost cruelty this proportion was 37.8%.

Despite the differences in the above-listed background factors and the actual mental states at the time of committing the crimes, the proportion of those with full capacity of discernment evolved similarly in all three groups (85-88%). And although we have seen that the offenders with double qualification were the most problematic of all with respect to their mental states, it was exactly in their case that limited capacities of discernment were diagnosed. It was in their case that only slight limitation occurred (4.7%) and in 3 cases, the capacity of discernment was not examined at all. 10.7% of the offenders who only acted for financial gains had a slightly limited capacity for discernment, while 3.6% had medium limited capacities of discernment. In the case of offenders who acted with utmost cruelty the proportion of those with slightly and medium limited capacity of discernment was 5.4% in both categories.

If one reviews the findings, it can be concluded that the establishment of a limited capacity of discernment is not in direct proportion with the childhood case histories. It is obvious that those offenders who committed their criminal actions

for financial gains were raised in similar circumstances, there are no major differences as to their family backgrounds and levels of education either. However, we can trace great differences in their psychological and mental states. It is very visible that those who strove to achieve financial gains and in order to reach this aim, applied utmost cruelty, used to be more aggressive and problematic as children as well, so in their case subsequent aggressive actions are more easily predictable. In the case of offenders who did not strive to achieve financial gains but acted with utmost cruelty, it seems like their action was the consequence of a momentary impulse and earlier behavioral problems are less visible.

From all of the above, we can conclude that the achievement of financial gains was in fact the motivation of committing a crime for those who were in more difficult financial situations and the cruel abuse of the victim shows a more situation-triggered nature of the crime. All in all, it can be concluded that while the financial gains motive is more probably determined by the external circumstances, in the application of utmost cruelty, the pathological internal, i.e. psychological and mental factors are also involved, and they represent a higher level of contribution to the execution of the crime.

As long as we progress on the path of investigating into behavior- and conduct-related factors as indicated by Farrington and Loeber, we should examine the criminal career prior to committing the homicide categorized as the key factor by the Pittsburgh sample, as well as the offender's previous verbal, aggressive behavior, cruel and ostracizing attitudes.

Although there were a lot of missing data for verbal aggression in the Hungarian sample, perhaps the conclusion can be drawn that in the case of young Hungarian criminals, there is no necessary correlation between verbal aggression and subsequent homicides. The proportion of what we call "being cruel" evolved similarly.⁴⁶ One of the hypotheses of our research was that a homicide is the "peak" of violent crimes, i.e. that those who commit murders have such a past of criminal actions in which a certain curve of aggression unfolds. We assumed that robberies were followed by homicides committed for financial gains, while those who had earlier committed sexual types of crimes typically committed murders for sexual motives.

It was shown by the analysis that 41.8% of the offenders had clean criminal records, 42.4% were previously held liable for only one or two crimes and 13.3% had more than these on their criminal records. (In the case of 4 offenders, we did not receive any information on the offenders' criminal histories.)

If, however, previously committed crimes are reviewed, we can see that violent crimes do not at all represent as high a proportion as expected. 21.8% of

RISK FACTORS		Financial gains (n=28)	Utmost cruelty (n=37)	Financial gains and utmost cruelty (double qualification) (n=43)
Gender	Male	100.0%	89.2%	97.7%
	Female	0.0%	10.8%	2.3%
The number of the type of families that the offender lived in	With their own parents	17.9%	43.2%	14%
	Several types of families	67.9%	48.6%	69.8%
	Lives with common-law spouse	17.9%	13.5%	20.9%
Qualification	did not attend school or did not complete elementary school	35.7%	10.8%	34.9%
	elementary school qualification	42.9%	78.4%	44.2%
	technical school	10.7%	21.6%	11.6%
	vocational school / grammar school	10.7%	21.6%	7%
	other (OKJ)	0.0%	0.0%	2.3%
If student, the type of school attended	elementary school	14.3%	5.4%	14%
	technical school	14.3%	21.6%	14%
	technical school/vocational school/grammar school	21.4%	21.6%	2.3%
	college	0.0%	0.0%	4.7%
	total of educated offenders	35.7%	48.6%	34.9%
Work at the time of committing the crime	studied and/or worked	67.9%	91.2%	74.4%
	did not work and did not study	32.1%	8.1%	25.6%
Capacity of discernme	Complete	85.7%	86.5%	88.4%
	Slightly limited	10.7%	5.4%	4.7%
	Medium limited	3.6%	5.4%	
Suffers from a mental condition / disorder		28.6%	37.8%	51.2%
Behavioral disorder		21.6%	10.8%	32.6%
Learning disorder		42.9%	24.3%	44.2%
Mental disability		14.3%	2.7%	0.0%
Aggressive behavior		14.3%	13.5%	18.6%
Reservedness		0.0%	0.0%	4.7%
No problems		17.5%	32.4%	11.6%
Earlier mental problem	Psychiatric	17.9%	16.2%	16.3%
	Alcohol/drugs	14.3%	13.5%	9.3%

the total number of offenders had previously committed delinquencies against humans (including robberies) and 33.3% were responsible for non-violent crimes, mostly against property. From among these, thefts were the most common types of crimes, and impairment, vandalism, and substance abuse were also typical. As stand-alone crimes, sexual crimes occurred only five times, while harassment only once.

We examined all this in view of the qualifying circumstances as well, i.e. we wanted to find out how the aggregation of violence is represented in the qualifying circumstances of homicide. Based on the data that we had obtained, our assumption that offenders tend to select increasingly brutal methods for financial gains was proven wrong. From among those offenders who committed homicide for financial gains, 9 had previously committed thefts and only two were involved in robberies. This means that we did not find relevant aggregation between earlier delinquencies committed against property and later homicides committed for financial gains. In the case of those offenders who had earlier committed sexual crimes, there is no relevant, content-based correlation between the subsequent cases of homicide: neither utmost cruelty or base reasons, as the qualifying circumstances of sexual murders, are typical of these cases.

NOTES

- 1 According to the Hungarian criminal legislation of the period under review, those persons who already turned fourteen years of age but have not yet reached the age of eighteen at the time of committing the crime qualify as minors [Act IV of 1978, Section 107 (1)]. Young adulthood does not qualify for a stand-alone criminal law category but criminal practice takes it as a mitigating circumstance if the accused has not yet turned twenty-one years of age. In our research, we regarded the offenders of 18 to 24 years of age as young adults, by taking the statistical age group classification into account.
- 2 David P. Farrington – Rolf Loeber – Mark T. Berg: *Young Men Who Kill: A prospective longitudinal Examination From Childhood*. Homicide Research Working Group, Homicide Studies, 2012
- 3 It should be stated here that in the crimes committed by minors (aged between 14 and 18) under review, the environmental studies and teacher's opinions were compulsory attachments to the files, so more data were available to us in the case of offenders of this age.
- 4 And the reason for this is that the scope of crime specific investigations is narrow and even if such are conducted, the scope of action of the samples under review is so insignificant that the conclusions that one can draw from them are uncertain without analyzing the total social and criminological contexts.
- 5 Act C of 2012
- 6 These include: homicide, voluntary manslaughter, bodily injury jeopardizing life or causing death, robbery, more serious cases of plundering.
- 7 In 2005, 181 adults, 37 young adults and 13 minors committed homicide, in 2006, the age distribution was 182, 51, 17, respectively, the national homicide statistics showed 150 adults, 40 persons between 18 and 24 years of age, and 24 minors in 2007, and 160, 52 and 20 offenders, respectively, in 2008, while in 2009, 90 adults, 34 young adults and 20 minors were indicated.
- 8 In the Hungarian Penal Code, crimes have basic cases and qualified cases. In the basic case, the criminal law statutory definitions are determined, while qualified cases mean the graver versions of the same crime. In the case of homicide, the basic case is defined as follows [Section 160 (1) of the Hungarian Penal Code]:

- “any person who kills another human being is guilty of a felony”. The qualified cases of homicide are as follows [Section 160 (2) of the Hungarian Penal Code]: a) as planned in advance, b) for financial advantages, c) for another malicious motive or purpose, d) with extreme brutality, e) against a public official or a foreign public official during or because of his official proceedings, against a person performing public duties when carrying out such duties, or against a person providing assistance or acting in defense of such persons performing official or public duties, f) on more than one person, g) endangering the life of a great many people, h) as a habitual recidivist, i) against a person under the age of fourteen, j) against a person who is unable to protect themselves, k) against a person who has limited abilities to defend themselves against the crime due to old age or disability.
- 9 The US sample contained exclusively male offenders, so in their case the question regarding gender proportions is not relevant.
  - 10 Uniform Investigation Authority and Prosecutors’ Office Criminal Statistics (Hungarian acronym: ENYÜBS); one of the official sources of criminal statistics
  - 11 It is also true for the crimes committed against persons under the age of fourteen that many of the offenders are minors or young adults. It is especially true because killing a newborn baby also belongs to this category of crime, which is a typical crime committed by young girls who fell pregnant from extramarital relationships, from casual affairs, “by chance”. Homicide committed against more than one person was more common in the age group over 25 years up until 2009, however, the number of crimes also increased among young offenders from 2010.
  - 12 A more uninhibited attitude of younger offenders was suggested by the fact that 55.4% of minors committed their acts with extreme brutality, while this rate amongst young adults was 47.7%.
  - 13 The sample of the Pittsburgh research effort proved to be entirely homogenous from a gender aspect. One reason for this may be that the US sampling was homogenous both geographically and sociologically, it did not cover an entire state but was performed at a criminologically endangered, high-risk neighborhood for homicides.
  - 14 From among the offenders committing murders with extreme brutality, there was only one woman, while offenders who killed for financial advantages were exclusively men.
  - 15 In 32.7% of the cases, we were not able to find out about the fathers’ jobs.
  - 16 The responses that we got serve information purposes only, with regard to the fact that it was only in the case of 26.1% of the mothers in the case of whom we have no information on jobs.
  - 17 Mothers were often characterized by a mixed labor market position, i.e. the mother’s gradual withdrawal from classical employment, as it often happens that the mother had a permanent job earlier but at the time of committing the crime, she was already on pension, disability pension or a housewife.
  - 18 As regards the mother’s qualification, there were 89 missing data, while regarding the father, 102 items were missing. The fragmented nature of data was especially typical for young adults, where environmental studies are not prepared. The investigation authority and the court rarely had data in this regard, which, however, is acceptable if one takes the peculiarities of Continental criminal procedures into account.
  - 19 We had information on the offenders’ having their own room in as many as 54.5% of the cases: 26.7% of the accused gave account of having had their own room, while 7.9% of them said that they shared their room with one sibling.
  - 20 We received responses to this question in 94 cases.
  - 21 It was also shown by our investigation conducted among detained minors in 2004 that young offenders tend to have a large number of sisters and brothers and they usually have large families. It became obvious from the research that the families of young criminals were not only heterogeneous because of the constant changes in their family backgrounds but also because the offenders had many own brothers and sisters, as well as half-brothers and half-sisters. This research project was conducted by Orsolya Bolyky and Eszter Sárík at the National Institute of Criminology and was entitled “The Childhood of Young Offenders – the Background to Becoming a Criminal”.
  - 22 In this respect, we lacked information on 18 accused persons, so at this place, the total number of cases under review meant 143 accused persons. 15.2% of the offenders had no blood brothers or sisters, 22.4% had one blood brother or blood sister, 13.9% had two siblings, 10.9% had three, and 9.1% of the offenders

- was one of five siblings. Taking half-siblings, i.e. not blood brothers and sisters into account, our preliminary assumption regarding the high number of siblings was visibly justified. A total of 19 accused persons had 1 half-sister or half-brother, 8 had 2 half-sisters or half-brothers, 8 had 3, while 5 accused had 4 or more half-siblings. We have no data on 25 offenders, who presumably did not have any blood sisters or blood brothers in their families.
- 23 The relevance of file review is well demonstrated by the data shown by ENYÜBS as a source, 55.7% of the young persons accused of homicide in the period between 2005 and 2009 lived together with both of their parents. It cannot be excluded that at the time of committing their crimes, this was in fact so but the contradictory nature of the data well reflects the fact that statistics are only suitable for recording “snapshots”, while research efforts are applicable for dynamic measurements as well.
- 24 The situation is that in as many as more than half of the cases, we received no responses to this fundamental question.
- 25 From among 165 accused persons, 19 had one of their parents dead, three of them had neither their mothers nor their fathers alive.
- 26 It happened that the accused person and his/her mother had shared their bed since the accused person was born, as it also happened that the homicide was committed as a result of this pathologic relationship, at the mother’s idea, together with the mother. Most of the offenders who lived in a symbiotic relationship with their mothers were boys. These relationships were most often described by the expert as “fluctuating, burdened with ambivalent emotions, conflict-ridden”, which were at the same time characterized by excessive love. The deep emotional ties to the mother were often based on and strengthened by the lack of the father.
- 27 As a result of the type of file analysis, no such data regarding the parent-child relationship were available as we would have had at our disposal had we been in the position to conduct detailed interviews with the accused themselves. However, in the case of offenders who were minors, it was proven by teachers’ opinions and environmental studies as well that these children were not paid attention to, not helped or supported in most of these families, so it can be assumed that the relationship between the parent and the child was weak as well.
- 28 55% of the data were missing.
- 29 In the case of appr. one half of the accused, we received no responses to their relationships to the father, and one third of the accused missed their fathers from their lives. Stepmothers were rarely (in a mere 8 cases) mentioned in the research, the respondents said that their relationships to the latter were good. Stepfathers, i.e. the mothers’ new partners, occurred more frequently (20.9%). It is notable that the relationships of the youngsters to the stepfathers seemed to be much more positive than those with the fathers: 13.3% of the respondents had a confidential, sincere relationship with their stepfathers, while 43.3% reported normal, and 16.7% gave account of neutral relationships to their mothers’ new partners. Is it possible that the mothers chose “better” men for themselves and their children than what the father used to be like?
- 30 In this specific case, the pedophile, alcoholic father was killed by his own daughter, having had enough of his drinking and abusive, aggressive behavior.
- 31 In the Hungarian sample, we received no responses to the question about mental problems in the family from 35.7% of the offenders.
- 32 We received no data about the criminal records of family members in 59.5% of the cases.
- 33 In 40.8% of the cases, it did not turn out what kind of crime had been committed by the family member. Four of those offenders who lived together with stepfathers or stepmothers reported criminality in the family, although the lack of information was even higher here (70.3%).
- 34 In Hungary, it is obligatory to attend school until the age of 18. Elementary school has 8 grades, in principle one can graduate from here at the age of 14, then studies are continued in some kind of secondary school (grammar school, vocational school or technical school). 6- or 8-grade grammar schools are more and more common these days, which are started at the age of 10 or 12 and are completed by passing final exams at the age of 18. Technical schools may be attended for 2-3-4-years, and specific trades are taught there.

- 35 Most children attended schools maintained by the municipality and having normal curricula (75 persons, i.e. 46.6% of the accused), 1 person attended exclusively so-called alternative schools, 2 went to church schools, 17 accused persons attended special needs schools and 1 person was a private student, while 1 attended an evening course. Besides these, however, as in the case of family backgrounds as well, it was quite common that the child visited several types of schools or did not regularly attend the educational institution that they should have, on a compulsory basis.
- 36 It should be noted that the qualifications of the accused and the parents fully correlated. Those parents who had higher qualifications had more educated children, and the reverse of this correlation also held true: parents with a lower number of completed grades resulted in a lower level of education in the case of children as well.
- 37 The data refer to youngsters between 14 and 17 years of age, as well as young adults (aged between 18 and 24) in the period of 2005-2009 of ENYÜBS.
- 38 The quoted age group in the census data differs from the data of the investigation authority and the prosecutors' office. In our research, we mean the generation between 15-19 years of age as minors, and the generation between 20-24 years of age as young adults.
- 39 It should be noted that responses were relatively subjective in this case but they inherently included situations in which e.g. a friend is an accomplice in committing the crime.
- 40 Expert examinations primarily showed, as it arose from the purpose thereof, pathological disorders, abnormal emotional processes. Furthermore, we had the chance to obtain information on the potential physical injuries that may have influenced the offenders' mental capacities and condition during their lives, of their mental, psychiatric or psychological treatments from the health care records obtained by the expert psychiatrist.
- 41 In the sample, a total of 9 persons were diagnosed as mentally defected, 33 persons as ones having personality disorders, 9 were found both mentally defected and having personality disorders, 1 as demented and with personality disorder by the expert psychiatrist. 31.5% (52 heads) of the offenders suffered from some mental disorder or condition. 28% of the total number of offenders was suffering from a chronic condition affecting the operation of the brain at the time of committing the crime, or suffered a head injury during his/her life. 12.2% of the offenders were diagnosed with epilepsy (4.7% of the total number) but their proportion compared to the total number of inhabitants is rather high. Late toilet use or the lack of toilet use also occurred in several cases (6%, this rate is 1.8% in the total population).
- 42 34% of the offenders who suffer from mental conditions or disorders (31.5%) do not receive any treatment, although they were aware of their psychiatric conditions or addictions. The highest share among them was represented by drug addicts (10.7%).
- 43 Involuntary treatments are primarily ordered by the court for alcohol and drug addicts, as proposed by the expert. Involuntary treatment basically means group psychotherapy, which is performed at the correctional institute during the period of prison confinement (Note b), Section 68(2) of Act XIX of 1998 on Penal Procedures).
- 44 It can be concluded from the general homicide statistics that the offender's level of alcoholic influence plays an important role in the older generation as well in the committing of the crime. In the period between 2005 and 2008, an average 40% of offenders committing homicide committed their crimes when drunk (source: ENYÜBS).
- 45 29% of the victims (36 persons consumed alcohol prior to the crime, the use of other mind-altering substances (drugs or medicine) occurred in 6 cases.
- 46 24.5% of the offenders turned out to have previously demonstrated verbal aggression towards others, while 27.2% showed cruel behavior.

